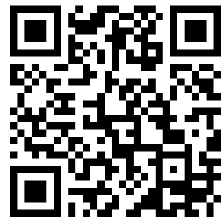
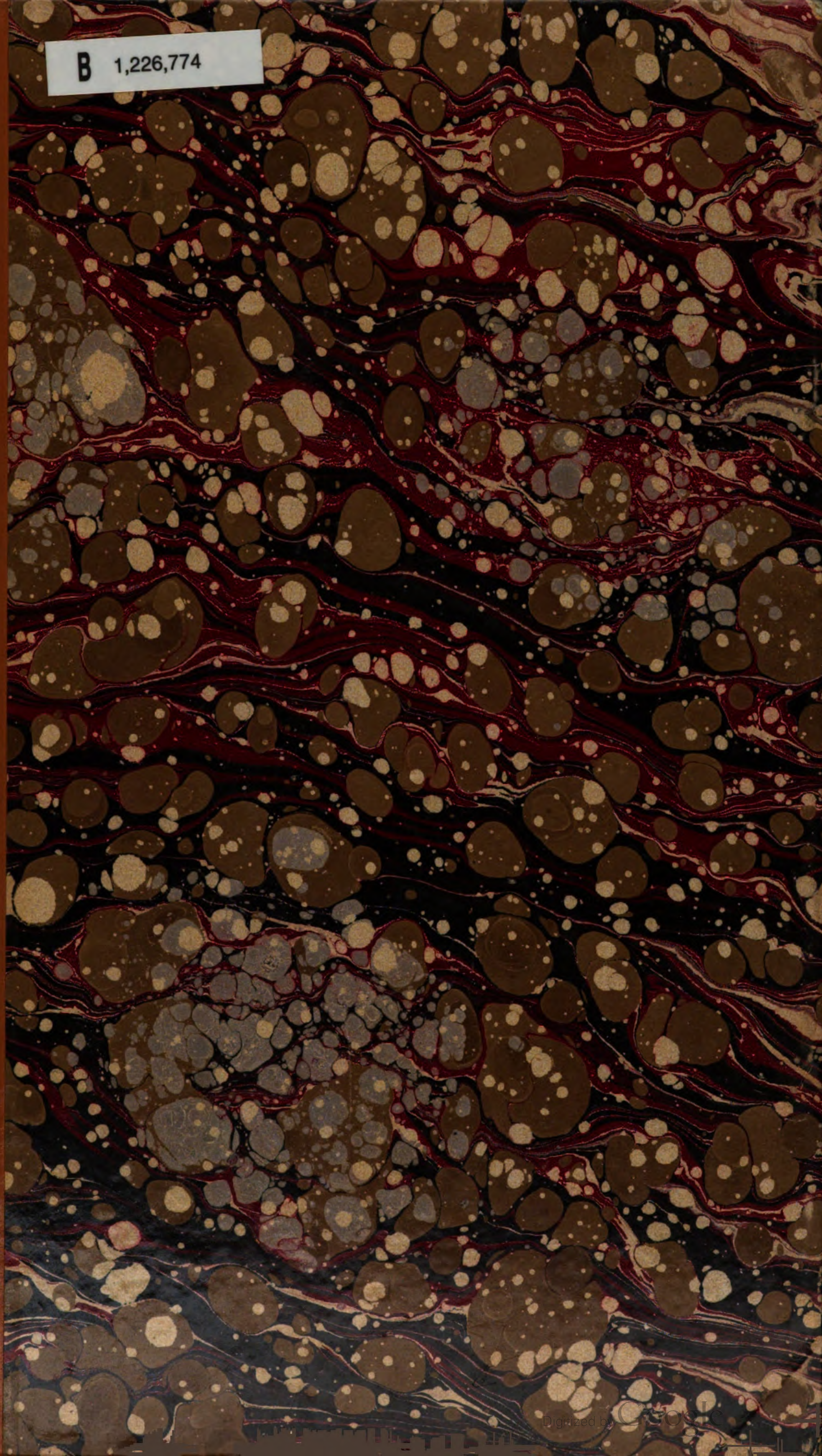
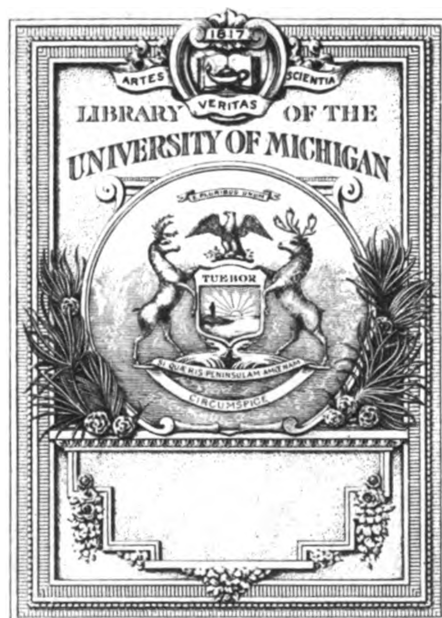

B 1,226,774

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK LITTERATURHISTORISK FORSKNING

Ny följd. Årgång 8

1927

UPPSALA 1927—28

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1927—28
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLL

[1] Förelåg tryckfärdig 1926.

TVÅ SVENSKA BRÖLLOPSDIKTER AV JONAS RUGMAN

AV

GOTTFRID KALLSTENIUS

Som bekant vistades i Uppsala på 1660- och 1670-talen en isländare Jonas Rugman[1], som på resa från sin hemö till Köpenhamn för att där fortsätta de genom relegation från skolan i Hólar avbrutna studierna strax i början av Karl X Gustavs andra danska krig tillsammans med fartyget kapades och fördes till Göteborg (hösten 1658), men där av Per Brahe d. y. omhändertogs och skickades först till Visingsborg och därefter till Uppsala. Den 23-årige isländaren — han var född den 1 januari 1636[2] — mottogs i Uppsala med öppna armar som ett levande lexikon i »lingua antiqua gothica», och han blev en oumbärlig medhjälpare åt de nordiska antikviteternas målsmän i lärdomsstaden, framför allt åt Olof Verelius. Efter krigets slut skickades han med statsanslag vid olika tillfällen till Island och Köpenhamn på jakt efter handskrifter, men större delen av det insamlade råkade till följd av dåtidens egendomliga begrepp om redovisningsskyldighet hamna i privat ägo, hos Olof Rudbeck d. ä., Verelius, dennes styvson Jakob Istmenius (sedermera adlad Reenhielm)[3] och Andreas Giöding[4], och har till stor del gått till spillo. Då Antikvitetskollegiet inrättats, anställdes

[1] Isländarna skriva vanligen hans namn JÓN RÚGMANN. Själv skrev han sitt förnamn JONAS och tillnamnet ömsevis med enkelt och dubbelt *n*, mest det förra, och utan accenttecken.

[2] OLOF RUDBECK D. Ä:s *rektorsprogram* 5 aug. 1679 med inbjudan till Rugmans begravning. — D:r RAGNAR EKHOLM har fäst min uppmärksamhet på detta dokument.

[3] GÖDEL: *Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige* I, s. 121—169.

[4] GRAPE: *Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksväsen* I, s. 215 not 3.

Rugman jämte Samuel Columbus och Abraham Tornæus som ett slags amanuens med avlöning i form av dubbelt stipendium[1] och utförde för dess räkning ett betydligt arbete med avskrifter och översättningar. Dessutom livnärde han sig som en föga ansedd advokat.[2] Han trädde i äktenskap den 12 juli 1671 med Brigitta Bringia, dotter till prof. M. Bringius, men dog redan den 24 juli 1679, efterlämnande en späd son.[3]

Från trycket utgav han »Greinir or þeim gaumlu Laugum» 1667 (en samling lagcitat ur olika västnordiska källor), »Norlandz Krönika» 1670 (en översättning av de norska kungasagorna) och »Mono-Syllaba Is-landica» 1676 (ett glossarium av ung. 1,600 ord) samt dessutom några isländska och latinska tillfällighetsdikter.[4]

Vid genombläddrande av Uppsala universitetsbiblioteks personaltryck från 1660- och 1670-talen i oktober 1926 påträffade jag två svenska bröllopsdikter, en till J. Istmenius och en till A. Giöding, som genast slogo mig såsom med stor sannolikhet författade av Rugman.

Av bröllopsdikten till Istmenius känner jag 2 ex. Det ena, tillhörigt K. B. och där befinnande sig i sammelbandet A 4° 11 under »Verser m. m. till och öfver enskilda», är alldeles oskadat; det kallas här *s*. Det andra, bland personaltrycket på U. B. (här kallat *u*), är något skadat: tvärs igenom alla fyra bladen går ett hål, som skadat eller utplånat vissa bokstäver, på titelsidan r i När, på s. 2 en del av n och hela g i ordning v. 23, på s. 3 större delen av a i wåra och en del av g i gambla v. 61, på s. 5 större delen av c och hela h i det första och v. 135, på s. 7 nedre hälften av in i min v. 209; på s. 4, 6 och 8 faller hålet utanför den tryckta texten.

Av bröllopsdikten till Giöding känner jag likaledes 2 ex. Det ena, här kallat *R*, tillhör Förste Intendenten i K. Generalpoststyrelsen Friherre Johannes Rudbeck, och det andra, här kallat *U*, tillhör U. B:s personaltryck. Båda äro fullständiga och oskadade, men trycket i *U* är i regel klarare.

Här lämnas avtryck av de båda dikterna, med rättelser av några tryckfel, varvid originaltryckens former anges i noter, och med av mig tillagd numrering av verserna i den förra dikten.

---

1 R. Ekholm: *Samuel Columbus* s. 22.

2 Framgår av bevarade *domböcker i Uppsala landsarkiv*.

3 Se föreg. s. not 2.

4 Se min uppsats *»Tre isländska dikter av Jonas Rugman»* i *Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar* 1925—1927 (Upps. Univ:s årsskrift).

Gaman=liod

öfwer

Den Edle och Ehreborne Herren

H. JAKOP ISTMENIUS

Til Broby

Brudgumme;

Sampt

Den Edle och Ehrborne Jungfru

J. ANNA BÖLLJA

Til Brunna och Thäby

Brud;

När deras Hedersdag i mycket Förnämme och Hederlige Personers närwarelse på Brunna Herregård den 16 Aprilis Anno 1669, begicks;

Samman=fattade

The Edle och Ehreborne Brudfolken til en wälment tienst

af

J. R.

(s. 2.) Båtzman om Winden talar / och om Tiurarna Ploogmän:
Opräknar såren Stridzman / och födrena Heerden,

NEl / deße här iag kan med en Frijare fögliga likna;
Med denna Siäl: att iag seer hwad een Båtzman behöfwer til farten /
Först skall han hafwa sig skeepp / det då starkt är och nytt vthaff ämne /
Der til en master och segl / nya takel och tog[1] och en Julla

[1] o är upp-och-ned-vänt.

Flagga; der aff man i hafwet må see hwad han är för en Landzman
Stric som håller med redliga pumpo och speel vnder lifting /
Anckar der til det som godt är med dichtiga Stränger och kabbler
Sedan the waror som Penningar kosta i fremmande Länder
Och om der tullas och hönsas så måtte wäl Pungen ey toom blij:
Mannen den styrer bör och wara med / den der wägen vthwijsar.
När han nu börjer sin fart / wil han trygger til hampn gå så måstan
Specka och maka och smörja att smelt faller beeket i suden;
Så är han säker för dropp och för lääk vti hwa-handa nödfall;
Styra för wåg och för wind / taga lofwan och mersan och drifning:
Kommer ock sidst oppå önskader ort / tager fracht / drager hemåt
Lefwer aff winst / föder Koo / giöder Soo / sätter Häst vppå stalle.
Båtzman en frijare kallas och är och thet billiga nämnes.
Den der i Kiärlekens Haf / äger wäg / hafwer öde för Styrman /
Den vti ställe för Skepp gård och[1] grund / hws och Jord bör at äga
Eller i stället för gård bör en redliga tiensto förwalta
Sedan för master och segl / de då Skepet å fartena drifwa
Achtsamma / wakande / nöchtra nog granna och spakwijsa oppsyn
Med hwad han hafwer och äger. För Styret en richtigan ordning
Vti sin lefnad / sin handel / och wäsen der effter regera.
Hanskar skall ändtligen och wara med; ty en gilliare tomhändt
Tager sig ynckelig fram / blifwer spottad och hädder ock gabbat.
Derföre måstan laga så altid är mynt vthi pungen.
Takell och tåg som att löst giöra fast / äro[2] wänner och fränder:
Hwilka för allhanda irrande hwirflar de suden anstöta
Mitt vthi farten / när hogen och sinnet sig wrijder tillbakas /
Sträfwa de mot / säya stå. Thet är gnislande gienliud i strängen.
Jullan den alltijd är med / ware dräng som är trogen och achtsam.
Pumpa som watnet vthdrar och wid lifftingen ständer ska wara.
(s. 3.) Gumman och pijgan dhe speelet med spijkarna dierfligen drijfwa /
Dem bör man alhanda waror och skäncker i handena sticka
Gumman bör tullas / och Pijgan ska hönsas / om Wärcket ska fort gå /
Att när han kommer[3] dijt hän der[4] han ämnar sig pålarna need slå
Så skal han ryck' vppå reman / och kiöpa hwad Pijgan behagar
Inte see effter hwad kiöp der är på / elle pruta om marcken.
Det giör en armling / en nisser en stackar / en Krympa och maßhund
Der af må kiänna hwad flaggan hon står och hon wijsar i toppen

[1] går doch [2] öro [3] o är upp-och-ned-vänt. [4] dijt händer

Pijgan hon säyer åt Damen att Kiöpman är kommen åt Lande /
Rosar då[1] flaggan och färgan och alt hwa som Skepet anlangar /
Tuchtiga Damor dhe troo sijna pijgor / och låta sig säya.
När han har detta beställt / tager hamnen och kastar sin anckar
Nembliga ringen at skeppet ska faszna med kädior och armband
Tiocka som trossar och starcka som kablar de aldrig må slitna
Hwilka med Klaffare kiäfft inte gnagas och waskas i sunder
Rötas och ey uthaf dropp eller lääk; thet är sqwaller och lögen.
Så får han see hwad åt ändan blijr winsten när hamnas i kampnen
Då får han lön för sin reesa när Jungfrun hon rider aff Gårde /
Detta är winsten som Frijaren giör den sig makliga foogar
Om han då achtar sin lofwen så blifwer hemreesan behullen.
Och vthi sådane fall är wår Brudgum en Båtzman / een Herre
Will man nu see hwad en Åkerman höfwes; han achtar sin Åker
Giöder och stänger och hägnar och plöyer och sår sina vthsäd.
Tijdhen på åhret han achtar wäl grant / seer och efter sin Jordmon
Rensar sin Eng giörer gården der Trän skole wäxa med hugnadt.
Fodrar sin Oxa som bäst han förmår lagar Seelar och andkost
Säll är then man som är vthan omsorg och han brukar sin arffjord
Som wåra gambla ha giort i den önsklige gyllende tijdhen
Frij ifrån giäld / ifrån Gudlösa Knechter och suddige Båtzmän
Inte behöfwes at draga till Torgz och ey träta med Borgarn
Vthan han achtar sin örter och Plantar i rad och i ordning
Åtskillig bärande trä: och han wänter sig löön för sit omaak:
Katzorna wittiar i Siön / sampt slantar och nättiar i Watzen:
Eller och sijr på sin Hiord der hon beetz i de nedrige Dalar.
Sedan dhe qwistar som inte gee frucht han afhugger och ympar:
Skiöter sin Bij / låter meenlösa Fåren af Klipparen ansas
När som nu Hösten uhr ängiarna kronade hösen opphäfwer
(s. 4.) Plockar han månghanda frucht / äter af sijne ljuflige drufwor;
Lägger sig vnder de lummiga trä och i grönaste gräset:
Der som små Beckerna flyta: der Foglarna qwittra i Skogen:
Tills han insomnar der siusande käldorna lemna sin uhrsprung.
Sätter om wintren sin nät både Foglar och Harar han fast tar.
När han hemkommer är Eelden i spijsen och duken å Borde.
Allting är lämpat i lag för dy Moor hafwer kokat i kiöket
Rätterna få men tienlig' åt den som har trokat i Skogen:
Der til så skenckes godt ööl / sa at händer och kinnerna röda.

[1] dä

Plogmannen Frijare[1] kallas och är och thet billige nämnes;
Giödand' är yrckiande: hägnand' och stängiand' är stadiger öfning /
Vtsäde höfliga ord: sedan plöyande Zirligen åtbyrd:
Tijden han tages i acht / thet åhr ålder å twå handa sidor /
Inte för unger / och inte för åldrig och intet osunder:
Thet bör och tagas i acht huru den är af lynde och kynde /
Som han sin kiärleek til slår / såsom Bonden han achtar sin Jordmon.
Han skall och planta och såå båd' i Hiertat i minnet och sinnet
Mång'handa dygdiga säd / så och liufliga / kiärliga sedsemd:
Laga sig richtiga till / gifwa drängen som Oxen sin åtnögd.
Ankost och Ambud och seeler / är brefwer och sagor och wijsor.
Säll är den man som en stadig kärleek hafwer öfwat och öfwar /
Den som att acktar sitt stånd der vthi han är kläckter och boren
Icke förringar sig sielf / går och ick' öfwer skret vti bedzmål
Vtan sin arfwejord brukar med tiänlig' och höflig' ankostnad
Sijr på sin förriga släckt at han det och i frijandet åhrar
Intet behöfwer att läna sig mat när han bröllop skall hålla
Sätter sig intet i gäld dem han sedan med sorg ska betala.
Trägården kallar iag Farkiäras gård så och Morkiäras Stugu
Der som han frijar / han plantar der månghanda örter och telning
Der aff med tijden han wäntar sig skafl när som älskan utbrijster.
Sidst kommer Hösten / då menar den booman sig fruchten få pläcka:
Då komma drufwor i wäxt / Pomeransar och friska Zitroner /
Sådan är ächtenskaps frucht / hwar af ålderen hygges och hugnas.
Säll är then Ploogman / som så hafwer andena lychtat och uthstat.[2]
Och vti detta här fall är wår BRVDGVM en Plogman en Herre.
Nu skall man see hwad en Strijdzman behöfwes som ligger i fälte.
Förſt skall han kommen til lagliga åhr[3] så och styrckia och mandom
(s. 5.) Gambla ska skiäras af skiöld / taga pijk / taga ringadan bulla /
Poikar i mönstring ey tages för gilt blifwa drefna tilbakas
När han i örlig ska stå så är wakande högst vtaff nödhen
Fast han ska liggia på marken / det måst' honom inte förtryta
Stå före porten på Wallen i Frost / och i slagg och i owär.
Marsera fort uti Tropp / gå och giärna på farliga partij.
Achta wäl grant sina fienders anslag / så och tijden och stället;
Gå in i lägret om nättern' / och taga så wachten til fånga.
Sedan så tager han inn höga Slott / och befästade städer

[1] I *u* finnas svaga spår av i-et, i *s* har det icke alls tagit men är ifyllt med blyerts. [2] uthståt [3] ähr

Blifwer en Herra til land och til watn öfwer fremmande Härskap.
  Stridzmannen Frijare kallas och är och thet billiga nemnes:
Den under folcket / som Fröya han[1] förer[1] / har tagit befolning
Går opå kiärlekens wäg der som Astrild är Herr' öfwer Hären.
Stridzman är ypperst och Bedlaren bäst vthi bästa sin ålder
Är han då folck vtaf Ellofwa åhr / der Jungfrwna bijder /
Är han en Gubbe då wäntar han korg älla fiädrar i hatten.
Swaras: hon tror myckit illa hans rygg / och hon fruchtar bli Enckia.
Det war en pijk / så och korgen han kallas en ringader bulle
När man i fältet hoos Fröya ska stå skal han waka som tijdast
Löpa i gårdar och gränder / i snö uti frost vti regnwär
Läggia sig offta på gården i gräl[s]et[2] och harmliga bijda
Der til han kunskap kan få / om hans kiärste må wara förhanden.
Stundom så most' han och reesa wäl hundrade mijl effter henne /
Wäga[3] sit lijf vthi watn och i wåg / öfwer hällar och fiällar
Och såsom *Mars* är owiß: så är Älskogen och så owißer
Stundom så winner han gunst der han aldrig har tänckt til at winna:
Stundom så får han der ney der han mente sig innerlig älskas.
Han skal och taga sig wara för klaffare kiäfftar och sqwaller /
Lijkt som en stridzman för fienden så achtar en älskar en annan
Och uti detta här fall är wår Brudgum een Stridzman en Herre.
  Nu ska man see hwad en Herde behöfwes den fårena drifwer
Förſt och för alt goda beet / feeta Jord / så och höö nog på skullan
Fää-Huus det rent är / och starckt emot Vlfwar och biörnar och tiufwar.
Godan omwårdnat att fåren / då tijdh är / i Bete må drifwas /
Kepp vthi Handen och Printzel å Ryggen och Pijpa wed Sijdan /
Drijfwa så Hiorden å råmäte slätt vthi skogar i Buskan /
När de är mätta / så föres de hem vthi tijd / och de miölkas /
(s. 6.) Lambena späde så släpper han in / de i deggiande wera:
Hine få Höö / at ey miölken af pattande måste då[4] brista /
Vthan hon löpes i Ost / den han gifwer sin Herdin i Skogen
Hwilken han råkte på slumpiget sätt / der hon taltad' i Buskan /
Och vppå kiärliget sätt monde siunga[5] ett liufliget Herd' steck.
  Herde een frijare kallas och är / och thet billiga nemnes /
Den sin hwijthöffdade Hiord / thet är pigor och Jungfrur[6] j acht taar /
Fölger dem hän uthi ängier i lundar / i Trägård / på leekpeel /
(Doch är thet bettre hundrade fåår än een Pijga bewachta.

[1] Tryckfel för anförer? [2] Typen har icke tagit riktigt, men de spår, som finnas, likna snarare ſ än ſ i både *s* och *u*. [3] Wäga [4] dä [5] fiunga [6] Jungſrur

Så haa the gambla then farliga mödan i ordspråket utfört)
Följer dem H[em][1] uthi tienligan tidh tager affkeed i Porten /
Och då i fall / genom ödet / han ynst hafwer hållit af henne /
Följer han med in i Salen och brukar sitt endeste öde /
Det som all Himmelens Här / så och Menskian i staplande Werlden /
Flychtige Foglen i Wädret / och sprittande Fisken i Hafwet /
Brångsamma diuren i Skogen och spaklåta fåren i marken /
Nemligen Astrils åwext / thet är kiärleken / endast är infött.
Fördy när Astril uhr Wälskland' war kommen så hörd' iag han sadet.
När som iag låg vthi Gjsen så fick iag ett Pasquill af Agn'fit /
Vppå min Ädelig' Ätt / mina Moder och heela min Härkomst
(Den ska få lön somet skref / om iag är den iag heeter i Hofwet)
At iag af öde war giord; och iag öde war pliktig at fiira /
Så hwad iag giorde thet skedde af owissa slump och af Öde
Hwilket min härskande macht och mitt wälde så illa förklenar.
Jupiter Morfader min haar thet mechtiga ödet i Handen:
Han gifwer ödet åt Systrarna stucket i flint-hårda taflor
Ingen kan plåna thet ut ty thet ståår som det een gång är insätt /
Siälf är han Ödet och Oden: ty Oden och Ödet är alt ett.
Frygia min Mor är af ödet utsprungen men iag utaf Frygia:
Frygia är Syster med ödet: hon kallas des Hustru och Amma.
När som den helige Här uthi Himmelen komer tjl möte
Fälles een Doom vtaf Jupiter sielfwer / den alla samtyckia
Hwar lofwar troligen hålla det öde som een gång är affagt
Inte will Jupiter ödet allena utdeela i Werlden
Vtan de alla bör wara tilsammans i rådslag och samdrägt /
Hwarför at hwem det är Gud / lärer aldrige stifta thet ödet /
Som honom twingar på slumpugit sätt til det inte bör wara.
Jupiter sielswer är godh må och intet uträtta det ondt är:
(s. 7.) Ey heller wij som hans stadiga Lag hafwa lofwat att hålla
Öfwer deß punkt och des prick hafwer ingen sig ärnat at gånga.
Men hwad som nöden påfordrar thet giöre wij alle otwungne:
Hwilket tillika med Gudh bör een Menniskia gifwa sig under:
Icke af dårliget dömande sträfwa mot inföbda Edlet:
Hwilket är godt i sig sielft / om then rasande wanan blijr utstängd.
Machten och konsten bör å giöra ett såsom Ödet och Ädlet.
Sijr du ett trä utan Saft / utan Märg / utan Löf utan Blomma

[1] Dessa bokstäver ha icke alls tagit; i *s* äro de ifyllda med blyerts.

Wuxet i slutande brink / hafwer rotnade qwister och lemmar;
Lutar på een Sijda alt / och är roten upäten af ödlor:
Så får du see hwad des eendeste öde mon wara med tiden:
Nembligen; bråkas i smått / gifwa fallet dit bokten hon wetter.
Men om thet twingas och trugas tilbaka med konstiga makten /
Så är des öde at falla dit machten det drifwer mot brinken.
Afwenså går det i Werlden der wanan instiger i Edlet /
Så tager Edlet een ända / och förriga Ödet ombytes.
Sådan är Menniskios art / at hon skaffar sig sielfwer ett Öde /
När som hon går / genom wana / från inföbda Edelig ibud.
Hwispar omkring som een wåga / en hwirfwil / en snorrande trijßa:
Achtar sit löffte / sin ära / wed agnor / och klenaste solgrand:
Trippar nu hit / weifwar dit / gifwer sinnet i Wädret å farten.
Får så en wana at hwispa om kring / sätta Ödet i loppet.
Detta iag alt skal afwända och reepa nu mod uti Bröstet;
Såsom iag giord' uti Götland det wästra när hädan iag reeste
Fooga tilsammans tee tienlige par som sit öde åliita /
The som är' stadiga lika som Månan / och akta ey hundgey
Dem ska min Morfar ett teckligit öde i taflon uthugga
Sedan / all Himmelens här skalet samptliga styrki' och sta' fästa
Fröia har kiärleken uti een Ask / den min moder fru **Fryggia**
Sätt' henn' i händer at akta / och deela bland alla i Werlden /
Der ska iag nu rifwa löket i thu / gifwa sämio åt folket.
Siofn skal och hielpa på saken at Kärleken aldrig utödes.
Eyr ska dem rikliga hålla wid hälsa och önskeliga[1] sundheet
War hafwer rätten i wåld / den hon skaffar åt hwem som behöfwes.
Hon skal och deßzom wed lagliga Lagen ä stadigt behålla.
Syn tager Porten i akt / göre **Hlin** och det tryggaste förswar.
Tuchtige seeder ska **Snotra** dem lära med liufliga låter:
(s. 8.) **War** gifwer wijsdom och råd / goda anslag och ijdiglig oppsyn.
Lofn lofwar lof / prijs och roos: mildheet och alla medömkan.
Gefion är och af den art at hon alla wed kyskheet erhåller.
Fulla och **Gna** eder dagligen tiäna til teckelig nöyo.
Friggia ska stedße Er båda wed kärlek och sämio behålla.
Sist när som Ödet tilstundar / och dödliga bördan blir aflagd /
Så skal det Ewiga Ödet Er föra til helige Hallar
Der som at Edlet tillijka med Ödet mon hafwa sin hemwist
Uthi the andliga Salar / i Gimli / i Eden / i Par=dijs.

[1] Säkerligen tryckfel för önskliga, jfr v. 61.

Bröllops Skrift

öfwer then

Eherborne och wällärde Herren /

Her ANDREAS Gjöding /

Adjunctum extraordinarium Philosophiæ,

Wed den Kongl. Academien

i

Upsala:

Sampt then

Eherborne / Gudfruktige och dygederijke

Jungfru /

J. JOHANNA CHRISTINA

RUDBECKIA;

Hwilka Anno 1679 den 15 Maij i Upsala,

Uti Hederliget och myket förnämme

folks närwaro / sin heders dag

begingo.

Brudfolken till en wällment tiänst

Skrifwen /

af

J. R. J.

(s. 2.)

Buchananus.[1]

Filix[2] ille animi, qvem non de tramite recto
Impia ſacrilegæ flexit contagio turbæ.

H. Eobanus H.[3]

Felix, ô nimium felix, qvi facta malorum
Impia conſpiciens noluit ulla ſeqvi
Cui via diſplicuit pro veris falſa ſeqventum,
Perditus incautum ne graderetur iter:
Qvi neque conſcendit damnoſæ fulcra cathedræ,
Qvam deriſorum turba maligna tenet.

(s. 3.)

1.

Vthi hälg och heden ſkrift
finnas effterdömme /
At den wäl kan blijfwa gift
Må ſig des berömma.
2. Syrach och ſå Salomon
Thär om witne bära /
Litet duga i en thron
Sittia wtan ähra.
3. Eckteuſkap med kiärligheet
Gyllen thron iag kallar /
Hwilket han wäll ſäigia weet
ſom der med wäll faller.
4. Men den Andra önſkar ſig
Heller döy än lefwa /
Vnderſtår doch icke mig
Der om mehera ſkrifwa.
5. Böijer för den ſkull mitt tahal
Till de wäl betänckte /

[1] Skotsk humanist, f. 1506, d. 1582. [2] Sic! [3] Helius Eobanus Hessus (Koch), tysk latin-skald, f. 1488, d. 1540.

Dem som ey med qwinfolkz wal
Ähr' i Elskog sänkte:
6. Akta mehra fagert steen
Glijsen hy och fiära /
Är den Gudz ord utan meen
Skiöter iämpt sin ähra.
7. Flyger dijt som wädret bär /
Wingen blåsten gifwer /
Koxar då först när han seer
Hwirfwil winden drifwer.
8. Der den andr' af dygd opptänd /
Ser på ens gemöte /
Och den som ähr wäl[1] bekiänd
Fattar i sitt skiöte.
(s. 4.) 9. Fattar fast med kiärleeks kiäd
Den af Gud ähr smijdder /
J hans smidia: der till med
J ähre kransen sijdder.
10. Denne kiäd och kiärleeks band
Allom dem betiäna[2]
Som ey räckia fot för hand
Vtan kyskheet mena.
11. Gudfrucktig och dygdig brud
Mannens Lijf iag heeter /
Den som ey för[3] skrijt och skrud
Afwogt Andswar weeter.
12. Den som kiänner siälfwan sig /
Pockar ey på ätten /
Der till ähr förmätelig
Brukar Städze pretten.
13. Detta har Her GJÖDJNG lärt.
Ont och got åtskilia
Låta sig och wara kiärt
Giftas med Gudz wilia.
14. Sökte ingen snäsio kropp.
Vtan den med heder
J Gudfruktan född ähr opp
Och i kristna seder.

[1] wål [2] Tydligt i *R*; i *U* står det snarare bettäna [3] för

15. Den som har sin sysla lärt
Vtan gårdz och innan /
Den sin wngdoms tijd förtärt
Allt med Söm och spinna
16. Den som elskar Far och Mor /
Skickelig bepröfwat /
Intet meher i modet stoor
Än som ståndet höfwat.
17. Den som lärt i kiöket gå /
Koka / brygga / baka /
(s. 5.) Den som lärt och äfwen så
Mindre sofw'[1] än waka.
18. Och fast hon / som för ähr sagt /
Ähr af åhren wnger /
Har hon altijd effter makt
Skytt för falska tungor.
19. Der de andra speglat sig
Wridet höfte wrången /
Hafwer hon rätt tydelig
Öfwat kyrke gången.
20. Hållit sig hoos Mor och Far
Willig / och otrugat:
Ey som gambla kiäringar
Löpt i by att liuga.
21. När de andra spelat kort
Cotra / Skak / moneller /
Ropat / blander korten fort /
Morna / natt och qwäller.
22. Drefwet sedan Courtasy
Med de unge karar
Som om qwellen gå i by
Intet mycket spara.
23. Då har hon i Herrans fruckt /
Läset i sin Bibel
Lärt der af all dygd och tuckt
Der om ähr ey twijwel.
24. Den med såpo-twätte far
Hwitnar om sin knoga /

[1] sofw'

Men den uthi tiäran tar
Swartnar i sin loga.

25. Korten och den Bibel bok
Ähre twå olijka /
Tiära och såpa weet hwar klook
Wara äfwen slijka.

(s. 6.)
26. Sammaleds att tiäna Gud
Och sin siäl til bästa:
Eller effter kiättians bud
Giökla med sin nästa.

27. Bettre Gud / på mångan ort /
Finnes wäll den qwinna /
Mehera wan med dans och kort /
Än som wäf och spinna.

28. Ja / den mehera giort sig klok
Wthi elskogs wijser
Än på Davids Psalma bok /
Den hon nepplig hyser.

29. Gammal mins thet wng har lärt
Hwad dett då kan wara /
Dett i yngskan hålls för kiärt
Åldren wäll sig sparar.

30. Paulus i sin sende-bref
(: Akten uppå detta :)
Gyllen regel för dem skref
Som af åhr är mätta:

31. Att dätt eldra qwinno kiön
Goda dömmen öfwa
För de yngre: men han sjön
Lära dem wanhöfwa.

32. Huru går nu thetta till
Här i deßa tijder?
Hwar är nu den kiänna will
Vngom dett dem lijder?

33. Grannans mör[1] will gå i by
Taßla med sin andra /
Vnga få så lära och sy
Samma wägen wandra.

[1] Sannolikt tryckfel för mor.

34. Her Brudgum / i ſådan fall
Skall J få att pröfwa
(s. 7.) Edher Kiärſte Alldrig ſkall
Här med Ehr bedröfwa.
35. Alldenſtund en dygdig mor
Den af dygd ähr priiſat /
Dygdig lärdom dotren for /
Som här ähr bewiiſat.
36. Lefwen för den ſkull med roo /
Rallo kiäring haten /
Gud Ehr gifwe båda twå
Att i henne raten.
37. Hon ähr rot till trätt' och kiif /
Armod / oluſt / Sorgen /
Hennes tunga ſkarp ſom kniif /
Hwätties alla morgon.
38. Der ſom hon ſitt inſtig får
Och ſitt läger finner /
Kiärleken på dören går /
Ekta troo för ſwinner.
39. Måtte mången ſäija här[1]
Mig om qwinfolk[2] ſkrifwa /
Ey[3] om karar: Ju / thy wärr
The ey ute bliifwa.
40. Dy der finnes mången man
Elſkar örna taſlar /
Ridder Röd i håfwet fann
Gunſt / den gamble kraſler.
41. Doch bör aktas här then domb
Som man pläijar tahala
Den ſom förſt til kuarnen kom
Han fick[4] förſt att mala.
42. Thy af elſte Axels tiid
Finnes thet opp räknat /
Hwilketz kiönetz wärf och iid /
Bliir der wed antäknat.
(s. 8.) 43. Doch bör ingom ſå förſtå
Utan all åt-ſkilnad[5]

[1] hår [2] qwinſolk [3] Cy [4] ſick [5] åt-ckilnad

Alla lastes: ney ey så /
Fromom är i wilnat.
44. Så wäl här som alleställdz
Gott folk undan tages /
En oskiuldig aldrig rädds
När som hinn frambrages.
45. Dawid säijer: wäl ähr them
Som med godom wandra:
Bespottarens hus och heem
Låter sig ey granda.
46. Gud beware hwar och en
Från deras omgänge /
Som färdas med flärd och meen:
Ingen sig dem menge.
47. Der för detta heders par
Tack och prijs hembäres;
Unge Mor och unge Far /
Dygd dy af dem läres.

Sluteligen önskas denne hederwärde och
förnämme brudfolken

Lycka
Med få ord och full mening

Gud Edher gifwe bådom
Glädie och lif med heder:
Kiärleek förutan oroo /
Alt gott så att till falle:
Lifs Arfwingia liufwa /
Landzfrukt Alla handa /
Sundheet in til ändan
Äfwigt Lijf Gud gifwe.

Vad som först drog mina blickar till den förra av dessa dikter, var författarinitialerna J. R., som sammanställda med brudgrummens namn JAKOP ISTMENIUS genast suggererade den tanken, att för-

fattaren varit Rugman: jag visste, att Istmenius och Rugman haft åtskilligt med varandra att göra; så t. ex. hade R. i juli 1667 överlåtit några isländska handskrifter till I., och samma år hade de gemensamt utgivit en kondoleansskrift med anledning av M. G. Delagardie d. y:s död. Därtill kom den isländska titeln *Gaman=liod*, som pekade i samma riktning. Vid granskning av diktens detaljer ha ytterligare följande omständigheter framkommit som stöd för antagandet:

1) De två versrader, som bilda diktens motto, skulle visserligen i yttersta nödfall kunna uppfattas som ett hexameterpar, men utom sista foten skulle då den första komma att innehålla tre spondéer och den andra fyra, medan de övriga 228 verserna, så vitt jag funnit, sammanlagt inte innehålla mer än åtta[1], och den andra skulle då även bli i allra högsta grad onaturligt skanderad. Naturligare synes det då vara att fatta versparet som en halvstrof i *håttlausa*, fastän det är något klent ställt med allitterationen, och man kan väl ha sina tvivelsmål, att denna sällsynta strofform ens var känd för de svenskfödda representanterna för nordiska antikviteter vid denna tid; mottot synes sålunda hänvisa på en isländare som auctor.

2) I dikten förekomma talrika elisioner: *måstan* (11, 27, 130), *ryck' vppå* (38), *tienlig' åt* (78), *Giödand' är* yrkiande: *hägnand' och stängiand' är* stadiger öfning (81), *båd' i* Hiertat (87), *ick' öfwer* (93), *tienlig' och höflig' ankostnad* (94), *måst' honom* (111), *nättern' och* (115), *Herr' öfwer* (120), en *älskar*[2] *en* annan (136), *taltad' i* Buskan (148), *hörd' iag* (162), *Ädelig' Ätt* (164), *giord' uti* (206), *styrki' och* (210), *Sätt' henn' i* händer (212). Dessa elisioner kunna förklaras dels som efterbildning efter Stiernhielms på latinsk grundval skapade metrik, dels som anknytning till den isländska metriken, dels och kanske helst som stammande ur båda dessa källor.[3]

---

[1] *här iag* (1), *Stric som* (6), *måstan* (27), *Siön / sampt* (66), *åhr / der* (122), *bettre* (153), *roos: mildheet och* (221).

[2] Sammanhanget visar, att det är fråga om substantivet *älskare*.

[3] Att Rugman var väl bekant med STIERNHIELMS författarskap, är visst. Bland de av R. samlade ordspråk, som finnas i handskriftsvolymen R 716 på Uppsala universitetsbibliotek, träffas ett så lydande: »Hond hond þuættar, steirn stein gletter», som är direkt hämtat ur *Parnassus Triumphans* III: 6 (»Hand Hand twättar: Steen / Steen glättar»), med en mycket bristfällig islandisering av den svenska texten. Den här föreliggande bröllopsskriften visar även direkta anknytningar till Stiernhielm och hans skola. Man träffar inrim såsom »föder Koo / giöder Soo» (16), »lynde och kynde» (85), »minnet och sinnet» (87), »hällar och fiällar» (131). Den av Stiernhielm skapade mytologiska figuren Astrild dyker upp (120, 161 ff.). Skildringen av hur brudgummen måste visa sig spendersam och utan prut köpa, vad pigan behagar (38 ff.), påminner något om ett motsvarande parti i *Brö-*

3) I dikten förekomma några stavningar, som lättast förklaras, om man antar en isländare vara författare. Redan under senare delen av medeltiden hade i isländskan uttalet av *i* och *y* sammanfallit till *i*. På så sätt förklaras stavningarna *lifting*[1] (6 och 33), *Frygia* (173), *dichtiga* (7), det sista förmodligen lån från ty. *tüchtig*.

4) Det tvåstaviga uttalet av *fienders* (114) och *fienden* (136) stämmer med isl. *fjándi* men icke med det på 1600-talet hos oss gängse uttalet.

5) Som isländska lån böra väl följande ord uppfattas: *hwa=handa* (13) = isl. **hvað handa* 'varje slags', jfr *hvað eina* 'allting'; *slitna* (47) = isl. *slitna* 'gå i tu' (dock även belagt i fsv.); *lögen* (49), kontamination mellan sv. *lögn* och isl. *lygi; sedsemd* (88) = isl. *siðsemd* 'belevenhet, goda seder'; *stef* (149), jfr isl. *stef* 'omkväde, visa'; Astrils *åwext* (161) snarare att sammanställa med isl. *ávöxtur* 'frukt, gröda' än med ä. nsv. *åwäxt* 'det som växer på ett ställe'; *aldrige* (180) kontamination mellan sv. *aldrigh* och isl. *aldregi; Edlet* (187), *Ädlet* (189) = isl. *eðli* (lånat redan av Stiernhielm i Hercules v. 422); *lemmar* (191) = isl. *limar* 'grenar'; *weifwar* (203) = isl. *veifa* 'svinga, vifta'; *hundgey* (208) jfr isl. *gey, hundgá* 'hundskall'.

6) Man träffar i dikten ett par ord, som synas vara alldeles specifikt rugmanska. I v. 100 finns det enstaviga ordet *skafl* 'trädfrukt'. Ordet träffas i Upplandslagen och Gotlandslagen i just nämnda form och i y. fsv. och ä. nsv. som *skafwil* eller *skafwel*. Saken var givetvis okänd på 1600-talets Island, och ordet saknas i västnordiskt språk. Men icke för ty träffas i Rugmans »Mono-Syllaba Is-landica» *Skafl* 'Fructus arborum' (jämte icke få andra svecismer, t. ex. *Kók* 'Coctio', *Korf* 'Farcimen'). En infödd svensk författare på 1660-talet skulle med all sannolikhet ha använt ordet som tvåstavigt i versen[2], och ingen annan isländare än en, som sysslat med fornsvenska lagtexter — vilket Rugman bevisligen gjort — skulle över huvud taget ha kunnat anbringa ordet.

V. 93 finns frasen *går och ick' öfwer skret*. Den synes vara att översätta »går icke heller allt för vida» eller »hoppar icke heller över skaklorna» och sålunda att sammanställa med ä. nsv. *gå öfwer*

---

lopps=Beswärs Ihugkommelse, v. 208 är alldeles tydligt influerad av Stiernhielms *Öfwerskrift på Månan*, och de homeriska bilderna synas mig i allmänhet ha ett ganska starkt stiernhielmskt tycke.

[1] Även avledningsändelsen *-ing* (i st. f. väntat *-ning*) pekar åt västnordiskt håll.

[2] Även *segl* (4, 21) och *watn* (117, 131) användas som enstaviga i dikten.

skrefwet[1]. Nu är att märka, dels att i isl. finns ett ord *skref* 'steg', dels att Rugman i Mon. Isl. upptar *Skrit* 'Passus', ett ord som synes vara en danism för den isl. synonymen *skrið* till *skref*. Jag har svårt att förklara bröllopsdiktens fras annorlunda än som en kontamination mellan den svenska frasen *gå öfwer skrefwet* och Rugmans speciella ord *skrit* (jämväl under inverkan av isl. *skref*).[2]

7) I slutet av dikten presenterar förf. en samling av inte mindre än 12 gudinnor, som skola beskydda och tjäna brudparet, flera av dem ytterst sällan uppträdande, t. ex. *Siofn*, *Syn*, *Hlin*, *Snotra* och *Gná*. Samlingen är hämtad direkt ur Snorra-eddan; gudinnorna ha enligt bröllopsdikten just de egenskaper och arbetsområden, som Snorra-eddan tillägger dem, utom i så måtto, att *Fröia* v. 211 övertagit *Fullas* roll, och att »Fryggia» är sammangjuten av *Frigg* och *Freyia* och dessutom, såsom dotter till Juppiter och mor till Astrild-Cupido (v. 169), identisk med Aphrodite-Venus. Det synes också rätt sannolikt, att samlingen hämtats ur Uppsala-eddan, ty de båda gudinnor *Vár* och *Vǫr*, vilkas namn den köpenhamnska huvudhandskriften håller i sär, få i Uppsala-eddan samma namn, *Vavr*, och i bröllopsdikten likaledes ett namn, *War*. Den förf., som skrivit bröllopsdikten, bör ha haft en ganska intim kännedom om Snorra-eddan, särskilt om Uppsala-eddan — och Rugman har gjort en avskrift av denna.[3]

---

[1] DAHLGRENS glossarium, art. *Skref*.

[2] Uttrycket *råmäte slätt* (143), som bör betyda 'bete', kan i viss mån betraktas som ett indirekt bevis för att Rugman är förf. Uttrycket återgår på ett ställe i MELL Bygningab. XXX, som lyder sålunda: »han ægher haua meþ oþolby af bys almænninge timber af døþuiþi ok ei af aldonuiþi, garþa fang ok eeldbrand, næfra flæt ok fægang, torf skyrþ, leer tækt ok *ramatæ slæt*». Den viktigaste avvikande läsarten till det av mig kursiverade uttrycket är *ramæta flæt*, till vars förklaring se SÖDERWALLS lex. art. *Ramate*. I Krist.LL Bygn.-b. XL lyder uttrycket *Raamæte slæth*. SCHLYTER har i sitt glossarium till MELL (och sedermera i sitt stora lexikon) säkerligen riktigt tolkat uttrycket såsom betydande 'afhuggande af groft gräs, som kreaturen ej vilja äta, men som begagnas till strö i stallen'. Men på 1600-talet fattade man betydelsen helt annorlunda. VERELIUS, *Index Lingvæ veteris Scytho-Scandicæ sive Gothicæ* (utg. av O. RUDBECK d. å. 1691) upptar ur Krist.LL *Ramm-æte-slætt* med betydelsen Bete på Åker och Äng / då Säden och Höet är allaredan afflagit inbärgat. Det är tydligen formen i Krist.LL, som ligger till grund för bröllopsdiktens uttryck, och dess betydelse i dikten ligger nära den av Verelius angivna. Då man vet, att Verelius använde Rugman som uppslagsbok, när det gällde att tolka konstiga uttryck i gamla källor, kan man också gissa, att det är Rugman, som föreslagit betydelsen på detta ord, men stort mer än en gissning är det inte. Måhända skulle i så fall Rugmans tolkning ha kunnat uppstå genom folketymologisk anslutning till nyisl. *hrámeti*, n. 'okokt mat'.

[3] Volymen R 683 å Uppsala universitetsbibliotek, se GIÖDEL: *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter*.

Genom alla dessa skäl tillsammantagna synes det mig alldeles evident, att författarinitialerna J. R. betyda *Jona Rugman*.[1]

Jag vänder mig nu till den till Giöding riktade bröllopsdikten. Brudgummen tillhörde den Verelius-Rudbeckska kretsen[2], och bruden var dotter till Olof Rudbeck d. ä.[3] Författaren till bröllopsskriften borde sålunda vara att söka bland släktingar till någon av kontrahenterna eller bland sådana, som hade med de nordiska antikviteternas studium att göra.

Vad betyda initialerna ℑ. ℜ. ℑ.? De skulle kunna betyda *Johanne Rudbeckio Johannis.* Biskop Johannes Rudbeckius hade en son Johannes, som efter att ha varit professor i Uppsala och superintendent i Narva blev prost i Falun och bland andra barn hade en son Johannes, vilken minderårig inskrevs vid Uppsala universitet 23 juni 1674. Denne vistades vid tiden för sin kusin Johanna Christinas bröllop som student i Uppsala. Men att döma av stilen i Johannes Rudbecks namnteckning i Västm.-Dala nations inskrivningsmatrikel (där han själv skrivit sitt namn den 17 mars 1675) kan det knappt ens ha varit en tioåring, som skrivit namnet. Johannes skulle då vid tiden för Johanna Christinas bröllop ha varit högst 14 år, något som väl utesluter möjligheten av hans författarskap till dikten i fråga. Om hans litterära förmåga är f. ö. intet känt; han vistades i Uppsala t. o. m. 1685 och blev sedan militär.[4] Initialerna ℑ. ℜ. ℑ. skulle vidare möjligen kunna betyda *Jacobo Reenhielm Jstmenio*, men R. skrev sig efter sitt adlande *Jacobus I. Reenhielm*, vadan sannolikheten är ganska ringa. Större sannolikhet föreligger då för att de betyda *Jona Rugman Jslando*, det sätt varpå Rugmans skrifter vanligen äro undertecknade. Vi skola nu se till, om andra sannolikhetsskäl kunna andragas.

1) Följande elisioner träffas: *döy än* (4: 2), *Ähr' i* (5: 4), *I ähre* (9: 4), *sofw' än* (17: 4), *Tiära och* (25: 3), *lära och* (33: 3), *trätt' och* (37: 1). Jfr härmed vad som i anmärkningarna till dikten till Ist-

---

[1] Efter det föredrag, jag i Svenska Litteratursällskapet den 17 dec. 1926 höll om dessa bägge bröllopsdikter, därvid om ifrågavarande dikt andragande, vad här angivits, påpekade dr R. Ekholm för mig, att redan Castrén i sitt arbete »Stormaktstidens diktning» antagit Rugman vara förf. till denna bröllopsdikt. För C. synes därvid särskilt förekomsten av de 12 gudinnenamnen ha varit avgörande (a. a. s. 150 f.).

[2] Se ovan s. 1.

[3] Svenska ättartal 7, s. 375 (Sthlm 1891).

[4] Västm.-Dala nations handskrivna matriklar.

menius sagts under mom. 2, och märk särskilt, att den eliderade vokalen är utskriven på tre ställen *(I ähre, Tiära och, lära och)*, såsom i den isländska poesien brukas.

2) Några stavningar resp. uttal hänvisa på isländskans sammanfall av *i* och *y*: *sijdder* (9: 4) kan vara = »sydder»; *skrijt* (11: 3) representerar väl »skryt»; rimmet *Courtasy* — *by* (22) visar uttalet *bi;* rimmet *wijser* — *hyser* (28); rimmet *tijder* — *lijder* (32), där sista ordet kan beteckna »lyder», d. v. s. 'tillhör, höves'; rimmet *by* — *sy* (33), där sista ordet väl betyder 'se'. Jfr om dessa stavningar och uttal, vad som ovan s. 18 sagts under mom. 3. — Stavningen *oskiuldig* (44: 4) är ett ortografiskt blomster, som skulle kunna vara framkallat av en sådan motsvarighet som sv. *siunga:* isl. *syngva.*

3) Lån från isl. visar sig i *döy* (4: 2), genom elision förkortat ur **döya*, jfr isl. *deyja; pretten* (12: 4), best. form sing., jfr isl. *prettur*, m. 'knep', som saknas i sv.; *Cotra* (21: 2) = isl. *kotra*, ett slags brädspel, da. Triktrak — ordet saknas i sv.[1]; *hwätties* (37: 4) jfr. isl. *hvetja* (mycket osäkert: i fsv. träffas *hwætia* jämte vanligare *hwæssa*, och i Stiernhielms »Öfwerskrift opå Astrild» finns följande fras: »Hon skärper / och hwässer Älskogen i mit bröst; men sielf är Hon stumpar' än Hwätsteen.» — även hos Runius, Vid en disputation 1712, str. 20, träffas *hwättiesten*); *wilnat* (43: 4) jfr isl. *vilnaður*, m. 'förhoppning' — ordet saknas i sv.

4) I ett par prosarader efter den 47:de strofen finns ett pronomenfel »*denne* hederwärde och förnämme brudfolcken», som synes visa att förf. icke fullt behärskade svenska språket och som har direkt motsvarighet i bröllopsdikten till Istmenius, i v. 2: »Med *denna* Siäl» = 'med dessa skäl'.

5) Äntligen är att märka, att dikten avslutas med en strof skriven på *dróttkvætt.* Jag avtrycker den här ånyo med allitterationen utmärkt genom kursiv, skothendingen genom fetstil och aðalhendingen genom spärrad fetstil:

*G*u**d** Edher *g*ifwe bådom
*G*l**äd**ie och lif med **h e d**er:
Kiärlek för*u*tan *o*roo /

[1] I Stiernhielms *Hercules* v. 156 kallas spelet *Tick-tack;* v. 153 träffas även *Manelle*, efter all sannolikhet samma spel, som bröllopsdiktens förf. kallar *moneller* — däremot upptar Hercules icke schack bland de tidsfördriv, Lättia skall lära ut: Stiernhielm räknade tydligen detta spel som ett ädlare tidsfördriv, än bröllopsdiktens förf. gjorde.

*A*lt gott så att till **falle**:
*L*ifs Arfwingia *l*iufwa /
*L*and zfrukt Alla **handa** /
Sundheet *i*n til *Ä*ndan
*Ä*fwigt **Lijf** Gud **gifwe**.

Man torde med mycket starka skäl ha rätt att betvivla, att en enda svensk på 1670-talet skulle ha kunnat åstadkomma en dróttkvættstrof: därtill skulle ha krävts betydligt större insikter i den isländska metriken och även betydligt större behärskning av de poetiska uttrycksmedlen, än de svenska bröllopspoeterna förfogade över. Rugman däremot hade skrivit inte så litet i denna svåra form: 21 dróttkvættstrofer på isländska av hans hand känner jag till. Att författaren varit en person, som varit verkligt förtrogen med den isländska skaldediktningens teknik, framgår väl även av den omställning av den normala ordföljden, som 4:de versraden uppvisar: »Alt gott så att till falle» (i st. f. »Så att alt gott till falle»). Strofen är f. ö. alldeles regelrätt; första halvstrofens rader äro visserligen sjustaviga, men detta förklaras genom en upplösning i vardera av 1:sta och 3:dje (*Edher*, *föru*tan) och en elision i vardera av 2:dra och 4:de (Glä*die och*, *så att*). Allitteration och assonans äro fullt oklanderliga, utom i det avseendet, att viðrhendingen (första assonansen i sista versraden) *Lijf* står i 2:dra versfoten i st. f. i 1:sta — men just den egenheten uppvisa flera av Rugmans isländska dróttkvættstrofer.

Allt som allt synes det mig av de här andragna skälen vara lika klart, att Rugman skrivit bröllopsdikten till Andreas Giöding och Johanna Christina Rudbeckia, som att han skrivit den till Jacob Istmenius och Anna Böllja.

Sedan det ovanstående redan tryckts, har jag funnit ytterligare ett positivt stöd för Rugmans författarskap till den senare av de behandlade dikterna. De underliga stavningarna *mehera* (t. ex. str. 4), *tahal* (t. ex. str. 5) m. fl. måste springa i ögonen på varje läsare. Nu finns i K. B:s isländska samlingar en av R. verkställd och av honom egenhändigt nedskriven svensk översättning av Guðmundur Erlendssons Lýgara ljóð (Cod. Isl. Papp. fol. n:r 109). Där träffas bl. a. formerna *meher* (företalet r. 11 och 17), *tahal* (str. 6) och *tahalet* (str. 2). Dessa stavningar synas mig kraftigt bestyrka mitt antagande.

KVASI-NORDISK MYTOLOGI I ÄLDRE SVENSK DIKT

Av

GOTTFRID KALLSTENIUS

Prototypen för användning av nordisk mytologi i svensk dikt är väl MESSENII *Disa* (1611). Där uppträda som bekant *Thor*, övergud och åskgud (Ther dyrkas iagh lagd i en Sengh / Oden står hoos såsom min Drengh / = = = The troo migh Dundra vthi sky / Och giöra ther thet stora gny[1]), *Oden*, trollkunnig krigsgud (J Trolkonst är migh ingen lijk / = = = Krigh kunde iagh wäl vthföra / = = = The ropa migh an i sin nödh / Hälst när the til Krigz vthfara /[2]) och *Frigga*. Den sistnämnda karakteriserar sig med följande ord:

Trytusen Åhr i Swealandh /
Dyrka Affgudar Quinne och Mann /
En iblandh them iagh och så är /
Frigga Oden Gudz Hustru kiär /
Til Fredh och wällust är min macht /
Migh haffua alle grant i ackt /
Jagh vthsätter kiärlekens garn /
Giffuer wällust och myckén Barn /
Medh min Båga på tusend myl /
Skiuter iagh vth kiärlekens Pyl /
Jagh haar then macht i Swealandh /
Som Venus vth medh Tyburs strandh /[2]

---

[1] JOHANNES MESSENIUS, *Samlade dramer*, Uppsala 1886, s. 4.
[2] Ib. s. 5.

Frigga framställes sålunda som en nordisk motsvarighet till den romerska *Venus*, utan att dock rent identifieras med denna.[1]

I *Hercules* (1647) går STIERNHIELM ett steg längre: *Venus* döpes helt enkelt om till *Fröia*[2] — i den vid upplagan 1668 fogade »Vttydning opå någre gamble och sälsynt brukade Ord effter ABC» anges även alternativet *Frigga*[3]. Av de båda alternativen synes *Frigga* i början hava blivit något vanligare. LUCIDOR har det i visorna »Grymme Tartar / stygge Took»[4] och »Nys när Frigga satt i bade»,[5] i gravdikterna över L. von der Linde 1672[6] och över Truls Kore s. å.[7] samt i bröllopsdikterna till G. Strijck och Christina Ribbing 1673[8], till E. Tehedt och Anna Hane s. å.[9] och till A. Law och Margareta Barkhusen 1674[10], medan jag — förmodligen blott av en tillfällighet — icke funnit namnet *Fröja* hos Lucidor mer än i nyss nämnda bröllopsdikt till E. Tehedt och Anna Hane.[11] Å andra sidan synes SAMUEL COLUMBUS icke alls använda namnet *Frigga* utan vid sidan av det nästan enarådande *Venus* någon enstaka gång *Fröja*, t. ex. i bröllopsdikten till A. Grubb och Christina Rudbeck 1669[12] (som utgör *Fröyas Taal til Jungfrurna* men är undertecknat *Venus*) och i följande tyska epigram[13]:

Fröya Svetice, Venus & Ceres.
Die Schwedsche Fröya hat mit Ceres einen Namen /
Vielleicht weil diese zwey sehr wol zusammen kamen.

Detsamma gäller ANDERS WOLLIMHAUS, hos vilken jag sålunda jämte Venus blott funnit *Fröja*, t. ex. i bröllopsdikt till E. Jöranson och Margareta Cordan 1667[14] och till J. D. Schantz och Elisabetha Scheffer 1670[15].

---

[1] MESSENIUS torde i sin tur ha fått sin uppfattning om de tre gudomligheterna från JOHANNES MAGNUS, *Gothorum Sveonumqve Historia*, Rom 1554, s. 29 ff.
[2] V. 91—102.
[3] Fröia / Venus, Älskogs-Gudinna / à Frö / semen: aliter Frigga.
[4] LUCIDOR, *Samlade dikter* utg. av SANDWALL, I s. 29 f.
[5] Ib. s. 41 ff.
[6] Ib. s. 196.
[7] Ib. s. 239.
[8] Ib. s. 283 ff.
[9] Ib. s. 303.
[10] Ib. s. 385.
[11] Ib. s. 304.
[12] HANSELLI II s. 125.
[13] Ib. s. 203 (mitt citat här efter *Pfeil-Verwechslung dess Todes und der Liebe*, Stockholm 1687).
[14] HANSELLI V s. 42.
[15] Ib. s. 29.

Man skulle ha väntat sig, att de nordiska antikviteternas studium skulle snart ha framkallat en deciderad skillnad mellan de båda gudinnenamnen i deras betydelse. Detta kan emellertid knappast sägas ha skett. Isländaren Rugman säger i sin svenska bröllopsdikt till J. Istmenius och Anna Böllja 1669:

»Den under folcket / som Fröya han[1] förer[1] har tagit besolning
Går opå kiärlekens wäg der som Astrild är Herr' öfwer Hären.
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Fördy när Astril uhr Wälskland' war kommen så hörd' iag han sadet.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Jupiter Morfader min haar thet mechtiga ödet i Handen:
Siälf är han Ödet och Oden: ty Oden och Ödet är alt ett.
Frygia min Mor är af ödet utsprungen men iag utaf Frygia
Frygia är Syster med ödet: hon kallas des Hustru och Amma
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Fröia har kiärleken uti een Ask / den min moder fru Fryggia
Sätt' henn' i händer at akta / och deela bland alla i Werlden /»[2]

Fryg(g)ia uppträder här som mor till Astrild — om vilken se längre fram — och dotter till Jupiter och är alltså identisk med *Aphrodite-Venus*. Eftersom en särskild *Fröia* också uppträder i v. 211, väsentligen med den uppgift, som Snorra-Eddan tilldelar *Fulla*[3], måste tydligen *Fryg(g)ia* föreställa samma namn som Messenii, Stiernhielms och Lucidors *Frigga*, men det konsonantiska *i* visar, att ordet för R. påverkats av isl. *Freyia*. Däremot synes den *Fröya*, som uppträder i v. 119, svårligen kunna skiljas från Aphrodite-Venus och skulle alltså vara identisk med den i dikten senare presenterade *Fryg(g)ia*, såvida man icke skulle kunna tänka sig, att Rugman låtit *Fröya* representera den erotiska driften i allmänhet och *Fryg(g)ia* den legaliserade äktenskapliga kärleken.

I sin upplaga av Hervararsagan (Uppsala 1671) s. 138 översätter Verelius den isl. textens *Han blotadi Freyu* med »Han giorde stort blodoffer till Gudinnan Frigga». I Atlantican I s. 784 identifierar Olof Rudbeck *Frigga* och *Venus* och sätter *Fröja* = *Ceres*. I Atlantican II kap. 6 identifieras *Frigga* och *Freja* samt en hel rad andra gudomligheter (med delvis hemgjorda namn), t. ex. *Isis*, *Disa*~*Deja*, *Sif*, *Gio*, *Herthus*, *Cybele*, *Rhea*, *Diana*, *Dia*. Men sedan

[1] Sannolikt tryckfel för *anförer*.
[2] V. 119—120, 162, 169—174, 211—212; se min uppsats »*Två svenska bröllopsdikter av Jonas Rugman*», Samlaren 1927, s. 1—22 (närmast s. 7—9).
[3] Sn. E. I s. 114.

tyckes *Friggas* välde i dikten väsentligen vara slut, och namnet ersättes av *Fröja*, godtyckligt växlande med *Venus* (mycket ofta i samma dikt). Sålunda träffas *Fröja* hos O. Rudbeck d. y. i Parentalia över Ulrika Eleonora 1693[1], v. Brobergen i bröllopsdikt till L. Carney och Anna Hult 1696[2], till M. Wästerling och Beata Elisabeth Stamm 1698[3], hos Runius i Blomsterdröm str. 9[4], lyckönskningsskrift till Caisa Beata Mannercrantz str. 17[5], fru Nordenflycht i Heroid från Hildur till Adil[6] (ett stycke, där inga mytologiska namn från antiken förekomma och där användningen av namnet *Fröja* säkerligen avser att vara äkta nordisk men icke förty innebär den vanliga barock- och rokoko-mässiga identifikationen med Venus), Creutz i Atis och Camilla III[7], Bellman ytterst ofta t. ex. i Ep. 3, 7, 17, 25, 28, 29, 30, 36, 42, 66, 70, Oxenstierna i Natten[8], Disa[9], Kellgren i Till Rosalie str. 13[10], Leopold i Den sofvande och vakande sköna[11], Eglé och Annett[12]. Med den »nordiska renässansen» i början av 1800-talet blir namnets form i regel *Freja*, och figuren saknar då även bismaken av rokoko och pseudoklassicitet; men ännu C. F. Dahlgren, som i *Mollbergs epistlar* söker anknytning med bellmansdikten, har där av rokokokostymen kvar *Bacchus* och *Fröja*.

---

[1] Hanselli XII s. 45 och 55 (på det senare stället strax efteråt följt av *Venus*). S. 47 träffas dock även *Frigga* i efter all sannolikhet samma betydelse.

[2] Hanselli XII s. 307.

[3] Ib. s. 311. Detta ställe, som hänvisar till Ovidii uttalande i Fasti: »Martis erat primus mensis, Venerisque secundus» och påpekar, att man sålunda måhända skulle vilja härleda namnet *april* ur det grekiska *Aphrodite*, men finner det sannolikare, att det är bildat ur namnet *Astrill*, är intressant, emedan förf. där visar sig som en rättrogen rudbeckian. Det har en hänvisning till Atl. II s. 571, där namnet *Aphrodite* härledes ur en kuriös »fornnordisk» ordfogning: »Altså bewittna dhe Grekar ock Latiner med een mun / at Wenadis eller Freja hon säges wara född *A FROS FRO·DIS* (en Gudinna) *[Ex Saturni ſemine Dea.]*» — Rudbeck behandlar även på ett annat ställe (Atl. I s. 30 f.) historien om April såsom Venus' månad och hänvisar härtill i registret (del II) med följande märkliga ord: Aprilis *ab Aſtril (Venere) dictus*. — Rudbeck har sålunda med Venus identifierat även det nyskapade nordiska namnet på Cupido!

[4] Hanselli XIV s. 112.

[5] Ib. s. 156.

[6] *Sveriges Nationallitteratur* III s. 186.

[7] Ib. s. 219.

[8] *Sveriges Nationallitteratur* V s. 133.

[9] Ib. s. 149, 163.

[10] Ib. s. 40. — Det kan framhållas, att namnet *Frigga*, som såsom smeknamn förekommer i dikten »Till Fredrika», knappast har något med *Fröja-Venus* att göra utan utgör en även eljest (t. ex. i *Frigga Carlberg*) känd kvasinordisk kortnamnsform till *Fredrika*.

[11] Ib. s. 74.

[12] Ib. s. 103.

Såsom redan nyss nämnts, identifieras i Atlantican en hel rad av delvis tämligen apokryfiska gudomligheter med »dhe latiners Venus». Jag måste emellertid även citera en lista av »götiska» ord ur Atl. I s. 30, vilka skola visa, att namnet *Venus* är av »götisk» stam: Wen / *Amicus* eft & *amica*. Wen / *Uxor*, tefte Ulphila. Wenas / *Amare*. Wenſkap / *Amicitia*. Wenſkapas / *Amicitiam contrahere*. Wenamö / *Virgo desponsata*. Wenapitter / Wenapilter / *Cupido*. Wenlig / *Familiaris*. Wena-dis / *Venus Dea*. Wän / *Venuſtus*. Den av Rudbeck här gjorda förvrängningen av det isl. *vanadís* till *Venadis* träffas även på åtskilliga andra ställen i Atlantican (t. ex. II s. 47 och 571). Den upptogs i poesien av hans rättrogne son O. Rudbeck d. y. i de redan nämnda parentalia över Ulrika Eleonora 1693[1], till yttermera visso utvidgad med nybildningar som *Wena-bild* (i ung. betydelsen 'Venus' avbild') och *Wena-bod* (kärleksbudskap)[1]. Av *Fröjas* långa synonymlista i Atlantican II upptog förf. i samma dikt även *Deja*[2] och (med bibetydelse av kyskhet) *Diana*~*Dia-mö*[3]. Olof Rudbeck d. y. synes emellertid ha varit den ende, som i dikten laborerade med dessa skott ur faderns blomstrande olympiska örtagård.

Som bekant inför Stiernhielm i Hercules v. 98—102 och 174—179 Cupido under namnet *Astrild*. I sin »Vt-tydning» säger förf.: Aſtrild / i. e. Amor, Cupido, filius Veneris, ſammanſatt af Aſt / det är / Kärleek / och ild / eller eld / Ignis, q. Kärleeks-Eld. Av dessa ord och av det förhållandet, att namnet *Astrild* icke förut är anträffat, torde man vara berättigad till den vanliga slutsatsen, att namnet är skapat av Stiernhielm. Namnets form har vållat språkmännen åtskilligt huvudbry — man skulle ha väntat sig en mera svensk form *(Asteld)* eller mera isländsk (*Astareldur* eller dyl.) och icke denna egendomliga hybrid. Men man överskattar nog då Stiernhielms språkvetenskapliga samvetsgrannhet, vilken säkerligen icke var nämnvärt större än Olof Rudbecks: han skapade ett namn, som i hans tycke klingade väl och som dessutom hade den egenskapen, att dess ena stavelse förde tanken på ett »götiskt» ord med betydelsen 'Amor' och den andra på ett sådant med betydelsen 'Ignis' — ho vet, om inte helt enkelt det nordiska kvinnonamnet *Astrid*

[1] Hanselli XII s. 49.
[2] Ib. s. 39.
[3] Ib. s. 49. Mina citat äro ur originaltrycket, men jag hänvisar här till Hanselli såsom varande lättare åtkomlig.

har givit anledning till formen?[1] Vare därmed hur som helst; den saken torde inte kunna utredas och intresserar oss icke direkt i detta sammanhang. Vad som är viktigare, är, att ordet genast blev oerhört populärt. I Lucidors svenska diktning har det helt och hållet utträngt *Amor* och *Cupido*[2], och det är särdeles vanligt i den senare stormaktstidens bröllopsdiktning[3]: Rugman har tagit upp det[4], i v. Brobergens talrika bröllopsdikter[5] förekommer det hart när på var eller varannan sida, det finns hos fru Brenner i bröllopsdikt till C. G. Oxenstierna och Hedvig Ebba Delagardie 1684[6], till Axel Lillie och Augusta Wrede 1693[7], hos Runius i bröllopsdikt till J. v. Westphal och Brita Magdalena Fleetwood 1703 str. 34[8], till J. Schackou och Catharina Hart 1713 str. 4[9], till J. G. Ankarstierna och Hedvigh Silfvercrantz på fyra ställen, sammanställt med en god del av Olympens gudar[10]. Det förekommer även sedermera sporadiskt under hela 1700-talet, t. ex. hos Triewald i Emot dem, som falskeligen inbilla sig wara Poeter, str. 21 och 26[11], hos Creutz i Gudasaga[12], i Atis och Camilla I och III[13], hos G. F. Gyllenborg i Höstkväde och i Försök om skaldekonsten (III), hos Bellman i Ep. 36 str. 9 och Ep. 66 str. 3 och 4, hos fru Lenngren i Kärleken och dårskapen str. 12 och 13 (i str. 10 *Cupido*). Det träffas ännu hos Tegnér i Fritiof hos Angantyr — ja, jag har till och med hört det i en tillfällighetsdikt (icke avsedd som pastiche) vid ett silverbröllop i min hemstad Filipstad på 1880-talet!

Det av Olof Rudbeck d. ä. skapade namnet *Wenapilter*[14] togs upp av sonen i de redan flere gånger citerade parentalia över Ulrika Eleonora 1693[15] och även av ett par andra förf.[16] men synes sedan ha fallit i glömska. Vile det i frid!

---

[1] Jfr *SAOB* artikeln *Astrild*.
[2] Se Samlade dikter av Lucidor utg. av Sandwall II s. 37.
[3] Att »*Brölopps-Beswärs Ihugkommelse*» saknar namnet *Astrild* och i stället har *Cupido* (v. 37, 52, 65, 413) är i sin mån ett indirekt stöd för Steffens mening, att denna dikt är skriven före Hercules.
[4] Se ovan s. 25.
[5] Hanselli XII s. 280—384.
[6] Hanselli XVII s. 224.
[7] Ib. s. 232.
[8] Hanselli XIV s. 248; förut och efteråt användes namnet *Cupido*.
[9] Ib. s. 306. *Vulcan* filar där pilar åt Astrild.
[10] Ib. s. 308—311.
[11] *Sveriges Nationallitteratur* III s. 32.
[12] Ib. s. 200 f.
[13] Ib. s. 208 f., 219.
[14] Se ovan s. 27.
[15] Hanselli XII s. 49.
[16] Dahlgren *Glossar* art. *Vänapilt*.

Oden och *Tor* uppträda ganska sparsamt i stormaktstidens dikt. Lucidor har dem emellertid då och då. I visan »Grymme Tartar / stygge Took» låter förf. Cypern och Paphos bedröva sig över att Frigga måste erkänna sig besegrad av Lisette, och för den skönas fötter nedlägga *Frigga* sin pil, *Febus* rötter (d. v. s. läkemedel, som visat sig intet gagna gent emot hennes trollmakt[1]), *Tor* sin »Dunner-Kijl» och *Oden* brynjan (d. v. s. svärdet[1]). I den bekanta bröllopsdikten Gilliare Kwaal (till Conrad Gyllenstierna och Märta Christina Ulfsparre 1669) sammanställas *Odens* svärd och *Astrilds* skäkta.[2] I bröllopsdikten till A. Law och Margareta Barkhusen 1674 förekomma följande uttryck:

När *Frigga* satt bedröfwat
För *Odens* stora grymm /
Then han mångstädes öfwat
Mäd Krijg och örligs Stim̄
Lät hoon aff mädömk stiga
Vhr Bröste mången Pust
Som kom all Frögd til tiga
Ok blåste bort all Lust.

Men *Astrild* som då lekte
Vth mäd en klaran Strand
Kom til sin Moer och smekte
Med silkes-lenan Hand
The lilliehwita Kinner
Och kyste then Korall
Som *Oden* öfwerwinner
Ok twingar til Knä-fall.[3]

Och Astrild säger längre fram:

Kan ey mit Bloss vthsläcka
Thors wigg-bewäpnad Ild
Ok grymme Oden skräcka
At han som wild blijr mild
Ja sielfwa afgrunds Guden
Måst bäfwa för min makt
Ok lyda willigst Buden
Them all ting taer i akt.[4]

---

[1] *Samlade dikter av* Lucidor utg. av Sandwall II s. 38.
[2] *Samlade dikter av* Lucidor utg. av Sandwall I s. 123.
[3] Ib. s. 384 f.
[4] Ib. s. 387.

Det synes knappt vara möjligt att undgå den slutsatsen, att Lucidor i denna senast citerade dikt låter *Oden* representera Mars och *Tor* Jupiter, alltså i god överensstämmelse med Messenii Disa. Enligt min mening bör man fatta Odens och Tors roller i visan »Grymme Tartar / stygge Took» på samma sätt, och jag betvivlar, att det varit Lucidors avsikt att genom kontrasten mellan »de robusta nordmannagudarna» och Olympens gudomligheter uppnå en humoristisk verkan, såsom Sandwall menar.[1]

Runius har *Oden* på ett par ställen, i Öfver verldenes fåfängligheter[2] och i bröllopsskrift till E. Ekerot och Anna Magdalena Henning 1708[3], men åtminstone på det senare stället synes namnet vara synonymt med djävulen. Olof Rudbeck d. y. har naturligtvis också gudanamnen *Oden* och *Tor* i sina parentalia över Ulrika Eleonora, ty dikten är rent av ett kompendium i rudbeckiansk mytologi.[4]

De s. 25 citerade raderna av Rugman visa en intressant identifikation av *Jupiter, Oden och Ödet.* I det sistnämnda ordet har man kanske att igenkänna isl. *auðit*, n. av *auðinn*[5], varvid även bör märkas, att R. i sitt arbete Mono-Syllaba Is-landica (Uppsala 1676) upptar ett eljest icke belagt *Audn* 'Fortuna, fors, sors' — jfr isl. *auðna,* f. 'Skæbne som raader for Begivenhedernes Gang og Udfald, tildeler enhver hans Lod' (Fritzner). För dåtidens språkvetenskap låg alls ingenting orimligt i att identifiera *Óðinn* och *auðinn* eller *auðn.* Då är likhetstecknet mellan *Oden* och *Juppiter* märkligare. Den tanken förutsätter en sådan förtrogenhet med Eddornas uppfattning av *Oden* som övergud, som endast kan väntas hos en lärd isländare vid denna tid — och förf. visar sig känna särskilt Snorra-Eddan mycket väl[6]. Det är av ett visst intresse att i detta sammanhang citera en halvstrof ur Rugmans isländska gravdikt över M. G. Delagardie d. y. 1667:

Huad bæri oss er erum
Vrdarbrunns þa alkunnir
Sira Iofurs þess sara
Sueita dagliga neitum?

---

[1] *Samlade dikter av* Lucidor utg. av Sandwall II s. 36.
[2] Hanselli XIV s. 116.
[3] Ib. s. 253.
[4] Se t. ex. Hanselli XII s. 40 och 47.
[5] *e-m verðr e-s auðit* 'noget falder i ens' Lod (Fritzner).
[6] Se min uppsats *Två svenska bröllopsdikter av Jonas Rugman,* Samlaren 1927.

Har jag rätt tolkat detta parti[1], är *Sira Iofurs Vrdarbrunns sara Sueita* en kenning för skaldekonsten, och *Iofur* 'konungen' ett heiti för *Oden*.

Att ur O. Rudbecks Atlantica söka leta ut förf:s mening om förhållandet mellan de nordiska gudomligheterna och de klassiska är, så vitt jag kunnat finna, ett hopplöst företag: uppgifterna äro ofta motsägande och förvirrade[2] — ja, jag skulle vilja säga sinnesförvirrade. Som emellertid hans framställning på en punkt, i fråga om *Juppiter*, kommit att spela en stor roll i den senare svenska diktningen, skall jag försöka att referera en ringa bråkdel av hans påståenden:

Bur eller *Bure* (= Uranus) hade en son *Sadur*[3] eller *Satur* (= Saturnus), även kallad *Atle* (= Atlas), *Atta, Atin, Alfader, Gro, Fro, Bor* eller *Bore*[4] m. m. Denne i sin tur hade som förnämsta söner *Tor* (= Juppiter), *Näcken* (= Neptunus) och *Oden*, även kallad *Auden, Öde* och *Blut-mader* (= Pluto) m. m. I Odens rudbeckiska binamn känna vi här igen bl. a. Rugmans identifiering av *Oden* och *Ödet*.

Märkligast för den sak, som här ligger oss om hjärtat, är kapitlet om *Juppiter-Tor*[5]. Dess överskrift lyder på svenska: Om Jo=fur Jo=mala / eller Jo=pitter / som och kallas Thoor / och Tyß, och på latin: *De Jo-furo, Jo-malâ ſive Jove, quem & noſtri Thorum & Tiuſſonem appellavere.* Jag skall citera några få yttranden ur detta kapitel:

»§ 1. Såsom wåra Fäder genom den första Konungens namn Bure, wille beteckna Himmelens och Jordennes skapelße / och huru de ifrån sig gofwo allahanda diur / Fiskar, Foglar och örter. Och sedan genom hans Son Bore eller Satur, huru menniskian och alla de andra sig genom Säden föröfte / så wille dee åter genom Iofur eller Thoor[6] wisa huru Regementen / Äcktenskapen / Huushållet / lag och rätt / krig och örlig begyntes» (Atl. I s. 704 f.)

---

[1] *Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar* 1925—1927 (Upps. Univ. Årsskrift) s. 111.

[2] Något som redan torde ha framgått av vad som refererats angående R:s meningar om *Frigga—Fröja—Venus*, s. 25 ff.

[3] D. v. s. Odens binamn *Saðr* (Snorra-Eddan I s. 84, II s. 154).

[4] Detta namn skall längre fram tagas upp till diskussion. Här bör emellertid framhållas, att man även träffar det skrivet med *u* i Atl., t. ex. I s. 701.

[5] Atl. I, cap. XXIX.

[6] Latinsk text: »à *Jofuro* ſive *Thoro* (Iove) Rege».

— — — »ordet *Jovis* och *Iopiter* hafwer äfwen af wårt språk sit ursprung och alt samma att betyda Ty *Gio* är jorden» . . . (s. 709).

»*Iofur* han kallades hos oß Thor, del[1] är dristig och mecktig / hwars ursprung är ordet Töras» . . .[2] (s. 709).

»En Konung han kallas af Skalderna *Io-fur*, dät är een *Fader för sitt land.* Ty *Io* och *Gio* är landet / och *Far*, *Fur*, *Fadur* är den som drager försorg för sitt Rijke / såsom en fader för sin dotter; och dedan är Latinernas *Iovis*. Således kallades serdeles Upsala Kungen» . . . (s. 715).

»När nu wår Konung Toor blef dyrkat först för en Gud / sees af Eus. præp. Evang.[3] l. 10. cap. 9. f. 486. seyandes: Cecrops (som war den förste af de Gräkers fader[1] der inföd / som sees af Apollodoro och dee andra Gräkers Skriffter) han kalla *Jofur* först Gud / och giorde honom i Aten altare» (s. 719).[4]

Med ledning av dessa och andra yttranden i Atlantican tycks man kunna rekonstruera följande mening hos förf.: De ovan nämnda gudarna *Bur*, *Bore* etc. voro i själva verket uppsalakonungar i urtiden, vilka kommo att åtnjuta gudomlig dyrkan och därvid allt efter olika antagna verksamhetsområden fingo varjehanda olika namn, som mer eller mindre förvanskade upptogos av antikens folk. En sådan uppsalakonung var *Tor*. Bland dennes binamn befann sig även *Jofur* (av Rudbeck tolkat 'fader för sitt land'), vilket namn romarna stöpte om till *Jovis* m. fl. former. Sedan Tor erhållit gudomlig dyrkan, behölls fortfarande ordet *Jofur* som en alldeles särskilt fin hederstitel för en konung, framför allt för uppsalakonungen.

Genom sin uppfattning av *Jofur* som sammansatt av *Jo* och *fur* och sin sammanställning av »förra leden» med det svenska ordet *jon* (d. v. s. *hjon*)[5] visar sig Rudbeck ha haft samma uttal på ordet, som sedan allmänneligen använts i den svenska poesien, *jōfur*. Idén att sammanställa ordet med det latinska *jovis* — som i dåtidens svenska uttal av latinet med all säkerhet hade långt slutet *o*

[1] Sic!

[2] Latinsk text: »Quod ad *Thori* nomen attinet *Iovi* à noſtris impoſitum, ei originem præbuit Thöras / *audere* . . .»

[3] D. v. s. Eusebii *De Præparatione Evangelica* Libri XIV, Basel 1542 (not av G. K.).

[4] Det bör även observeras, att namnet *Jofur* är synnerligen vanligt i de senare delarna av Atlantican, ja att det där rent av tycks vara **regel**, att detta namn användes i den svenska texten, när den latinska har någon form av *Juppiter*.

[5] »Staf *Jo* kallas de första fäder eller brud och Brudgumme *Jonelag, Jo* och *Juna* och sedan alt folk *Jon*» (Atl. I s. 709).

— blir under sådana förhållanden något begripligare, än om han hade haft det isländska uttalet, som han lätteligen borde ha kunnat få lära sig av Rugman: *jövur*.

Det »nordiska» juppiternamnet *Jofur* blev snart ganska populärt. Själv tycks Olof Rudbeck d. ä. icke ha använt det i sina fåtaliga dikter[1] — de enda nordiskt mytologiska namn jag där funnit äro *Loke* och *Idun*, i gravskrift över Loccenius[2]. Men sonen O. R. d. y. har det ganska ofta. I de flera gånger citerade parentalia över Ulrika Eleonora (1693)[3] förekommer det minst tio gånger, överallt, tycks det, med betydelsen 'Juppiter'; intressant är därvid, att både Tor och Oden äro nämnda i sammanhanget[4] utan att någondera identifieras med Jofur: Tor användes som poetiskt namn på Karl XI, och Oden tycks vara solgud. I verserna till Karl XII:s kröning träffas *Jofur* på två ställen. I H. G. v. Brobergens bröllopsskrift till A. Liung och Catharina Eek (1698) träffas ordet likaledes, alldeles tydligt i betydelsen 'Juppiter'.[5] En gensaga reses av O. Bröms (1708) mot att poeterna

»Med Balder, Jofur, Thor all raden sin uppfylla,
Och med oäkta namn sitt oförstånd förgylla».[6]

Men gensagan hade ingen effekt. Runius använder *Jofur* i sin dikt om Nils Strombergs lyckliga återkomst (str. 4)[7], G. F. Gyllenborg i fabeln om grodorna, som begära en kung av Juppiter (str. 1, 4—6), Bergklint i Ode öfver kronprinsens födelse (1778, str. 8)[8], Bellman i Ep. 54 (str. 3), Kellgren i Æneas i Kartago (prologen scen 4, i ett yttrande som lagts i Neptuni mun), Leopold i Sorgens son (str. 4), fru Lenngren i Operan (på två ställen) och i Kärleken och dårskapen (str. 2) och t. o. m. Thorild i Champagnevinet. Jag behöver väl icke nämna, att denna lista på intet sätt åsyftar någon slags fullständighet.

---

[1] Jag antager nämligen med Johannes Rudbeck, *Biblioteca Rudbeckiana* s. 311, att verserna till Karl XII:s kröning (Hanselli XII s. 24 ff.) äro skrivna av Olof Rudbeck d. y. och icke av O. R. d. ä.
[2] Hanselli XII s. 13.
[3] Hanselli XII s. 37 ff.
[4] Ib. s. 39 f.
[5] Hanselli XII s. 321.
[6] Hanselli XIV s. 366.
[7] Ib. s. 192.
[8] *Sveriges nationallitteratur* III s. 316.

En iakttagelse, som man enligt min mening kan göra, är att ordet *Jofur* under tidens lopp så småningom helt och hållet förlorat sin bismak av nordisk mytologi, ja t. o. m. sin rokokokaraktär, så att det under den gustavianska tiden betraktas såsom ett äkta, klassiskt gudanamn. Detta synes mig framgå därav, att Kellgren lägger det i munnen på Neptunus, och att Thorild värdigas använda det.

Av den brokigt förvirrade mytologien i Atlantican i övrigt upptar den svenska dikten icke mycket. Det tycks egentligen endast vara Olof Rudbeck d. y., som här varit fullt rättrogen, och det är dennes parentalia över Ulrika Eleonora (1693), som åter är den mest givande källan. Sålunda förekommer där namnet *Atle* flere gånger: »wår Atles son», »Atles gården»[1], »wår Atles hufwud»[2] — på alla dessa ställen poetiskt betecknande svenska kungen — »Thule näs och höga Atle fiäll»[3], »Atles ö»[4], »Hög Atleborne KONG och Yfwerborne FÖRSTE[5]». Biformen *Atin* förekommer också.[6] På ett par ställen förekommer namnet *Ore:*

»Som burit oss en Kong af tappre Ores blod»[7]

— — — — — — — — — — — — — —

»Samt I Ores Hieltar / som
Hägne Atles gården om»[7]

---

[1] Hanselli XII s. 40.
[2] Ib. s. 49.
[3] Ib. s. 50. Jfr Atl. I s. 349.
[4] Ib. s. 51. Betecknar »Atland», d. v. s. Sverige eller Skandinavien.
[5] Ib. s. 40. Hela uttrycket är tydligen hämtat ur Atl. I s. 219, där följande märkliga passage läses: Utaf de Eſtländiſkas bref på gammalt Perg. ſkrifne til Kung Erich Segerſälla / och hans Son K. Olof / ſeer man tyttelen *Attle* och *Yfverborne Konge*. Atl. I s. 366 f. finns en vidlyftig etymologi över adjektivet *yverboren*. Däri hänvisas ånyo (s. 367) till titeln YFWERBORNE Kung. Eſtlendiſka bref til K. Olof och till ordet ᛁᚠᚢᚱᛒᚬᚱᛁᚿ, som skulle finnas på Ekholms ſlätts runſteen. Det vore intressant att få fatt i de falsarier, som de nämnda s. k. estländska breven tydligen måste vara, men alla andra underrättelser om dem än dessa Rudbecks uppgifter saknas. Vilken sten R. avser med »Ekholms slätts runsteen», har jag icke lyckats finna ut. Jag har utan resultat sökt den i Liljegrens Runurkunder, i Göranssons Bautil, i de avdrag av ett stort antal sedermera i Bautil offentliggjorda avbildningar, som tillhört Olof Rudbeck och av honom egenhändigt försetts med läsningar (UUB rar. fol. 10: 49) och i Liljegrens avtryck av Bures plåtar (UUB rar. 283 a). Rudbecks nyss nämnda läsningar äro i stort sett ganska goda, men man torde ändå inte behöva dra sig för att i det av R. citerade runbelägget för *yverboren* se en — måhända avsiktlig — felläsning, t. ex. för ᛁᚠᛏᛁᚱ ᛒᛁᚬᚱᚿ (»efter Björn»).
[6] Hanselli XII s. 55.
[7] Ib. s. 40.

Det sätt, varpå *Ore* här användes, gör, att man har skäl att misstänka, att det skall vara en poetisk benämning på Karl X Gustav. Lägger man då märke till att Karl XI i samma veva kallas *Atle*, tycks man ha grund till den slutsatsen, att *Ore* skall föreställa samma mytologiska person, som i Atlantican vanligen kallas *Bur* eller *Bure*. Jfr härmed ur etymologien för Uranus (Atl. II s. 56 f.): ORR är Himmelen. See *Volufp. Scald. Eg nam*[1] *jotna aur um borna,* det är / iag mintz när Jättarne aff Himmelen föddes.

Näcken användes vidare i samma dikt, liksom i Atlantican, som ersättning för Neptunus[2]. Föredömet synes icke direkt ha lockat till efterföljd, men indirekt så till vida, som G. F. Gyllenborg i Tåget över Bält låter *Äge* — till yttermera visso utrustad med treudd — överallt ersätta Neptunus; i första sången omnämnes visserligen även Näcken, men såsom en underhuggare, jämbördig med tritoner och sjörån. På samma sätt, som namnet *Äge* användes av Gyllenborg, användes dock namnet *Näcken* av Oxenstierra i Natten (str. 5).

Då man hos Olof Rudbeck d. y. på några ställen träffar *Merkur*[3], torde man ha skäl att däri se icke en förkortning av samma slag, som då *Neptunus* i rokokotidens poesi blir *Neptun* (»Venus vill befalla, där Neptun rår») utan en av O. R. d. ä:s nyskapelser: i Atlantican I kap. XXXII sammanställer O. R. namnet *Mercurius* med isl. *Merkismadur* (d. v. s. *merkismaðr*) och de hemgjorda kvasi-isländska *Merkursmadur* och *Merkur*[4]. Mera tvivelaktigt tycks det mig, att Runii *Mercur* i bröllopsskriften till J. G. Ankarstierna och Hedvigh Silfvercrantz[5] är av samma storsvenska ursprung; jag ser hellre däri en rokokoform.

På några ställen i det föregående har »kung *Bore*» skymtat. Hör han också till den rudbeckska olympen? Den frågan kan besvaras både med ja och nej. Att namnet *Bore* förekommer i Atlantican, är redan nämnt s. 31. Det kan vara skäl att citera ett par yttranden av Rudbeck: *Boreas* som utsände *Eriktun* effter Homeri ord / är den samma som Iornandes med wåra kalla *Bore, Borek, Berik,*

[1] Sic!
[2] Se Hanselli XII s. 50 och 55.
[3] Hanselli XII s. 51 f.
[4] Även simplex *Madur* (jämte *Mannur*) använder O. R. d. y. som namn, Hanselli XII s. 52 f.
[5] Hanselli XIV s. 310.

Fro, Man &c (Atl. I s. 804). See denna Båre / = = = han är den af hwilka hela Skythiske Slächten eller Barn / kallas Borebarn = = =. Af honom hafwa och dhe Gräker och Latiner / sedan kallat Nordanwädret Boream (Atl. III s. 122). HELLQUIST tycks sålunda hava goda skäl för sin mening[1], att ordet är en av RUDBECK efter det antika *Boreas* gjord omvandling av isl. *Bur*. Men det är att märka, att den sedermera alltjämt gängse betydelsen hos ordet såsom betecknande en personifikation av nordanvinden och vintern icke finns hos RUDBECK. SAOB har intet tidigare citat på denna betydelse än från J. G. OXENSTJERNA 1801. Mitt tidigaste citat är från fru NORDENFLYCHT i Heroid från Hildur till Adil[2], dessutom har KELLGREN det i Mina löjen (1777) och Vårvisa (str. 1). Sammanhanget är hos fru NORDENFLYCHT följande:

— — — — i drömmen tycks mig höra
en svag, bedräglig is af stormen sönderslås,
och årans välde snart på vattnet återfås.
När Bore, klädd i snö, begynner häftigt rasa,
gör heta blodet stelt och väcker köld och fasa,
då först mitt ömma bröst en dubbel värma får:
jag ser, hur Adil trygg på vågen till mig går.

Den *Bore*, som här presenteras, är tydligen en helt annan person än Burs son, som behandlas i Atl. I cap. XXIII Om Sadur eller Bore[3]. Fru N:s *Bore* är enligt min mening en — måhända av henne själv — nyskapad försvenskning av det grekisk-latinska ordet *Boreas* utan någon anknytning till RUDBECKS mytiska kung. Ordet har som bekant blivit mycket populärt och lever än i dag[4], numera dock väl uteslutande i skämtsam användning.

Det är egentligen förvånande, hur ringa intryck av onatur den barocka blandningen av antika och nordiska eller kvasi-nordiska mytologiska namn i upplysningstidens svenska dikt gör. Från min skoltid kan jag inte erinra mig, att den gjorde något intryck alls. Först när jag som student börjat studera nordiska språk, erhöll jag

---

[1] *Et. ordb.* art. *Bore.*
[2] *Sveriges Nationallitteratur* III s. 184.
[3] Latinsk text: *De Saturno five Boreo.*
[4] *SAOB* har ett tidningscitat från 1908.

ett kraftigt intryck av saken. Men sedan jag sysslat något mera med 1700-talets dikt, förbleknade detta intryck allt mera, och kvar stod egentligen endast en obestämd känsla, att den grekisk-latinsk-nordiska olympen är en detalj av rokokokostymen, som har sin bestämda estetiska uppgift och som jag inte skulle vilja undvara. Förmodligen har det gått flere än mig på samma sätt.

BIDRAG RÖRANDE BOETIUS DE DACIA

AV

JOHAN NORDSTRÖM

I den just utkomna första delen av Illustrerad svensk litteraturhistoria i dess tredje upplaga ger Henrik Schück en kort redogörelse för det lilla, man ännu vet om Boetius de Dacia, hans liv och läror.[1] Sedan Mandonnet i sitt berömda arbete om Sigerus de Brabantia[2] mästerligt skildrat det filosofiska stridsläget i Paris på 1270-talet, varvid också Boetius' framträdande roll för första gången blev närmare belyst, står den svenske filosofen som en av de intressantaste men även, ännu så länge, dunklaste gestalterna i den medeltida filosofiens historia. Man vet i själva verket knappt något om hans liv och flertalet av hans skrifter äro ännu icke återfunna. Men han utgör f. n. ett av medeltidsforskningens mera uppmärksammade objekt och man har grundad förhoppning, att Martin Grabmann, som är en utomordentlig kännare på dessa områden, inom kort skall framträda med ett väntat arbete om Boetius de Dacia, vartill redan intressanta förstudier blivit offentliggjorda.[3] Till dess kan man lämpligen uppskjuta en utförligare studie för svenska läsare över Boetius och hans filosofi. Dessa rader vilja blott ge ett par smärre bidrag till Boetiusforskningen: det första rör frågan om Boetius' nationalitet, det andra är en notis om en nyfunnen handskrift.

---

[1] Svenskt biografiskt lexikon upptager icke Boetius de Dacia; redaktionen har förmodligen ansett, att frågan om hans nationalitet ännu icke är avgjord.

[2] PIERRE MANDONNET, *Siger de Brabant,* deuxième éd. revue et augmentée, Louvain 1908—11 (1:a uppl. 1899).

[3] MARTIN GRABMANN, *Neu aufgefundene Werke des Siger von Brabant und Boetius von Dacien* (i: Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philos.-phil. u. hist. Kl., 1924).

I.

De utländska forskare, som skrivit om Boetius de Dacia, betrakta honom i regel utan vidare diskussion som dansk. Men beteckningen 'de Dacia' om en Parisstudent vid denna tid betyder icke nödvändigtvis, att han var dansk; han kunde också tillhöra något av de andra nordiska länderna. Från danskt håll har man ej heller försökt att lägga beslag på honom — någon dansk Boetius, som man skulle kunna identifiera med den ryktbare filosofen, har man ej kunnat uppvisa.[1] För länge sedan har däremot Schück i en uppsats[2], som tycks ha förblivit okänd för de utländska forskarna, sökt påvisa hans identitet med en svensk magister Boetius, vilken nämnes i ett dokument från 1283. Emellertid synes Schück numera vara ganska oviss om riktigheten i denna identifiering.[3] För min del kan jag dock icke finna annat, än att de nya uppgifter om Boetius, som kommit i dagen, sedan den nämnda uppsatsen skrevs, ge en utmärkt bekräftelse på Schücks förmodan.

Boetius' de Dacia svenska nationalitet sökte Schück leda i bevis på följande sätt. I danska och norska källor finna vi ingen Boetius, som rimligtvis kan vara den efterspanade. Först i en svensk urkund finna vi en Boetius, vilken liksom Parisfilosofen var magister och i fråga om vilken kronologien för övrigt passar in. Den nämnda urkunden är ett i Diplomatarium Suecanum I avtryckt testamente, upprättat år 1283 i Marseille av biskop Henrik i Lin-

[1] Jfr Ellen Jørgensen, *Nordiske Studierejser i Middelalderen* (i: (Dansk) Historisk Tidsskrift 1914—15), varest förf. icke, så vitt jag kan se, tar ställning till problemet, redan tidigare aktuellt genom Schücks uppsats i Samlaren 1891 om Svenska medeltidsförfattare. För dr Jørgensen sammanhänger givetvis denna fråga med spörsmålet, huruvida Boetius var dominikan eller icke. I det senare fallet kan Boetius enligt den ståndpunkt dr J. intagit icke vara annat än dansk, ty det heter i den citerade uppsatsen s. 345 not 2, att 'overalt, hvor intet 'frater' henfører Personen til Ordensfolkene, betyder 'Dacia' Danmark'. Detta lär väl dock icke kunna ådagaläggas. Hur vanskligt det är att härvid säga något alldeles bestämt, visar väl t. ex. Bertys av dr J. (ib. s. 344 not 2) citerade referat av ett dokument från 1296, varest 'une maison des escholiers de Suesse' vid den 'engelska gatan' i Paris omtalas 'sous le tiltre de College de Dace'. Hur önskvärt det än vore att få full klarhet om, huruvida Boetius var dominikan eller icke, tror jag dock ej, att svaret på denna fråga skulle kunna vara avgörande för frågan om Boetius' nationalitet. I varje fall är spörsmålet hittills obesvarat. Visserligen kan det numera anses ådagalagt, att Boetius vid tiden för sin lärarverksamhet var en vanlig klerk, men däremot kvarstår alltid den möjligheten, att han sedan blivit dominikan. Närmare härom hos Mandonnet, *Siger de Brabant*, I, s. 228 ff.

[2] *Svenska medeltidsförfattare* i *Samlaren* 1891 (årg. 12).

[3] *Ill. sv. litteraturhist.*[2], s. 336: 'om han varit svensk eller dansk är tvivelaktigt'.

köping, som då var stadd på pilgrimsfärd till det heliga landet, där han någon tid därefter avled i S:t Jean d'Acre. I detta testamente finner man bl. a. följande passus: 'de pecunia nobis uentura Jn flandriam cuilibet monasterio et hospitali Jn Regno Suecie. legamus vnam Marcham argenti. De illa eciam pecunia volumus quod redimantur vasa nostra argentea que sunt impignorata parisius. volumus eciam. quod magistro Boecio quj est Jn curia de eadem pecunia ... soluantur Centum libre parisienses. pro debito ... vluildis quas. C. lb. recepimus de pecunia dicte domine.' Detta översätter Schück sålunda: 'med dessa penningar (nämligen de som deponerats i Flandern) vilja vi, att de silverkärl, vilka vi pantsatt i Paris, må utlösas. Vidare vilja vi, att 100 parisiska livres må av samma penningar utbetalas till magister Boetius, som f. n. befinner sig i Rom, såsom betalning från Fru Ulfhild, vilka 100 parisiska livres vi mottagit av sagda frus penningar.' Orden 'qui est in curia' anser Schück innebära, att magister Boetius vistades som deputerad för de parisiska magistrarna vid kurian eller i varje fall, 'att han vistades i Rom, kanske såsom anställd vid kurian'. Om ändamålet med Boetius' vistande vid kurian säga ju emellertid de citerade orden intet; av dem få vi endast den faktiska upplysningen, att Boetius finnes 'in curia'. Vad detta betyder och hur väl det stämmer med vad vi numera veta om filosofen Boetius de Dacia, skola vi genast finna.

Då Schück 1892 publicerade sin uppsats, visste man platt intet om Boetius' senare öden. Vad man hade reda på, var egentligen blott, att det var han och Sigerus de Brabantia, som åsyftades i det av biskopen i Paris 1277 utfärdade dekret, vari 219 filosofiska satser[1] fördömdes som kätterska. Först flera år senare offentliggjorde Mandonnet sitt epokgörande arbete om Sigerus, vari han på grundvalen av tidigare kända och en del nyfunna dokument rekonstruerar det vidare förloppet av de kätterska filosofernas öde. Att detta öde i stort sett måste ha blivit detsamma, är ju a priori sannolikt och denna sannolikhet får i det närmaste karaktären av visshet genom ett ytterst intressant aktstycke, som Mandonnet dragit fram i ljuset. Han fäster nämligen uppmärksamheten på ett brev, skrivet den 10 nov. 1284 av den engelske franciskanen John Peckham, vilken vid denna tid var ärkebiskop av Canterbury,

[1] Dessa satser finnas tryckta i *Cartularium Univ. Paris.* I, s. 543 ff. och, mera metodiskt ordnade, hos MANDONNET, *Siger de Brabant*, II, s. 175 ff.

vari denne i fråga om en av honom bekämpad filosofisk teori, vilken såväl Thomas av Aquino som våra kätterska filosofer omfattade, uppenbarligen söker göra de senare till dess egentliga upphovsmän: 'Nec eam [sc. opinionem] credimus a religiosis personis, sed sæcularibus quibusdam duxisse originem, cuius duo præcipui defensores vel forsitan inventores miserabiliter dicuntur conclusisse dies suos in partibus transalpinis, cum tamen non erant de illis partibus oriundi.' Mandonnet har på ett övertygande sätt uppvisat, att detta Peckhams yttrande icke kan gälla några andra än Sigerus och Boetius, om vilka han alltså berättar, att de ömkligen slutat sina dagar i Italien, något som sålunda bör ha inträffat före nov. 1284.

Gälla nu dessa Peckhams ord den svenske filosofen och hans kollega från Brabant, stå vi här inför den enda faktiska uppgift, vi ha om Boetius' senare öden. Om man vidare med Mandonnet tar för givet, att Boetius' tragiska historia, vilken börjat under samma förutsättningar som Sigerus', utvecklat sig genom samma serie av händelser, erhåller man följande ungefärliga bild av förloppet. Boetius bör liksom Sigerus kort efter biskop Tempiers dekret av den 7 mars 1277 ha kallats att stå till svars för sina kätterier inför Frankrikes storinkvisitor Simon du Val. Varken den ene eller den andre torde ha infunnit sig inför inkvisitionstribunalet utan hållit sig undan. Måhända ha de i följd härav blivit bannlysta från Frankrike — i varje fall synas de samtida Annales Basileenses antyda, att konungen av Frankrike 1277 fördrivit från sina stater vissa magistrar, som försvarat läror, stridande mot den katolska tron. I följd härav eller måhända redan tidigare torde Boetius, liksom Sigerus, ha begivit sig till den romerska kurian, som åren 1277—1278 tidvis var i Rom, tidvis i Viterbo, för att få sin sak avdömd, troligen i det hoppet att där röna en välvilligare behandling.[1] Detta bör i varje fall ha inträffat senast i början av år 1278, ty de löpte eljest den risken att utan vidare bli dömda som kättare, om de ej inom ett år, efter det att anklagelsen mot dem blivit rest, hade inför domstol uppträtt till sitt försvar. Måhända skall en gång ett lyckligt handskriftsfynd ge oss önskad upplysning om den process, som kurian må ha föranstaltat med anledning av

[1] Mandonnet framkastar, a. a., I, s. 272, att bägge magistrarna kunna ha blivit kallade till Rom av kurian, på vars föranstaltande undersökningen av den kätterska förkunnelsen i Paris från början kommit till stånd. Detta synes ju emellertid strida mot storinkvisitorns åtgärd att kalla Sigerus (och Boetius?) inför sitt tribunal.

denna affär. Nu kunna vi endast förmoda, att en speciell domstol tillsattes att pröva anklagelsernas riktighet. Mandonnet framhåller möjligheten, att Peckham varit en av medlemmarna i denna förhörskommission, ty han fanns under denna tid vid kurian, var från en tidigare vistelse i Paris förtrogen med därvarande universitetsförhållanden och kände väl till de stridande filosofiska riktningarna och deras representanter. Detta skulle också förklara, varför Peckham i sitt redan omtalade brev från 1284 visar sig vara underrättad om de kätterska filosofernas senare öde.

Genom en lärd och minutiös analys av de torftiga och delvis mycket dunkla notiser om Sigerus' slutliga öde, som hittills kommit i dagen, har Mandonnet på ett mycket övertygande sätt ådagalagt, att de båda filosoferna troligen icke kunna ha dömts till livets förlust som uppenbara kättare, ty de ha säkerligen förskansat sig bakom averroisternas ryktbara doktrin om den dubbla sanningen, enligt vilken trons sanningar, som de aldrig förnekat, äro av en annan och högre art än förnuftets. Säkerligen har dock denna förklaring icke kunnat rädda dem från ett hårt straff och Mandonnet anser vissa skäl tala för att de dömts till ständig förlust av sin frihet, om också ej till egentligt livstidsfängelse. Därför talar bl. a. den omständigheten, att Sigerus synes ha medföljt kurian vid dess olika förflyttningar: då han först kom till Italien, befann sig denna i Rom eller Viterbo och av en upplysning i en nästan samtida källa veta vi, att Sigerus dog i Orvieto, dit kurian kom i mars 1281 och där den stannade så gott som oavbrutet till juni 1284. Ur en annan källa veta vi, att Sigerus dog, mördad av av sin halvt vansinnige klerk. Mandonnet förmodar alltså på dessa och andra grunder, att de bägge filosofernas straff bestod däri, att de icke fingo avlägsna sig från den stad, vari kurian för tillfället befann sig och att de sålunda stodo under ständig uppsikt men att de f. ö. rönt en icke alltför hård behandling och bl. a. kunnat ha en tjänande klerk till sin disposition.

Av Peckhams brev veta vi slutligen, som redan är nämnt, att de båda magistrarna i november 1284 sades vara döda. Eftersom vi ha en bestämd uppgift, att Sigerus dött i Orvieto, måste hans frånfälle ha ägt rum mellan mars 1281 och juni 1284. För Boetius' vidkommande har Mandonnet ingen liknande notis att utgå ifrån. Men snarast tyda väl ordalagen i Peckhams brev på, att nyheten om de två filosofernas död ännu endast nått honom som

ett rykte ('dicuntur') — hade en längre tid förflutit, kunde man möjligen ha väntat sig en något annorlunda formulerad vändning.

Och nu återvända vi till biskop Henriks testamente av 11 april 1283. Onekligen faller efter den föregående berättelsen ett nytt och intressant ljus över den passus i testamentet, vari biskopen förordnar, att en summa av 100 parisiska livres skola å fru Ulfhilds vägnar utbetalas till magister Boetius 'qui est in curia'. På ett överraskande sätt synes man här få bekräftelse på Mandonnets logiskt välgrundade förmodande, att Boetius de Dacia framlevat sina sista år som kurians fånge. Att tvivla på att testamentets magister Boetius är den berömde filosofen vore en nästan överdriven skepsis, ty efter Mandonnets utredningar är det just filosofen magister Boetius de Dacia, som vi kunna vänta oss att möta vid kurian åren närmast före 1284, han och ingen annan.

Är nu denna identifiering riktig, få vi alltså veta, att vår illustre landsman ännu den 11 april 1283 ansågs vara i livet och sålunda icke länge kunde ha varit död, då Peckham skrev sitt brev av 10 nov. 1284. Sannolikt bestod kurian icke något högre apanage åt de internerade filosoferna, som måhända för sitt uppehälle mer eller mindre varit hänvisade till den hjälp, de kunnat få av vänner och släkt. Fru Ulfhilds 100 livres, om Boetius nu någonsin fick dem, äro kanske närmast att betrakta som en hjälpsändning från en ömhjärtad släkting. Schück[1] har förmodat, att denna fru Ulfhild var östgötalagmannen Magnus' dotter och Birger Filipsons hustru. Var Boetius måhända hennes nära frände? Vi kunna framkasta detta som en möjlighet, men källornas torftighet synes här hindra vårt vidare framträngande.

II.

Omfånget av Boetius' filosofiska skriftställarskap känna vi genom den s. k. Stamskatalogen från omkr. 1315, först tryckt av Denifle 1886[2], och genom filosofens egna uppgifter i hans hittills

[1] *Samlaren* 1891, s. 169.

[2] Denifle, *Quellen z. Gelehrtengesch. d. Predigerordens im 13. u. 14. Jh.* i: Archiv f. Lit.- u. Kirchengesch. des Mittelalters II (1886). — Schück har i sin uppsats om Svenska medeltidsförfattare i Samlaren 1891 fäst uppmärksamheten på att denna katalog också finnes i en gammal Vadstenakodex i Uppsala universitetsbibliotek, Homileticus medii ævi 25 (nuvarande signering C 282, fol. 214ᵛ—216). Denna handskrift synes vara från 1400-talet och är alltså betydligt yngre än Stamsmanuskriptet. Märkligt nog saknas emellertid här Boetius de Dacia och förteckningen av hans skrifter, vad detta nu kan betyda.

kända verk. Av de på detta sätt bekanta traktaterna har flertalet ännu icke återfunnits och av de kända är ännu ingen tryckt. Senast har Martin Grabmann gjort en kritisk översikt över det nuvarande beståndet av Boetiushandskrifter, som han utökat genom några lyckliga fynd.[1]

Den första traktat, som i Stamskatalogen uppföres under Boetius' namn, heter De modis significandi.[2] Någon Boetiushandskrift med denna titel har hittills icke varit känd. Men redan 1868 förmodade Thurot[3], att en traktat i cod. lat. 14876 i Bibliothèque nationale, vars explicit anger innehållet såsom 'questiones magistri Boetii super maius volumen Prisciani', i själva verket var en tractatus de modis significandi, en åsikt, som sedermera allmänt upptagits.[4] Vidare har Mandonnet påvisat denna traktats existens på 1700-talet i dominikanklostret San Giovanni e Paolo i Venedig.[5] Några andra handskrifter av De modis significandi ha icke varit kända.

I sin 1924 publicerade uppsats 'Neu aufgefundene Werke des Siger von Brabant und Boetius von Dacien' synes Grabmann icke hysa något tvivel om riktigheten i Thurots och Mandonnets identifiering. Av någon anledning har han emellertid senare ändrat ståndpunkt. I det 1926 utgivna arbetet Mittelalterliches Geistesleben, vari en lång studie ägnas åt de medeltida författarna av traktater de modis significandi, heter det nämligen på ett ställe[6]: 'Der Stamser Katalog weist dem Boëthius von Dacia einen Tractat De modis significandi zu, der sich bisher nicht handschriftlich feststellen liess.' Grabmann motiverar icke närmare, varför han på detta

---

[1] Martin Grabmann, *Neu aufgefundene Werke des Siger von Brabant und Boetius von Dacien.*

[2] Jfr Martin Grabmanns uppsats om denna art av medeltida språklogiska arbeten, Die Entwicklung der mittelalterlichen Sprachlogik, i hans nyss utkomna bok *Mittelalterliches Geistesleben,* München, Hueber, 1926. Här finner man den tidigare litteraturen i ämnet förtecknad.

[3] *Notices et extraits des manuscrits de la bibl. impér.,* t. XXII, 2, s. 517.

[4] Jfr Hauréau, *Un des hérétiques condamnés à Paris en 1277,* i Journal des savants 1886, s. 176—183; Mandonnet, a. a., I, s. 226 not 2; Grabmann, *Neu aufgefundene Werke* etc., s. 29 f.

[5] Mandonnet, a. a., I, s. 226 not. 2. — Denna handskrift slutar enligt en katalogbeskrivning: Ergo omnis scientie nostre causa est ipse Deus, qui est benedictus, etc. Explicit Boetius Dacus de modis significandi generalibus et specialibus, specificis et essentialibus omnium partium orationis. — Slutorden (begynnelsen skall ha fattats) visa denna handskrifts överensstämmelse med Parishandskriften och explicit anger ju uttryckligen handskriftens innehåll som Boetius' de Dacia De modis significandi. Jfr f. ö. Grabmann, *Neu aufgefundene Werke* etc., s. 30.

[6] Grabmann, *Mittelalterliches Geistesleben,* s. 132.

sätt tar avstånd från sin egen tidigare uppfattning. Thurot har judock undersökt Parishandskriften och funnit, att dess explicit har en falsk innehållsuppgift; vidare har ju Grabmann själv tidigare observerat, att de ur en bibliotekskatalog kända slutorden i den venetianska handskriften, vars början däremot synes ha saknats, äro desamma som i Parismanuskriptet. Och den venetianska handskriftens explicit löd uttryckligen: 'Explicit *Boetius Dacus de modis significandi* generalibus et specialibus, specificis et essentialibus omnium partium orationis.'[1] Redan på denna grund synes ju Parishandskriftens identitet ganska klar.

Att det nämnda Parismanuskriptet verkligen är Boetius' De modis significandi, tror jag mig vara i tillfälle att ytterligare kunna bestyrka. Under studier i Vatikanska biblioteket påträffade jag 1924 en pergamentkodex i folio från 1300-talet, Barb. lat. 2162, vars innehåll anges av följande av en annan och något senare hand gjorda överskrift å fol. 1: 'Scriptum Magistri Gentilis de Cingulo super modis significandi minoribus et [ett par nästan utplånade ord] de modis significandi maioribus secundum magistrum Boecium de Dacio' (sic!).

Magister Gentilis' de Cingulo arbete (fol. 1^r—46^v)[2] är en kommentar till en traktat De modis significandi minoribus, författad av magister Martinus de Dacia, vilken Grabmann f. ö. skriver om i sin studie över den medeltida språklogiken.[3] Att så är förhållandet framgår av en passus på handskriftens första sida, där den kommenterade författarens namn angives på följande sätt: Causa efficiens est quidam qui uocatur magister Martinus qui est modo magister in theologia. [i margen: qui fuit de dacia]. Grabmann har ej känt till denna handskrift, men han känner arbetet från en annan Vatikankodex, Cod. Vat. lat. 3028.

Folio 47^r börjar magister Boetius' traktat[4]: Secundum quod uult aristoteles in primo celi ... difficultates enim que in gramatica queruntur sunt circa significata partium orationis et circa modos essendi et modos intelligendi qui accipieuntur(!) ab illis modis essendi

---

[1] GRABMANN, *Neu aufgefundene Werke* etc., s. 30; THUROT, *Notices et extraits*, t. XXII, 2, s. 517. Jfr ock not 5 föregående sida.

[2] Börjar: Quelibet ars habet sua organa.

[3] GRABMANN, *Mittelalterliches Geistesleben*, s. 127 ff. — Jfr ock ELLEN JØRGENSEN, *Nordiske Studierejser i Middelalderen*, s. 341.

[4] Jag anför de ord, som svara mot Thurots beskrivning av Parismanuskriptet i *Notices et extraits*, t. XXII, 2, s. 517.

rerum et circa modos significandi partium orationis generales essentiales speciales et accidentales ... et circa omnem speciem constructionis et causas eius ... 70r slutar traktaten: ... hec de interiectione dicta sufficiant. Expliciunt modi significandi maiores. deo gratias. Amen.

Man jämföre nu härmed, vad Thurot återger ur det Parismanuskript, vari han vill se Boetius' 'de modis significandi'.[1] Av början, f. 61, anföres: 'Secundum quod vult philosophus in primo Celi ... Difficultates autem que queruntur in gramatica sunt circa significata partium orationis et circa modos significandi partium orationis generales et speciales, essentiales et accidentales ... et circa omnem constructionem et causas eius ... Slutet f. 144v: 'ista ad presens de coniunctione sufficiant ... omnis scientie nostre causa est Deus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Expliciunt questiones magistri Boetii super maius volumen Prisciani.'

Det råder intet tvivel om, att vi i Vatikanmanuskriptets *Modi significandi maiores* ha framför oss samma traktat, som i Parishandskriften kallas Questiones magistri Boetii super maius volumen Prisciani och vilken Thurot riktigt bestämde såsom Boetius' De modis significandi. Detta torde vara tillräckligt ådagalagt genom begynnelseorden, låt vara att några divergenser finnas, av vilka den mest framträdande är ett typiskt avskrivarfel, föranlett av att kopisten efter nedskrivandet av det första 'circa modos' fått blicken på det följande 'circa modos' och fortsatt med 'significandi' etc., varigenom flera ord blevo överhoppade. Det förefaller därför, så långt man nu kan jämföra utan att ha manuskripten i sin helhet till hands, som om Parishandskriften vore mindre noggrant utförd än Vatikanhandskriften.

Som man ser, äro slutorden olika. Förmodligen är detta att förklara så, att den ena eller den andra handskriften är fullständigare. Den vanliga dispositionen i dessa traktater synes vara den, att de från Donatus övertagna partes orationis, nomen, pronomen, verb, adverb, particip, konjunktion, preposition och interjektion i tur och ordning undersökas i avseende på deras modi significandi.[2] Utgår man ifrån, att ordningen i Boetius' traktat är densamma, kommer man till slutsatsen, att det är Vatikanhandskriften, som

[1] Se föreg. not.
[2] GRABMANN, *Mittelalterliches Geistesleben*, s. 118; THUROT, *Notices et extraits*, t. XXII, 2, s. 158.

är den fullständiga, ty den slutar, som man ser, med behandlingen av interjektionen, under det att Parismanuskriptet blott sträcker sig t. o. m. framställningen av konjunktionens modi significandi. Men härom kan först en närmare jämförelse av handskrifterna ge noggrannare besked.

RÉSUMÉ.

1. En 1892, dans un article intitulé Svenska medeltidsförfattare (Auteurs suédois médiévaux), inséré dans la revue suédoise »Samlaren» (année XIIe), M. Schück a émis l'hypothèse que le célèbre philosophe Boèce de Dacie, dont 219 thèses hérétiques furent condamnées en 1277 par l'évêque de Paris, est identique à un certain 'magister Boetius' suédois, mentionné dans un testament que l'évêque Henricus de Linköping, ville épiscopale de Suède, fit à Marseille en 1283 (Diplomatarium Svecanum I.), quand il était en pèlerinage pour la Terre Sainte. On ne trouve, dans les documents conservés, soit danois, soit suédois, soit norvégiens, aucun autre Boetius qui puisse être le philosophe en question.

La justesse de la conjecture de M. Schück est confirmée par les recherches du P. Mandonnet, qui, dans son beau livre sur Siger de Brabant (1899; deuxième éd. 1908—1911), a montré que Boèce, dont le franciscain anglais Peckham mentionne en 1284 la mort survenue peu de temps avant, a dû avoir été, pendant les dernières années de sa vie, le prisonnier de la cour romaine. Or, l'auteur du testament, l'évêque Henricus, dit que le 'magister Boetius' *'est in curia'* en 1283 — expression jusqu'ici non expliquée qui s'applique parfaitement au célèbre philosophe que les savants étrangers, s'appuyant sur l'épithète ambiguë de *de Dacia*, ont regardé jusqu'ici comme danois.

2. Un manuscrit jusqu'ici non observé du traité *De modis significandi* de Boèce de Dacie se trouve dans le code Barb. lat. 2162 de la Bibliothèque Vaticaine.

GÖTA KÄMPAVISA OCH DESS SKILDRING AV NARVASLAGET

AV

INGVAR ANDERSSON

När Karl XII med sin »lilla och utmattade» armé i november år 1700 lämnat Wesenberg för att rycka an mot Narva, gåvo diplomaterna honom förlorad och man började i Sverige diskutera, vem som skulle bli hans efterträdare. Underrättelsen om segern väckte en oerhörd förvåning; om den franske gesanten Guiscard vet en svensk officer att berätta, att han »har varit så surprenerad av denna affairen, att han haver på några dagar icke kunnat tala». Jublet i Stockholm var omätligt. Dit nådde berättelsen om slaget i början av december; man igångsatte genast firandet av »den gloriöse och i manna-minne oförliklige seger». En mängd flygblad meddelade svenska folket den lyckliga händelsen, i kyrkorna upplästes berättelser om det timade och en stor tacksägelsefest firades i början av följande år.

Bland de många tryck, som beröra Narvaslaget,[1] har det ena ett värde förutom det då aktuella och senare historiska, som de alla äga. Det är ett anonymt vistryck, som i många upplagor under det följande seklet spriddes över hela Sverige och till och med var känt över dess gränser. »Giöta Kiämpawisa om kåningen å herr Pädar» benämndes den på titelbladet; man vet numera med säkerhet, att dess författare är Gunno Eurelius-Dahlstierna, den patriotiske och poetiske lantmätaren, som sedan 1690-talets början arbetade på att kartlägga Sveriges provinser på andra sidan Östersjön

---

[1] Se *Samtida berättelser om Sveriges krig* (år 1700).

och som ett par år tidigare hade besjungit Karl XII:s fader i Kungaskald.[1] Hans Göta kämpavisa kom att spela en stor roll för utformandet av den folkliga Karl XII:s-bilden; den efterbildades av åtskilliga författare, även från fientligt håll;[2] den var av betydelse för Dalins politiska diktning. För Atterbom blev den, »anträffad bland en mängd andra visor, 'tryckta i år'», som han säger, »en av min barndoms tidigaste vittra njutningar»,[3] och ännu under 1800-talet var den en levande folkvisa.[4] Den var en trägen och begåvad skalds enda poetiska fullträff. Han har i denna visa lyckats få ett sådant grepp om sitt ämne, att den från första stunden tagit sin publik fången och inte heller för eftervärlden, som så mycket av den tidens dikt, förlorat sin tjusning.

Det har tyckts anmärkningsvärt, att en skald, vars närmaste föredömen voro italienska barockskalder och dessas tyska imitatörer, valt folkvisans form för att ge luft åt sin glädje och stolthet över Narvasegern. Den nyare forskningen har emellertid allt mera betonat det drag av hembygdsglädje, av folkloristiskt intresse och minnesgodhet för dalsländska särdrag, som går igenom hela Dahlstiernas diktning, även den utpräglat »marinistiska».[5] Alla sidor av hemtraktens liv har han vetat bevara i sina skrifter. Man ser i Kungaskald, i gravdikten över Carl Liedeman och i inledningen till översättningen av Pastor Fido, riktad till Mattias Iser, en hel serie av tavlor ur den karolinska allmogens liv i helg och söcken utan motstycke i den samtida litteraturen. Bonden sår sin finneråg »i möört Svidie-fall», han följer med glädje grödans växt och ser med ängslan ogräset, »svimmel, blåklint och löxa», hota att ta överhand. Han murar upp sina »Runde Höötorn» på ängen, och »Pregiel-Slagen» höras framåt hösten på logen. Vallarna

---

[1] LAMM, *Olof Dalin,* sid. 48 ff. och HESSELMAN, *Giöta Kiämpa Wisa, Språk och Stil* 1907, sid. 201 ff.

[2] WRANGEL, *Det carolinska tidevarvets komiska diktning,* sid. 156. — Den har tydligen även varit utgångspunkten för RUDEENS skildring av Narvaslaget i *Underdånig Fägnesång* 1702 (sid. 170—73 i Hansellis ed.). Ett flertal detaljöverensstämmelser antyda detta: tyrannen har ej »tordt fästa foot förn inom Muskouportar»; Narva kysser, liksom Dahlstierna låter henne göra, sin unge hjältes händer vid befrielsen; slaget stod, enligt Rudeen såväl som Dahlstierna, samma dag som tsaren ett år tidigare hade bedyrat sin vänskap; även kapitulationsscenen hos Rudeen har flera drag gemensamma med den hos Dahlstierna.

[3] *Siare och Skalder,* 2, sid. 227.

[4] E. NOREEN, *Giöta Kiämpa-wisa som »folkvisa»*, *Nord. Tidskr.* 1917, sid. 458 ff.

[5] Se a. a. av LAMM, HESSELMAN och E. NOREEN.

»gäta sine Fåhr bort på de gröne Kaser /
På Klinten Getan drifs / ok Oksen mit på Fiäll»,

och kon, som bär hem ur den feta mossen både ost och smör, får »Hö och Hawre-Halm i Båse». Dahlstierna vet också, »hwad Ört och hwad för Root ulf-bitne Fåren heelar»; han har diktat över runstaven, där bönderna läsa »fyra Årets Tider», och upptar dalbornas namn på »den lustigaste tijden om åhret någre wekor förr och någre effter Sommar-soolståndet», Högballe, i en poetisk omskrivning av himmelens eviga glädje. Han har reda på, att de gamle »norr wed gränsen» i Dalsland ännu hålla sin tideräkning efter »de gamble Balsis-fegder», Hannibal Sehesteds gränskrig på 1640-talet. Ständigt återvänder han till böndernas musikinstrument, som han flitigt utnyttjar i sitt bildspråk, nyckelharpan och vallluren, och åtskilliga av deras jullekar nämner han också. Han har i en av sina vackraste dikter, gravdikten över Carl Liedeman, givit en, som Lamm säger, »förvånande djup karaktäristik» av folkvisan och dess miljö. Det framgår också på flera ställen i hans dikter, att han varit väl förtrogen med folkdikten, och han citerar i noterna till Kungaskald visan om Herr Hielmer, som han kallar »Västgötavisan».[1] Det är överhuvud en ovanlig förståelse för allmogens liv och en ovanlig kännedom om de olika yttringarna av detsamma, som gång på gång frapperar i Dahlstiernas skrifter. Medelpunkten i denna miljö, bonden själv, framstår som en ofördärvad och redbar gestalt, en man,

»med heelt ärlig Mijn; och Haakans Prydnad mogen;
som boor i rolig Bygd på sin eenstaka Gåål;»

hans liv som en kärnsund motsats till kultursamhällets:

»Där bor et stilla Folk / Enfaldighetens Wänner;
Et Folk i Armod swåår sin egen Rikedom ...»

Sin sympati för detta folk, sitt intresse för dess omgivning och liv, sin kärlek till hembygden, för allt detta är det som Dahlstierna söker en poetisk form. Han finner denna form i den klassiska herdedikten och i renässansens. Han översätter Pastor Fido, vari

[1] Denna visa finnes i två redaktioner, en på den tvåradiga folkvisestrofen och en på den fyrradiga (se härom EK, *Norska kämpavisor i östnordisk tradition*, sid. 96). Dahlstierna har tydligen känt den senare.

han tycker sig återfinna en idealbild av sin hembygd med dess »liufliga Stillheet och rooliga Enfaldigheet». Han skriver ett stort epos i anslutning till den då traditionella stilen, där han får tillfälle att ge uttryck åt mycket av det som låg honom om hjärtat. Han kunde här få in åtskilligt av det stoff, som han annars knappast skulle kunnat finna någon poetisk form för: i adelsmannens tal lägger han in sin hänförelse för Sveriges ärorika historia, i borgarens och bondens sin hemkärlek och sin hemlängtan. Vid underrättelsen om den lysande seger, som den unge konungen vunnit, har ingen av de poetiska genrer, han förut begagnat, tyckts honom användbar för att hugfästa händelsen och sprida kännedomen om den. Det är då han frigör sig från de former, han ditintills använt, och tar upp en ny sådan från den miljö, som var honom så förtrogen: han finner en inhemsk form för sin patriotiska och hemkära dikt. Han skriver direkt för sitt folk, och i och med detta får han också en mångdubbelt talrikare publik. Tydligtvis har detta nya uppslag tillfredsställt honom. Såvitt vi veta, återgick han aldrig till de former, han tidigare använt; säkert har han åtminstone en gång, måhända två, efter Göta kämpavisa upptagit den »enfaldiga skaldeart», som han i denna med så lyckligt resultat prövat.[1] Han hade lärt sig att på ett nytt sätt ge gestalt åt sitt poetiska stoff.

Idén att behandla aktuella händelser i visstil var icke ny. Från medeltiden känna vi åtskilliga historiska och politiska visor. Under hela 1500- och 1600-talen påträffa vi på svensk botten visor om krig och freder, och då alltid skrivna till en bestämd melodi. Vi ha visor om Stångebroslaget, om Kalmarkriget, om ett antal viktiga tilldragelser under trettioåriga kriget, om Gyldenlövefejden, ofta skrivna till en välkänd psalmmelodi. Så småningom har man kommit på tanken att skriva sådana visor till folkvisemelodier. Vi ha om Westfaliska freden en dikt till melodien »Herr Peder och liten Kerstin sitta över bord».[2] Tio år senare skriver man om Karl X Gustavs bragder »efter Olle Strångesons Melodij».[3] I denna har den okände förf. använt samma strofform, som sedan Dahlstierna

[1] E. NOREEN, *En förbisedd dikt av Gunno Dahlstierna, Samlaren* 1915, sid. 37 o. 43.

[2] *Sveriges hist. o. pol. visor,* saml. och utg. av G. O. HYLTÉN-CAVALLIUS och G. STEPHENS, sid. 325 ff.

[3] *1500- och 1600-talens visböcker,* utg. av A. NOREEN och H. SCHÜCK, I, sid. 351 (Barbro Baners visbok). Den anges även kunna sjungas efter mel. »der Liggia the hieltar slagne».

tar upp, den fyrradiga folkvisestrofen med slutomkväde. Tydligtvis är även Göta kämpavisa skriven till en bestämd melodi, men senare synes den ha anpassats till flera olika sådana.[1] Sitt omkväde har Dahlstierna med »en fyndig omtydning» hämtat från visan om Herr Florens, en av de sena romanvisorna.[2]

Först i kämpavisan har denna nya genre nått mognad. Visan om Westfaliska freden har knappt något annat gemensamt med folkvisan än omkvädet och melodien. I »Konung Carls vijsa» ger förf. endast ett uppradande av händelserna, inmängt med folkviseklichéer, och ingen genomgående tanke förbinder de olika stroferna med varandra till en helhet. Folkvisestilen är där rent mekaniskt förbunden med berättelsen om de aktuella krigarbragderna. Följande strof kan tjäna som exempel:

13.

Konung Carl han skiner medh glimmande glaff
hans Kiempare äro så boldhe
det darrar Selandh och Kiöpenhambns Stadh
dhe äro nu i Swenskas wålde
I rijden medh mig om een Affton.

Dahlstierna anlägger sin dikt på ett helt annat sätt. Då han beslutar att behandla slaget vid Narva i folkvisans stil, lägger han händelseförloppet tillrätta genom att personifiera staden, göra den till en stolts jungfru, som spelar med i dramat. Sålunda kan han skapa en sammanhängande och fast byggd dikt, ej blott en bearbetning av nyhetsmaterialet med begagnande av folkvisans stereotypa fraser.

Det är känt, att denna ursprungligen bibliska allegoriform redan tidigare använts av Dahlstierna, nämligen på ett flertal ställen i Kungaskald. Den har även uppträtt i svenska historiska visor. E. Noreen har visat, hur just samma motiv kommit till användning i en visa om Bohus belägring år 1678, och framkastat tanken, att Dahlstierna haft denna som förebild.[3] Den belägrade staden i jungfrugestalt är även ett gammalt motiv i historiska visor utanför Sverige och särskilt känna vi det från Magdeburgs belägring under

[1] E. Noreen, a. a., sid. 463.
[2] Lamm, a. a., sid. 55.
[3] A. a., sid. 461.

trettioåriga kriget.[1] Det nya och lyckliga i Dahlstiernas behandling av motivet i kämpavisan är, att han utfört det i folkvisestil, i anknytning till en folkvisetyp, den som behandlar stolts jungfrur, vilka från sin jungfrubur effektivt avvisa alla närmanden från företagsamma friare.[2] Det är intressant att se, hur han här intuitivt träffat ett åskådningssätt, som varit den verkliga folkvisans. Från medeltiden äga vi bevarade visor, i vilka liknande händelser behandlats i anslutning till vanliga folkvisemotiv, så t. ex. visorna om Valdemar Atterdags tåg mot Visby 1361, som halvt allegoriskt skildra stadens erövring.[3] Det låg så mycket närmare till hands för Dahlstierna att upptaga detta personifierande manér, som han flitigt använt allegorien och personifieringen i sin Kungaskald och som allegorien i tidens konstdikt spelade en stor roll som ett av de viktigaste poetiska verkningsmedlen.[4]

De folkvisor, som varit hans närmaste förebilder, äro tydligen kämpavisorna, såsom vilkas förnämsta karakteristika Ek träffande anger en »sammansmältning av halvt ridderlig, halvt barbarisk stridsskildring».[5] Anklangerna till olika visor av denna art äro lätt konstaterbara och behöva i detta sammanhang icke genomgås.[6] Det bör anmärkas, att han använder folkvisans stilistiska klichéer med sparsamhet och i regel med urskillning; det är snarare folkvisans ton än stil, som han strävar efter att nå. På en punkt är

---

[1] Se *Der dreissigjährige Krieg. Eine Sammlung von hist. Gedichten und Prosadarstellungen,* hgg. von J. OPEL und A. COHN (Halle 1862), sid. 217 och 463—64.

[2] LAMM, a. a., sid. 55.

[3] EK, *Den svenska folkvisan,* sid. 154 ff.

[4] Om allegorien se CASTRÉN, *Stormaktstidens diktning,* sid. 161 f. Hur nära till hands det låg för tiden att i antydd eller liknande stil behandla aktuella händelser, därpå ger ett något tidigare flygblad om saxarnas och polackernas infall i Lifland ett ganska roande exempel. Det har titeln: »Det finska gästebodet Som oförmodeligen i Liffland angick uti April Månad Åhr 1700 På sielfwe Wärdens Wår allernådigste Konings och Herres Konung Carl den Tollfftes Anstalt och bekåstnad». Här berättas, hur Lifland fått besök och hur man förplägat gästerna med diverse dryckesvaror (jfr motsvarande skämt hos Dahlstierna). När de så fått nog,

»Så ha de dantzat straxt / men intet utan Sak
KLINGSPORREN spelte sa / at de ey kunde stana
fast MEYDEL månde dem till Skålen städze mana
En Swensker WÄLLING än i Laget återstod
Och han lär blifwa heet / fast han ey blir så god.»

[5] EK, *Den svenska folkvisan,* sid. 183.

[6] Mera anmärkningsvärda dylika möta exempelvis i verserna 1, 5, 31, 35, 63, 75, 108, 111—113.

emellertid den närmare anslutningen till balladens rent stilistiska egenheter påfallande och även lyckad: det är i själva anslaget. Man har påpekat, att herr Pädars dröm, med vilken dikten börjar, tydligen är byggd efter bibliskt mönster, med Nebukadnesars dröm i Daniels bok som förebild. Det är otvivelaktigt så, och just härigenom har diktens begynnelsestrof kommit att anknyta till ett av de vanligaste balladanslagen: drömmen, som redan från diktens början förebådar handlingens gång. Att han sedan utför detta anslag närmast burleskt, förringar ej det lyckligt funna i begynnelsens formulering. Genom skickligt bruk av en formelstrof, känd för så gott som envar, som var hemma i folkvisorna, har Dahlstierna redan från diktens början förstått att fängsla sin publiks uppmärksamhet.

I de första femtio verserna utför nu Dahlstierna sitt allegoriska uppslag, visserligen en smula brett, men med verklig entusiasm och många lyckligt funna detaljer. Han ger det hela ett nästan dramatiskt liv: den lystne och våldsamme herr Pädar med sina grova och obehärskade fasoner och hans krypande och inställsamma spåmän och hovmän spela mot varandra i början en burlesk scen; som andra avdelning följer dialogen mellan friarna och stolts Narva lilla, som oförskräckt svarar på anbudet:

48.

»En segersäll ung Hiälte jag låfwat haar min troo;
Den wil iag och til dödzdaga hålla»,

med kontrasten mellan tyrannen och den modiga jungfrun. Här har han också inlagt en skildring av den ryska hären, som nog ungefär svarar mot vad man efter segern ansåg om ryssarnas stridsduglighet. De äro så många, att där de draga fram, kan man ej se solen för glavar och spjut, och då tsaren sänt ut budkavle, drives där

30.

»i hoop Folck / som man plä drifwa Fee;
Wed Lijfsstraff at ingen skulle wijka.»

Alla figurerna äro otvivelaktigt levande, och den lättförståeliga allegorien har verkat fängslande på var och en. Men ännu har man inte nått fram till dramats viktigaste akt. Man väntar på

huvudpersonen, som skall komma med avgörandet. Spänningen kommer så att koncentrera sig omkring Karls ankomst och den sammandrabbning, som måste bliva följden.

Lamm säger, att Dahlstierna i Göta kämpavisa ej har gjort »en detaljerad skildring av slaget vid Narva»,[1] men detta har säkerligen varit syftet. Liksom allt i visan koncentrerar sig kring och vill framhäva själva sammandrabbningen, avser skildringen av kampen att ge fakta om densamma i en för menige man lämpad form, såsom den följande analysen av diktens huvudparti skall visa. För att nå den publik, han avser, har författaren inklätt sin framställning i en allegorisk dräkt, men själva stoffet är för honom synbarligen det centrala. Dahlstiernas avsikt med kämpavisan har varit någonting liknande den, som en tidigare författare av en historisk visa om Westfaliska freden angivit som sin: »på thet at then Himmelske Fridfursten icke allenast aff wijsa och förståndigha / som Crönikorna och FridzContracten sielfwa läsa och öfwerwägha kunna / må ährat blifwa / vthan och at eenfalldighe / ia och små Barn som på gatorna / och wijdh waggorna wistas / måtte och nu / sampt i tilkommande tijder / weeta hwadh godt oss allom i Fädherneslandet... wederfarit är / och hans Gudommelighe M:tt. therföre i theras eenfalldigheet / loff och prijs heembära.»[2] Just samma mening har Dahlstierna haft: han har velat ge folklig form åt »krönikorna», d. v. s. de relationer om segern, som från officiellt håll spriddes över landet.

Dahlstierna vistades just vid tiden för slaget i Stockholm, återvänd dit för en kortare vistelse från sitt lantmäteriarbete i Pommern.[3] Han har bevittnat segerjublet och ryckts med av det. Han har läst de relationer, som flödade ut från Stockholm med meddelanden om den lysande framgången. Det är huvudsakligast två av dessa, som varit honom till stöd, då han författat sin märkliga dikt, åtminstone då det gäller dess huvudparti, den efter de förberedande scenerna mellan herr Pädar och stolts Narva följande skildringen av kung Karls inträde på skådeplatsen och hans glänsande bragder. Uppgifterna om en hel del lokaliteter, om krigsbytet och några detaljer från striden synes han ta från den mera officiella »Kårt doch Sanfärdig Berättelse Om den glorieuse och i

---

[1] LAMM, a. a., sid. 55.
[2] *Sveriges hist. och pol. visor*, sid. 325—26.
[3] V. EKSTRAND, *Svenska lantmätare* 1628—1900, 6, sid. XI.

Manna minne Oförlijklige Seger / Hwarmed den Aldrahögste GUD den 20 November hafwer behagat wälsigna Kongl. May:tz af Swerige Rättmätige Wapn emot Dess trolöse Fiende Czaren af Muscow», känd i 5 tyska och 4 svenska upplagor.[1] Mera målande scener ur striden och framför allt de karakteristiska bilderna från kapitulationen tar han från en svensk bearbetning av den i slaget fångne saxiske general Hallarts meddelande om striden, enligt uppgift ur brev till konung August.[2] Den heter i den svenska versionen »General Lieutnantens och Öfwer-Ingenieurens Ludwig Nicola von Allart Som wid Stadens Narva Lyckeliga Undsättning / blifwet fången / Upricktige Relation och sannfärdige Berättelse om Ryssiskes Czaren och Hans Folcks grufweliga Förskräckelse och Förbistring Til Konungen i Pohlen», och är känd i åtminstone 2 tyska och 2 svenska upplagor.[3] Dessa flygblad citeras i det följande »Kårt Ber.» och »Hallarts Rel.»

Det frapperar snart, att Dahlstierna i alla faktiska underrättelser visar sig väl känna till förhållandena. Redan hans skildring av ryssarnas uppmarsch har riktigt angivna ortnamn: de ryska trupperna tåga »uti månge förfaselige hoopar» bort från Holmgård och »stanna först ve Jovalla-Groopar» (v. 31); de slå en bro över floden vid »Portdeyas Qwarn» (v. 32) och stolts Narva lillas väktare ser

»een stor hoop
Där borte på Wäpssekyla giähle» (v. 34).

Det är genomgående korrekt angivna orter. Alla dessa uppgifter stå att hämta i Kårt Ber.: fiendens läger sträcker sig från stranden »neder med Strömen samt Portei qwarn och intill Joalla», även Vepsekyle omnämnes. Att belägringen hade varat i »tijo wekors ångstfulle dagar», får man veta i avslutningen till samma berättelse.[4] Versen om hur liten Ivangroo två gånger tinte sina gästers »rimfrusne Siägg», har tydligen sin motsvarighet i Hallarts berättelse, »at de Swänske wid Iwangrod giort twenne utfall ...»[5]

---

[1] Måhända ha vissa av de nämnda uppgifterna hämtats från andra, med denna besläktade relationer.

[2] Om denna skrifts förhållande till HALLARTS bevarade dagbok se *Das Tagebuch des Generals von Hallart über die Belagerung und Schlacht von Narva 1700*, hgg. von FR. BIENEMANN jun. i *Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands.*

[3] *Samtida berättelser om Sveriges krig,* sid. 222 och 225.

[4] *Kårt Ber.:* »Och är således numehra Staden Narva, hwilken uti 10 veckors tijd har uthstått en swår och häfftig Belägring ... worden unsatt.»

[5] Generalmajor Langens rel. omnämner två stormningar på Ivangorod.

Presentationen av hjälten gör nu Dahlstierna på fri hand och med ovanlig brio; den avslutas med den praktfullt lakoniska dialogen mellan kungen och hans svenner (v. 67). Därefter börjar med vers 69 den i detalj gående anslutningen till relationerna.

Dahlstierna förlägger den första sammandrabbningen mellan svenskarna och det ryska rytteriet under Scheremetjev till Silamäggi, medan den i själva verket ägde rum vid Pyhäjöggi. Passet vid Silamäggi övergavs av ryssarna utan strid.[1] Detta finner sin förklaring däri, att han här följt Hallarts från rysk sida givna skildring, vilken tagit fel på lokaliteterna i denna sak. Han sammanslår vidare — troligen för bättre verkans skull — Scheremetjevs flykt från passet före själva slaget och hans flykt över strömmen under pågående strid. Genom detta arrangemang vinner han större åskådlighet och sammanhållning och poängterar ytterligare ryssarnas underlägsenhet. I hans framställning te sig dessa episoder på följande sätt; vid sidan avtrycker jag de partier av Hallarts berättelse, som han här följer:

69.	
Ty Sermethof mä sex gånger tusen til häst / Som skulle Silla-Mäcki förswaara / Han tyckte Swänskas Upsyn waan wärre än en Päst; Ty tänckte han längst frå haar minst faara!	Hallarts Rel.: Scheremetjev övergav »et wist pass Sillmecki benämdt»; ... »och retirerat sig genast uti wårt läger, fast han emot 6000 man Cavallerie stark war. . .»

— — — — —

71	
Han gaf säg i Strömmen mä Häst å mä Kar / Han wille säg åth hinsidon laga; Men många som då törsta de somna där qwar; Starkt Strömme-ruus de kunde ey fördraga.	Hall. Rel.: (under själva slaget) »Seremethioff / utan at se på någon fiende hafwer salverat sig simmandes genom Narvaströmen och äre däröfwer några drunknade. . .»

Med detta förbinder han nu tsarens flykt, vilken enligt Hallarts berättelse skedde vid underrättelsen om Scheremetjevs återtåg:

[1] *Generalstaben, Karl XII på slagfältet,* sid. 311.

72.

Herr Pädar han ropte med Sårgbundan röst /
O! Sermethåf / du west wäll at leefwa:
Kom tag mäg mäd åt Musko i dänna här höst;
De Swänske kulor flyga så skeewa;

Hall. Rel.: då Scheremetjev retirerat till lägret, »blef hans Czariske M:t bemelte 18 passato så förskräkt och häpen ... at Czaren på en timas tid skickade siu gånger til hertigen af Croy och ändteligen sielf kom til den samma om natten hel förstörd / som en halfrasande menniska ... Därmed skyndade sig Czaren i största hast utan drögsmåhl åt Moscou ... Ty måste hans Durchl. Hertigen af Croy på sig taga öfwer-commando ...»

73.

Men efter Jag drar bort kiära Cröije iag ehr beer /
Ty Swenskt Kruut i förr kunnat luckta /
En Fällt-Herres Namn i tagen uppå Ehr;
Nu rijr iag; de komma där i buckta!

Dahlstierna har antytt att svenskarna närma sig; de göra nu sin entré på skådeplatsen:

76.

Där we sköts Swänsk Lösen mä fyra skått i raa /
At stålts Narwas Tilstånd förfara:
Hwem kunde meer än hon då blij glättug å blij glaa?
Ty månde hon på ögnablecke swara

Hall. Rel.: »Den 20 Nov. när dagen begyntes / sköte de Swänske lösen utur 4 stycken / och skedde det samma ock så i Staden.»

Då nu kung Karl svänger sitt svärd, som aldrig drogs ut utan bane, timar en märklig händelse:

77.

Där mä föll och af Himmelen en Tyckna och een Snöö!
Den Ryssa kalla bloodrödan Haane.

Kårt Ber.: attacken igångsättes »under faveur af ett töcknogt och snömörkt wäder.»

Nu bryter kung Karl in i »rysseborgen», som beskrives på detta sätt:

80.

Det Gårda-Lägre war af een tweedubbel Borg
Mä Wallar å stört-diupe Grafwar:

Kårt Ber.: fiendens läger beskrives såsom en yttre och en inre linje; ». . . bestående af fasta wallar

Å Spanskt Rytterij kring alt deras
Torg /
Som späcktes mä spettsige Stafwar.

81.

De Murabräcker (kanonerna) låge så
högt uppå Wall /
De dundra dä mästa de kunna;

och diupa grafwar / bröstwärn med spanska Ryttare och stormpåhlar speckade sampt med åtskillige utanwärk och Batterier på fördehlachtige högder wälförsedt...»

Med god poetisk takt undviker Dahlstierna att gå närmare in på arméernas uppställning eller manövrerna under slagets gång. Fasthållande vid de stora linjerna i händelsernas utveckling, ger han blott en bild av den oemotståndliga »Wucht», som utmärkt anfallet, och framhåller, hur det börjar »badda hett för Rysseryggars päls». Ur den första sammandrabbningen tar han blott med en detalj, som genom sin åskådlighet har kunnat tänkas fängsla hans publik:

85.

Men de som wille römma de rede
uppå broo /
Å Broa braaka sönder i stycken;
De andra wille simma; å somli
wille roo;
Men mästedelen drunkna i dricken.

Kårt Ber.: ... »hwarest de fuller sökte at salvera sig öfwer bryggan / men som densamma af den stora myckenheten blef öfwerlastad och gick sönder / så fördräncktes ett stort antahl af de flychtige uthi Elfwen. . .»

Han utesluter nu berättelsen om ryssarnas desperata motstånd vid vagnborgen och skildrar i stället i livliga färger det ömkliga i den numerärt överlägsna härens kapitulation för en fåtalig fiende:

86.

De öfrige om Natten de kröpe in i hool /
Och ingen toole meera upduka;

Interiörerna ur det ryska lägret med dess »förskräckelse och förbistring», som han nu återger, hämtar han helt ur Hallarts berättelse. Hur skickligt och effektfullt han utnyttjar dess uppgifter, framgår av följande jämförelse:

Ryssarna äro missbelåtna med de tyska ledarna:

87.

Doch wille wij först hämnas på
desse Tyske Männ /

Hall. Rel.: »Tå blefwe månge tyskar massacrerade af Ryssarna för wåra

Som oss brackt i denna Olycka;
De roopte: äre wij icke hwar och een ehr Wänn?
Doch högge de dem sönder i stycke!

ögon / så man- som qwinspersoner;

88.

Straxt när de tyske Riddare dä Specktakel såg /
Twå dödar såge de med ett öga;
Å aldri wore wij uppå makan et Tåg;
At fäckta meer oss hiälpa will föga;

89.

Den unga Konung CARL är Herre så Båll /
Hoo weet han tör skiänkia oss Lijfwe /
Det Ryssa ändå lära oss ifrån taa mä wåll /
Til krigs-Fångar alle wij oss gifwe.

90.

Då gofwe sig til fånga så månge som de waa /
Croije Felt-Herren han waa den första /
Å Stora Kåning CARL war nådelig! de saa:
Wij alle effter din Nåde törsta.

hwaröfwer wi tå änteligen när wi såge sådant spectacel / märkte / at wi sielfwe wore i fahran och det icke bättre med oss aflöpa torde och twifwelsutan händt hade. Fördenskull rådslog hans durchl. (= Croy), jag och General Lang / hwad bäst för oss wore at giöra wid denna fahrliga händelsen / och hafwa wi tå ex tempore utan widare betänkiande fattat resolutionen / wid denna confusionen at practicera oss / jämte få wåra betiente / genom retrenchementet / och gifwa oss sielfwe til fångna / williandes oss fast heller underkasta hans Kongl. May:tz i Swerige generositet / än de barbariske Ryssars händer . . .

91.

Snart kom och Dåligruka å tiggde sit Lijf
För säg å sine Mädbröder alle;
Då taalte de Swänske til tijdfördrijf;
Å desse tiääna bättre te gå walle.

Samma natt hafwa Ryssarna sändt Fursten Dolgerukoy til hans Kongl. May:t i Swerige: och begiärt at få capitulera.

92.

Mä bara hufwun föllo för CARL Kånung need
Mång tusend på nåder och Onåde:
Herr Pädar / å Herr Pädar / som bort ifrån oss reed /
Du saaker äst til all denna Wåde!

93.

Nu taalte Kung CARL: heela Wärlden skal see /
At Jag als ingen Lust haar i Blode:
Ty stijgen up i alle som liggen här å bee:
Ehrt Footfall skall lända ehr til gode.

Hwarpå hans Kongl. May:t / efter en och annan ordwexling / sig låtet beweka at benåda dem alla med lifwet och låta marchera åt Ryssland /

94.

I Ryssar / Gewär läggen ned / å gån hem
Hwar å een til hwar sine Orter:
Men om wij någon wäpnad mehr råka utå dem /
De kläda Sko blodiga Siorter.

doch således / at de måst lemna alla fahnor / spehl / samt öfwer och under gewähr.

95.

Å tiuge tusen Ryssar mäd Eene Kiäpp i hann
De ginge där mä sina färde: . . .

Och äre på detta sättet öfwer 20 000 Ryssar afmarcherade med käppar i händerna / som en hop fää.»

Jämförelsen behöver inga kommentarer. Det är anmärkningsvärt med vilken skicklighet Dahlstierna utformat denna scen med de nådesökande barbarerna och den unge hjältekonungen efter relationens antydningar. Det är med full rätt som han utvalt just denna episod bland relationens många till att behandla utförligare; ingen annan erbjuder så god kontrastverkan och låter den unge kungen framstå så på en gång segeromstrålad och högsint. Det är naturligt, att Dahlstierna efter denna bild övergår till att specificera segerns mera reella frukter. Den moraliska triumfen ville hans publik gärna se kombinerad med en mera materiell sådan.

Han följer då åter den svenska relationen, Kårt Berättelse. De »nije store Jarlar», han nämner bland fångarna, motsvaras av de i Kårt Ber. uppräknade nio generalerna. Hans

97.

»hundra Mura-Bräcker / å try tiog å fem /
Å tije te / när man nooga räcknar;
Å fast så många Faner / som där kiördes hem . . .»

är en tämligen noggrann omskrivning av Kårt Ber:s 177 artilleripjäser och 171 fanor och standar. »Punnvaror, pänningar å tällt» har han också kunnat läsa om på samma ställe. Till slut bi-

fogar han ur Hallarts Rel. ännu en detalj för att belysa konungens tapperhet.

99.

Dä säges: at Kong CARL i dät hijskeliga Slag / Sedan Rinnaren snuppla moot Låge/ Haar reede mäd een Stöfwel den uthlängste dag Å fäcktat med Kiämpa förmåge.	Hall. Rel.: konungen har... »under warande actionen / störtat med hästen / at den ena stöfweln blifwet besittiande uti Morass / och skal hafwa ridet hela occasionen igenom med en stöfwel.»

Under sin skildring av slagets gång har han blivit så entusiasmerad av segerbulletinernas meddelanden, att han nästan glömt av diktens allegoriska anläggning. Han återtar nu energiskt detta uppslag. Först följer han kung Karl, då han rider in till stolts Narva lilla i lycka och glädje; sedan ger han en bild av herr Pädar, som håller med sin häst öster utmed å och ängsligt räknar salvorna, som han hör ur fjärran. En andfådd flykting ger honom i förbifarten en rapport om det timade; då ger han sig iväg och stannar inte »förn hemma i Moskowa staa».

I slutverserna upprepas denna kontrasterande dubbelbild: »de Ryske-Frugers» förtvivlan och sorg målas först i från folkvisan delvis hämtade strofer[1] och med stor poetisk kraft:

112.

De Ryske-Fruger stånda we store Nogåhls lee /
De wänta sina Herra hemkomma:
Å hemkomma Hästa å blodiga waa dee /
Å Sahlana de wore tomma.

113.

Straxt hördes ett Skrään långt öster under skog:
Wee oss! wåre Männ ligga slagne:
Hwem kiörer nu wår Harf: hoo styrer nu wår Plog?
Å alle wåre Herrar ä tagne!

Och motbilden till denna:

114.

Men där groor en Fägnad i Swearjkes Lann /
De Wall-Barn de lalla å de qwäda.

[1] Vers 112 är hämtad från visan om Kung Sverker och slaget vid Lena; Ek, *Den svenska folkvisan*, sid. 215.

Svenskarnas glädje utmynnar i en psalmartad tacksägelse och en bön för kungen, som lånat uttryck från den kyrkobön, vilken söndagligen lästes i alla kyrkor över hela riket »wid närwarande swåre Krigz-Tijder»:[1]

116.

Du Stoore å du Starcke i Högdenne boor /
Som ögna-ste'en ackta din Smorde!
Bewara Konung CARL som säg dig förtroor
Hans Fijender din Krigs-Ängel Morde!

»Emoot thessa (fienden) lät tu Herre Zebaoth see tina macht . . . Bewara tin Smorda, såsom en ögnasten, för alla hemliga stämplingar och uppenbarliga wåldsamheter.»

* * *

Med sin nya stil vänder sig Dahlstierna till en i viss mån ny publik. Han har gjort en skildring av Narvaslagets förlopp och betydelse, som kunde förstås av vem som helst. Dikten har också slagit igenom fullständigt; genom sitt innehåll och sin form har den blivit en av Sveriges mest levande dikter. Den har i verkan synbarligen överträffat alla samtida flygblad.

[1] *Böön wid närwarande swåre Krigz-Tijder, uti alla Församlingar öfwer Swerige och dess underliggiande Hertigdömer och Länder at upläsas.* Tryckt i Stockholm år 1700.

KÖPMANNENS TAL I KUNGA SKALD

AV

HARALD ELOVSON

Ett av de märkligaste alstren i vår stormaktstids diktning är onekligen det 268 ottaverimestrofer långa poem, *Kunga Skald*, som den vitterhetsälskande inspektoren vid den pommerska lantmäterikommissionen, Gunno Eurelius, senare adlad Dahlstierna, skrev samman med anledning av Karl den elftes död den 5 april 1697. Skaldestycket trycktes först följande år, men har säkert blivit planerat och, åtminstone delvis, utfört året förut. Skalden har själv i sin långa titel anknutit detsamma till konungens begravningsdag den 24 nov. 1697.

Redan tidigt märkte man, att denna minnesdikt över Karl XI, som består av en serie orationer, hållna av Thalia, Svea, de personifierade riksstånden, Karl XI och Karl XII, stod i ett starkt beroende av Marinis mytologiska epos *L'Adone*. Martin Lamm har med vanlig säkerhet i detalj fastställt Dahlstiernas lån och efterbildningar.[1] Emellertid avspeglar hans stora poem, som helt naturligt är, då det är fråga om en minnesdikt, på ett intressant sätt samtida händelser och förhållanden. Detta gäller framför allt de fyra ståndens långa orationer inför Svea. Lamm har påpekat, att dessa innehålla få direkta lån från Marinis dikt.[2] Han hävdar, att Dahlstierna i prästens och köpmannens tal framför allt har bemödat sig om att ådagalägga de vidsträckta geografiska kunskaper, som han i egenskap av lantmätare och kartograf besatt. Åtminstone vad beträffar köpmannens oration synes man mig kunna komma längre. Det lönar sig att undersöka, vilka länder och städer det är, som borgaren-köpmannen omtalar.

[1] Lamm, *Olof Dalin*, s. 45.
[2] A. a. s. 45.

I sin karakteristik av denne har Dahlstierna särskilt framhållit hans verksamhet som redare och skeppare med vidsträckta kommersiella förbindelser:

Seen kom den Tredie fram / som mäst i Hafwet Speglar
  Sins Handels wijda Lopp till denna Frökens Mån:
Ty ey fins någon Fiohl den han ey öfwer-Seglar /
  Att henne giöra rijk af all den mykna Låån
Som wijda Jorden geer; då han sin Kosa reglar
  Och till de Silkes-Land wed warma Zëylon:
Och fast / då han til Lands är / boor i faste Städer;
Är doch hans Wapn et Skep / som gåår för fulle wäder.
(Strof 114).

Detta drag är helt naturligt. Under Karl XI:s fredliga regeringstid blomstrade den svenska sjöfarten som aldrig tillförne. Även om de svenska fartygen inte allmänt färdades så vida, som Dahlstierna vill låta påskina, började de dock nu i större skala segla på Frankrike och Spanien, efter att tidigare i regeln ha hållit sig till Östersjöns och Nordsjöns kuster.[1]

När turen kommer till denne sjövane köpman att trösta Svea, antyder han blott som hastigast allt vad den bortryckte konungen gjort för sitt rikes städer och deras invånare, och väljer som huvudtema för sitt tröstetal det rykte och den höga uppskattning, som Karl hade förvärvat sig jorden runt som en god och fredlig regent. Under sina långa sjöfärder har han kunnat konstatera detta. Han säger själv:

Men hwad iag hört och sett på mine långe Reeser;
  Hur din Kungs Namn är kiändt och wördat utom Lans /
Så wida Palmars Frucht och Söte Spanske Kröser
  Och Muskot-blommor tätt i Hedne skogar fans:
Så långt det Wilda Haaf sin stolta Bölja öser:
  Der med skall denna Gång min Sång dig gå til Hands
Ty hans Lååff talas om där nånsin Segel röres;
Så wijda Tritons Horn kring alle Strander höres.
(Strof 168).

Köpmannens tal formar sig till en livfull skildring av en världsomsegling, företagen av honom själv. Han lägger ut med sitt skepp från Landsort och passerar genom Öresund och förbi Kullen,

[1] Jfr *Sveriges Historia*, utgiven av EMIL HILDEBRAND och LUDVIG STAVENOW, åttonde delen, Stockholm 1921, s. 258—59.

men när han får norska kusten i sikte, vänder han stäven rakt mot söder. Vid Helgoland gör han sitt första uppehåll. För en förlig nordanvind färdas han härifrån vidare mot söder, löper förbi Cap Teneriffa och »de Sälle Öjar» och når efter några få veckor fram till Godahoppsudden. Härifrån seglar han mot nordost, lägger i land vid Basora (nu Basra) i Persiska viken, fortsätter kosan i samma väderstreck förbi Malabarkusten och ger svensk lösen utanför Batavia, där han åter gör ett avbrott i sin långa resa. Men han hissar snart åter sina segel, sätter så småningom kurs rakt österut över »det Frideliga Haf» och kan snart vila sin »trötta Kiöl och lama» i hamnen vid Panama. Han styr så söderut och har inom kort rundat Amerikas sydspets, varefter han stävar norrut,

»Till deß seen äntelig i Nyia-Maij-Hamnar
Det Nyia Helsingborg och Wasa mig om famnar.»

Efter ett kort besök i Nya Sverige, fortsätter han färden över Atlanten, där han utsättes för en farlig storm, räddar sig in till Amsterdam, och kommer efter några irrfärder på de nordliga haven lyckligt och väl åter hem.

Det intressanta i denna skildring, där det rika och säkra bruket av nautiska termer erinrar en om att Dahlstierna i sina yngre år gjort »en och annan Sjöresa genom Östersiön och Sundet, at således få någon kundskap och handgrepp uti Styrmanskonsten och Sjökortet», som det heter i hans sköldebrev från 1702,[1] är emellertid de episoder, där köpmannen skildrar sina möten med olika främmande folk, vare sig det nu sker ute på öppna havet eller på landbacken. Man kan naturligtvis vid en mera hastig genomläsning av detta parti få den uppfattningen, att Dahlstierna här velat pråla med sina geografiska kunskaper, men om man ser närmare efter, visar det sig, att han haft en djupare avsikt med dessa episoder.

Köpmannen går första gången under sin färd i land på Helgoland, där han uppsökes av »Tönnings-boar», som strömma till i »Jackter och i Giullar». De dricka »stora Carls i Swärigie Hälßas Skåål» och beledsaga den med en dånande salut. Köpmannen kan inte låta bli att fråga efter orsaken till denna storslagna uppvaktning. Han får då till svar av alla på en gång:

---

[1] VIKTOR EKSTRAND, *Svenska landtmätare 1628—1900*, sjätte häftet, s. XXXVIII.

Swänsk ästu; och weet ey hwad Godt oß haffwer giort
Din Stora Kung; för den sig buga alle Länder?
Wårt Land och Städer haa Hans Rättwijsa förspoort.
Wij wore här til dags i Andras Wåld och Händer;
Men Kung Carl haar dem lärt hwad de för giöra boort;
Ty just på Samma Dag / som Han har föreskrifwet /
Måst' Holsteen blij igen sin Egen Herre gifwet.

I sälla Swänske Männ / som sådan Konung hafwa!
Som Öker Lag och Rätt hemm' i sit ege Land:
Som kan / då Rätt ey giörs / och Androm före-stafwa
Med upreest Laga-twång och wäll bewäpnad Hand
Bå Sätt och Tijda-måål: »hans Namn sko wij ingrafwa
»I Demant-hårdan Steen / den Tijdens slijpta Tand
»Med sine skarpe Bett ey nånsin skall förtära!
»Ty skiuts och Frögde-skått den Stora Carl till ära!»
(Strof 171, 172).

Skalden anspelar här på den hjälp, som Karl den elfte givit hertigen av Schlesvig-Holstein genom fördraget i Altona 1689. Tönningen lydde under hertigarna av Gottorp och var dessas viktigaste vapenplats. Vi stöta här på det tema, som skalden hela köpmannens tal igenom, utom i en episod, skall variera, nämligen den avlidne konungens fredskärlek och rättrådighet. På grund av sin hållning under de stora striderna i Europa på 1690-talet framstod Karl mot slutet av sin levnad som den store fredsfursten. Denna uppfattning av konungen, som Dahlstierna här gör sig till tolk för, har inte varit begränsad till det svenska riket utan även spritt sig till andra folk. Det är åtminstone Dahlstiernas åsikt.

Även nästa episod under färden innehåller en anspelning på samtida utrikespolitiska förhållanden. Köpmannen har just lämnat bakom sig »de Sälle Öjar», då »twå Turkar» segla upp emot honom, alldeles som om ett möte vore avtalat på förhand. Det är tydligen fråga om Barbareskpirater. Vår köpman behöver inte vara i villrådighet om deras avsikter. Fartygen äro »Jemn-bohl-bräddade af Roof», och de öppnade kanongluggarna tala ett tydligt språk. Men så snart turkarna kunde urskilja köpmannens »Flaggaß Wapn och Wärde / de ströko för Kung Carl / och ginge sina Färde». Dahlstierna har här gått minst sagt fritt till väga. Dessa sjörövare från norra Afrika, vilka alltifrån slutet av det sextonde seklet hade varit ett sannskyldigt plågoris för den europeiska sjöfarten och handeln, togo vid denna tid näppeligen mera hänsyn till den svenska

flaggan än till andra nationers. Allra minst läto de skepp passera av aktning för en regents person. Det var först sedan de europeiska staterna bekvämat sig att betala en viss årlig skatt, som deras skepp blevo lämnade i fred. Någon sådan överenskommelse hade Sverige ännu inte ingått med Barbareskstaterna. Karl XI:s förmyndare hade visserligen gjort ett par försök att utverka fred och vänskapsförbindelser med dem, dock utan framgång. Först fram mot mitten av 1700-talet kommo sådana avtal till stånd. Dahlstiernas syfte med denna episod framträder emellertid klart. För att riktigt kraftigt få fram, hur aktad Karl var ute i världen, låter han dessa oförskräckta och hänsynslösa Barbareskpirater helt vördnadsfullt styra bort från köpmannens skepp, så snart de se, att det för den svenska flaggan.[1]

I den tredje episoden, skildringen av besöket i den persiska hamnstaden Basora, varierar Dahlstierna åter, och nu med större rätt, sitt tema. Köpmannen blir föremål för ett furstligt mottagande. Han hämtas av ett stort följe vid hamnen och får rida på en vit häst med brett utslagen man. En persisk storman betygar honom sin vördnad med dessa ord:

En Perser i Stockholm; en Swänsk i Hispahan /
Dät haar Kung Carl dem gjort / de äre bägge Hämma;
Och kunna nu full snart förstå hwars annars stämma.
(Strof 177).

Bakom denna skildring ligger historien om en numera föga känd men av samtiden tydligen mycket uppmärksammad politisk-ekonomisk förbindele mellan Sverige och Persien. Huvudpersonen i dessa bakomliggande historiska tilldragelser var Ludvig Fabritius, vars levnadsöden verkligen, som en av hans minnestecknare har sagt, utgjorde »en kedja af de märkvärdigaste äfventyr, som skulle lämna ämne till en högst intressant roman».[2] Fabritius var

---

[1] Jfr S. H. KREUGER, *Sveriges förhållanden till Barbareskstaterna i Afrika*, Stockholm 1856, första delen, s. 25 följ. Jag vill dock erinra om, att det av *Förteckning öfver i Riksarkivet förvarade Ministeriella handlingar*, s. 420 (Algerica) framgar, att förhandlingar ägt rum mellan Sverige och Algeriet även under Karls egen regeringstid, fr. o. m. 1680. Jag har inte kunnat utröna, av vad slag de varit. Det är ju möjligt, att Karl och någon algerisk furste visat varandra artighetsbetygelser av ett eller annat slag och att Dahlstierna känt till detta.

[2] För de biografiska uppgifterna om FABRITIUS jfr *Biografiskt Lexikon* IV, ny reviderad upplaga, Stockholm 1875, s. 280—91. För FABRITIUS' roll i försöken att upprätta direkt handel på Persien jfr även EINAR EKEGARD, *Studier i svensk handelspolitik under den tidigare frihetstiden*, Uppsala 1924, s. 89 ff.

född i Brasilien av holländska föräldrar, men kom med sin styvfader till Europa, där båda gingo i rysk tjänst. De blevo bl. a. utkommenderade i en strid mot en upprorisk kosackhetman, och härunder kom den unge officeren efter en hel del äventyr slutligen till Persien, varifrån han dock så småningom återvände till Ryssland. Han tröttnade emellertid på sin ryska tjänst och lyckades utverka sitt avsked, varefter han begav sig till Stockholm, där han erbjöd Karl XI sina tjänster (1677). När den svenske konungen erfor, att främlingen var förtrogen med Orientens seder och språk, erbjöd han honom att resa som svensk envoyé till Persien, vartill Fabritius samtyckte. Syftet med ambassaden, som startade 1679, var att leda den persiska silkeshandeln över Narva till Sverige. Efter väl förrättat ärende återvände Fabritius till Sverige 1682, men måste redan följande år åter bege sig till Ispahan. Denna gång stannade Fabritius, som åtföljdes av ett ståtligt följe på sjuttio personer, hela tre år i den persiska huvudstaden och vann under tiden schahens bevågenhet, inte minst på den grund, att han kunde underhålla sig med honom utan tolk. Det berättas, att samtalet dem emellan ofta rörde sig om kung Karl, för vilken schahen till sist kom att hysa stor beundran. I slutet av år 1688 återkom Fabritius till Stockholm, åtföljd av persiska köpmän, som på konungens befallning blevo visade all slags hövlighet och frikostighet. Som man ser, voro de ord, som skalden lägger i den persiske stormannens mun vid hälsningen av den svenske köpmannen, inte alldeles utan grund.

En tredje gång skulle Fabritius som svensk ambassadör få anträda den långa färden till Persiens huvudstad. Han startade i maj 1697, kort efter Karl den elftes död. Det måste betraktas som uteslutet, att underrättelsen om denna nya ambassad inte rätt snart skulle nått ner till Pommern, där Dahlstierna, som vid denna tid helt säkert börjat planera sin stora sorgedikt, hade sin verksamhet förlagd. Härigenom har han givetvis blivit erinrad om de tidigare vänskapliga förbindelserna mellan Sverige och Persien, och han har så fått uppslag till och underlag för en av episoderna i dikten.

En otvetydig hänvisning till den samtida politiska situationen i Europa möter man även i skildringen av köpmannens nästa landstigning, som ägde rum i Batavia, huvudstaden i nederländska Ostindien. Så snart »den Yppersta i Fästningen», väl den holländske guvernören, hörde, att »Swänskt Wijd-farit Folk war kommit»

fröjdade han sig storligen, lät genast bjuda upp vår berättare till sig och hälsade honom med detta ståtliga tal:

Wällkommin / sade Han / ästu på detta rommit /
  Din Ankomst är mig kiär; din Lycka giör mig glad:
»Ty Friden / den wij mist: det Wärlden all begråter /
Kan ingen uthan Carl i Swärigie skaffa åter!

En Hiälte stoor i Råd mån wist din Konung wara!
  O! Tusend-sälle de som för hans Tronar stå!
De som see med hwad Nijt han Sina kan förswara:
  Som see hur Wärlden all af Honom Hiälp och Råå
Begärar: Han kan Krig med Enigheten para /
  Som Oß och alle Land så hårdt mon öfwer-gåå;
Derföre sko och wij på Jawa och Malacka
Med ewigt Prijs och Roos din Stora Konung tacka.

Från Japons hedna Öö til desse Krumme wijker:
  Frå Goa bort til dem som på Tarnata boo:
Så wijda Hållands mackt utbreder sine Rijker /
  Där frögdar sig hwart Barn emot den stora Roo /
Som sägs (jag weet wårt Hopp oß ingalunda swijker)
  Skall för bå Jord och Haaf full-snart i Norden groo!
Kung Carl af Gud uthsedd kan detta Wärk allena
Bedrijfwa; Skaffe Fred; och stora Twister ena!
(Strof 179—181).

Att skalden kan finna det naturligt att låta sin sjöfarare bli så ståtligt mottagen i den holländska kolonien, beror på de aktuella politiska förbindelserna mellan Sverige och Holland vid tiden för diktens tillkomst. Redan 1681 hade Karl XI genom att underteckna den s. k. garantitraktaten i Haag bestämt brutit med Sveriges traditionella franskvänliga politik, och även om han under det pfalziska kriget (1688—97) genom sin neutralitet vid upprepade tillfällen hade kommit i konflikt med Holland, hade han dock inte brutit förbindelserna med detta land. Och i början av år 1697, kort före hans död, hade Holland jämte de andra mot Frankrike allierade staterna offentligen anhållit, att han skulle åtaga sig värvet som fredsmedlare. Härpå syfta de båda slutraderna i den holländske guvernörens hälsningstal.

Uppehållet i Panama, där spanjorerna hälsa och hylla köpmannen som den fredsälle svensken, har väl inte någon liknande historisk bakgrund som besöket i Batavia. Det är emellertid be-

tecknande för Dahlstiernas uppfattning och höga uppskattning av Karl XI, att han här låter spanjorerna betrakta den avlidne konungen som den, av vilken de »wänta / at han Oß och hela wijda Jorden, skall hugna med sin Hiälp moot Örlogs heeta Brann».

Den följande episoden, som skildrar köpmannens besök i den forna svenska kolonien vid Delawareflodens mynning, kan däremot ställas i förbindelse med vissa bestämda samtida förhållanden. Så snart kolonisterna bli varse det svenska skeppet, ge de högljutt sin glädje tillkänna. Till och med »den plumpa Minneßinck» skrattar och ler.[1] En svensk, som går och plöjer, lämnar strax sitt arbete och springer ner till stranden, där han ropar an de seglande och framställer en fråga, som onekligen måste förvåna en nutida läsare en smula:

I Guds wäll-komne Gäster /
Wist haani innom Bord med Ehr Tre wåre Präster?

Bonden förklarar sin fråga närmare genom att tala om, att en engelsman, kolonisternas vän, har berättat, att »Carl den stora Kung» vore intresserad för deras »Saligheet och Troo». Genom sitt löfte att sända »Lärde Män / som här den rena Christendom / sko öfwa» och »mången helig Book på bägge Språken»[2] hade han lättat

[1] En not upplyser: »Så heta een deel af de Wilde där bo». Minneßinck är ett i litteraturen mindre vanligt namn på Minquas, de indianer, som svenskarna enligt LINDESTRÖM i hans *»Resa till Nya Sverige»* (utgiven av N. JACOBSSON, Stockholm 1923) tidigast kommo i beröring med. Lindeström kallar dem »Minkesser» (a. a. s. 120). THOMAS CAMPANIUS HOLM talar i *»Kort Beskrifning om Provincien Nya Sverige uti America»* (Stockholm 1702) om »Mynequesser», »Mynekussar» (s. 180). Den svenske amerikaprästen SANDEL omnämner en indianstam »Minnising», som han dock skiljer fran »Mincos» (JESPER SWEDBERG, *America Illuminata*, Skara 1732, s. 55). Först ISRAEL ACRELIUS, som mot slutet av 1750-talet författade sin *»Beskrifning Om de Swenska Församlingars Forna och Närwarande Tilstånd uti Det så kallade Nya Swerige»* (Stockholm 1759) har jämte formen »Mynquesser» även den av Dahlstierna använda »Minneßinks» (a. a. s. 46). Acrelius använder dock nästan uteslutande den förra. Det är onekligen egendomligt, att Holm, som skriver ungefär samtidigt med Dahlstierna, och som uppger varianter av namnet, inte upptagit den av den senare använda formen. Att denna inte är någon förvrängning, framgar av att Sandel och Acrelius, som säkert inte ha sina former fran Dahlstierna, upptagit densamma. Å andra sidan visar denna detalj, att Dahlstierna väl känt till förhallandena i den forna svenska kolonien.

[2] En not förklarar detta så: »förstå; på Swänska sa väl / som de Wildas Språk.» Det heter också längre fram i kolonistens tal: »War wilda Granne will nu och så lära läsa.» I själva verket hade Johan Campanius, en av de första svenska prästerna i kolonien Nya Sverige, där han tjänstgjorde 1643—48, redan på 1640-talet översatt Luthers lilla katekes till de i Nya Sverige boende indianernas språk. Denna översättning trycktes först 1696 på Karl XI:s bekostnad med titeln: *Catechismus Lutheri Lingva Sverico-Americana.* (Jfr JACOBSSON, *Svenskar och Indianer*, Stockholm 1922, s. 88). Ett nytt bevis för Dahlstiernas förtrogenhet med förhållandena i Nya Sverige och vad därmed hängde samman!

deras sinnen från bekymmer och oro. Den svensk-amerikanske kolonisten avbryter för en stund sin tankegång, erinrar sig sin värmländska hembygd, detta ofta citerade parti i Dahlstiernas dikt, men återknyter snart till sin första fråga och utropar:

Gud signe dig / Kung Carl / i Ewigheten långa!
  Gud signe all din Ätt: Så widt som Jorden gåår /
Skall din Nijt-älskan ut i alle Rijke gånga!
  O, Heerde Rijk af Tro / som dine willsne Fåår
I Öcknen sööker up / Gud gee Dig Frögder många
  Och långsamt Daga-taal: och månge gode Åhr!
De Fånar här i Skoug / som sin Kropp illa Skiula /
Dem lärer Du / o! Frögd / på Swänske Toonar Juula!
(Strof 192).

Kolonisternas och infödingarnas glädje blir dock kort, ty den svenske köpmannen måste ge dem detta nedslående svar:

  O! Lands-man utom Lands; Oß hafwer mångfald Wiñ
Fört uti några Åhr / att myket Nytt erfahra /
  Snart heela Wärlden Kring och sist hijt till Ehr inn
Att Eder hälsa på; och lijtet hoos Ehr luura:
Men Präster haa Wij ey: (Strof 193).

Det var som sagt tydligen inte någon angenäm underrättelse, och köpmannen sammanfattar det intryck, den gjorde på dem, helt kort och gott så: »då blee De lijte stuura». De härbärgera emellertid de nykomna landsmännen »effter all Förmåga / Med Wilia och med Dåd», och den svenske köpmannen tröstar dem sålunda:

Hwad Wår Kung lofwat haar / det lären I snart åga;
  Ehr Ängslan gifwe sig i Tålamode still!
På Wägen äre Dee / som sig hijt till Ehr wåga.
(Strof 194).

Dessa ord inge kolonisterna nytt hopp och ny tillförsikt. Köpmannen och hans folk taga snart ett rörande farväl av dem och fortsätta färden mot Sverige och hemmet. Ute på havet möta de »et lång-sträckt Skepp», som seglar så nära vår köpmans fartyg, att denne kan ropa dem an. Köpmannen berättar:

Jag fråga: hwadan här? De swarade: frå Londen.
  Hwart hän då? Jag: De strax: til Swänska Maij-gatt.

Jag: haani Präster med? de ropte / tree / på Stunden.
  Wed Suuden där De stoo / De wäfftade med Hatt:
Jag winkade med Duuk; ty Tecken gee med Munden /
  War mig förlångt nu frå den Engeländska Katt:
Dock önskte jag dem Börd / och prijsa Carls Åminne;
Som och i wilde Land nu gläder Swänsk och Finne!
(Strof 196).

I själva verket avspeglar denna episod på ett ovanligt troget sätt de aktuella kyrkliga förhållandena i Nya Sverige vid tiden för Karl den elftes död.[1]

Svenskfödda prästmän hade alltifrån tiden för den andra svenska Amerikaexpeditionen (1640) verkat bland sina landsmän i den nya världen. Mot slutet av 1600-talet råkade emellertid denna själavård i förfall. Lars Lockenius, som redan 1648 kommit ut som präst till Nya Sverige, dog 1688 efter att en längre tid ha varit orkeslös. Den kvarlevande prästmannen, Jakob Fabritius, en tysk, som lärt sig svenska, var i hög ålder och därtill blind. Ställningen och stämningen bland kolonisterna skildras av Acrelius så: »De rättsinnige längtade hjerteligen efter hjälp, men de wiste icke hwart at de skulle wända sig. Icke hördes något från Swerige: Intet skepp derifrån. Swerige hade ej heller någon förmon af landet, och de härwarande kunde ej eller wänta någon förmon derifrån. Ingen bekant hade de i Ängland, som kunde befordra deras sak.»[2] De äldre svenskarna, som själva gjort den besvärliga resan över Atlanten, misströstade om, att någon från Sverige skulle vilja komma till dem. De skrevo emellertid ett par gånger hem efter präster men utan resultat. När Fabritius 1691 måste nedlägga sitt ämbete, försökte de att genom bemedling av lutherska konsistoriet i Amsterdam få en präst från hemlandet. Även detta försök misslyckades. Acrelius skildrar situationen så: »All den Kyrkogång, de hade war, at en gammal Gubbe Anders Bengtsson satt och läste ur Mölleri Poostilla i Tenakångs Kyrka, men i Tranhuken war Carl Springer en Swensk Man Föreläsare. Folket aktade ej stort at höra derefter. Ungdomen, som kom, hade mer lust at rida kapp, än at hålla Gudstjenst. Ingen ordning, ingen fruktan war ibland folket.»[3] Emellertid kom en svensk, vid namn Andreas Printz, som sade sig

[1] Den följande framställningen av de kyrkliga förhållandena i Nya Sverige grundar sig på ACRELII o. a. a., fjärde delen, kap. 1—2, s. 198—232.
[2] A. a. s. 201.
[3] A. a. s. 204.

vara brorson till den bekante guvernören med samma namn, ut till kolonien, där han snart blev högt uppburen. »En nykommen Swensk, war då en rar fogel i landet, ty då wiste de Swenske ej mer af sit land, än hwad de hört igenom de gamlas sägner», skriver Acrelius.[1] När Printz kom tillbaka till Sverige, lyckades han intressera postmästaren i Göteborg, Johan Thelin, för landsmännen på andra sidan Atlanten, och denne framförde deras önskemål i en berättelse till konungen. Karl XI, som ju var starkt religiös, blev strax även han intresserad för saken och beslöt att sända »icke allenast Prästter, utan ock allehanda slags andelige böcker uti båda tungomålen».[2] I ett långt brev av den 15 nov. 1692 till svenska församlingen i Amerika redogjorde Thelin för sitt arbete för deras sak. Brevet väckte naturligtvis stor förtjusning därute, och man skrev tillbaka och gjorde bokbeställningar. Men även denna gång skulle kolonisternas hopp om bättre förhållanden gäckas. Konungen fick vissa betänkligheter mot företaget, emedan svenskarna i Amerika i själva verket voro »under främmat herrskap».[3] Dessutom inverkade, som Acrelius framhåller, helt säkert drottningens död ofördelaktigt. Denna förlust gick Karl djupt till sinnes. Efter några år tog han emellertid åter upp saken och rådgjorde nu med dåvarande domprosten och professorn i Uppsala Jesper Swedberg, som styrkte honom i hans nyvaknade intresse för landsmännen i Amerika. I februari 1696 beordrade konungen, att präster och religiös litteratur skulle sändas till Nya Sverige. De förres antal fastställdes till tre; utsedda blevo Anders Rudman, Erik Björk och Jonas Aurén. Bland de böcker, de medförde, voro också 500 exemplar av den förut omnämnda översättningen av Luthers lilla katekes. Prästerna gingo till sjöss den 4 aug. 1696, men fördröjdes i England så länge, att de först vid midsommartid året därpå nådde fram till sina landsmän vid Delaware. Under tiden hade Karl avlidit, den 5 april 1697, och Dahlstierna säkert börjat göra upp planen till sin dikt.

Det är onekligen förvånande, hur ovanligt väl Dahlstierna tydligen känt till dessa förhållanden. Hans noggranna information framgår utom av förut framhållna enskildheter även av den detaljen, att han vetat, att det var tre präster, som sänts till Amerika. Lustigt nog har denna skaldens sakkunskap på denna punkt varit

[1] A. a. s. 205.
[2] Med de »båda tungomålen» menas här svenska och finska.
[3] JAKOBSSON, a. a. s. 174.

till förfång för hans dikt på ett ställe. Det var ju ingenting som hindrade, att han lät det skepp, som köpmannen möter på sin hemfärd från Amerika, ha trenne prästmän ombord, men man förvånar sig över, att bonden i Nya Sverige frågar köpmannen helt bestämt, om han hade med sig »Tre wåre Präster». Bonden kunde ju rätt gärna ej veta, hur många präster som blivit utsända. På vad sätt Dahlstierna fått sin kännedom om denna sak, har jag inte kunnat fastslå; det antagliga är väl, att den varit allmänt bekant i de bildade kretsarna.

Då jag i det föregående framhöll, att skalden i en episod har inlagt ett annat tema, än det, som varieras i köpmannens tal för övrigt, syftade jag på denna skildring av besöket i Nya Sverige, vilken tydligen tillkommit för att ge skalden ett tillfälle att lovprisa Karl den elftes intresse för den svenska diasporaprästvården och missionen bland hedningarna i Amerika (jfr särskilt strof 193, citerad härovan!). Rent logiskt sett hade denna episod passat bättre i prästmannens tal, men ur dispositionssynpunkt fogar den sig lätt in i köpmannens.

Resan hem till Sverige från Amerika går, som jag redan antytt, inte den närmaste vägen, utan vår köpman gör uppehåll på flera ställen i Europa. Men redan ute på Atlanten upplever han ett allvarligt äventyr, som så när kunnat komma att kosta honom och hans män livet. Fartyget har kommit halvvägs, då det blir fullkomlig vindstilla. Köpmannen är en klok och erfaren man och han fylles av onda aningar. Han förstår, att det är stillheten före stormen. På den andra stiltjedagens morgon börjar skepparen förtälja en dröm, som han haft under natten. Han hade drömt, att månen helt plötsligt försvann. Alla länder väntade på ett »nytt Ny», men ingen måne visade sig på trenne år. Även solen försvann till sist, »Ett faasligt Mörker sig på Jorden reeste opp». Deras fartyg förlorade kursen och förliste till sist »Hoos dee Folk-ätare de grymme Tuppin-Imba». De, som kunde simma, räddade sig halvdöda i land, men blevo strax fängslade av vildarna. Nu hände det märkliga, att, trots att infödingarna åto upp deras huvuden, så sutto de stackars skeppsbrutna »med lijte Lijf ändå i lijfwet», och de kunde uppleva ett nytt under. Nordstjärnan, den sista och viktigaste av natthimlens ljus, förmörkades en stund, men framträdde snart med förökad glans. Skepparens ord om denna märkliga händelse lyda så:

Wår Leede-stiärna wox / blef Skijnande och Stoor!
Med een wijd Stråhle-krans om gifwen; klaar som Soolen:
Och lyyste Dag och Natt bå Södr' och Norra Johlen!
(Strof 201.)

Ingen kan tyda denna »Drömme-gåta», men just när skepparen slutar sin berättelse, blåser en våldsam storm upp. Den viner och gnyr i tackel och tåg, den bryter av stormasten och spolar styrmannen överbord. De bereda sig på sin yttersta stund. När sjönöden är som värst, uppenbarar sig »Rycktet» och bringar dem budskapet om Karl den elftes död. Av häpnad lägger sig vindens och havets vrede. Det heter i köpmannens berättelse:

Med detta onda Wäär kom Rycktet ned uhr Skiyiar/
Som i ostadigt Hem mit mellan Molln och Jord
Boor / seer och talar om Alt hwad i Skoog och Byiar /
I Städer och på Land förfaller: sine Ord
Hon Dubblar up hwart hon gåår / och wärlden Hijar.
»Men Ondt är altid Sandt»: hon roopte mig om Bord:
Din Kung afliden är! af Häpnad wädret stilltes!
Men Ögat mit des meer med Salte Wågar fylltes![1]
(Strof 204.)

Bedrövelsen blir naturligtvis stor på skeppet, men de ombordvarande finna »Stoor lijsa» i sina upplevelser i »Amstels rijke Dammar», om vilka det heter:

där hördes huru glammar
Hwar man i Glädie-roop! Där håppades på Tåå;
Där lästes i hwar Wrå Frögds-Frids-och Sämie-Zedlar;
Hur wår Carl effter Döön all Wärldens Strijder medlar.
(Strof 205.)

Skalden anspelar här åter på Karls fredsmäklarskap vid riksdagen i Rijkswigk.

På vägen hem angöra världsomseglarna även Arkangelsk, där ryssarna förespå den avlidne svenske konungen evärdeligt rykte. Detta besök i den ryska ishavshamnen synes liksom uppehållet i Panama inte ha någon bestämd historisk bakgrund, utan båda dessa episoder hava väl närmast kommit till för att betona, hur vitt utbrett Karls rykte som den store fredsfursten var. Det kan dock

[1] Denna Dahlstiernas teckning av »Rycktet» vilar på VERGILII bekanta skildring av Fama i *Eneiden* IV: 173—195.

erinras om, att Sverige stod på vänskaplig fot med såväl Ryssland som Spanien.

Genom denna undersökning synes mig det parti av dikten, som köpmannens tal upptager, onekligen framträda i ny belysning. Det skall inte förnekas, att denna del av dikten visar, att Dahlstierna förfogar över grundliga insikter i geografi, särskilt gäller detta de tidstypiska lärda noterna, men allt är inte sagt om man säger, att skalden här framför allt bemödat sig om att få ge prov på dessa sina kunskaper. Dahlstiernas egentliga syfte med de fyra riksståndens orationer har varit att ge en karakteristik av Karl den elfte som regent och människa. Adelsmannen har fått på sin lott att skildra hans första regeringsår, som fyllas av kriget mot Danmark, prästmannen understryker hans religiositet, och köpmannen får framhålla hans fredlighet, som visat sig gynnsam för de näringar, denne representerar. Dahlstierna har emellertid inte nöjt sig med att låta detta sitt språkrör i allmänna ordalag prisa Karl som den store fredsfursten, utan har utvalt och på sitt originella sätt utformat vissa episoder ur hans levnad, som just belysa denna sida av Karls regering. Den föregående kommentaren visar hur nära han hållit sig till verkligheten.

Man har ofta framhållit, att Dahlstierna i skildringen av den värmländske bonden i Nya Sverige, där han på ett lyckat sätt har tolkat sin egen hemlängtan och sin kärlek till hembygden, har lagt bort de stilmedel, som han hämtat från sina italienska och antika förebilder och blir enkel och naturlig i sitt språk. Detta gäller nu överhuvudtaget hela köpmannens tal, dock med undantag av de strofer (198—205), där han berättar om skepparens dröm och om stormen, som beledsagar »Rycktets» uppträdande. Man finner i dessa några och trettio strofer blott några få av de stilegendomligheter, som anses vara utmärkande för det poetiska språkbruket under denna tid.[1] Skalden har gjort ett ringa bruk av sitt rika mytologiska vetande, han hopar inga synonymer och fabricerar inga sammansatta epitet. Det vore för mycket begärt, att han helt skulle ha avstått från tidens mest odlade stileffekt, omskrivningen, men omskrivningarna i detta parti äro lätt räknade och inte heller kunna de kallas nämnvärt störande. I stället för att rakt fram skriva »havet», uttrycker han sig så: »Neckens breeda Saal och wijda

[1] Jfr Gunnar Castrén, *Stormaktstidens diktning*, kap. VII.

Wägge-bonad». På ett annat ställe omskrives »kriget» med »Örlogs heeta Brann» (str. 185). I strof 189 låter han bonden säga »nijo Gånger fämm» i stället för fyrtiofem. Man kan också erinra om målningen av en solnedgång och morgongryning (str. 173—74), där han för en stund har förfallit till det mytologiska naturbeskrivande maneret, men för övrigt är språket enkelt, och skildringen går gärna rakt på sak. Detta beror helt säkert därpå, att han här dels har haft tillgång till något självupplevat, sina egna erfarenheter som sjöman, vartill komma hans grundliga geografiska kunskaper, dels har velat ge ett slags skildring av samtida händelser, som han mer eller mindre väl känt till. Denna nära anknytning till verkligheten har tyglat hans fantasi och hållit tillbaka hans iver att efterhärma de främmande förebilderna. Det visar sig också, att han strax faller ner i det marinistiska maneret, så snart han släpper denna förbindelse med verkligheten och ger sig sin inbillning i våld, som t. ex. i den nyssnämnda skildringen av stormen och drömmen, där det allegoriska fått överhanden. Det har onekligen varit till båtnad för Dahlstiernas språk, att han haft något bestämt att berätta och gå efter.

En annan sak är, att denna verklighetsskildring understundom, som de ovan citerade stroferna redan bör ha visat, kan verka tafatt och naiv. Detta synes mig dock långtifrån minska detta partis poetiska värde. Man erinras här rätt osökt om det mästerprov i folkligt skildringssätt, som Dahlstierna givit i sin en gång så populära *Giöta Kiämpa-wisa*, framför allt de delar av denna dikt, där det allegoriska fått stå tillbaka för skildringen av faktiska förhållanden.

KOMPOSITIONEN I STAGNELIUS' "SIGURD RING".

AV

IVAR THORÉN.

Följande undersökning av Stagnelius' Sigurd Ring kommer att till största delen behandla frågor, vilka stå i samband med en ganska genomgripande förändring av scenernas inbördes ordning i dramats båda sista akter. Därvid ämnar jag stödja mig dels på ett diskuterande referat av akt IV och V, dels på en granskning av manuskriptet.

Innan jag övergår till behandling av de båda sista akterna, skall jag i största korthet referera de tre föregående. Citaten äro gjorda efter Bööks upplaga.

Dramat, som utspelas i en pelarsal i fylkeskonungen Alfs borg på Jutland, inledes med en monolog. Denna, som framsäges av Gerda, Hilmas (Alfs systers) fostermoder, ger situationen. Det förberedes ett bröllop mellan Hilma och Alfs vapenbroder Ragnar. Bröllopsdagens morgon är inne, alla äro färdiga att fira högtidligheten.

> Allt andas glädjen. Endast Bruden lutar
> I liljehanden lockig tinning neder,
> Och tårar flyta på dess rosenkind.

Och detta, fastän hon älskar Ragnar och av fri vilja räckt honom sin hand. Hon har nämligen, vilket hon i en följande scen berättar för Gerda, sett en syn, som tyckes förebåda henne olycka. Gerda förmår ej trösta, ty även hon bävar — av liknande anledning — för Hilmas liv.

Konflikten framställes i andra akten. Sigurd Ring, Sveriges, Norges och Danmarks konung, kommer oförberett till Alfs borg och begär Hilma, vilken han sett en gång vid ett gästabud, till äkta.

Alf avslår frieriet. Hilma tillkallas; hon vägrar att svika sitt löfte till Ragnar. Sigurd Ring vill emellertid icke ge vika, och slutet blir, att en strid avtalas mellan Sigurd och hans kämpar å ena sidan samt Alf och Ragnar och deras män å den andra. Om utgången av denna strid råder på intetdera hållet någon tvekan. Sigurd säger:

Godt! öfver ditt och Ragnars lik jag vill
En säker väg till Hilmas famn mig bana
Och denna borg, i vilda lågor satt
Skall oss en herrlig brölloppsfackla blifva.

Och Ragnar är så övertygad om stundande nederlag och död, att han — alltså före drabbningen — beslutar att döda sin syster för att hon icke levande skall falla i Sigurds händer.

I den tredje akten står striden omedelbart för dörren. Hilma vill ej längre leva utan ber om döden av Alfs hand; och han ger henne nu en giftbägare, vilken hon tömmer i samma ögonblick hon tager avsked av Ragnar. Situationen i slutet av tredje akten är alltså denna: Alf och Ragnar ha — båda fullkomligt övertygade om att det är deras sista strid — dragit ut att möta Sigurd; Hilma har tömt giftbägaren och med några av sina tärnor dragit sig tillbaka till sitt gemak.

Fjärde aktens första scen utspelas mellan Sigurd, Gerda och kören. Sigurd kommer från striden. Han har segrat, men segern skänker honom ingen ro och tillfredsställelse, utan fyller honom med bävan för mötet med Hilma.

Jag segrat har, men hvilken dyrköpt seger!
Jag nalkas Hilma, men i hvilket skick,
Med blodet stänkt af älskaren och brodren.
Hur skall jag härda hennes jämmer ut?
— — — — — — — — — — — —
Inget lugn jag finner
Förr jag hos Hilma bedit af mitt brott.
Hvar är min Hilma? svaren mig, o Quinnor?
Hvar är min Hilma? jag vill henne se.

I den nu följande scenen mellan Sigurd och Gerda är, som Alb. Nilsson[1] framhållit, den tragiska ironien genomförd med fulländat mästerskap. Sigurd frågar efter Hilma, och Gerda svarar i ordalag, vilka ha dubbel innebörd.

[1] *Kronologien i Stagnelius' diktning*, Uppsala 1926, s. 101 ff.

S. Och gråter ej? och rifver ej sitt hår?
G. Nej! ingen suck den stilla barmen höjer
Dock på dess kinder glimmar än en tår.
S. Hon vredgas ej? hon ej förbannar mig?
G. Lugn är hon Konung som en sommarnatt.
Hon säger intet — — —

Själva grundförutsättningen för en dylik scens verkan är givetvis dels att denna replikernas dubbla innebörd av åskådaren eller några av de uppträdande personerna tydligt uppfattas, dels att den av åtminstone en bland personerna ej uppfattas. I detta fall bör alltså åskådaren ha klart för sig, att Hilma är död. Och eftersom i föregående akt på scenen framställts, hur Hilma tömmer giftbägaren, kan här ingen oklarhet råda. Sigurd åter uppfattar Gerdas ord som lugnande försäkringar, och med ett tack till Freja över att »allting ren en lycklig ända tagit» träder han in i hennes kammare. Brudtärnorna sjunga en sång, vilken börjar

Försonad jag lyfter mot himlen min blick.
Till straffet, till straffet Tyrannen nu gick.

Härav är tydligt, att även tärnorna känna till Hilmas död.
I nästa scen uppträda Sigurd och en kör av kämpar. Sigurd kommer förkrossad ut ur Hilmas kammare:

O syn af jämmer. Må den vida jorden
Åt mig och Hilma blifva till ett bål
Och Måne, Sol och alla himlens stjärnor
Som bloss däröfver festligt rägna ned.
O Kämpar hören! ädle Göter hören
Hvi dröjen I?

Han talar alltså till sina män; dessa kunna ju tänkas ha ledsagat honom vid hans möte med tärnorna. Han har sett en syn, som upprört honom och förvirrat hans själ. Så få vi en skildring av den döda Hilma:

Gån dit in och skåden
Ett offerlam som hvilar i sitt blod
En bruten ros, ack Gudar! än så skön
Att jord och himmel borde den begråta
— — — — — — — — — — — —
På en yppig bädd
En Mö där hvilar väl som liljan blek

Och kall som drifvan, stum som marmorbilden
Men himmelsk skön i dödens natt ännu.

Så befaller han sina män att bära den döda Hilma ned till stranden och där reda till ett bål, tillräckligt stort för två.

Jag efter Hilma vill ett graföl hålla
Hvars like Norden ännu aldrig sett.

Därefter följer en lång körsång utförd av kämparna. Eftersom jag nedan får tillfälle att tämligen utförligt syssla med denna, förbigår jag den i detta sammanhang. Efter körens slut ha både Hammarsköld och Eichhorn en scenanvisning: 'De bortgå med dem som bära Hilmas lik öfver Theatern', och någonting sådant måste man väl tänka sig.

I nästa scen möta vi de första svårigheterna att finna sammanhanget. De uppträdande äro Gerda och brudtärnekören. De första ord, som växlas, äro dessa:

Kören: Du gråter Gerda. Är då allt förloradt?
Gerda: Allt är förloradt. Purpurrosen bleknat,
Den gyllne lampan slocknade för evigt
Och ned till dunkla obekanta verldar
Från lifvets pol den milda stjernan skred.
Kall hvilar Hilma. Fåfängt i dess öra
Min stämma ropar, mina heta tårar
Förgäfves rägna på dess bleka kind.
Kören: Berätta oss om hennes död, o Gerda.

Härav framgår, att tärnorna visserligen ana men dock ej med bestämdhet veta, att Hilma är död. Det som inträffat, är en bekräftelse av vad de fruktat. Som av det föregående framgått, ligger det emellertid närmast till hands att tänka sig, att tärnorna känna till, vad som skett. I sitt tal till kämparna (r. 66 ff.) säger ju också Sigurd rent ut, att Hilma är död. Även Gerdas uppträdande frapperar. Här framställes hon i en upprörd sinnesstämning, vilket tyder på att hon kommer direkt från Hilmas död. Detta är ganska svårt att förena med det föregående. Det torde vara omöjligt att förneka, att vi här ha att göra med ett brott i kontinuiteten; sammanhanget mellan denna scen och de närmast föregående är på viktiga punkter uppenbarligen svårt att finna.

Jag återvänder till referatet. På körens uppfordran berättar Gerda om Hilmas död. Och först nu få vi en skildring av denna.

Lugn sönk hon ned på gullbelagda stolen
Och af de tärnor som hon därtill utsett
Sig kläda lät i festlig brölloppsdräkt

När Gerda slutat sin berättelse, stämma tärnorna upp en klagosång; efter denna övergå de till att besinna sig på sitt eget öde, och fjärde akten mynnar ut i sången:

Hvad blir mitt öde? hvad okänd trakt
Skall se slafvinnan i Herrens makt?
På Thules halfö, den Necken famnar
Med dubbla haf
Hvar blir min boning och hvar min graf?

Denna granskning har alltså givit vid handen, att fjärde akten kan sägas sönderfalla i två delar (r. 1—165 och r. 165—slut) som var för sig äro enhetliga och ur sammanhangets synpunkt fullt begripliga men som endast med svårighet kunna knytas till varandra. Vid rad 165 kan man konstatera ett brott i sammanhanget.

I femte aktens första scen uppträda liksom i fjärde aktens sista Gerda och brudtärnekören. Den börjar mycket abrupt med följande ord lagda i munnen på en brudtärna.

De komma, himmel! hörden I trumpeten
Där borta skalla? Sigurds skaror komma,
En skog af lansar rycker an mot borgen.
I gyllne rustning såg jag Sigurd glimma
Mot aftonstrålen. På en snöhvit fåle
Han red i spetsen för sin stolta här
Och rysligt höll ett blottadt svärd i handen.
Hör närmre ständigt skränar krigsmusiken
Vi äro alla, alla dödens barn!

Gerda: Var icke rädd! med svärd ej Quinnan dödas
Ej dvärgar smida djupt i bergens skymning
Det grymma järn som henne ger åt döden.
Med svärd man endast ofullkomligt mördar,
Om rätt Du vill en bödels ära vinna
Så angrip hjärtat vid dess dolda rot
Bjud sorgens matk förtära lifvets blomma.

Scenen avslutas med en körsång, till vilken jag strax återkommer.

Vad som i ovan citerade repliker främst frapperar, är detta, att Sigurd, som i sitt tal till kämparna tydligt gav tillkänna sin avsikt att döda sig, nu återvänder i spetsen för sin här. En liten detalj i tärnans ord förtjänar närmare beaktande.

I gyllne rustning såg jag Sigurd glimma
Mot aftonstrålen.

Det är uppenbarligen solnedgången som avses. Tidigare i dramat (akt 4 r. 91 ff.) läsa vi emellertid.

Ren dagen nått sin ända
Och stjärnor kransa fjällen.
Det är ju brölloppsquällen —
O aningar och hopp!

Här skildras natten.

Den nu följande körsången är av mycket stort intresse. Den lyder:

Af darrande väntan mitt hjärta nu slår
Till straffet, till straffet Tyrannen nu går
Allt under ditt välde o segrare böj
I blodströmmar vada, på likberg dig höj.
Räds! Gudarne äro dock större än Du
Den quider i morgon, som fröjdar sig nu.
En gång dock fullbordar sig Allfaders lag,
Det strålande Valhall försvinner en dag
Men evigt i Narstrand de lastbare bo,
Men evigt i Gimle är oskuldens ro.

Detta är emellertid en parallelldikt till en körsång, som förekommer tidigare i dramat (akt 4, r. 55 ff.). För jämförelsens skull citerar jag även denna in extenso.

Försonad jag lyfter mot himlen min blick.
Till straffet, till straffet Tyrannen nu gick.
Förgäfves Du segrar med rysliga mord
Förgäfves Du fläckar en grönskande jord.
Till grinande spöken de mördade bli
Ej köper dig guldet, ej äran dig fri.
På fältet, i skogen, i festprydda hus,

I soljungfruns strålar, i Mångudens ljus
Hvar hälst Du Dig gömmer, hvarthälst Du ock går
De blodiga hamnarna följa Ditt spår.

Kommentarer äro obehövliga. Man torde observera rad 2 i de båda körerna. Här har Stagnelius ganska tydligt visat, vilken av de båda körsångerna som hör hemma tidigare i dramat.

Efter denna första scen väntar man sig givetvis att få se den återvändande Sigurd. I stället uppenbarar sig en kämpe ur Sigurds här:

B.: O jämmerfulla syn! och månen vände
Sitt anlete ej bort och nattens stjärnor
Från blåa himlar sågo kallt därpå.
Alf! Ragnar! Hilma! Fröjden Er I skuggor!
Er är ett offer utan like slagtadt
Och hela Norden straffas för er död.
Kören: Är Sigurd fallen?
B.: Manhems sol gått ned
Och mörka skuggor hvila öfver lunden
Kören: Berätta oss om Hjeltens död, o Kämpe!
Nyfikenheten när det angår Sigurd
Ej blott förlåtlig, den nödvändig är
B.: Så hören då. Till stranden Hilmas lik
Af våra kämpar bars, och SviaDrotten
På afstånd följde, drömmande och stum

Fortsättningen skildrar Sigurds död, varefter dramat avslutas med en körsång. I det ovanstående torde man observera att det åter är natten, som skildras.

Bristen på sammanhang mellan nu citerade scen och den närmast före denna behandlade är tydlig. Det framgår omedelbart, att det är ett verkligt svalg befäst mellan femte aktens första och andra scen.

Resultatet av detta diskuterande referat kan sammanfattas så: brott i händelseutvecklingen finnas på två ställen: akt 4 r. 165 och akt 5 r. 32. De båda akterna bestå alltså vardera av tvenne inbördes oförenliga delar, och vi få fyra scengrupper:

1) akt 4 r. 1—165.
2) » 4 r. 165—slut.
3) » 5 r. 1—31.
4) » 5 r. 31—slut.

Av rent innehållsliga skäl är det som ovan utretts tydligt att dessa böra byta plats så, att ordningen blir denna: 2, 3, 1 och 4. Därmed skulle alla brott avlägsnas, händelseutvecklingen skulle bli lugn och jämn, vilket man kan övertyga sig om vid en genomläsning av scenerna i den nu föreslagna ordningsföljden. En hastig överblick torde här vara på sin plats.

Den tredje akten slutar, som nämnts, därmed, att Hilma med tre av sina tärnor drager sig tillbaka till sin kammare för att bröllopsklädd invänta döden. Brudtärnorna bliva stående utanför och sjunga en sång om Hilmas sorgliga öde.

Så visar sig Gerda vid kammarens dörr. Tärnorna förstå, vad som skett, och bedja henne berätta om Hilmas död. Gerda efterkommer deras bön, och därefter uppmanar hon tärnorna att sjunga en sorgesång över »blomman som i förtid föll». Sedan klagosången tystnat, börja tärnorna spörja efter sitt eget öde. Allt oroligare bli deras frågor. De avbrytas av att en tärna plötsligt kommer inrusande; hon har sett Sigurd komma i spetsen för sin här. Allt närmare ljuder dånet av den annalkande krigarskaran. Gerda söker lugna de förskrämda tärnorna och lyckas också såtillvida, som dessa samla sig i en sång, vilken ger uttryck åt deras förtröstan på gudarnas evigt vakande rättvisa. »Till straffet, till straffet tyrannen nu går!» Sigurd träder in på scenen. Efter sitt samtal med Gerda går han in i Hilmas kammare. Tärnorna ha lyssnat till Sigurds och Gerdas ordväxling; halvt som en triumf klingar nu deras ord: »Till straffet, till straffet tyrannen nu gick.» Sigurd visar sig åter i kammarens dörr; förkrossad bjuder han sina kämpar, vilka ledsagat honom, att bära ned Hilmas lik till stranden. De göra så, och efter dem följer Sigurd, »drömmande och stum». Tärnorna stå kvar på scenen. Det är de, som nu sjunga den långa körsången om Vanlander, Visbur och Agne, vilken exemplifierar den gudomliga hämnd och vakande rättvisa, tärnorna nyss förut anropat. När de tystnat, inträder en kämpe ur Sigurds här och berättar om sin konungs död. Dramat slutar så med en körsång, vilken liksom i en vision skildrar Ragnarök.

Denna nya läsning innebär, som framgår av ovanstående rader, att det som i Stagnelius-upplagorna fördelas på två akter i själva verket utgör scener, vilka äro så intimt knutna till varandra, att de svårligen kunna klyvas i två akter. Jag kommer omedelbart att tämligen utförligt gå in på denna fråga i samband med gransk-

ningen av manuskriptet. Först vill jag emellertid påpeka, hurusom en följd av nu föreslagna läsning blir den, att kämparnas kör avskaffas. Den sång, som enligt Stagnelius-upplagorna utföres av Sigurds kämpar, måste tilläggas tärnorna. I dramat förekommer alltså endast en kör.

Handskriften till Sigurd Ring består av elva manuskriptfragment, för vilka redogörelse lämnas av Böök (Kommentaren s. 349). Av dessa komma här närmast att tagas i betraktande hs K och hs H, först och främst den förra, vilken innehåller fjärde och femte akterna. Som Nilsson visat, tillhör den dramats ursprungliga version (från år 1817); hs H däremot, vilken innehåller bl. a. några av Stagnelius företagna ändringar till akt 4 och akt 5, härrör från något av Stagnelius' sista levnadsår.

Hs K beskrives av Böök på följande sätt: »Fyra oktavark (16 sidor) lagda i hvarandra, grönt papper af samma slag som det i B, F och J brukade; koncept innehållande akt IV och V».

Arken ligga således ordnade i bokform, d. v. s. så, att det första arket innehåller sidorna 1, 2, 15 och 16. Här bifogade facsimile (sid. 88) visar insidan av det tredje arket, sidorna 6 och 11. Denna arkens ordning omöjliggör antagandet, att någon som helst sammanblandning ägt rum. Uppenbarligen har Stagnelius skrivit ned scenerna i den ordningsföljd, de nu äro tryckta. Men därför behöver han ju icke ha menat, att denna nedskrift skall representera den slutgiltiga formen.

Först bör man observera, att i hs intet som helst »Fjärde akten» förekommer över den scen, som i Stagnelius-upplagorna inleder den fjärde akten. Hade Stagnelius menat, att denna scen — mötet mellan Sigurd och Gerda — skulle vara inledningsscen, då är det egendomligt, att han inte på något vis markerat detta. Men hur förklara »Femte Akten», som enligt Vitterhetssamfundets upplaga förekommer i handskriften? En blick på denna visar, som synes av bifogade facsimile, för det första, att där står »Femte Acten» och ej »Femte Akten», alltså c och ej k; för det andra — detta är det första omedelbara intryck man får — att stilen ej är Stagnelius'. En närmare granskning gör det fullkomligt tydligt, att vi här ha att göra med en interpolation av främmande hand.

Bläcket är ej detsamma som använts vid hs f. ö.; även pennan har varit en annan. Dessa båda förhållanden skulle dock kunna

förklaras därav, att Stagnelius skrivit ned orden vid ett senare tillfälle; de äro uppenbarligen inträngda mellan två rader. Men även bokstävernas lutning o. dyl. avviker från stilen i övrigt. Och så ännu en sak och en ytterst viktig: både »Femte» och »Acten» äro skrivna utan att pennan lyfts från papperet någon gång (utom efter F). Nu är det emellertid ett bland de mest karakteristiska dragen

i Stagnelius' handstil, att han ideligen gör uppehåll mellan bokstäverna, såsom man kan se av de i Kronologien meddelade facsimilierna. I handskriften till Sigurd Ring förekommer ordet »Akten» fyra gånger, två gånger skrivet Akt-en, och två gånger A-kt-en. Jag har vid genomgång av alla bevarade Stagnelius-hss ej träffat på ett enda exempel av »Akten». I regel skriver Stagnelius dessutom A med en liten släng före. Även bör observeras stavningen med c, vilken Stagnelius, så vitt jag kunnat finna, aldrig använder: han stavar regelbundet »akt» med k. Han tycks f. ö. ha haft en

tydligt märkbar böjelse att använda k som beteckning för k-ljud i utländska ord. I de filosofiska uppsatser, som äro tryckta efter Stagnelius' egen handskrift, finner man: inkarnation, intellektuell, produktion, aktion o. s. v. I dem åter, för vilka Hammarskölds upplaga legat till grund: medelpunct, objectiv, copia, act, modification o. s. v. Att man i detta fall, där det är fråga om en interpolation, för fram Hammarskölds namn, motiveras därav, att i handskrifterna f. ö. förekomma ganska talrika ställen, där Hammarsköld gjort ändringar eller tillskrifter. Och att vi i detta speciella fall ha att göra med en hammarsköldsk tillsats blir fullt klart vid en granskning av »Femte».

Det karakteristiska för F-et är, att den f. ö. mycket korta överslängen går i det närmaste parallellt med stapeln. Det är en säregen typ, lätt att skilja från andra och helt annorlunda formad än de F som Stagnelius skriver. I Sigurd Ring förekommer F 132 gånger: 129 av dessa förete ej ens den avlägsnaste likhet med här ifrågavarande typ: Stagnelius skriver nämligen dels ett F av det utseende som synes på bifogade facs. exempelvis i körsången: »*F*emton vintrar hennes söner hunnit — och mot *F*adren väpna de sin arm.» (Detta F betecknas i det följande med F1); dels ett F av den typ som förekommer exempelvis i Näcken (Nilsson: Kronologien facs. 22; detta betecknas i det följande med F2.) F1 förekommer uteslutande i de äldre handskrifterna (B, F, G, I, J och K); F2 omväxlande med F1 i de yngre: hs C har 2 ggr F1 och 3 ggr F2; för hs A äro siffrorna 1 och 6, hs H 0 och 8, hs E 0 och 2; i hs D saknas varje F. Sporadiskt förekommer i Stagnelius-manuskripten en normalare typ — av samma slag som F i Första Akten i Kronologien facs. 12 b — vilken dock är annorlunda formad än F i »Femte Acten».

Detta senare slags F hör i stället till Hammarskölds skrivvanor. Jag har gått igenom ett 30-tal av Hammarskölds brev till Schröder[1] härrörande från tiden omkring 1820 och därvid funnit inalles 70 stora F. 69 av dessa förete omisskännliga överensstämmelser med här ifrågavarande F; endast ett bland dem erinrar mer om den normala F-typen. Även de övriga bokstäverna visa hän på Hammarsköld. Det torde icke kunna råda något tvivel om att det är Hammarsköld som skrivit »Femte Acten». I alla händelser

[1] Universitetsbibl. i Uppsala, 263 q.

har Stagnelius icke skrivit orden och det är givetvis detta, som det är viktigt att få fastslaget.

De i hs K förefintliga scenerna kunna alltså lämpligen hänföras till tre i st. f. fyra grupper, vilka bliva:

1) svarande mot Stagnelius-upplagornas akt IV r. 1—165.
2) » » » akt IV r. 165—akt V r. 31.
3) » » » akt V r. 31—slut.

Som vi sågo, kan man av rent inre skäl visa, att dessa grupper böra byta plats inbördes. Tillfälligheten har givit oss ett mycket påtagligt yttre bevis för att Stagnelius tänkt sig scenerna följa i den ordning, som ovan föreslagits som den rätta. Den handskrift, som av Böök blivit betecknad med H, lämnar detta avgörande bevis.

Hs H beskrives av Böök på följande sätt: »Ett oktavark, innehållande på fjärde och första sidorna akt III r. 186—256, samt på tredje sidan en samling med hänvisningstecken försedda varianter (andra sidan är tom) af följande gruppering» o. s. v.

Innan jag går vidare, vill jag i förbigående nämna, att pagineringen blir något rimligare och Stagnelius' tillvägagångssätt vid nedskrivningen förklarligare, om man viker om hs. Alltså: hs H innehåller på första sidan en samling med hänvisningstecken försedda varianter; på den andra och tredje sidan akt III r. 186—256. Även detta parti är försett med hänvisningstecken och har karaktären av en — visserligen mycket lång — variant; fjärde sidan är tom.

Stagnelius har tydligen vid något tillfälle på 1820-talet läst igenom Sigurd Ring och därvid på hs H antecknat en serie ändringsförslag till akterna I, II, III, IV och V.[1] Av alldeles speciellt intresse är det att betrakta variantförteckningen i hs H. Den har följande innehåll, d. v. s. varianterna hänföra sig till följande ställen i dramat:

1) akt II r. 25
2) » » r. 29—30
3) » » r. 32—34

[1] Jag bibehåller t. v. för tydlighetens skull benämningen fjärde och femte akten.

4) akt II r. 62
5) » » r. 97, 99—100
6) » » r. 176—178
7) » » r. 348
8) » IV r. 200[1]
9) » » r. 226
10) » V r. 15—16
11) » IV r. 111
12) » V r. 92—93

Som man finner, tyckes den vid de sju första varianterna iakttagna ordningen uppgivas, när Stagnelius kommer in på fjärde och femte akterna. I själva verket förhåller det sig så, att han läst scenerna i den ordning, som jag ovan sökt visa vara den rätta. Varianterna 8, 9 och 10 falla nämligen på scengruppen 2 (IV r. 165—V r. 31); variant 11 på grupp 1 (IV 1—165); variant 12 slutligen på grupp 3 (V 31—slut).

Såsom vi se, samverka yttre och inre skäl till att visa riktigheten av här vidtagna omplacering av slutscenerna.

Egendomligt nog saknar den äldre läsningen, även vad kören akt IV r. 99 ff. beträffar, varje direkt stöd i handskriften. Den enda av Stagnelius uppgjorda personförteckning, som finnes bevarad (hs A), upptager som sista uppträdande

Chor af Brudtärnor
Kämpar af Sigurds här.

Det nämnes som synes ingenting om att dessa senare skola utgöra någon kör.

Vid här ifrågavarande körsång är ännu en sak att beakta. Den inledande strofen (»Ren dagen nått sin ända» o. s. v.) bör hänföras till Sigurds föregående tal, såsom de tidigare editorerna också gjort. Ur handskriften kan ingenting utläsas, som tyder på, att strofen ifråga utgör en del av körsången. Tvärtom söker man här förgäves det tvärstreck, Stagnelius gemenligen använder för att markera övergången från tal till körsång. Även rent innehållsligt synas mig raderna vida bättre ansluta sig till Sigurds ord än till den följande körsången. F. ö. utgöra de en parallell till Hilmas växelsång med kören (»En brudsäng åt mig bäddas» o. s. v.) i tredje akten.

[1] RISBERG i *Nysv. Studier*, del I s. 107.

Hur skall man nu förklara Stagnelius' tillvägagångssätt vid nedskrivandet av hs K? Har han från början haft klart för sig, att den scen, han begynte med, ej skulle vara inledningsscen eller har detta först under arbetets gång gått upp för honom? Det finns många skäl som tala för att det förra varit fallet. Stagnelius har säkerligen börjat med huvudscenen därför att denna mest intresserade honom; den var en ingivelse, ett uppslag, som han ville fästa på papperet, innan inspirationen förflyktigats. Som längre fram skall visas, finnes det en ganska intressant parallell till detta i en annan hs av Sigurd Ring. Observeras bör också motsägelsen mellan Hilmas avskedsord till Sigurd (akt II r. 295 ff.), där hon tydligt ger tillkänna sin avsikt att döda sig, och Sigurds uppträdande vid mötet med Gerda och tärnorna (första scenen i hs K), där han ej ens anar, att Hilma är död. Tydligen har Stagnelius vid nedskrivandet av Hilmas avskedsord till Sigurd i andra akten ej haft planen för det följande klar.

Av den textkritiska granskningen har bl. a. framgått, att dramat Sigurd Ring i rent yttre avseende sönderfaller i två delar. Vi ha först tre regelrätta akter; till dessa sluta sig några scener, vilka av Stagnelius icke inordnats under någon rubrik »Fjärde akten». Även i inre avseende, ur innehållssynpunkt betraktat o. s. v., kan Sigurd Ring anses bestå av två, icke fullkomligt ensartade delar.

Om vi betrakta dramats innehåll, finna vi nämligen, att huvudpersonen i de tre första akterna icke är Sigurd utan Hilma. Det är om henne spelet rör sig, det är hos henne handlingens alla trådar löpa samman. Dessa tre akter skulle lämpligen kunna betecknas som en Hilma-tragedi.

Med samma rätt kan man kalla slutscenerna en Sigurd-tragedi. De forma sig nämligen till ett drama, där Sigurd är den dominerande personen. Och denne Sigurd är en annan än den, vi lärt känna i dramats förra del.

Hilma-tragedien och Sigurd-tragedien inom dramat Sigurd Ring synas mig böra vad den litterära formen beträffar härledas ur väsentligen olika inspirationskällor. Bakom den förra ligger den med fransk-klassiska mönster arbetande akademiska tragedien, bakom den senare det antika dramat, novantikt uppfattat.

Vad nu först Hilma-tragedien beträffar visar redan en flyktig

granskning av innehållet, att vi ha att göra med ett motiv av en typ, som är mycket vanlig inom renässansens och fransk-klassicismens drama. Utom dessa rent allmänna likheter finnas här överensstämmelser med ett motiv, som ofta hade behandlats i fransk klassiska dramer, nämligen Virginiamotivet. Virginiasagan berättar, att Virginia, dotter till plebejen Virginius och trolovad med folktribunen Icilius, älskas av patriciern Appius Claudius. Då denne avvisas, söker han bemäktiga sig henne med våld och list men förekommes av Virginius, vilken sticker ned sin dotter. Härmed torde man jämföra Stagnelius' drama: Hilma, syster till fylkeskonungen Alf och trolovad med dennes vapenbroder Ragnar, älskas av den mäktige Sigurd Ring, vars frieri avslås. Han söker vinna henne med vapenmakt, men Alf förekommer honom genom att giva sin syster gift.

Av helt annan karaktär är Sigurd-tragedien. Det som först och främst bör observeras vid denna, är den mästerligt genomförda symmetrien i handlingens utveckling. Dramat växer i konstfull stegring upp till höjdpunkten, scenen mellan Sigurd och Gerda, peripeti-scenen. Därefter faller det i ett decrescendo, som till alla delar svarar mot de första scenernas crescendo. Om vi bortse från oväsentligheter, kunna vi gruppera scenerna på följande sätt:

1. Gerdas berättelse om Hilmas död.
2. Körsång om Hilmas död.
3. Gerda söker lugna de upprörda tärnorna.
4. Scenen med Sigurd och Gerda, omramad av de båda ovan sid. 006 anförda körsångerna.
5. Sigurd talar till kämparna.
6. Körsång syftande på Sigurds död.
7. Kämpens berättelse om Sigurds död.

Därefter följer som avslutning sången om Ragnarök.

Som synes svara fullständigt mot varandra 1 och 7, 2 och 6 o. s. v.

Redan denna strängt iakttagna symmetri i kompositionen är ju ägnad att föra tankarna till det antika dramat. Åt samma håll peka de ymnigt förekommande körsångerna, budbärarrapporterna m. m. Sigurdgestalten är uppenbarligen släkt med de antika tragödernas hybrissyndande hjältar: bakom honom skymtar man

kanske Kreon i Antigone. Liksom denne har Sigurd genom sin fördärvliga hårdhet och oböjlighet dödat det värdefullaste, livet hade att bjuda honom, liksom denne blir han fullkomligt förkrossad av olyckans slag.

Det är måhända icke alldeles obefogat att tänka sig just Antigone som en inspirationskälla, ur vilken Stagnelius öst; det förefaller, som om även vissa drag i körerna pekade åt det hållet. Jag skall här emellertid blott med några ord syssla med en av körsångerna, nämligen den som enligt Stagnelius-upplagorna utföres av kämpar ur Sigurds här.

Den sönderfaller i tre delar (det inledande parti, som i Bööks upplaga tillägges i kören, hör, såsom ovan framhållits, säkerligen till Sigurds replik), vardera behandlande en episod ur Ynglingarnas historia. Först besjunges Vanlander, hur han fängslades av Drivas skönhet och förenade sig med henne; hur hon svikligen övergavs av honom och slutligen hämnades. Samma tema, en kränkt och övergiven kvinnas hämnd, behandlas i sångens båda senare avdelningar: först Visbur och Öda, så Agne och Frostes dotter.

I vad förhållande till handlingen i dramat står nu denna sång, hur skall dess innebörd tolkas? Det kan här icke vara fråga om någon släktförbannelse, som gått i arv och nu övergår på Sigurd, ty dels tillhör Sigurd en annan ätt än de besjungna konungarna, dels betonas ej alls detta slags samhörighet mellan Vanlander, Visbur och Agne. De olika partierna i körsången stå fullt isolerade. Dock måste ju Stagnelius' avsikt ha varit att på något vis illustrera Sigurds öde. Genom en jämförelse mellan eller snarare genom att bredvid varandra ställa å ena sidan Hilma—Sigurd och å den andra några kända historiska personligheter åstadkommes ett fördjupande av perspektivet; detta speciella fall ställes in i ett större sammanhang.

En ganska slående parallell till denna körsång förekommer i Antigone. När Antigone bortförts för att levande inneslutas i en gravkammare, sjunger kören:

Strof 1.

Så ock Danaë tvangs att lida att himlens
Ljus utbyta mot bronsfogat gemaks mörker,
Och i ett gravlikt fångrum stängdes hon in och hölls dold där

Antistr. 1.

Så ock blind i sin harm sonen av Dryas
Edonkungen blev stängd in för sin hånfullhet
Av Dionysos nedstött djupt i en sluten bergshåla.[1]

Ännu ett fall besjunges. Detta är alltså ett slags sorgmarsch, som ledsagar Antigone på hennes sista vandring. På samma sätt i Sigurd Ring. Kören säger: såsom Vanlander led döden efter att ha vållat Drivas olycka, så skall ock Sigurd dö, sedan han bragt Hilma om livet.

Denna körsång är alltså väsentligen av samma karaktär som de, som omgiva den stora scenen mellan Sigurd och tärnorna. För dramats ekonomi spelar den en mycket stor roll, i det att den utfyller en lucka i handlingen och ger en dunkel antydan om vad som tilldrager sig utanför scenen.

Avslutningsvis skall här till behandling upptagas några textkritiska detaljfrågor.

Akt 1 r. 215 ff: de avslutande raderna i denna avdelning av körsången lyda enligt V. S. U.

Så skön gifs en syn ej på jordens rund
Ej i människolifvet en ljufvare stund.
Omgjorda dig Yngling med kampens svärd
Öfver haf, öfver land flyg och gör dig den värd.

Härtill anmärkes i Kommentaren, att de senare orden i sista raden äro »ä fr flyg till fejd mot en värd (sic!)». Handskriften visar mycket tydligt att orden »till fejd mot» äro överstrukna och att över dem är skrivet »och gjor dig den». Men det är icke Stagnelius, som gjort denna tillskrift, utan med all säkerhet Hammarsköld. Redan ordet »och» visar på någon annan än Stagnelius. Där förekommer nämligen dels ett c med en liten hake, dels ett ganska säreget format h. Av de 197 »och» jag funnit i Sigurd Ring ha 193 ett helt annat utseende, i det att Stagnelius här skriver ett tyskt h; i 4 fall förekommer ett h, som mer närmar sig här ifrågavarande typ men dock är tydligt annorlunda format. I intet av alla dessa fall skriver Stagnelius c med hake. Hos Hammarsköld har jag däremot vid genomgång av ovan nämnda brevsamling (ett femtontal brev) funnit inalles 106 »och», av vilka 105 hava

[1] Sofokles' Antigone, övers. av Risberg, v. 944 ff.

såväl c med hake som h överensstämmande med detta h. I ett fall c utan hake. — Här bör alltså läsas:

Öfver haf, öfver land flyg till fejd mot en värd.

Akt 1 r. 33 ff.

När kroppen hvilar, snärd i sömnens band,
Då stråla fästets alla andebloss
Från hjertats lugna purpurkälla åter,
Då verkar själen med sin urförmåga
Och sväfvar ödets gryningar emot.

Häremot svarar följande anmärkning i Kommentaren: »r. 36—37: dessa båda rader skulle måhända utgå, då mycket talar för att r. 34—35 utgör ett alternativ till dem. Hammarskölds anordning har dock, ehuru med tvekan, följts.» Emellertid torde det vara r. 34—35 som böra utgå. Böök har här tryckt sin text efter hs A, men de båda raderna 34—35 har han infört från hs C. Nu är det emellertid att observera, att hs C är tidigare än hs A (vilket framgår bl. a. därav, att fostermodern i hs C ännu kallas Edla). Raderna 34—35 utgöra alltså en — säkerligen alternativ — läsning, vilken av Stagnelius vid nedskrivandet av hs A har förkastats. Stagnelius återgår i hs A till hs B, vilken här har endast r. 36—37.

Akt 1 r. 156 ff.

Böök läser:

Jag trifs ej här. Nej! ut i rosenlunden,
I Västans rike och den gröna vårens.
Ljuft är i ändlöshetens krets att andas.

Böök har här använt hs E, där det står:

— — — — De hota att mig krossa
Jag trifs ej här. Nej etc.

Detta »etc.» måste suppleras ur hs B, vilken på detta ställe har denna lydelse:

Ej här
Jag dröja kan. Nej ut i rosenlunden
i Wästans rike och den gröna vårens
jag ila vill att mina qual förströ.
Måhända träffar jag ock där min Ragnar.

Givetvis måste raden »jag ila vill» införas i texten och inbegripas i »etc», såsom även Hammarsköld har gjort.

Akt 2 r. 72 ff. mm.

v. 68 ff. läser Böök:

Ja hör mig Alf! din gudalika Syster
Den sköna Hilma allt min kärlek har.
Vid hennes fot jag lägger mina kronor
Mitt hjärta ömt i hennes milda hand
Ja innan dagens aftonstjärna ler
Min skall hon blifva. Länge var jag hennes.
I denna afton på din borg, o Alf
Vill Nordens herrskare sitt bröllopp fira

De båda sista raderna, vilka saknas hos Hammarsköld, höra enligt min mening icke hit utan böra inpassas efter r. 34. De äro i hs försedda med hänvisningstecken, vilket Böök ej synes ha beaktat. Motsvarigheten återfinnes å föregående sida i hs F. Jag citerar några rader (r. 27 ff.):

Snart tidens rimfrost glimmar i mitt hår
Och ingen sällhet än mitt hjärta rönt
Blott då och då i förbigående ψ[1]
jag plockat nöjets himlaljufva rosor.
Nu åt min hjässa önskar jag en krans ψ
En enda Flicka skall min trånad stilla ψ

Det första hänvisningstecknet i detta citat har sin motsvarighet i hs H (var. 2); det andra likaså (var. 3). Det tredje däremot svarar mot tecknet före r. 74. Raden »En enda Flicka» o. s. v. är i hs överstruken; detta har måhända skett vid den genomgång av dramat, som till resultat gav hs H.

Den slutgiltiga läsningen av denna replik och de närmast följande torde vara denna:

Snart tidens rimfrost glimmar i mitt hår
Och ingen sällhet än mitt hjärta rönt.
Blott här och där vid randen av min bana
jag flyktigt plockat nöjets himlarosor.
Nu åt min hjässa önskar jag en krans,

[1] Hänvisningstecknens utseende framgår av här bifogade facsimile (s. 88).

Af Freja räckt ur Folkvangs blomstergårdar.
En Flicka ljuf som vårens andedrägt
Ur nöjets kalk min ålder skall berusa.
I denna afton på din borg, o Alf
vill Nordens härskare sitt bröllop fira.

Alf: Måhända har Du från Northumberland
En fånge medfört blomstrande och skön
Som i sin ordning kufvat segerherren?

Sigurd: Nej Alf! Mitt hjärta redan fängslat var
Då ankaret på Englands kust jag fällde.
En Flickas bild mig följde öfver hafvet,
Den[1] bodde vänligt i mitt herrskartällt,
I striden knappt den vek ifrån min sida.
Att bilderna i verklighet förbyta
Jag kommen är i dina salar, Alf ψ

Därefter fortsätter egendomligt nog handskriften:

S: Nej tappre Alf! du måste veta allt o. s. v.

Stagnelius har alltså hoppat över Alfs replik; dock ej av förbiseende: han alluderar ju på den i Sigurds första ord. Han har haft den i tankarna men ej givit sig tid att forma ut den. Och varför? Emedan han ville skriva ned den vackra skildringen av Sigurds och Hilmas första möte, medan ingivelsen var som friskast. Här ha vi, synes det mig, en parallell till Stagnelius' tillvägagångssätt vid nedskrivandet av hs K. Först sedan han hade avslutat skildringen av festen på Alfs borg, formade han Alfs replik. Den återfinnes mitt på sid. 3 i hs F (se Komm. s. 352), försedd med hänvisningstecken.[2]

De sista orden i Sigurds tal bliva:

Ja, innan dagens aftonstjärna ler
Min skall hon blifva. Länge var jag hennes.

Akt 2 r. 346 ff.

I stället för Bööks läsning:

---

[1] Böök läser här, som mig synes, felaktigt »och».

[2] Detta parti av Sigurd Ring — Sigurds skildring av sitt första möte med Hilma — anser Alb. Nilsson (»Kronologien» s. 108) vara en tydlig upprepning av motsvarande scen i Blenda. Tyder emellertid icke handskriftens utseende på att Stagnelius här stått inför en alldeles färsk idé, vilken han varit så mån om att rädda, att han nonchalerat dialogen. Om Stagnelius strax förut skrivit måltidsskildringen i Blenda, skulle han då ha förfarit på detta sätt?

Blott för din framtid, Hilma
Mitt hjärta svider och min tanke bäfvar.
I svarta moln jag ser din himmel klädd.
Med kopparfötter trampar ödet ned
Ack! din förhoppnings ljuva rosengård.

vill jag föreslå denna:

Blott för din framtid Hilma
Mitt hjärta svider och min tanke bäfvar.
Hur mulen, Hilma, är din framtid ej.
I svarta moln jag ser din himmel klädd.
Med kopparfötter

Rad 3 i ovanstående citat, som i handskriften är skriven ovanför en överstruken rad, har lästs av Risberg, vilken dock icke synes ha dragit ut konsekvenserna av sin läsning.

Akt 3 r. 83: »gudaglafven» är ej skrivet av Stagnelius utan förmodligen av Hammarsköld. Raden synes mig böra läsas:

För Yngves hus hans gudalans ju strider

Akt 4 r. 200 ff.

I sin kritik av texten i Bööks Stagnelius-upplaga visar Risberg upp att var. 8 i hs H, som av Böök infogats akt 2 r. 355 i stället skall inskjutas akt 4 r. 200. Emellertid anser han, att omarbetningen ej riktigt passar till hs K, i det att verben där stå i imperfektum och föreslår därför en liten omändring. Böök godtager Risbergs ändringsförslag, men i Valda skrifter har han endast såtillvida följt Risberg, att han avlägsnat var. 8 från andra akten; däremot har han icke inplacerat den akt 4 r. 200.

Emellertid torde Stagnelius' ändring (hs H var. 8) utan vidare kunna inpassas i det ställe i texten, där Risberg vill hava den. Först må dock observeras, att varken Böök eller Risberg läst H:8 till slut. Där står:

Och ögats strålar slockna lik en lampas
Hvars olja nattens timmar ha förtärt
Af etc.

(detta etc. skrivet av Stagnelius).

Om vi nu sätta in detta i akt 4 få vi följande läsning:

Allt mer begynte nu dess anlet blekna
Och ögats strålar slockna lik en lampas
Hvars olja nattens timmar ha förtärt.
Af blånad täcktes flickans rosenläppar.

»Slockna» är här icke presens utan infinitiv, koordinerat med »blekna» och styrt av »begynte». Stagnelius målar dödens successiva inträdande. Man torde observera, att hs K har: »Och ögats strålar släktes efter hand». Stagnelius synes dock ej ha observerat, att »täckte» i hs K måste ändras till »täcktes», om omarbetningen skall kunna infogas. Detta är dock ett mycket lättförklarligt förbiseende.

F. ö. återstå endast ett par obetydliga ändringsförslag. Akt 4 r. 232 är jag närmast böjd att läsa »gullhorn» och ej »fullhorn». Och vad kören: »Hvad blir mitt öde» o. s. v. beträffar, är det väl icke absolut säkert, att handskriftens »etc.» här skall innebära, att r. 249—253 skola upprepas. Det låter lika gärna — om ej hellre — tänka sig, att Stagnelius velat ha med endast raderna 249 och 250, helst som det här ej är fråga om något aktslut.

Exkurs.

Som ovan vid granskningen av manuskriptfragmenten till Sigurd Ring påpekats, förekomma i dessa huvudsakligen två olika typer av F, i det föregående betecknade med F 1 och F 2. Fördelningen av dessa på de olika fragmenten är såtillvida märklig, som i de av Alb. Nilsson till 1817 daterade handskrifterna förekomma uteslutande F 1; i dem åter som visats härröra från tiden mellan 1821 och 1823 växla F 1 och F 2, den senare typen dock övervägande. Redan av detta är det tydligt, att vi funnit ett kriterium för dikternas datering.

Jag har gått igenom samtliga bevarade Stagnelius-manuskript och närmare undersökt fördelningen av F 1 och F 2. Resultatet blev, att F 2 visade sig förekomma

1) i samtliga de dikter, vilka av Nilsson daterats till perioden 1821—1823,

2) i ett litet fåtal övriga: endast fyra absolut säkra fall, näm-

ligen Månflickan (variant) (4 ggr F 1 och 1 g. F 2), Syndafallet (12—1), Svegder (18—1), Jag sjunga vill de bloss (8—2). Av dessa är den sista av Alb. Nilsson daterad till perioden 1820—1821 och de två föregående till första halvåret 1820. Den första dikten anser han härröra från 1819.

I dikterna från 1821—1823 är förekomsten av F 2 emellertid alls icke sporadisk, utan typen är mer eller mindre dominerande. I detta avseende intaga dessa diktverk en absolut särställning inom Stagnelius-handskrifterna, ett förhållande, som ganska slående bekräftar riktigheten av Nilssons datering.

Emellertid torde man kunna gå längre och med stöd av F-typernas fördelning på ett par punkter bestämma dikterna inbördes kronologi. Följande tablå uppvisar förekomsten av F 1 och F 2:

	F 1 F 2
Skaldekonsten	1—1
Vintern i Norden	1—7
De händelser	0—2
Yngling ditt lif	0—1
Endymion	0—1
Necken	0—1
Julia, veken i vår lampa	3—2
Bil och Bjuke (version 1)	0—2
» » » (» 2)	2—1
Fragment av Schlegel	0—9
Ej mer för Dunderguden	0—1
Se blomman	2—3
Ja Chloe	1—3
Jennys Melankoli	0—9
Maria (ep. fragm.)	9—8
Fragm. av ett drama	0—2
» av ett Phaetondrama	2—8
Sigurd Ring hs C	1—3
» » » A	1—6
» » » H	0—8
» » » E	0—2
Riddartornet	13—47
Albert och Julia	5—21
Glädjeflickan i Rom	6—26
Thorsten Fiskare	1—33

Som synes, skulle man kunna ordna dessa 25 dikter — vilka här äro anförda i den ordning, i vilken de äro upptagna i V. S. U. — i en serie, vilken utvisade hur F 1 alltmer tränges undan och slutligen försvinner. I 3 dikter förekomma flera F 1 än F 2; 1 dikt visar jämvikt; i 10 är F 2 i mer eller mindre tydlig majoritet; i 11 slutligen är F 2 allenarådande. Emellertid är hela antalet F så ringa, att man icke kan draga några som helst bestämda slutsatser av fördelningen F 1—F 2, mer än i ett par fall. Det episka fragmentet Maria måste härröra från en tidigare del inom perioden 1821—23 än t. ex. Fragment ur Schlegel, Jennys Melankoli och hs H. Vidare är väl sannolikt version 1 av Bil och Bjuke senare än version 2 (såsom ju också Böök anser). Måhända är det heller ingen tillfällighet, att Thorsten Fiskare av de fyra sista dramerna står närmast de dikter, som icke hava något F 1 och Riddartornet längst från dem. Nilssons siffror för S m. m. peka ju åt samma håll (Kronologien s. 81 f.).

KARLSKRÖNIKANS PROVENIENS OCH SANNINGSVÄRDE

EN UNDERSÖKNING OCH NÅGRA SLUTSATSER

I.

AV

ERIK NEUMAN

Karl Knutsson, vårt lands förste svenskfödde konung efter Kalmarunionen, tycks i regel av våra historiker ha uppfattats som en god och välmenande men tyvärr alltför svag förkämpe för den svensk-nationella tanken under en tid, som krävde mer av statsmannavishet och hänsynslös kraft, än som var honom förunnat. Denna uppfattning har emellertid ej kunnat undgå att då och då möta skarpa gensagor, och särskilt vill jag i detta sammanhang citera ett kraftigt uttalande av Botin, som i »Utkast till svenska folkets historia», s. 467, bl. a. yttrar följande: »Så var han ock till sina ändemål föga samvetsgran i medlen. Oförsonlig emot sina fiänder, försåtelig emot sina medtäflare, och det som värre är, föga pålitelig för sina vänner; dårade han sina fiänder med konstiga förbehåll, vann ofta genom hemliga försåt, och hämnades grymmeligen, när han kunde. Det visar hans uppförande emot Engelbrecht, Puke, Broder Svensson, Christer Nilsson, med flera.»

Botins åsikter om Karl Knutsson som människa gå i vår tid igen mest utpräglade, ej hos någon historiker av facket men hos en skönlitterär författare, Axel Lundegård. Hans arbete »Om Engelbrekt, Erik Puke och Karl Knutsson, som blev kung» är ej någon historisk roman utan ett i populärvetenskaplig form gjort försök till klarläggande av de tre i titeln nämnda personernas karaktär och psyke. Tack vare den litterära stilen med dess ömsom lapidariskt korthuggna, ömsom saftigt åskådliga »ordasätt» förfelar

ej författarens framställning att på lekmannen göra ett starkt intryck, så mycket mer som den däri framförda uppfattningen är så helt olik den i våra historiska skolböcker förekommande.

Om Lundegård genomgående målat Engelbrekt och Erik Puke med sin paletts ljusaste och vackraste färger, har han i stället haft så mycket mer av de dystra och frånstötande till övers för Karl Knutsson.

Från författarens slutsammanfattning, där vi särskilt lägga märke till de bägge korta kapitlen »Karl Knutsson» och »Engelbrekt», anför jag ur det förra ett belysande citat: »Någon del i Engelbrekts lysande gärning har han icke. Däremot låter han bruka sig till verktyg, när det gäller att undantränga den folkvalde rikshövitsmannen. Än mer: det föreligger halv bevisning för att han varit medanstiftare av det lömska mordet på Engelbrekt, men efter hans död axlar kronsträvarn folkhjältens blodiga kappa och banar sig i svenskhetens namn väg till Sveriges tron.

Hans regerings historia är historien om en till det yttre högrest, men svag och räddhågad strävare, som genom egen slughet och omständigheternas makt lyckades gång på gång nå fram till det i yttre måtto höga målet för sin strävan, men som på grund av inre tomhet svindlade och föll från tinnarna, där han klamrat sig fast vid ett värv, som han aldrig var vuxen» (s. 266 f.).

Mot den föga tilltalande bild Lundegård ger av Karl Knutsson även såsom regent (jfr sist citerade rader!) opponerade sig i modest form redan professor Tunberg i den f. ö. ganska välvilliga anmälan av L:s arbete, som återfinnes i Hist. tidskrift 1914 (Öfversikter och granskningar, s. 29 ff.). Tunberg yttrar där bl. a.: »Sveriges ende nationelle konung under senare medeltiden har förvisso haft svåra fel och svagheter, men måhända skall en senare forskning kunna uppvisa, att han därjämte ägt ej obetydliga förtjänster: det är ej osannolikt, att åtskilligt i Karl Knutssons regering pekar framåt mot hvad komma skulle, mot Gustaf Vasas storverk, och att äfven Karl Knutsson tagit minnesvärd del i den svenska statens återuppbyggande.»

Tunbergs uppfattning, att Karl Knutssons regering ej varit alldeles utan förtjänster, och att han i vissa avseenden t. o. m. förebådat vår store riksbyggmästare, kan nog litet var, som försökt sätta sig in i 1400-talets historia, känna böjelse att godtaga. Beträffande den *yttre* politiken tänker jag då närmast på försöken att

återvinna Gotland och med Sverige förena Norge och, vad den *inre* styrelsen angår, på konungens myntordning av år 1449 och rättartingsräfsten åren 1453—54.

Men från Tunbergs måttfulla antydningar om Karl Knutssons förtjänster synes mig — i den historiska verklighetens intresse — steget något för långt till den Karl Knutssons-apoteos, som på sistone kommit till uttryck i Hist. tidskr. 1925, s. 197 ff.

Författaren, licentiat L. Sjödin, har förut gjort sig fördelaktigt känd genom en i samma tidskrift år 1921, s. 48 ff., publicerad, om uppslagsrikedom och skarpsinne vittnande artikel, »Tillkomsten av Olaus Petri krönika», men i den åsyftade uppsatsen av år 1925 — »Biskop Thomas' fosterlands- och frihetskärlek i belysning av hans liv och diktning» — dväljes han däremot alltför mycket i de osäkra hypotesernas och luftiga konstruktionernas rike.

Till hans huvudhypotes, att biskop Thomas' sång om Engelbrekt och Sveriges frihet ej skulle leda sitt ursprung ur varm fosterlandskärlek och ha till syfte ett enande av de nationella krafterna mot utländska undertryckningsförsök, utan i stället vara en politisk pamflett, skriven av biskopen för att brännmärka hans värste fiende — Karl Knutsson — hoppas jag snart återkomma.

Här må blott meddelas några citat, ägnade att klargöra förf:s uppskattning av Karl Knutsson.

S. 210: »Det kan då genast framhållas, att Karl Knutsson är — i vida egentligare mening än Engelbrekt — den man, vars gestalt pekar framåt mot Gustav Vasa och Gustav Adolf. Han är den mäktiga förgrundsfiguren, som länkar Sveriges öden in på nya banor, han besitter en stor originalitet, förbunden med mäktig kraft» [sic!].

S. 254: »*Vår svenska frihet, fäderneslandet,* föreställningar, som inspirerat även [sic!] Engelbrekt och hans skaror i frihetsstriden, begrepp, vilka till en viss grad värmde våra dåtida biskopar, bland dem ej minst Thomas, få genom Karl Knutsson den rikedom och modernitet i innehållet, den renhet och skärpa i formell bestämning, som slutligen genomsyrade vår föreställningsvärld och verksamt förberedde det svenska stormaktsväldet. Själv lade han dem till grund och rättesnöre för sin politik. Karl Knutsson blev den svenska nationalkänslans yppersta målsman.»

Jag är övertygad om att Karl Knutsson, i händelse dessa vackra rader kommit inför hans ögon och han verkligen förstått dem — också en *modern* läsare studsar kanske en smula inför »den renhet och skärpa i formell bestämning», som begreppen *frihet* och *fäder-*

nesland fingo genom Karl Knutsson — skulle med ett fint diplomatiskt småleende ha tackat sin hängivne vapendragare för de *måttfullt* avfattade historiska sanningar, som genom honom bragts till allmänhetens kännedom.

Såsom vi av det föregående se, bryta sig meningarna om Karl Knutsson ännu i våra dagar rätt skarpt. *Delvis* beror det — såsom Lundegård mycket riktigt anmärkt — på huruvida våra historici anslutit sig till framställningen i Karlskrönikan eller till den i Ericus Olais Chronica regni gothorum, båda från senare hälften av 1400-talet.

Ett varnande exempel på varthän det kan leda att alltför mycket taga intryck av uppgifterna i den förra klart tendentiösa skriften, erbjuder ett uttalande av Hans Hildebrand (Sveriges hist. intill tjugonde seklet, Medeltiden, s. 472), där han vid behandlingen av osämjan mellan konung Karl och ärkebiskop Jöns Bengtsson om den senare yttrar, att »när han icke kunde verka öppet, gräfde han hemligen under marken för sin *mera öppne men godtrogne motståndare*».[1] Det skulle säkerligen icke ha fallit Hildebrand in att göra Karl Knutsson, som av Ericus Olai[2] får vitsordet: »Erat et homo callidi et sagacis ingenii, prudentis eloquii, et cautus in responsis»,[3] till en *öppen* och *godtrogen* man, om han ej alltför okritiskt accepterat Karlskrönikans *direkta* påståenden som rent sanningsguld. Samma missuppfattning rörande Karl Knutssons allmänna läggning har f. ö. även Svensén i Svenska historien för svenska folket gjort sig skyldig till. Bd. II, s. 465 yttrar han efter berättelsen om Tord Bondes erövring av Lödöse och uppdagande av Ture Turessons förräderi om Karl Knutsson följande: »Bestörtningen över det förräderi, som han *med sin vanliga godtrogenhet*[1] icke anat, blandade sig med glädjen över herr Tords framgångar.» Likaså då han vid skildringen av året 1457 (s. 470) om konungen säger: »*Sorglös som alltid*[1] hade han efter gammal sed uppdragit åt ärkebiskopen att föra styrelsen i hans frånvaro och därjämte anmodat honom att samla folk från övre Sverige för härfärden mot Öland.»

Epiteten »öppen, godtrogen, sorglös» i fråga om Karl Knutsson visa, att dessa historici ej alls förstått att läsa *mellan* raderna i

---

[1] Kurs. av undertecknad.
[2] *Scriptor. rer. suec.* II, s. 159. I det följande förkortat: *SRS.*
[3] »Han var slug och fintlig, i besittning av klok vältalighet och försiktig i sina svar.»

Karlskrönikan, än mindre tagit vederbörlig hänsyn till Ericus Olais nyss citerade ord. På den, som en liten smula satt sig in i de historiska dokumenten från denna tid, verka uttalandena närmast groteska.[1]

För bedömande av sanningsvärdet hos Karlskrönikan är det givetvis av stor vikt att kunna uppspåra dess författare, eller åtminstone komma till klarhet om *var* krönikan skrivits, ur vilken miljö den sprungit fram.

Man kan då fråga: Kunna vi av krönikan själv draga några slutsatser med avseende på dess författare? — Förvisso, ehuru de ej dragits av våra egna äldre historici, som i allmänhet mer eller mindre kritiklöst godtagit Karlskrönikans uppfattning, ehuru de av dess hätska utfall bort kunna förstå, att den varken varit eller bemödat sig om att vara opartisk.

Den synnerligen förtjänstfulle utgivaren av Svenska medeltidens rimkrönikor[2] G. E. Klemming, som mer än någon annan hade anledning syssla med olika handskrifter av krönikorna, kom under detta arbete till insikt om att den dittills brukliga indelningen i Stora och Lilla rimkrönikan var otillfredsställande och särskilde den förra i 1) Gamla eller Erikskrönikan, 2) Nya eller Karlskrönikan samt 3) Nya krönikans fortsättningar eller Sturekrönikorna.

Om Karlskrönikan, som här närmast skall behandlas, yttrar utgivaren[3]: »Krönikan sträcker sig in på år 1452 och är förmodligen nedskrifven eller åtminstone afslutad då; i alla händelser medan Karl Knutsson ännu var konung, ty *partiskheten för honom är alltigenom uppenbar.*»[4]

Denna välbefogade kritik av krönikans författare bryter Klemming emellertid på följande sida[5] delvis udden av med orden »Författarens partiskhet är f. ö. helt naturlig och ett bevis för hans samtidighet med den skildrade perioden; det är först eftervärlden gifvet att se händelserna på afstånd och uppfatta dem med kritikens lugna blick, utan att villas af egna deltagande känslor eller intressen.» Om Klemming med dessa ord skulle mena, att en partiskhet *sådan*

---

[1] Jag återkommer till dem nedan, i samband med ett försök till karakteristik av Karl Knutsson.
[2] Här citerade: *RK 1, 2, 3.* I Svenska fornskriftsällskapets samlingar, 1865—68.
[3] *RK 3*, s. 296.
[4] Kurs. av undertecknad.
[5] S. 297 nederst.

som Karlskrönikans under denna tid var det naturliga och normala, har han dock tagit fel. Redan en flyktig jämförelse med Eriks- och Sturekrönikorna visar, att Karlskrönikan står i en — föga hedrande — klass för sig.

Klemmings i stort sett mönstergilla utgåva med noggrann beskrivning av samtliga handskrifter var den nödvändiga förutsättningen, för att krönikornas författarskap och förhållande till varandra skulle kunna utredas. Uppgiften kunde synas lockande nog för en *svensk* historiker, men det blev en utlänning förbehållet att här göra den tungt vägande insatsen.

Tysken G. von der Ropp tog i sitt utmärkta arbete Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts (Leipzig 1876) i ett särskilt tillägg (s. 115 ff.) även upp till behandling »Die schwedischen Geschichtsquellen des fünfzehnten Jahrhunderts».

Av rimkrönikorna behandlas utförligast Karlskrönikan, och von der Ropp visar klart och övertygande hurusom Klemmings antagande[1], »att författarskapet säkerligen tillhör *en*[2] person», ej stämmer med en sund psykologisk syn på saken.

Han påpekar (s. 132 f.), att en djup klyfta gapar mellan krönikans olika partier: Under det att den förra delen, där Engelbrekt och hans befrielseverk skildras, kännetecknas av en starkt *demokratisk* anda, och rikets stormän knappt omnämnas annat än i samband med sin anslutning till eller sitt motstånd mot författarens hjälte, på vilken han aldrig låter ens den lindrigaste skugga falla, så blir efter Engelbrekts död tonen i krönikan en helt annan. Det är nu den *aristokratiske* Karl Knutsson, som är skildringens hjälte, med alla de konsekvenser detta för med sig. Den ende av Engelbrekts anhängare[3], som här spelar någon större roll, nämligen Erik Puke, som i krönikans förra del framställts såsom en tapper och ridderlig man och Engelbrekts främste medhjälpare i frihetskriget, målas här i de mörkaste färger som en simpel upprorsmakare och falsk edsbrytare, gentemot vilken marsken Karl Knutsson i sin överseende godhet och ädla välvilja strålar så mycket ljusare och vackrare.[4] Det kan

[1] A. a. 3, s. 256.

[2] Kurs. av undertecknad.

[3] Riddaren Broder Svenssons mellanhavande med marsken och hans bråda slut förtiges försiktigtvis.

[4] Så t. ex. v. 3458—9:

Marsken honom altiidh wel rönte
än tho han honom thz ille lönte.

efter von der Ropps utredning ej vara något som helst tvivel om att den av Klemming benämnda Nya eller Karlskrönikan måste särskiljas i *två* skarpt avgränsade krönikor: en Engelbrektskrönika och en Karlskrönika, författade av skilda personer. »Beide wollen eben einander politisch diametral entgegenstehende Persönlichkeiten zu Heroen stempeln, der eine, nach dem Loblied auf Karls Freigebigkeit zu schliessen, gegen, der andere äusserem Anschein nach ohne Entgelt.»[1]

Författarens partiskhet för Karl Knutsson.

Den egentliga Karlskrönikans partiskhet för Karl Knutsson, starkt betonad av von der Ropp, framträder i bjärt dager för vem helst som *vill* se. Ett drastiskt exempel anföres av Lundegård[2], som påvisar, huru krönikeförfattaren i sin iver att på varje upptänkligt sätt komma Erik Puke till livs motsäger sig själv. Under det han på ett ställe förevitar honom, att han uppviglat allmogen på de platser, dit han *av marsken* sänts »for rikesins froma», tadlar han honom kort efteråt för att han ej vid nämnda tillfälle befunnit sig i Stockholm och skyddat sitt belägringsverk, som danskarna vid ett utfall förstörde.

haffde erik heller hema warit
sit folk oc wärie[3] beter forwarit
for then scull honom swa illa gik
at han for mz falsk oc swik.[4]

Det är dock ej endast, när Karl Knutssons förhållande till Puke behandlas, som författaren visar sig sakna oväld. Detsamma gäller, utan något som helst undantag, när någon kommer i delo med krönikans hjälte, det må nu vara Nils Stensson, drotsen Kristiern Nilsson, konung Kristoffer av Bayern eller ärkebiskopen Jöns Bengtsson. Ingen som på något sätt kommit i motsatsförhållande till Karl Knutsson, undgår en skarp dom, och domen lyder nästan alltid, tröttsamt enformig: listig, opålitlig, samvetslös svikare av givna löften. Aldrig märka vi hos krönikeförfattaren den ringaste böjelse att söka tolka Karl Knutssons fienders motiv annat än till det allra sämsta eller att hos honom själv se annat än de bästa och ädlaste egenskaper. I detta avseende skiljer sig krönikan, som jag ovan nämnt, ofördelaktigt från Sture-krönikorna, till vilka jag hoppas

[1] A. a., s. 135.
[2] A. a., s. 160.
[3] = försvarsverk.
[4] Karlskrönikan v. 2896 ff. Kursivering vid förkortningar i handskriften är i detta och följande citat ej iakttagen, utom då det gäller språkliga frågor.

snart återkomma. Omdömena, misstänkta redan på grund av sin schematiska enkelhet, förefalla än mer misstänkta, när man jämför dem med det lilla man från annat håll vet om personerna i fråga.

Om konung Kristoffer, vars »falskhet» Karl Knutsson så ofta fick röna[1], meddelar Karlskrönikan v. 7317 ff:

julen effter wille konungen ridhe
til jönecöpung oc holla ther daga
thz motte the swenska illa behaga
somma them haden tenkt wid liffuit skilia
haffde thz gongit effther hans welia[2],

ett meddelande som är ägnat framhålla konungens grymhet så mycket starkare, som ej med ett enda ord omnämnes, att »the swenska» givit anledning till konungens onda uppsåt.

Sedan krönikan[3] utförligt redogjort för ett förskräckligt oväder, som rasade på konungens dödsdag och vari satan själv måste ha haft ett finger med[4], tecknar den v. 7354 ff. en nattsvart dödsruna över den avlidne. Den säger bl. a. om honom, att han varit »j ondom radom slögh» och att:

hwat han kunne nogra skynda til kiff
ther om lagde han sik all win
han war ganst hastog j sit sin
mest alla nätther offuer mynnat[5] drak
skörhet oc böffuerj[6] war mest hans snak
böffuerj at öffua war hans sid
swäria oc dobla war oc hans idh
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
al then ondzka han plägade driffua
wore her forlangt at scriffua
dyg[7] weth jac aff hanom ey sigia
oc lygn at scriffua är bäter tigia.

[1] *RK 2*, v. 6974 ff.
[2] Kurs. av undertecknad.
[3] V. 7334 ff.
[4] V. 7352—3:

alle the som woro for thz wädher
sworo at fenden war tess wisseliga mäder.

[5] = midnatt.
[6] = osedlighet.
[7] = dygd.

Även *om* Kristoffer varit så moraliskt undermålig, som han här skildras (andra samtidiga källor nämna därom intet), borde förf. i sanningens namn dock framhållit den lojalitet och hänsynsfullhet Kristoffer — i bjärt motsats mot sina föregångare och efterföljare — under sin regering visade mot Sverige, egenskaper som erkännsamt noterats också av svenska historici.[1] Som den bästa sammanfattningen rörande detta citerar jag här några rader av en av de främsta forskarna i denna periods historia, Kr. Erslev (Danmarks Riges Historie II, s. 484 f.):

Unionsstyrelsen fik i Kristoffers Tid en helt anden Karakter end den havde haft tidligere, og særlig over for Sverige optraadte Kongen med en Hensynsfuldhed, som stod i stor Modsætning til, hvad Tilfældet havde været i Erik af Pommerns Tid. Efter sin Kroning i 1441 blev han i Sverige et helt Aar igennem og red i denne Tid efter gammel Skik sin Eriksgata. Ved Nytaarstid 1444 kom han atter til Sverige og blev her næsten hele Aaret ud; et nyt Besøg aflagde han i 1446, denne Gang ledsaget af sin unge Hustru. Og naar Kongen selv var fraværende fra Riget, indsatte han en Styrelse af indfødte Mænd . . . Sine Hofembedsmænd valgte Kongen udelukkende blandt Rigets indfødte, og heller ikke i Lenene indtrængtes der nogen Dansker eller Tysker; svenske Rigsraader og Lagmænd sad i Retten paa Kongens Vegne. Der sloges regelmæssig og god Mønt, mærket med Sveriges tre Kroner; Lovgivningen skøttedes godt, og Kristoffers Navn er bl. a. knyttet til en Fornyelse af Magnus Eriksøns Landslov.

Förutom att krönikeförfattaren varit hänsynslöst partisk *för* Karl Knutsson och *mot* hans vedersakare, kunna vi också ur Karlskrönikan utläsa ett annat faktum. Enligt mitt förmenande griper man nämligen knappast fel, om man säger, att författaren måste ha varit en klerk. De många religiösa — eller snarare gudliga — talesätten tyda bestämt därpå. Författaren en klerk.

Det är först och främst sådana, som äro avsedda att framställa Karl Knutsson som en man av innerlig fromhet och stark gudsförtröstan, som ofta — man känner sig frestad säga: alltför ofta — tog sig uttryck i ord.

Efter att ha skildrat på vad sätt marsken först mottagit Erik Pukes fejdebrev[2] fortsätter krönikan (v. 3596 ff.):

---

[1] Se t. ex. SCHÜCK, *Svenska folkets hist.*, I: 2, s. 221 f.
[2] En skildring, som jag vid min karakteristik av Karl nedan återkommer till.

sa stegh marsken aff sin hest
oc badh til gud han trode best
at han wille honom tha hielpe
sine fiende nider stielpe
oc sade[1] »gud som retter domare äst
thu 'west wan wilie best[2]
haffuer iac aff honom thette fortient
thine hemd offuer mik sent
gör han oc mik oret
thu hemnis offuer honom tät».

Drotsens — kanske något bjärta — målning efter rådsmötet i Arboga år 1437 av stämningen mot marsken (v. 4654 ff.):

biscopa prelata riddara och swena
köpstadz men böndher och alle mena
the mona tik alle onde wara
och alle sara offuer tik kära[3],

föranleder den senare att lik en mild martyr utbrista (v. 4659 ff.):

jach veth mich ey haffua them ont giordh
forlate them gudh mich valda thetta
thy at thz görs mich til oretta,

ett uttalande som f. ö. vittnar om en betänklig minnesslöhet i betraktande av att i det föregående utförligt omtalats, hurusom marsken i Västerås bränt fyra bönder å bål, i Torshälla brutit sig in i kyrkan och tagit stadsbornas där skyddade dyrbarheter och i Närike låtit pålägga en tvivelsutan rätt betungande »skumpo skat», allt som straff för deltagande i Erik Pukes resning. Att efter detta åtminstone »köpstadz men böndher och alle mena» kunde ha giltig orsak anse, att marsken hade »them ont giordh», torde vara uppenbart.

När sedermera marsken i Söderköping från drotsen får brev om att denne beslutit att tillsammans med Nils Stensson och hans bröder med all makt verka för att konung Erik åter skall komma till väldet i Sverige, blir han bedrövad, ty (v. 5550 ff.)

---

[1] Anföringstecknen i en del av de följande citaten äro i lättförståelighetens intresse tillsatta av undertecknad.
[2] = vet bäst vår vilja (känner bäst vårt uppsåt).
[3] = alla bittert klaga på dig.

tha var jw thz hans fulla akt
at sta mot konungen mz al sin makt
och trodhe jw fullelica wara gudz vilia
at konungen sculle fra riket skilia.

Att marsken i sin kamp mot konungen skulle ha några som helst egna intressen att bevaka, därom ger förf. aldrig den ringaste antydning. I stället framhåller han honom såsom den oegennyttige och gudfruktige man, som framför allt söker förstå Guds vilja och sedan göra den till rättesnöre för sitt handlande.

Sedan han förstått, vad som är Guds mening utbeder han sig emellertid, som den fromme man han är, innan han handlar, den Högstes bistånd. Så vid just nämnda tillfälle (v. 5580 ff.):

Sidhan tenkte marsken mz sich
vppa herra cristierns falska swik
och badh gudh jnnelica j then vanda
sich väl visa ther mothe standa.

Detsamma är också förhållandet något tidigare, när han fått underrättelse om att Nils Stensson och Karl Kristiernsson provianterat sina borgar i Östergötland och öppet sagt, att de ville sätta sig emot honom. Krönikan säger, att då marsken hörde detta (v. 5491 ff.),

illa honom thz behagha
och badh ater gudh jnnelica om nadhe
at hielpa honom aff then wadhe
Swa och hans modher mille
at hon honom störkia ville
Swa och sancti örian then riddare värdh
at hielpa honom j then färdh.

Vid en senare redigering av krönikan (se nedan!) ha de två sista raderna strukits av redaktören, som — ej utan skäl — ansett de återstående raderna fullt tillräckliga att framhålla marskens stora fromhet.

Att en man, som så flitigt umgås med sin skapare, också har en vilja, som stämts i harmoni med hans, är ju ej så underligt. Det är alltså fullt i sin ordning, när författaren, efter att ha redogjort för hur marsken utsänder sina män för att med list och våld sätta sig i besittning av drotsen, fortsätter (v. 5626 f.):

J skäninge the sik widh marsken skilia
oc ride effter gudz oc marskens wilia

eller vid skildringen av Niels Stenssons tillfångatagande och död »aff pestilencia» tillfogar (v. 6516 f.):

han war siwker for the han fonga
effter marskens welia monde thz gonga
gud giorde som han willde
marsken oc hanom wäl atskilde,

där f. ö. »marskens» i hskr. är ändrat från »gudz». Vad kan man mera begära?

Då Karl Knutsson år 1449 efter kröningen i Trondhjem (första Norges-färden) ämnar återvända till Sverige över »Stoyra» älv och Forsfjäll, avråda honom bönderna på grund av färdens vanskligheter, men konungen svarar (v. 8077 ff.):

then vägen iac vil
gud oc sancte Olaf tror iac ther till
the holpo oss hit vtan meen
the hielpa oss väl til suerige igen.

Ett ännu starkare betonande av att konungen ständigt sätter sin förtröstan till högre makters och ej till människors bistånd, förekommer mot slutet av krönikan, som efter att ha redogjort för huru västgötarna år 1452 hyllade konung Kristiern och hurusom ärkebiskopen och biskopen av Strängnäs vid denna tid voro föga att lita på, fortsätter (v. 9345 ff.):

ty westen aldre hwem han skulle thro
vtan then ofuerste gud i hymerike boo
oc hans moder marie reen
som han[1] ofta hade beskermat i tolchet men
oc bad thom sig frälse aff then wonda
som honom war tha komen a handa
han plägde oc altid göra saa
nar honom kom nogor bedröfuelse pa.[2]

Karl Knutssons tacksamhet för det himmelska biståndet omtalas också flerstädes.

[1] = honom.
[2] Kurs. av undertecknad.

Sedan krönikan i detalj skildrat det något hårdhänta sätt, varpå Karl Knutssons män tagit drotsen till fånga, omtalar den, att vid underrättelsen därom (v. 5676 ff.)

Marsken takkade gudh innirlig
at han halp honum sa skinbarlig.[1]

Andra liknande omnämnanden av Karls tacksamhet förekomma v. 3225, 9360, 9592.

Men om Karl Knutsson är en from[2] man, så vet också försynen (i överensstämmelse med gammaltestamentlig åskådning) att furstligt belöna honom därför genom att ständigt hjälpa honom i hans svårigheter och skydda honom mot fiendernas lömska anslag.

Då Erik Pukes försåt för honom vid Tälge misslyckats, ger detta anledning till reflexionen (v. 3009):

gudh gömde honom wel i alle stund,

och då Karl Knutsson vid belägringen av Stegeborg blivit föremål för de belägrades »byssamestare» Rodenborgs speciella men förfelade bemödanden, anmärker författaren (v. 6120 ff.):

sidhen skoto andre mz the bossar flere
marsken skadde the ey thess mere
al marskens wele oc all sin akt
satte han til gudh aff all sin makt
ty beskirmade han honom bade ta oc mere
for the fiende oc andra flere.

Också vid sitt anfall på Borgholm skyddas han av Guds mäktiga hand. Försvararna, som vänta honom, ha riktat »alle syna byssor» mot inloppet till hamnen, men just som han passerar där (v. 6611 ff.),

---

[1] = uppenbart.

[2] I det föregående har jag ej medtagit sådana schablonmässiga talesätt av Karl som t. ex.:

nar gud wil at thetta haffuer en ände (v. 2830)
j ridher nw i wars herra napn (v. 4345)
om gudh vnna honom the ämpne (v. 4613)
oc sagde »vil gud vnna oss licko oc ämpne
then stora orät mena wy hämpne» (v. 8541 f.),

vilka kanske voro utmärkande för tiden. Dock förekomma de sällan i Engelbrekts- och Sturekrönikorna.

et vnderligt tekn gudh tha fögde
ofuer hampnen sa stoor en toke[1] gik
at engen hans owen honom sigia[2] fik
pa alla andra sidha
monde engen tokne[1] bidha
Ey länger stood then token ther
än marsken til läghis[3] komen är.
Sidan wart thz ater clart som för
thz vndrade alla ä hoo thz spör.

Lika underbart tyckes f. ö. Karl Knutsson på sina andra färder ha gynnats av Gud med väder och vind. Om hans första resa i Norge heter det (v. 8023 ff.):

then beste weg hade konungen then tidha
som nogor man ther kunne ridha
ther baaro alle vnder oppa
at wägen war sa godher tha
thz sworo alle the ther boo
saa aars plegde ther wara myken snyo[4]
at engen mz hest kunne framfara
konungens lykka sade the thz wara,

och längre ned om hans återfärd över »Stoyra» älv och Forsfjäll, inför vilken han uttryckt sin förtröstan till Gud och sankte Olov (v. 8085 ff.):

gud giorde honom then[5] saa rät
huart han bögde baar alt slät
huat thz war antigen ström eller fors
thz bar tha bade häst oc hoors
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
i fäm stunder konungen reedh
thz war androm iij daga ledh.

Också härjningståget till Skåne tycks ha varit himlen behagligt att döma av orden (v. 8747 ff.):

thz besta före tha oc war
hwar han tillbögde thz alt bar
baade syoa elffuer maasa oc kär
gud vägade sielffuer for hanom tär.

[1] = dimma.
[2] = se.
[3] = ankarplats.
[4] = snö.
[5] = vägen.

Att Sverige under Karl Knutssons kamp (som marsk) mot Erik av Pommern åtnjutit en sällsynt god årsväxt, framgår av v. 7180 ff.:

Ä men marsken mektogh war
tha war j rikit the besta aar
som man wille onska aff wor herra
strax konungen[1] kom tha ward thz werra
ä men han war tha war stor hunger
ty hatade hanom badhe gamal oc vngher
böndher oc bokarla alla
hanom barkakonung kalla
och bade altid til gud och hans moder ren
at marsken fa til herre j gen.

Det är då ej att undra på att man storligen gläder sig över hans ankomst till Sverige efter konung Kristoffers död (v. 7438 ff.):

helgelichama dag kom han til stocholm in
ther gladdis sa monge j thz sin
bade quinnar sa oc män
the takkade gud tha alle j sän
oc sagde alle oppenbaar
them hopadis at fonga bätra aar.

Förhoppningarna komma ej heller på skam, ty marskens intåg celebreras av vädrets makter med det i historiska läroböcker vanligen omnämnda välgörande regnet, som, *om* det varit ett faktum, säkerligen påverkat folkstämningen ej så litet.

Det är f. ö. ej blott i Sverige, äringens herre visar sig huld mot Karl. Om hans första Norges-färd säges det (v. 8013 ff.):

ä hwar konungen framfar
almogen jo sa glader war
oc alle loffua gud oc ära
at han maa thera konung wära
än tha at oaar hade lenge staat
konungen war togh eyncte faat[2]
the sworo oc alle oppenbar
bätre äring war ey j xx aar.

Genom märkliga förutsägelser och syner utpekas också Karl som den där en gång tack vare himlens bistånd skall bära Sveriges kungakrona.

[1] = Kristoffer av Bayern.
[2] = Led dock ej konungen brist på något.

Så skildras, hurusom han efter återkomsten från mötet i Kalmar (år 1440), där han med konung Kristoffers utskickade underhandlat om priset för avståendet av sin makt, besökt en »godelik iumfru» på 80 år och tillfrågat henne, om det vore Guds vilja att han skulle hylla konungen, varvid spåkvinnan svarat (v. 6713 ff.):

gudz wilia haffuer jac forstondit swo
han haffuer idher frelzt i alla daga
oc wil idher til suerigis konung haffua.

Kvinnan förutsäger också, att riket, om det väljer Kristoffer till konung, till straff därför skall hemsökas av tre svåra plågor: örlog, hungersnöd och pest, varefter Karl likväl skall bli Sveriges konung. Skada blott, att — den sedan så underbart uppfyllda — förutsägelsen tillhör den del av handskriften, som enligt von der Ropps åsikt skrivits först *efter 1448*, alltså efter Karls val till konung. Detsamma gäller om övriga ställen med liknande innehåll.

Den syn, som ett »möbarn» (och hennes mor) berättas ha haft (v. 6742—51) i Vårfrukoret i Vadstena:

see modher holken fagher gulkrona ther
oppa marskens huffuud är,

är antecknad på en sedan i handskriften inhäftad papperslapp, som säkert härrör från den man, som enligt min mening haft slutredigeringen av krönikan om hand, vilket arbete säkert ej utförts förrän efter år 1452.

Till den *efter* år 1448 skrivna delen av krönikan hör vidare det av en gråbroder vid marskens dotters bröllop (år 1446) framförda yttrandet (v. 7277 ff.):

her karll j reden idher ther oppa
ynnan iij aar her konung at wara
jac sigher idher thz nw oppenbara
jac weth wist thz är gudz wele
konung cristoffer wil han fra rikit skele,

och skildringen av huru marsken, efter konung Kristoffers död på väg till Stockholm, på ön Sandhamn i Viborgs län mottager ett brev från »priorissan aff calmarna», av innehåll att en nunna i klostret själva julnatten[1] haft en uppenbarelse (v. 7427 ff.):

[1] Konung Kristoffer avled trettondedag jul.

at ynnan thz nesta aarit tha
skulle marsken j swerige konung wara
hon skulle hanom thz kunnoga vtan fara[1]
giorde hon ey gudz welia saa
tha sculle hon hempd ther fore faa.

Vad det vill säga att kämpa mot en man, som till den grad står under himlens särskilda beskydd, det få Karls fiender bittert erfara. Icke utan skäl säger krönikan, efter att ha skildrat hur Erik Pukes resning undertrycktes (v. 4417 f.):

alle the som giorde marsken amoth
the plägde fleste illa fara
thy radher jach hwar sik ther j forwara.

Att Karl åtnjutit Guds hjälp vid tillfångatagandet av drotsen, framgår ju tydligt av de ovan redan citerade raderna (v. 5676 f.):

Marsken takkade gudh innerlig
at han halp honum sa skinbarlig.

Vad Nils Stensson angår, som år 1439, nyss återkommen från konung Erik, av marskens folk överraskades och tillfångatogs mellan Norrköping och Söderköping, yttras v. 6485 ff.:

Nielss kom hem then same dagh
iak wenter thz gudz wilie wara
at honom sculle sa at fara,

och sedan det nämnts, att han fången dött i pesten (v. 6518 ff.):

gud giorde som han willde
marsken oc hanom wäl atskilde
gud munde sielff then döden welia
at han skulle rikit ey mera qwelia.

Magnus Gren, som länge fått synda på nåden och enligt krönikan dels förrått Gotland till danskarna (1449), dels tillsammans med Nils Jönsson på mötet i Halmstad (1450) drivit igenom en överenskommelse med danskarna, att Karl skulle uppgiva sin rätt till Norge, där han året förut krönts, har äntligen av konungen

---

[1] = förkunna utan fruktan.

berövats sitt län. Han begiver sig då med »kostlich skip oc swäna» på väg till konung Kristiern, men (v. 8341 f.)

gud som alla kende
fik hanom annat ende.

Då han utanför Danzig bemäktigat sig tre handelsfartyg, blir han i sin tur överfallen och tillfångatagen av ett lybskt skepp och får med knapp nöd, utblottad, behålla livet.

gud giffui hwar forrädare sa dant meen (v. 8364).

När konung Kristiern, som år 1452 härjat i Västergötland, över Jönköping sökt bryta in i Östergötland men på Holaveden fått sin förtrupp slagen av östgötabönderna under befäl av Erik Niperts, säges om den danska huvudstyrkan i Jönköping (v. 9305 f.):

gud sende thom oc twa harda gäste
mz blodsot oc pestilencia han them freste.

Resultatet av Guds ingripande till Karls förmån blir också, att danskarna skyndsamt måste retirera till Halmstad.

Också ringare män än de nu nämnda få pröva på Guds misshag för att de vågat höja sin hand mot hans utkorade. Så »byssamestaren» Rodenborg, som vid Karls belägring av Stegeborg vågat göra sin plikt och skjutit på anföraren för belägringshären — fastän med klent resultat på grund av Guds särskilda ingripande (se ovan s. 115). Det berättas, att marsken året därpå under sin vistelse i Kalmar fått bud från denne man (v. 6570 ff.),

at han aldre helbrögdo nöt[1]
sidan han aat marsken sköt
oc at han ledh sa bitter iämmer ok nödh
tog kunde han jngeledis blifua dödh
for än han marskens wenskap finge.

Att marsken högsinnat förlåter den store missgärningsmannen hans död, och att denne dör lugnt, sedan han först bett Gud löna marsken, behöver knappt sägas.

Tillfällen, då medeltidsskrivare i regel ej försumma att skjuta in en from önskan, är, då de förtälja, att någon avlidit.

[1] = aldrig åtnjöt hälsa.

Sådana ställen förekomma i krönikan talrikt. De ha naturligtvis ej någon beviskraft för att författaren varit klerk, men tydligt framgår också av dem hans stora partiskhet.

Medan sidtals med lamentationer och själaböner förekomma vid omnämnandet av Karl Knutssons gemålers, Birgittas (v. 2914 ff.) och Katarinas (v. 8365 ff.), och hans halvbroders, Ture Stenssons (v. 6429 ff.) frånfälle, kostar författaren ej på sig så mycket som ett ord av medkänsla eller förbön, när han berättar om Erik Pukes, drotsens (v. 7076) och Nils Stenssons (v. 6515 ff.) död. Detta på en tid, när t. o. m. en simpel tjuvs eller mördares avrättning i tänkeböckerna sällan omtalas utan ett tillfogat »Pie memorie».[1]

En näpen inblick i författarens psykologi få vi, om vi jämföra hans omnämnande av Jösse Erikssons resp. Erik Pukes bråda dödsfall, som ju följde tätt efter varandra. Sedan den förres mellanhavande med Aska härads bönder skildrats i lätt raljanta ordalag (v. 4474 ff.):

harligh[2] släpedhe the han alle
att nakken alle traporna taldhe[3]
sidhen bundho the han a slädo som et swin
the skenkto honom hwarthe miödh eller win
— — — — — — — — — — — — —
ther huggo the thz[4] aff vthan flärd
medh en ixe[5] the skötto ey swerdh o. s. v.,

tillfogas emellertid den fromma slutönskningen (v. 4492 f.):

gudh vnne honom togh aff sina nadha
och frelse hans siel aff allan wadha.

Om Erik Puke, som hela krönikan igenom synes mig behandlas på ett sällsynt hätskt och partiskt sätt, säges som avslutning, sedan krönikan berättat, att marsken sänt honom fången till hans ovän drotsen:

ther endis eriks falshet swa,
han loth honom hwdhit fran halsen sla (v. 4426 f.).

---

[1] Se t. ex. *Stockholms stads tänkeböcker* I (utg. gen. E. Hildebrand, 1917) s. 4, 23, 26, 37, 44, 45 m. fl.

[2] = hårt, häftigt.

[3] = räknade.

[4] D. v. s. Jösse E:s huvud.

[5] = yxa.

Den fromma förbön, som författaren låter de svenska böndernas plågoris dansken Jösse Eriksson få del av, förmenar han alltså den svenske storman, som jämte Engelbrekt troligen haft största förtjänsten av det svenska befrielsekrigets lyckliga fullföljande — ett litet drag (bland många), som ställer hans partiskhet i bjärt dager. Orsaken är ej svår att förstå. Under det Erik Puke hörde till marskens farligaste fiender, tycks Jösse Eriksson däremot — att döma av det för honom utfärdade lejdebrevet, som av krönikan utförligt omnämnes — snarare ha varit marsken en persona grata. I varje fall har Karl Knutsson ej någonsin haft anledning frukta honom som medtävlare om makten.

Om man av Karlskrönikans *innehåll* kan draga de berättigade slutsatserna, dels att författaren varit synnerligen partisk för Karl Knutsson, dels även att han varit en klerk, återstår dock att med andra medel utreda, *var* krönikan skrivits och *vem* som redigerat den.

Då de historiska händelserna i krönikan skildrats till fram i oktober 1452, och Karl Knutssons fördrivande skedde i februari 1457, måste åtminstone Karlskrönikans senare del ha författats mellan dessa tidpunkter.[1] Vad den förra delen beträffar, som von der Ropp tror härröra från samme upphovsman, anser han, att den avslutats år 1440[2] (s. 132), och tror, att Engelbrektskrönikan samtidigt därmed underkastats en första revision. En *andra* revision har den enligt von der Ropp blivit föremål för år 1452, då även Karlskrönikans år 1440 författade parti blev »gründlich emendirt». Vi skulle alltså i krönikan, sådan den föreligger i den äldsta handskriften, Cod. Holm. D 6, ha att göra med en i tre etapper (åren 1436, 1440 och 1452—57) skriven dikt. Då man ju ej med säkerhet om de äldre delarna kan veta, hur pass grundligt de omarbetats, innan de ingått i 1452 års redaktion,[3] gör man klokast att vid en undersökning av handskriftens olika stilar och språkdrag närmast utgå från det sista partiet, som måste vara författat efter år 1452.

D 6 är en av våra få från medeltiden härstammande originalhandskrifter. »Bladen äro fördelade i elva lägg, som upptill på

[1] Så också von der Ropp, s. 133, not 1. Klemming (*RK* 3, s. 254): »är skrifven vid år 1452».

[2] Året, då Kristoffer av Bayern valdes till konung.

[3] von der Ropp tror (s. 136), att Engelbrektskrönikan från början varit skriven på annat versslag. En del i hskr. överstrukna verser (1971: 1—51) skulle vara en lämning av den gamla krönikan.

första och sista sidan i varje äro signerade med de utskrivna Latinska talen Primus — Vndecimus. Det 1:a lägget har 15, det sista 10 blad; de övriga skulle hvartdera hafva 12, men i 3:e och 8:e är ett blad bortskuret, dock utan att något af texten fattas. Sidorna 97—100, 171, 172 äro toma.»[1]

Handskriften är enligt Klemming[1] skriven med ej mindre än 9 olika stilar, vartill kommer »en tionde stil uti några fåtaliga ändringar af sådan beskaffenhet, att man gerna vill tillägga dem författaren sjelf».[2]

För att komma till någon slutsats om var krönikan skrivits, har jag begagnat mig av en enkel men tidsödande metod.

Då D 6, som ovan nämnts, är originalhandskrift och då författandet (och utskrivningen) av handskriftens sista parti kan förläggas till åren 1452—57, har jag i Riksarkivet genomgått samtliga brev från denna tid för att om möjligt finna någon handstil, identisk med den i D 6. Då stilarna i handskriften äro så många, trodde jag, innan jag började min undersökning, att handskriften snarast vore skriven i ett kloster eller domkapitel, och *närmast* hade jag mina misstankar riktade mot Vadstena och Linköping.

Det framgår, att Karl Knutsson som konung haft livliga förbindelser med klostret i Vadstena. Vadstenadiariet lämnar en detaljerad beskrivning på det högtidliga sätt, varpå konungen mottogs vid sitt besök i dec. 1448[3], och under år 1451 meddelas: »Item rex Karolus post oct. Nativ. b. Marie virginis fuit Watzsten. per plures dies, et oblatus est ei per confessorem et fratres modus regiminis ab extra in curia familiarium, quo perlecto eum in multis punctis melioravit et suo secreto roboravit, volens quod taliter regimen teneretur ab extra. Item statutum est per Regem, ut fratres omni ebdomada dicerent VII missas de præcipuis festis b. Virginis, et sorores haberent certas lecturas pro communi statu regni, ut tanto libencius communitas daret monasterio denarium b. Virginis, sicut littera illius docet super hoc confecta etc.»[4] Samma år omtalas, att drottning Katarina, som dött föregående år, begravts i Vadstena »in capella Regis»[5], och år 1455, att konungen med stor pomp

[1] KLEMMING, *RK* 3, s. 255.
[2] KLEMMING, *RK* 3, s. 256.
[3] *SRS* I, s. 165.
[4] *SRS* I, s 168.
[5] *SRS* I, s. 167. *RK* 2, v. 8401 ff.: woorfru koor.

och ståt insatt sin moderlösa åttaåriga dotter i klostret[1], möjligen på grund av politiska beräkningar.[2]

Att klosterfolket i varje fall varit synnerligen fogligt och underdånigt gentemot konungen, finna vi av ett meddelande i diariet under år 1452, att konungen sänt bud till klostret med maning att avsätta abbedissan Ingeborg Gerhardsdotter, konung Kristierns moster, samt broder Magnus, konfessorn. Ehuru biskopen i Linköping, Nils König, som av konungen fått brev med anhållan att ävenledes verka för deras avsättning, vid sin visitation ej kunnat finna »aliquid dignum deposicionis eorum ab officio», avsade sig de båda misstänkta sina respektive befattningar, »ne propter ipsos monasterium in aliquibus bonis dampnum incurreret et regiam indignacionem».[3]

Vad biskopen i Linköping Nils König angår, tycks han ha varit den ende av kyrkans prelater, som verksamt understött konungen[4], och sannolikt har Hildebrand rätt i sitt antagande, att det varit just han, som vid mötet i Arboga år 1450 bröt sin åt herr Nils Jönsson givna tysthetsed och för konung Karl uppdagade den hemliga överenskommelse, som slutits mellan en del svenska delegater vid det för Sverige så ofördelaktiga mötet i Halmstad kort förut.[5] Att det skulle varit någon av de två andra i Halmstad närvarande biskoparna, Magnus Tavast i Åbo eller Bengt Gustavsson i Skara, är föga troligt. Den förre tycks under konung Eriks tid ha varit en av de ivrigaste anhängarna av unionspartiet[6], och den senare ställde sig ju 1452 så avgjort på konung Kristierns sida, att han av Karl t. o. m. skildes från sin biskopsstol.[7]

Uppsvenska språkformer i rimmen.

Att jag emellertid ej nöjde mig med att i Riksarkivet granska diplom från Vadstena och Linköping — vilka orter av realt historiska skäl syntes mig mest misstänkta — berodde på språkliga iakttagelser. En del av rimmen i krönikans senare, efter 1452 författade del[8] verka nämligen snarast uppsvenska.

sätte.

Detta gäller t. ex. *thetta* : *opsette* (3 pl. pret.) v. 7723 f., *trätta*: *sätte* (3 sg. pret.) v. 9457 f., *sätte* (3 sg. pret.): *tätte* (= detta) v. 9563 f.[9]

[1] *SRS* I, s. 172.
[2] HILDEBRAND, *Sveriges hist.* I, s. 480.
[3] *SRS* I, s. 169.
[4] HILDEBRAND, *Sveriges hist.* I, s. 469 och 472.
[5] A. a., s. 463.
[6] Se *RK* 2, v. 4570 ff.
[7] *RK* 2, v. 9537 ff.
[8] VON DER ROPP anser den börja v. 6544 (ev. 6630).
[9] Formen *sat(te)* förekommer dock även i rim, v. 8861 f. *filthat* : *opsat*, v. 8711 f. *skatte* : *satte*.

Preteritum av verbet *sätta* med *ä* för *a*, d. v. s. *sätt(e)* i st. f. *satt(e)* är, som jag förut[1] framhållit, typiskt uppsvenskt redan i fsv. och msv. tid. Vad landskapslagarna beträffar, förekomma *ä*-former förutom i UpplL och VästmL även i SödermL, under det ÖstgL blott har *-a-*. Något överraskande är det (se nedan!) att i VästgL II en gång påträffa formen (vm) *væþsættæ*[2] (iorþ), men möjligen beror den på dittografi, då ju *æ* står både i föregående och efterföljande stavelse.

Med beläggen i de fornsvenska lagarna stämmer i huvudsak formernas fördelning i nutida dialekter, efter vad jag funnit vid genomgång av typordslistor i Uppsala landsmålsarkiv och med hjälp av andra otryckta och tryckta källor.[3]

Vad Södermanland angår, upptages *sätte* »satte» visserligen blott i listorna för Öja och Tumbo i Väster-Rekarnas h:d, för Ärila i Öster-Rekarnas, för Ytter- och Över-Sela och Ytter- och Över-Enhörna i Selebo h:d samt för Sorunda i Sotholms h:d, alltså blott i norra delen av landskapet, men *ä*-formen förekommer säkerligen icke endast här, att döma av T. Ericssons arbete Södermanlands folkmål, där under rubriken »allmänt» bland andra citeras just denna form (s. 86 och 170). Att emellertid gränsen mellan *sätt(e)* och *satt(e)* går någonstädes just i södra Södermanland, göres sannolikt av förhållandet i Östergötland, där formen *satte* återfinnes i samtliga typordslistor, också i dem för Regna och Skedvi i Finspånga läns h:d och Krokek i Lysings h:d på gränsen mot Södermanland. Att skiljegränsen mellan formerna strikt skulle sammanfalla med landskapsgränsen är apriori föga troligt, snarare går den väl då någonstädes i sydligaste Södermanland.

För Uppland anföres *ä*-form av Schagerström, Vätömålet[4] (§ 29), Tiselius, Fasternamålet[5] (s. 138), Bergman, Alundamålets formlära[6] (§ 29) och Isaacsson, Södra Fjärdhundralands folkmål[7] (s. 96). Den förekommer alltså i tryckta källor från östligaste till västligaste delen av Uppland. Till yttermera visso har jag förfrågat mig hos professor Hesselman, som bekräftat, att *ä*-formen är den normala i hela Uppland.

[1] Utbredningen av vokalbalansen *a* : *å* i medelsvenskan (Uppsala 1918), s. 36.
[2] JB ind. 14. Däremot *satter* UB 29.
[3] Formerna anföras av praktiska hänsyn i allmänhet med s. k. grov beteckning.
[4] *Sv. landsm.* II: 4.
[5] *Sv. landsm.* XVIII: 5.
[6] *Sv. landsm.* XII: 6.
[7] *Sv. landsm.* h. 157, 1923.

Beträffande **Gästrikland** förekommer, enligt vad fil. mag. E. Lindkvist, som f. n. är sysselsatt med en bearbetning av dess mål, tjänstvilligt uppgivit, formen *sätte* såväl i Torsåker i sydväst och Ö. Färnebo i söder som i Hille och Hamrånge i nordöst. Blott i en enda typordslista — den för Högbo — finnes *sat*, vilken form är en smula misstänkt, då socknen ligger mitt emellan de nyss uppräknade.

Av de 31 listorna från **Dalarna** visa 28 olika slag av *ä*-form, både de för socknarna norr om Siljan och de för Bergslagen i söder. Blott listorna för Leksand: Västannor och Ullvi, och en av listorna för Stora Tuna ha *a*-form. Då emellertid den tredje Leksands-listan har *ä*-form och den grundlige kännaren av Leksandsmålet fil. kand. A. Nygård ej någonsin i socknen hört *a*-form, kan man taga denna med lugn, så mycket mer som listorna äro ifyllda av en — smålänning. Beträffande *a*-formen från Stora Tuna, visar ju denna, *därest* den är tillförlitlig, blott att variantformer finnas. Den andra Tuna-listan har nämligen *ä*-form.

I **Västmanland** är *sätt(e)* normalform. I egna uppteckningar har jag funnit den från Kungsåra i sydöst, över socknarna Ryttern och Himmeta ända till Hjulsjö i väster, samt från Ramsberg och Ljusnarsberg i nordväst till Näsby (på gränsen mot Närke), Säterbo och Kung Karl (på gränsen mot Sörmland) i söder. Därtill kan med hjälp av typordslistor och ordsamlingar i ULMA[1] samt privata meddelanden läggas följande socknar: Romfartuna, Västanfors, Skinnskatteberg[2] och Hed i östra delen av landskapet (Västmanlands län) och Köping, Linde, Fellingsbro[3], Grythyttan i väster (Örebro län). — Blott för två västmanländska socknar finns enbart formen *satte* belagd, nämligen för Nora[4] och Viker (typordslista) i sydvästra hörnet av landskapet på gränsen mot Närke.

För **Närke**, som ju i språkligt avseende utgör ett övergångsområde mellan de uppsvenska och de götiska landskapen, visa de 20 typordslistor, vari preteritum av *sätta* upptagits, samtliga *satte*. I en större ordsamling från Lillkyrka s:n, i Glanshammars h:d, i ULMA har jag emellertid som alternativformer funnit *sätte* pret.

[1] = Uppsala landsmålsarkiv.
[2] Så enligt meddelande av rektor SAM JANSSON, som jag har att tacka för en del uppgifter i det följande. Typordslistan i ULMA har *satt*[!].
[3] Enligt uppgift av rektor S. JANSSON.
[4] Egna anteckningar. Formens riktighet har bekräftats av fil. mag. E. HOLMKVIST, som är född och uppfostrad i socknen.

och *sätti* supin. (= satt) upptagna. Då Lillkyrka ligger i södra delen av häradet, är det mycket troligt, att också Götlunda (beläget mellan Lillkyrka och Säterbo[1] i Västmanland) och Ödeby (mitt emellan Lillkyrka och Näsby[1] i Västmanland), för vilket senare typordslista saknas, ha *ä*-former. Kanske gäller detta f. ö. om hela Glanshammars h:d. Däremot är det föga sannolikt i fråga om Örebro h:d, då ju detta i norr till största delen gränsar mot Vikers och Nora s:ar[1] i Västmanland.

Beträffande landskapen norr om de typiskt uppsvenska må (ehuru de näppeligen kunna misstänkas vara hemorter för redaktören av Karlskrönikans senare del) nämnas, att också de i det stora hela uppvisa formen *sätte*.

Formen förekommer åtminstone i 3 listor för Hälsingland: två för Alfta och en för Färila, varemot den för Forsa har *a*-form.

För Medelpad förekommer den i 4 listor: Selånger, Torp, Borgsjö, Haverö.

Vad Ångermanland angår återfinnes *ä*-form i ej mindre än 6 typordslistor: Säbrå, Nordingrå (2), Ullånger, Resele, Ramsele, medan Ullånger och Trehörningsjö visa *a*-form. — Ullångers *a*-form har mindre att betyda, då ju den andra listan därifrån har *sätte*. Beträffande Trehörningsjö är det möjligt, att dess *a*-form är faktisk och har förbindelser i norr. Åtminstone förekomma liknande former upptagna i listorna för Nordmaling, Bygdeå, Nysätra och Lövånger i Västerbottens län. Emellertid är det sannolikast, att samtliga *a*-former bero på slentrianmässig ifyllning av listorna eller härröra från yngre riksspråkspåverkade objekt, ty i senare inkomna ordsamlingar från Nordmaling, Vännäs och Nysätra återfinnes *sätte*, som också citeras av J. V. Lindgren, Burträskmålets Grammatik[2], s. 65.

För Norrbotten ha samtliga 9 typordslistor: Piteå, Luleå, Råneå (3), Nederkalix (2), Överkalix (2), *ä* (>*e*)-former.

Att de under medeltiden norska landskapen Härjedalen och Jämtland uppvisa *ä*-former är ju blott vad man kan vänta på grund av deras läge.[3] Så den enda för Härjedalen tillgängliga listan, den för Lillhärdal, och listorna för Ragunda, Bodsjö och Hackås i Jämtland.

[1] Se ovan!

[2] *Sv. landsm.* XII: 1.

[3] I fornvästnordiskan böjes ju: *setja, sette, settr.* AASEN, *Norsk Ordbok*, anför uttryckligen beträffande de nutida dialekterna: »Imperf. overalt *sette* (ikke *satte*).»

Vad utbredningen av formen *sätt(e)* i landskap väster om de uppsvenska angår, återfinnes den i 64 av de 74 listor för Värmland, vari ordet medtagits. Att den ena listan för Karlstads landsförsamling har *-a-*, är utan all betydelse, då den andra listan för samma socken alternativt upptager (den äldre) *ä*-formen. Att stadsmålet övat inverkan, är ju blott vad man kan vänta. Vad *a*-formen i listan för Sunnemo i södra delen av Älvdals h:d beträffar, torde den ej vara den för det äldre målet karakteristiska, då listorna för socknarna såväl i norr och söder som i öster och väster uteslutande ha *-ä-*. Detsamma gäller nog om *a*-formerna i de tre listorna för Blomskog, Sillerud och V. Fågelvik i Nordmarks h:d i sydväst. Då de i norr, öster, söder (delvis) och väster (delvis) gränsa till Värmlands-socknar med *ä*-form, i väster (delvis) till Norge och i söder (delvis) till norra Dalsland, äro *a*-former apriori osannolika. Därtill kommer ytterligare, att alla tre listorna äro ifyllda av samma person och att deras tillförlitlighet ej är höjd över allt tvivel.[1] De i listorna för Nysund, Visnum, Visnums Kil och S. Råda i Visnums h:d och för Ölme och Varnum i Ölme h:d upptagna *a*-formerna var jag att börja med benägen sätta i sammanhang med dylika former i Närke och Västergötland, men något betänksam blev jag, när jag i listan för Rudskoga (mitt emellan Nysund och S. Råda) i Visnums h:d och i två listor från de nordligaste västgöta-socknarna[2] fann (alternativ) *ä*-form. Jag kan nu meddela, att enligt upplysning av herr C. J. Franke, bördig från Visnums socken, de normala formerna där äro *sätte* (pret.) och *sätt* (supin.). Formen *sätte* förekommer också i Ölme s:n, detta enligt meddelande av godsägare A. Virén (Ackkärn, Lungsunds s:n), som i 29 år varit bosatt inom socknen. Sistnämnda uppgifter — jämte Rudskoga-listan och listorna för de nordliga västgötasocknarna — göra troligt, att *ä*-former äro vanliga också i Visnums och Ölme h:d, låt vara växlande med *a*-former, som man ju kan vänta i ett övergångsområde.

Då för Dalsland ej finnas mer än två typordslistor och av dem blott den ena upptar ifrågavarande form, har jag företagit en hastig genomgång av dalsländska texter och ordsamlingar i ULMA. Resultatet har blivit, att *ä*-form förekommer ej blott i nordliga socknar såsom Nössmark[3] och Håbol (dessutom i Ärtemark[4]) utan

[1] Enligt välvilligt meddelande av lektor G. Kallstenius.
[2] Listorna därifrån äro enligt uppgift av doktor J. Götlind tillförlitliga.
[3] I en vallvisa.
[4] E. Noreen, *Ärtemarksmålets ljudlära* (Sv. landsm. 1917, s. 146).

även i landskapets södra hälft i Gesäter, Vedbo h:d, på gränsen mot Bohuslän i väster och i Grinstad, Sundals h:d, vid Vänern i öster (*ω̰psæt̤* = uppsatt).

I det forna norska landskapet Bohuslän tycks — som ju är att vänta av det geografiska läget — *ä*-formen vara enahärskande. Den är[1] belagd så långt söderut som i Ytterby s:n av Inlands Södra h:d.

Lika typiska som formerna *sätte*, *sätt(i)* äro för Svealand och Norrland, lika utmärkande äro *satte*, *satt* för Götaland.

Av Västergötlands typordslistor visa ej mindre än 145 *a*-form. Formen *sätte* förekommer — som variantform — i socknarna Tived (på gränsen mot Värmland) och Hova (på gränsen mot Närke) i Vadsbo h:d i nordöst och — ensam — i Fors och Åsbräcka i Flundre h:d samt Fässberg i Askims h:d[1] (mot Bohuslän) i väster.

Den återfinnes i samtliga 38 listor för Östergötland, där preteritum av *sätta* medtagits, också, som ovan nämnts, i listorna för de nordligaste, mot Sörmland gränsande socknarna.

Likaså i alla typordslistor för Jönköpings län i Småland och i 23 för Kalmar län. I den ena av listorna för Mörlunda, Aspelands h:d förekommer visserligen alternativt *ä*-vokal (*sat̤ə*), men denna är ej utmärkande blott för denna form utan förekommer i de flesta ställningar i st. f. kort *a*, t. ex. i *hatt, skaft* etc. Den andra listan för samma socken har överallt *a*.

På Öland råder ensam *a*-formen[1], varemot Gotland också i detta fall hävdar sin släktskap med Upp-Sverige[2] i dialektalt hänseende. Preteriformen är nämligen där *sätte.*[3]

Vad de gamla danska landskapen beträffar, så upptager Lech[4] för Skåne blott *a*-form, som också förekommer i de belägg från Halland[5] (Drängsered och Askome, Årstads h:d) och Blekinge (Kyrkhult, Listers h:d, Tving, Medelstads h:d, Ramdala, Östra h:d) som genom fil. lic. G. Hedströms försorg tillställts mig ur Lunds landsmålsarkivs samlingar.

---

1 Enligt benäget meddelande av prof. H. LINDROTH.
2 HESSELMAN, *Sveamålen*, s. 60 ff.
3 För uppgiften har jag att tacka fil. lic. H. GUSTAVSON.
4 *Skånemålens böjningslära* (Lund 1925), s. 128.
5 Så även WIGFORSS, *Södra Hallands folkmål* (Sv. landsm. 1913—18), s. 213.

fräste. V. 9305 f. finna vi rimmet *gäste* (a. pl.) : *freste* (= frestade). Hos en författare som har sådana vokalrim som *most* (= must, saft) : *brast* (3 sg. pret.) v. 7232 f., *dagh* : *slogh* v. 7528 f., *vnder* : *synder* v. 6576 f., kan man ju ej veta, om detta rim har någon beviskraft för att *e* i *fresta* uttalats som *ä*, men då vi v. 9263 f. anträffa rimmet skrivet *gäste* : *fräste*, blir det sannolikare, att det hos *författaren* varit ett rent rim, som av en skrivare ersatts av *gäste* : *freste*. Därför talar i någon mån, att de understundom förekommande orena vokalrimmen, såvitt jag kunnat finna, i denna del av krönikan ej anträffas mer än *en* gång vardera.

Uttalet *frästa* har åtminstone i nuvarande tid sitt hemvist i de uppsvenska dialekterna.

Vad Sörmland beträffar, anmärker T. Ericsson (Södermanlands folkmål, s. 89) uttryckligen, att *ä*-formen finnes ej blott i norra och östra utan även i södra delen av landskapet, som annars i språkligt avseende står den nordliga östgötskan nära.

Vad Uppland angår, förekommer *frästa* i Norrby i väster[1], men i största delen av Uppland f. ö. ha ju *ä* och *e* sammanfallit till ett mellanljud mellan *ä* och *e*, det s. k. stockholms-*e*, vilket också i allmänhet förekommer i *fresta*.[2] Något som emellertid talar för att ordets stamvokal i fsv. tid varit kort *ä* och ej *ē (ä̅)*, är, att den i de nutida Upplands-dialekterna ingenstädes förekommer diftongerad *(>ie, iä)*.[3]

I Gästrikland är enligt uppgift av fil. mag. E. Lindkvist *frästa* normalform. För en enda socken, Torsåker, i sydväst på gränsen mot Dalarna är antecknad *e*-form, vilken emellertid förefaller misstänkt i betraktande av *ä*-form i de angränsande dalsocknarna By och Husby.

I de flesta typordslistorna (24) från Dalarna återfinnes *ä*-form. Av de 5 listorna med *e*-form äro de två för Malung och den för Särna säkerligen tillförlitliga, så mycket mer som i de mellanliggande socknarna Lima och Transtrand ännu förekommer den gamla diftongformen *fræįsta*. Formen *fresta* i listorna för Vika (i v. Mora) och Hedemora verka egendomliga. Åtminstone om Hedemora-formen torde gälla, vad granskaren av Dala-listorna, rektor Envall, till-

---

[1] ISAACSSON, *S. Fjärdhundralands folkmål*, s. 95.

[2] Den otryckta Upplandsordboken visar för Nora variantformen *frästa*, men uppteckningarna från denna socken äro, enligt uppgift av prof. HESSELMAN, ej alltid tillförlitliga.

[3] För upplysningen har jag att tacka prof. HESSELMAN.

skrivit utanpå typordslistan som memorandum i fråga om dess former: »riksspråksinfluerade eller ofullkomligt återgivna».

I östra Västmanland är *frästa* den normala formen. Den återfinnes i Romfartuna, Ryttern[1], Dingtuna[1], Himmeta[1], V. Skedvi[1], Björskog[1], Möklinta, Västanfors, Skinnskatteberg och Hed. Däremot är den för Örebro länsdel av landskapet belagd blott för Ljusnarsberg[2] i norr på gränsen mot Dalarna. — Formen *fresta* har jag i mina landsmålsanteckningar funnit blott för en enda socken av Västmanlands län, nämligen Säterbo i sydväst. I Örebro län tycks den i stället vara den vanliga. Den förekommer i Näsby[1] Ervalla[2] Nora[1], Viker i söder, Hjulsjö[1] i väster, Ramsberg[3] i nordöst samt i det centralt belägna Linde[2].

Av typordslistorna för Närke ha 20 *e*-form, 1 (Kumla) har *i*-form och 2 ha stockholms-*e* (enbart). I den ena av dessa sistnämnda listor, den för Stora Mellösa i Askers h:d, är uttalet på grund av socknens geografiska läge mycket möjligt, då ju på andra sidan Hjälmaren i öster ligga Sörmlandssocknar. I den andra, den för Knista bergslag i Edsbergs h:d, är vokalen intet för blott denna form utmärkande, då upptecknaren överhuvud använt stockholms-*e* för kort *e*, t. ex. i *bredd, hett* o. d. Detsamma är fallet med två andra typordslistor för Knista, den för Kvistbro i samma h:d samt den för Gräve i Örebro h:d, vilka samtliga jämte *e* alternativt upptaga stockholms-*e* som stamvokal. Den för Gräve har dessutom som andra alternativform *frista* (= Kumla).

Målen norr om de typiskt uppsvenska visa i stort sett *ej* på denna punkt överensstämmelse med de uppsvenska.

De 7 typordslistorna för Hälsingland registrera visserligen genomgående *ä*-form, men de 5 för Medelpad ha lika genomgående *e*-(> *ö*-[4])form.

Av Ångermanlands-listorna ha ej mindre än 8 *e*-form. Listan för det östligt belägna Nora visar stockholms-*e*, vilket är förvånande, då både Nordingrå, Bjärtrå och Ullånger i norr och Viksjö i sydväst ha *e*.

De 3 listorna för Västerbotten: Bygdeå, Nordmaling, Nysätra ha alla stockholms-*e*, men detta har hos uppteckname använts

---

[1] Egna anteckningar.
[2] Enligt uppgift av rektor S. JANSSON.
[3] Ramsbergs-formen har jag antecknad från södra delen av socknen. Hur formen uttalas i norr, vet jag ej.
[4] Så Borgsjö.

som tecken för kort *e* överhuvud, t. ex. i ord som *bredd*, *etter*, *hem* m. fl., i likhet med vad fallet var i en del Närkes-listor.

Av listorna för Norrbotten visa 6 olika slag av diftong (*ai*, *ai* etc.). Två av de tre listorna för Råneå ha *fræst* och en av de två för Neder-Kalix har *frast*, men detta kan, att döma av de andra listorna för samma socknar, vara ett sätt att beteckna diftongiskt uttal.

Vad de forna norska landskapen, Härjedalen och Jämtland, angår, visar den enda typordslistan för det förra, Lillhärdal, och den för Ragunda i det senare *e*-form i överensstämmelse med vad förhållandet var i Västerdalarna och Medelpad. Däremot upptaga Hackås (*fræst*) och Hallen (*fråst*) vid Storsjön *ä*-former.

Vad angår folkmålen väster och söder om de uppsvenska, så visa av Värmlands-listorna 73 *e*-form, den form som man kan vänta i betraktande av att *e*-formen är den förhärskande i v. Västmanland. De för S. Finnskoga i Älvdals h:d och för Köla i Jösse h:d ha diftongformer, vilka möjligen ha något samband på norska sidan, där diftong tycks vara det vanliga.[1] Blott två listor ha stockholms-*e*, den för Lekvattnet och den för Sunne i Fryksdals h:d. Formen har intet att betyda, då den, som ifyllt listorna, regelbundet använder detta tecken för att beteckna kort *e*.

Vad Dalsland beträffar förekommer *fresta* i Ärtemark[2] i norr, och *frista* i Håbol i norr och Gesäter på gränsen mot Bohuslän i öster.

I Bohuslän har *fresta* *e*-vokal i alla belagda former från norr till söder.[3]

I Västergötland är *e*-vokal det vanliga i den norra delen av landskapet, där diftong ej föreligger. Askim och Styrsö i väster ha *i*-form, och i söder förekomma olika slag av diftongformer.[4]

Av listorna för Östergötland ha 33 *e*-form, 2 *i*-form (Gryt i Hammarkinds och Jonsberg i Ydre h:d) och 6 stockholms-*e*. I samtliga dessa listor begagnas nämnda tecken alltid eller åtminstone ofta för att beteckna kort *e*.

Detsamma är förhållandet med de Smålands-listor, som ha *ä* eller stockholms-*e*: 2 för socknar i Jönköpings län (*æ*) och 10 för

[1] Blott för Österdalen och Gudbrandsdalen uppger AASEN formen *freste*.
[2] E. NOREEN, *Ärtemarksmålets ljudlära*, s. 70.
[3] Enligt meddelande av prof. H. LINDROTH.
[4] Enligt meddelande av doktor J. GÖTLIND.

socknar i Kalmar län (1 *æ*, 9 stockholms-*e*). I det förra länet visa f. ö. 18 listor *e*-form och 1 diftong, i det senare 13 *e*- och 3 *i*-form (Kristvalla och Bäckebo i N. Möre och Madesjö i S. Möre h:d). I Kronobergs län råder *e*-form utom i s. delen, där *e* diftongerats.[1]

Av de stora öarna i Östersjön följer Öland också i detta fall götamålen, såsom framgår av H. Lindroth, Ölands folkmål (Göteborg 1926), s. 189[2], medan Gotland (liksom i fråga om formen *sätte*) ansluter sig till de uppsvenska målen.[3]

Beträffande de forna danska landskapen visa beläggen från Skåne merendels *i*-form. Så Skytts, Oxie, Bara, Färs härader i s. Malmö län och Ingelstads och Gärds härader i s. Kristianstads län. Däremot ha Onsjö och Frosta härader i n. Malmö län och V. Göinge i n. Kristianstadstads län *fresta*[1]. Detta gäller även de få beläggen från Halland: Träslöv, Himle h:d, och Ljungby, Fauräs h:d[1]. Även Wigforss, Södra Hallands folkmål, har i sina talrika belägg (s. 105) blott *e*-vokal.

Ett rim, som även är av vikt för bestämmande av redaktörens språkliga miljö, är det v. 8629—30 förekommande *twika* : *wika*. G. Bergman har i en artikel »Prefixet *tve*»[4] påvisat, att formerna *tvi-*, *tvika* (f. *tve-*, *tveka*) i nuvarande tid äro utmärkande för uppsvenska och norrländska dialekter, varjämte de förekomma i delar av Dalsland och Bohuslän. Den nutida gränsen mellan *tve(ka)* och *tvi(ka)* i östra Sverige utgöres enligt Bergman i stort sett av Mälaren. Det enda undantaget — *tvihack* efterslåtter — från Ornö i Södertörns skärgård »bekräftar endast regeln, då Södertörn ju ofta visar viktiga överensstämmelser med Roslagen».[5] Vad beträffar Sverige väster och nordväst om Mälaren har Bergman några belägg på *e*-former från Värmland, men inga från Västmanland. Då han från just detta landskap anför de flesta *i*-formerna — ej mindre än 5 ur skilda källor — antaga kanske en del av hans läsare, att *tvi(ka)* här är allenarådande. De som känna till källorna, göra emellertid sina reflexioner. Blumenbergs av honom citerade ordlista är nämligen uteslutande hämtad från Norbergsmålet, således just det mål, som Brates meddelande rör. Även Lefflers artikel behand- *tvika.*

[1] Enligt meddelande av fil. lic. GUNNAR HEDSTRÖM.
[2] De tre å nämnda ställe citerade socknarna (Bredsättra, Sandby, Ås) representera lika många av öns dialektområden, Inl. s. 7.
[3] Enligt uppgift av fil. lic. H. GUSTAVSON.
[4] *Arkiv f. nord. filol.* XXXVII, 160 ff.
[5] A. a., s. 161.

lar — jämte Ramsbergs-mål — företrädesvis språket i Norberg. Till dessa citat kan visserligen läggas meddelandet angående Romfartuna i Norrbo härad och belägget från »Slättbygden» i Uppsala landsmålsarkivs samlingar, men vem garanterar, att i en ordbok med titeln »Slättbygdsmål» varje ord, som är upptaget, avser *hela* slättbygden. Av en del former att döma förefaller, som om orden oftast vore hämtade från östligaste Västmanland. Så t. ex. *damb(a)*, *kämba* f, (dödsens) *lambunge* med bibehållet *b*, *blekka*[1] (= hugga märken i träd), *bundan*[2] (= sädeskärve) m. fl.

Till de socknar, som innefattas i Bergmans citat, kunna visserligen läggas ytterligare åtskilliga. Så i Västerås län: Ryttern[3], Dingtuna[3] (*tviägga* 'tveeggad'), Himmeta[3] (*tviblaåra* 'åra m. blad i bägge ändarna'), Medåker[3] (*tviägga*, *tvismöjd*, om väv) i söder och Fläckebo (*tviskafta*, 'tvåskaftad' om väv), Karbenning (*tvihugge* 'hugget till halva sin längd'), Västanfors (*tviblaår* l. *tviblöja*) Skinnskatteberg[4] (*tviblea* 'åra m. blad i bägge ändarna') i norr samt i Örebro län: Linde[4] (*tvitall* 'tall, som kluvit sig i två stammar').

Å andra sidan har jag i mina uppteckningar funnit *tve-* belagt för följande socknar i v. Västmanland: Säterbo (*tvetänt* 'som har en tand vuxen utanpå en annan'), Nora (*tvetänt*, *tveägga)*, Hjulsjö (*tvebottna* 'med två bottnar' om sjöar, *tveägga*). Till dessa kan enligt uppgift av fröken Anna Östling, bördig från Fellingsbro, läggas också nämnda socken *(tvetänt)* samt (Guldsmedshyttan) Linde[5] (*tvetänt*).

Som synes, är det (förutom Hjulsjö åt Värmlands-hållet) huvudsakligen socknar på gränsen mot Närke, som visa formen *tve-*. Detta förhållande gör sannolikt, att Närke — för vilket landskap Bergman ej meddelat något som helst belägg — har just denna form. Så är också fallet, åtminstone i Götlunda[6] *(tveka)*, Glanshammar[6] *(tveegga)*, Kil[7], Axberg[7] *(tveka)* norrut och i Nysund[5] västerut.

Bergman yttrar[8] efter att ha citerat de enda beläggen på *i*-form från medelsvensk tid — i Jöns Buddes bok och Karlskrönikan — med anledning av formen *tvika* i den senare: »Vokalismen måste här tillskrivas författaren.»

[1] Västerut: *bleka*.
[2] Västerut: *bann*, *nek*.
[3] Egna anteckningar.
[4] Enligt uppgift av rektor S. JANSSON.
[5] Ordsamling i ULMA.
[6] Enligt meddelande av fil. kand. GÖSTA BERG.
[7] Enligt uppgift av fil. stud. S. THORNELL.
[8] A. a., s. 163.

Då rimmet i den efter 1452 redigerade delen av handskriften förekommer blott *en* gång, är detta ej så säkert. Det kan ju då hos författaren ha varit ett orent rim, *tweka* : *wika*, som sedan av en skrivare (från uppsvenskt område) förbättrats. Eller också kan det ha bildats efter rimmet *forlika* : *twika* (v. 5874 f.), som förekommer i den år 1440 redigerade delen av handskriften. När Bergman (sid. 163) yttrar, att man med anledning av rimmet torde kunna säga, »att författaren till RK 2 var uppsvensk», visar detta, att han varit okunnig om von der Ropps ovederläggliga bevis för att krönikan, sådan den föreligger i Cod. Holm. D 6 (och utgåvan i RK 2), sönderfaller i *två* krönikor, som ha diametralt motsatt tendens, och att den senare av dessa består av två olika partier, det ena redigerat 1440, det andra efter 1452. Visserligen skulle Bergman här kunna åberopa sig på von der Ropps hypotes, att författaren av år 1440 är identisk med den av år 1452, men denna hypotes (som jag nedan hoppas kunna vederlägga) är ju blott ett löst antagande utan annan grund än den samstämmiga *tendensen* i de bägge partierna av krönikan.

Frågan om formen *twika* är ej så enkel, som Bergman trott. Dock torde han, när allt kommer omkring, ha rätt uti, att den tillhört författaren. Saken är nämligen den, att rimmet *forlika* : *twika* (v. 5874 f.), ehuru det står inom den år 1440 (av annan författare) redigerade delen av handskriften, dock hänför sig till redaktionen av år 1452. Hand 7, som skrivit detta parti, är nämligen — något som Klemming förbisett — identisk med hand 9, som tillhör tiden omkring 1452 (se nedan!). Rimmen *twika* : *wika*, *forlika* härröra alltså med stor sannolikhet båda från 1452 års redaktör.

Ett rim, som, i händelse det vore att uppfatta som ett *ursprungligt rent* rim, skulle bidraga till att avsevärt inskränka gränserna för författarens hembygd på uppsvenskt område, är det v. 5265 f. förekommande *dör* (= dörr) : *qwör* (= kvar). Då det emellertid återfinnes blott en enda gång är det ju mycket möjligt, att det hos författaren varit ett nödrim, *dör* : *qwær (qwar)*, som av en av skrivarna sedan »förbättrats».

Då jag ingenstädes i nutida svenska dialekter funnit säkra[1]

[1] Visserligen finnes i den otryckta Upplands-ordboken för Adelsö uppgiften »*kvæ̱ŋ̧* : *krø̱ŋ̧* i slarvigare tal», men prof. HESSELMAN, som jag tillfrågat, betvivlar uppgiftens tillförlitlighet.

exempel på en övergång *ä* > *ö* mellan *v* och *r*,[1] var jag att börja med föga benägen att tillmäta det enstaka rimmet någon vikt. Något annorlunda betraktar jag nu saken, sedan jag bland mina excerpter ur Svenskt diplomatarium, ny serie, funnit två alldeles liknande former, nämligen *quörn*, *quörnstath* hämtade ur diplom n:o 2085, Våla (i Uppland) 1415 $^{21}/_{5}$. Detta diplom innehåller f. ö. ytterligare en del dialektala former, som ej stämma illa med medeltida (delvis också modern) uppländska. Så: ner . . hellir *ferre* (= när eller fjärran), *vrfella* (= urfjällar), *forste* (= förste), *hi* (= i. Ej mindre än 4 ggr).[2]

Om formen *qwör* ej tillhört författarens språk, är det mycket sannolikt, att den åtminstone tillhört hand 7:s, en ingalunda obeaktansvärd omständighet vid efterforskningen efter orten för utarbetandet av Karlskrönikans senare del.

På grund av de om uppsvenska vittnande rimmen, nöjde jag mig alltså ej med att genomgå brev blott från Vadstena och Linköping utan granskade samtliga i Riksarkivet och å Uppsala universitetsbibliotek befintliga brev från åren 1448—57 eller Karl Knutssons första konungatid.

Resultatet blev — åtminstone för undertecknad — synnerligen överraskande.

Av D 6:s (enligt Klemming) 10 skrivare har jag återfunnit ej mindre än 4, nämligen händerna 6—9 i brev, som antingen äro utfärdade *av* konungen eller som innehålla andras förbindelser eller överlåtelser *till* honom.

Emellertid må man ej tro, att skrivarna vare sig i D 6:s senare del eller i breven varit *så* många.

Hand 7. Det har undgått Klemmings uppmärksamhet, att hand 7 och hand 9 i D 6 äro identiska. Säkerligen har detta berott därpå, att medan det parti, som hand 7 skrivit — v. 5598—6451 (med undantag av verserna 6300—11 av hand 8) och v. 478—85[3] — är en omsorgsfullt utarbetad renskrift, är åtminstone det förra av den föregivna hand 9:s partier — v. 6696—6923 (med undantag av ver-

[1] I regel utvecklas *ä* i denna ställning, om det ej — såsom t. ex. i västgötskan — kvarstår, i likhet med i riksspråket till *a*, t. ex. *vara*, *kvarn*.

[2] Jag återkommer i annat sammanhang till diplomet ifråga.

[3] KLEMMING (*Sv. medeltidens rimkr. 3*, s. 255): »Sjunde handstilen upptar sid. 149—168 1:a hälften, utom några rader på 165, samt ett tillägg på sid. 14.»

serna 6742—51 av hand 8) och v. 8441—80[1] — ytterligt spatiöst, och därför säkerligen mycket hastigt, skrivet, vilket gör, att det vid första påseendet här kan tyckas vara en annan skrivare än hand 7. Att observera är emellertid, dels att de enda i detta parti befintliga majusklerna (M v. 6716; O v. 6800, T v. 6838) fullständigt likna hand 7:s[2] (t. ex. M v. 5676; O v. 5668, T v. 5630), dels även att minusklerna trots sin av den hastiga nedskrivningen betingade avvikelse i storlek och (även någon gång) form dock förete omisskännliga likheter med dem i hand 7.

Detta kunna vi lätt konstatera genom att jämföra minuskeltyperna i facs. 1 (hand 7, s. 149) och facs. 2 (hand 9, s. 178).

Om vi först fästa vår uppmärksamhet vid *w*, finna vi, att bägge facsimilerna visa två olika *w*-typer, en i början av ord och en inuti. Den förra typen, som i allmänhet begynner ett stycke nedanför raden, återfinnes i facs. 1, t. ex. i *wil* (r. 2), *wilde* (r. 4 nedifr.). De mest liknande *w*-en i facs. 2 förekomma i *wilia* (r. 1), *wardo* (r. 7 nedifr.). Den andra typen, vars begynnelsestapel bildar en upptill avrundad ögla, finna vi i facs. 1, t. ex. i *hwem* (r. 6), *hwat* (r. 8 nedifr.) och i facs. 2 i *ſwarade* (r. 5), *ſwarade* (r. 9).

Anmärkningsvärt är vidare *j*, som ofta skrives ungefär som ett nutida skrivet *j* upp och nedvänt, d. v. s. med öglan upptill. Så i facs. 1 *jac* (r. 5), *j* (= i, r. 10 nedifr.) och facs. 2 *jac* (r. 5), *jumfrun* (r. 13).

Att märka är också sättet att skriva *ſ* tillsammans med följande *k*, *w*. Medan många skrivare på denna tid låta överdelen av *ſ* böja av till höger och direkt övergå i *k*- eller *w*-stapeln (ofta skriven i en ögla), avslutar skrivaren här *ſ* med den sedvanliga högerböjningen upptill, varefter han med ett *nytt* penndrag skriver *k*- resp. (den första) *w*-stapeln så, att högerböjningen på *ſ* i det närmaste vinkelrätt går ihop med den följande stapeln. Man jämföre facs. 1 *ſkadar* (r. 1), *ſkuli* (r. 14) med facs. 2 *ſkal* (r. 14), *ſkola* (r. 17) och facs. 1 *ſwarade* (r. 5, r. 15) med facs. 2 *ſwarade* (r. 5), *ſwarade* (r. 1 nedifr.).[3]

En omständighet, som kanske gör en och annan betraktare av

---

[1] Klemming (a. a., s. 256): »Den nionde handen slutligen upptar sid. 177 slutet—183 början, 224 början—225 början.»

[2] Däremot ej handskriftens övriga händers.

[3] Ibland låter skrivaren också *ſ ovanifrån* gå ihop med *w*, dock så att bägge bokstäverna äro skrivna i olika penndrag.

de bägge facsimilerna betänksam, är skillnaden mellan *g* i facs. 1 och facs. 2. Under det den under raden neddragna delen av *g* å facs. 1 nästan alltid bildar en upptill sluten ögla, så har skrivaren av partiet i facs. 2 stundom nöjt sig med att draga ner *g* i ett vertikalt, svagt bågformigt streck under raden utan någon som helst fortsättning uppåt (t. ex. *sagde* r. 1, *mange* r. 8 nedifr.) eller, om han låtit nederdelen böja av uppåt, i regel gjort fortsättningen ytterligt kort, i form av en hake (t. ex. *gudz* r. 1, *suerigis* r. 8 m. fl.).

Emellertid må man observera, dels att hand 7 ej alltid låter nederdelen av *g* bilda en upptill sluten ögla. Redan i det lilla parti, som återges å facs. 1, finner man ett exempel, *herberge* (r. 10 nedifr.), där ej tillslutningen upptill är fullständig. Andra exempel finnas längre bort hos hand 7 (se handskriften!), så t. ex. s. 161 och 163, där renskrivningen tydligen gått i en raskare takt. S. 163 finna vi t. o. m. (*swerige* v. 6215, *lenge* v. 6216) två *g*, som alldeles likna ytterlighetstypen hos hand 9, d. v. s. sakna uppåtböjningen. Dels finnes också hos hand 9 exempel på att nederdelen av *g* bildar en upptill sluten ögla. Så redan i facs. 2, *gudz* (r. 6), *sigia* (r. 11). Andra exempel återfinnas längre bort i handskriften, t. ex. *sig* (v. 6820), *gaa* (v. 6833). Att de äro så relativt sällsynta, beror naturligtvis därpå, att skrivtakten här varit så mycket raskare.

Även *språkliga* och *ortografiska* likheter finnas. Så förekommer hos hand 7 formen *konde* 'kunde' (v. 5743, 6064), vittnande om en övergång $u > o$ l. *å* framför nasal + konsonant. Ett exempel på samma sak är troligen hos hand 9 rimmet (aff treldom oc) *onda*: (i alla) *stonda* (= stunder) v. 6802 f. I båda fallen måste man tillsvidare lämna oavgjort, huruvida språkdraget tillhört redaktören eller utgör en »förbättring» av avskrivaren, beroende på nämnda språkdrag i hans dialekt.

Vidare finna vi hos hand 7 formerna *skippa* inf. v. 5831, *skippit* subst.[1] v. 5932 och hos hand 9 *skippin* neutr. pl. v. 8473.[2] Formerna skulle man känna sig böjd uppfatta som bevis för en dialekt av uppsvenskt kynne[3], men en skrivning som *pyppare* (= pipare, flöjtblåsare) v. 6142, gör, att man måste räkna med möjligheten, att även *pp* i ovan anförda former är en enbart ortografisk företeelse.

Detsamma är helt visst fallet med en annan likhet mellan hand

[1] Substantivet finnes även skrivet med ett *p* v. 5931, 5953, 6013, 6052.
[2] Återfinnes med enkelt *p* v. 6875, 8463.
[3] I sydligare dialekter förlänges i *skĭp* o. d. vokalen, men ej konsonanten.

7 och hand 9, nämligen det ofta förekommande bruket av *y* för *i*. I fråga om *wy* 'vi', hand 7 v. 5755, 5874, 6261, 6373 m. fl., hand 9 v. 6760, 6795, 6797, 6798 m. fl., *myn* 'min' pron. hand 7 v. 5870, hand 9 v. 6771 samt hos hand 7 *pyppare* v. 6142, *wyborg* v. 5709, *wysa* v. 6040 och hos hand 9 *fornymmer* v. 6710 kanske man skulle vilja tänka på den i fornsvenska handskrifter[1] och nysvenska — särskilt uppsvenska[2] — dialekter förekommande labialiseringen av $i > y$ invid labiala konsonanter (ehuru någon dylik labialisering, såvitt jag vet, ej finnes i ovan anförda ord), men en dylik förklaring gäller ej i fråga om *y*-formerna *tydende* 'tidender' v. 5611, 5671, 6010, 6170 m. fl. och *ynnan* 'innan' v. 6222, 6224 hos hand 7 och *lykawel* 'likväl' v. 6731 och *syn* 'sin' pron. v. 6819, 6898 hos hand 9. Säkerligen äro *y*-skrivningarna blott beroende på en ortografisk vana, vilken är särskilt lättförklarlig, när *m*, *n* föregå eller följa efter.

Både på grund av stilens likhet och överensstämmelsen ifråga om språket (ortografien) kunna vi således fastslå, att de båda partier i D 6, som Klemming ansett vara utarbetade av olika skrivare, i själva verket härröra från samme man.

De diplom i Riksarkivet, som otvetydigt härröra från hand 7 i D 6, äro följande: Söderköping 1453 $^{2}/_{2}$,[3] Erik Holstensson, riddare, säljer jord till konung Karl; Stockholm 1453 $^{1}/_{6}$, Biskop Sigge i Strängnäs m. fl., till vilka konungen hänskjutit att döma i saken, anse rättvist, att en fordran, som konungen o. a. haft på Sten Thursson, utbetalas av de gods, som barnen ärvt; Stockholm 1453 $^{10}/_{6}$, Lasse Jönsson i Bergby av vapen säljer jord till konungen[4]; Stockholms slott 1453 $^{20}/_{7}$, konung Karl skänker jord till gråbrödraklostret i Stockholm; Stockholm 1453 $^{18}/_{10}$, Amund Svensson i »Jkkeby» säljer jord till konungen[4]; Älvsborg 1454 $^{29}/_{7}$, Gustav Olovsson (Stenbock), hövitsman på Älvsborg avger ny trohetsförsäkran till konung Karl[5]; Vadstena kloster 1454 $^{3}/_{10}$, Erik Niperts, lagman i Östergötland, m. fl. intyga att konung Karl efter vär-

[1] Se t. ex. KOCK, *Sv. ljudhistoria* I, s. 71, 101 f.

[2] HESSELMAN, *Sveamålen*, s. 45.

[3] Har ej hunnit kontrollera de i det följande anförda dateringarna, som äro gjorda i Riksarkivet (= RA).

[4] Brevet beseglat av bl. a. konungens kansler Nicolaus Ryting.

[5] Tryckt i STYFFE, *Bidrag till Skandinaviens historia* III, s. 77. — I diplomet förekommer, förutom den vanliga *p*-typen, 2 ggr (r. 2, 17) den *p*-typ, som är utmärkande för hand 8 i D 6.

dering till klostret betalat två guldkronor, som konung Erik »ther in giffuit hade».

Om man jämför handstilen i t. ex. diplomet Stockholm 1453 $^{20}/_{7}$, återgivet å facs. 3, med hand 7 å facs. 1 (och 2), kan man ej undgå att finna stora likheter.

För att börja med majusklerna kan det väl ej råda något tvivel om att *C* i *Castro* facs. 3 (r. 2 nedifr.) och i *Claus* facs. 1 (r. 1) härröra från samme skrivare. Detsamma gäller (fastän ej så evident) *S* i *Swerigis* facs. 3, (r. 1) och i *Sidhan* facs. 1 (r. 11 och 21) samt *T* i *Ty* facs. 3 (r. 8, r. 4 nedifr.) och *The* facs. 1 (r. 7 nedifr.). Allra mest slående är dock överensstämmelsen mellan *O*-typerna. Att *O* i *Ok* facs. 3 (r. 6 nedifr.) och *Oc* facs. 1 (r. 1 nedifr.) ha samme skrivare till upphovsman, är klart nog.

Vad minusklerna angår, uppvisar också diplomet de båda *w*-typerna. Begynnelse-*w* med början nedanför raden återfinnes där, t. ex. i *wora*, *wrede* (r. 2 nedifr.), med vilka må jämföras *wet* (r. 9), *war* (r. 5 nedifr.) i facs. 1. Ett *w* inuti ord finna vi i *hwsen* (r. 3), vars *w*-typ nära ansluter sig till den i *swarade* (r. 5, m. fl.) i facs. 1.

Även *j*, t. ex. *j* (= i, r. 3), *jord* (r. 9) i facs. 3 påminner mycket om *j* i facs. 1, t. ex. *jac* (r. 5), *j* (r. 10 nedifr.), ehuru diplomets *j*-n ej äro så kantiga utan mer rundade.[1]

Sättet att sammanskriva *ſ* och *k* är alldeles detsamma som i facs. 1, 2. Jämför t. ex. *ſkog*, *fiſkewatn* (r. 7), *beſkerma* (r. 4 nedifr.) i facs. 3 med *ſkadar* (r. 1), *marſken* (r. 5) i facs. 1. — Förbindelsen *ſw* saknas i diplomet men återfinnes, skrivet alldeles som hos hand 7, i de nyssnämnda diplomen Stockholm 1453 $^{10}/_{6}$ och Stockholm 1453 $^{18}/_{10}$.

Beträffande *g*-typerna i diplomet och hos hand 7 (facs. 1), så likna de varandra mer, än vad förhållandet var i de olika partierna av hand 7 i D 6. Kanske äro de i diplomet[2] något mer rundade, men sådana *g*-n anträffas också i facs. 1, t. ex. *godh* (r. 14).

En annan likhet mellan diplomets stil och hand 7 är sättet att sammanskriva *ſ* och *t (c)*. Om man jämför *forſta* (r. 2), *weſtan* (r. 3) i facs. 3 med *ſcriſſt* (r. 17), *criſtiärn* (r. 1 nedifr.) i facs. 1, finner man, att förbindelselinjen (som gjorts i samma penndrag)

[1] Väl beroende på materialet (pergament i st. f. handskriftens papper).
[2] Jfr vad som ovan sades om *j*.

upptill ej går ut i någon spets till höger[1] utan att spetsen, *om* där finnes någon, ligger mitt i förbindelselinjen.

Vad beträffar den i diplomen ofta förekommande *A*-typen (se facs. 3, r. 1 nedifr.), återfinnes den tyvärr ingenstädes i något av hand 7:s partier i D 6, ty skrivaren begagnar här alltid minuskel-*a*.

Även *språket* i diplomen och hos hand 7 i D 6 uppvisar (oaktat ordförrådet i diplomen är så begränsat och stereotypt) några anmärkningsvärda likheter.

Hos hand 7 (parti 2) förekommer en gång formen *settis* 'sattes' (v. 6900).[2] Den har sin motsvarighet i diplomet Vadstena kloster 1454 $^{3}/_{10}$, där det talas om guldkronor »*sette* (= besatta) mz perlor». Formerna äro, som ovan nämnts, numera ej götiska utan höra hemma företrädesvis i mälardialekterna. De behöva ej nödvändigtvis ha tillhört skrivarens språk utan kunna ju härröra i ena fallet från krönikans redaktör[3], i det andra från den som låtit skriva brevet, men de äro i alla händelser av vikt för bestämmande av den språkliga miljön.

En annan form av stort intresse, som ej blott förekommer hos hand 7 utan även i några av diplomen, är *eyncte* 'intet'. Den anträffas hos hand 7 (parti 1) ej mindre än 4 ggr (v. 5815, 5875, 6075, 6187) och återfinnes också i två av de ovan nämnda breven — även där skriven med *y* för *i* — nämligen Stockholm 1453 $^{1}/_{6}$ och Älvsborg 1454 $^{29}/_{7}$.

Diftongformerna *eingen*, *einkte* (< *ængen*, *ænkte*) ha av Hesselman i Uppländskan som skriftspråk[4] framhållits som karakteristiska för medeltida uppsaladiplom, samt för de båda av uppsalakaniken Ericus Nicolai[5] verkställda översättningarna Aff dyäffwlsens frästilse[6] och Ars moriendi[7] — i den förra dock växlande med *i-(y-)* former. Diftongformerna ha av Beckman, Studier i outgivna fornsv. handskrifter,[8] s. 106 ff., även konstaterats i den till »n. Mälarbäckenet» lokaliserade MELL:34 samt, a. a. s. 116, i Cod. Vikstad

[1] Jfr nedan om hand 6 och 8.

[2] Ej i rim. Dessutom *sätte* : *thetta* (v. 6166 f.), som emellertid med all sannolikhet härrör från redaktören. Annars hos hand 7: *satte* v. 5658 m. fl.

[3] Enligt min mening ej identisk med hand 7. Se nedan!

[4] *Uppland* II, s. 509.

[5] Efter vad COLLIJN, *Uppsala universitets minnesskrift*, s. 132, uppvisat, f. i Bälinge.

[6] Tryckt 1495 i Stockholm.

[7] Tryckt 1514 i Uppsala.

[8] *Svenska fornskriftsällskapets samlingar* (i det följande: SFSS) *44*.

(Schlyters MELL: 42). skriven av en man, född i Vikstad omkring tre mil norr om Uppsala, samt av undertecknad[1] i den svenska Didrikssagan (hskr. A), som jag av språkliga skäl antagit vara avskrift, gjord av uppländska skrivare efter ett sydsvenskt original.[2]

Emellertid må man ej, när man i någon handskrift påträffar formerna *eingin*, *einkte*, vara alltför snar att antaga uppländsk proveniens för handskriften i fråga.

I södra Sverige finns ett stort område: norra Skåne, västra Blekinge, södra och västra Småland, Halland, södra Västergötland,[3] där gammalt *ē* motsvaras av diftong: *äi*, *ai* o. d. Denna företeelse har av E. Smedberg[4] med all rätt satts i samband med de talrika diftongformerna av ordet *besk* hos smålänningen Peder Månsson (i slutet av 1400- och början av 1500-talet). Men det finns i dessa (o. a.) sydsvenska dialekter också exempel på (förlängning och) diftongering av ursprungligt kort *ä* framför *ng*.

Ljudutvecklingen i fråga har av Wigfors[5] anförts för »så gott som hela Nissadalen». Till detta område kan jag[6] lägga åtminstone en del av Småland. Former som *dräingen*, *läinge*, *täingte* 'tänkte', *häingt* finnas i typordslistor för Åsenhöga, N. Öreryd, Stengårdshult, N. Unnaryd och Angerdshestra i Mo h:d och Månsarp i Tveta h:d i väster samt i Ö. Torsås i Konga h:d i söder. S. Sandsjö i samma härad har i ovannämnda ord diftongen *ai*. Också Elmeboda i Konga h:d har *æi*-former framför *ng* att döma av textprovet, Svenska landsm. II: 9 s. 47. Detsamma gäller (a. a. s. 39) Kalvviks och (a. a., s. 41 f.) Urshults socknar i Kinnevalds h:d. Men det är icke blott i västra och södra Småland som utvecklingen finnes. Att döma av textprov (a. a., s. 23) förekommer det även i nordöstra delen av landskapet i Solbärga i S. Vedbo h:d, om nämligen texten är tillförlitlig.[7]

Med utvecklingen kort *ä* > *äi* framför *ng (nk)* i småländska dialekter böra säkerligen sättas i samband några former i Svenskt diplomatarium, ny serie.

---

[1] A. a., s. 62.
[2] Hoppas i det följande återkomma till denna fråga.
[3] J. Swenning, *Utvecklingen av samnordiskt æi i sydsvenska mål (språkkartan)*, Sv. landsm. 1909—10.
[4] *Peder Månssons landsmansskap* (Uppsala 1920), s. 30 f.
[5] *S. Hallands folkmål*, s. 139.
[6] Efter genomgång av typordslistor i Uppsala landsmålsarkiv.
[7] De båda typordslistorna från S. Vedbo i Uppsala landsmålsarkiv sakna diftongeringen, men åtminstone den ena listan är föga att lita på (se ovan!).

Så: *eingte* 'intet' i diplomet n:o 773, Kalmar 1406 $^{18}/_{10}$, Magnus Eriksson Örnfot förbinder sig att till nunneklostret i K. betala sin faders skuld; *eingo* i n:o 1930, Vrigstad 1414 $^{21}/_{3}$, Sven Sture avstår alla anspråk på den gård i Långserum, Svenarums s:n, som Folke Brynjolvssons änka skänkt till Nydala kloster[1]; *eingte* i n:o 1942, Säby kyrka 1414 $^{29}/_{4}$, några bönder i trakten intyga, att laxfisket i Tranås i 60 år ohindrat tillhört Tranås gård.

Sistnämnda brev är ett gott exempel på hur vanskligt det kan vara att lokalisera diplomens språkformer. Det är nämligen ej så alldeles säkert, att formen (jämte *Bæinctzson*) är småländsk. Diplomet är nämligen beseglat av riddaren Kristiern Nilsson Vasa, och det är ju ej omöjligt, att formen härrör från denne, eller att den m. a. o. är uppsvensk.

Diftongformer förekomma också i några östgötadiplom i Svenskt diplomatarium, ny serie. Så *eingte* i n:o 1078, Bobergs h:ds tingsställe 1409 $^{17}/_{7}$, Erik Dansson, underhäradshövding, tilldömer Vadstena kloster gården »Ludhstadha»; *eingte* i n:o 1843, Linköping 1413 $^{28}/_{11}$, Biskop Knut och lagmannen Ivar Nilsson tilldöma Vadstena kloster en del jord och vattenverk. Vidare *einkte*, *eingaledis* i n:o 1376, Nykyrka 1411 $^{20}/_{1}$, Jowas Biis instämmer i Hemming Ryds vittnesbörd, att Sigmund i Grinneby testamenterat sin gård till Linköpings domkyrka.

I fråga om diftongformerna i dessa diplom behöver man ej nödvändigt tillgripa förklaringen, att diftongeringen framför *ng (nk)* på denna tid haft ett vidsträcktare område, sträckande sig ända in i Östergötland. Diplomen röra närmast Vadstena kloster och Linköpings domkyrka, varför det är troligt[2], att nämnda institutioner låtit utskriva dem. I Vadstena kloster funnos munkar från Sveriges alla trakter, och Linköpings stift omfattar ännu nära hälften av Kalmar och ungefär en fjärdedel av Jönköpings län.[3] Under 1400-talet hörde dit även södra delen av Kalmar län och Tveta och Vista h:d av Jönköpings län. Då vi ovan konstaterat diftongformer i såväl Tveta som S. Vedbo[4] h:d, *behöva* vi således ej antaga ett i nuvarande tid starkt förminskat diftongområde.

---

[1] I diplomet förekommer också formen *gaad* 'gård', som kan vara god småländska redan på denna tid.

[2] Jag återkommer i annat sammanhang till frågan om medeltidsdiplomens skrivare.

[3] Se *Nordisk familjebok*.

[4] Ännu tillhörande Linköpings stift.

En tredje språklig överensstämmelse mellan hand 7 och diplomen är formen *hwaske* 'varken', som återfinnes i diplomet Stockholms slott 1453 $^{20}/_{7}$ och hos hand 7, där jämte denna form (v. 6725) även förekomma *hwasken* (v. 6759), *hwarske* (v. 6006, 6267, 6870), *hwarken* 6117. Enligt Smedberg (a. a., s. 25) skulle *hwasken* i nutida dialekter blott tillhöra götamål och sydskandinaviska mål. Då uppgiften av språkliga skäl föreföll mig ytterst osannolik — ett *hwatke* bör väl i de flesta dialekter utveckla sig som ett *matker* 'mask' — har jag gjort en liten undersökning.

Formen *hvazke* o. d. förekommer både i Södermannalagen och Kristoffers landslag. I handskrifter av sistnämnda lag finns t. o. m. formen *hvasken* med vidhängt *n*. Två av de av Söderwall upptagna diplomen med *sk*-former, äro likaledes uppsvenska: n:o 351, Telge 1403 $^{29}/_{6}$, Väpnaren Johan Karlsson i Bornö ger sin hustru i morgongåva halva gårdarna Bornö, Näsby och Ladvik; n:o 624, Sundby 1405 $^{12}/_{8}$, Katarina Erengisladotter stadfäster sin förste mans Sigge Bruns gåva av jord i Alby, Vårdinge s:n, Öknebo h:d, till Strängnäs domkyrka. Det skulle i betraktande av dessa belägg vara egendomligt om formen *vaske(n)* ej förekomme i moderna uppsvenska dialekter.

Prof. Hesselman har vid min förfrågan om upplandsdialekterna meddelat, att både i äldre tryck och i moderna uppteckningar finnas uppländska former, som gå tillbaka på ett *hwa(t)ske*. Att detsamma gäller också om en del Sörmlandsdialekter, tar jag för givet, ehuru jag hittills för Sörmland ej kunnat finna annat än *hvarsken*.[1]

Formerna *wele* a. sg. 'vilja' v. 6122 hos hand 7, *godwelia* obl. kas. i diplomet Stockholm 1453 $^{10}/_{6}$, *wener* (3 ggr) i Älvsborg 1454 $^{29}/_{7}$ samt *ömnidh* 'ymnigt' (v. 5831, 6143), *rögte* 'ryckte' (v. 5961), *bössa*[2] (v. 6114), till vilka *ö*-former jag ej funnit något motstycke i diplomen, komma att behandlas i det följande.

En form, som har en starkt uppsvensk karaktär, är det i diplomet Stockholms slott 1453 $^{20}/_{7}$ förekommande *hiön*. Vad lagsvenskan angår, förekommer formen blott i textcodex av Upplandslagen[3], och för medelsvensk tid är den ej belagd av Söderwall i hans ordbok. Beträffande nysvenska dialekter har Hesselman, Uppland II, s. 508, påpekat dess förekomst i gästrikskan och i s. Dalarnas

[1] Så G. Ericssons ordlista *(Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria*, h. 1—4) och ordsamling från Tunaberg i Jönåkers h:d å Uppsala landsmålsarkiv.
[2] Jfr *bossan* 6116, *bossar* 'bössor' 6120.
[3] Också *hiona* förekommer.

folkmål, alltså i dialekter nära besläktade med den nordliga uppländskan.

En form, som ävenledes är av uppsvenskt kynne, är det under »Rättelser i texten» för v. 6213 av Klemming (RK 2, s. 383) anförda *vnlippa*, som i texten ändrats till *vnslippa*. Formen torde[1] vara ett exempel på den för uppsvenska dialekter typiska övergången av *s* > *λ* framför *l*.[2]

Av någon betydelse ur lokaliseringssynpunkt äro däremot ej de hos hand 7 förekommande exemplen på vokalbalans *a* : *å*. Orden äro: *loffuode* 'lovade' v. 5938[3], 6322, 6398[4], 6402[4], 6416; *flotonom* d. sg. 'flotten' v. 6135; *äto* 3 pl. pres. 6216. Dylika former saknas i de senare partierna av D 6 (f. d. hand 9), men detta är ej så märkvärdigt, då de i det förra partiet saknas i över 300 verser (v. 5597—5937), och de senare partierna bestå blott av sammanlagt 271 verser (v. 6692—6924 och 8441—80). Att de saknas i diplomen är ju ej heller underligt, men skulle *möjligen* kunna anses tala för att de ej ingått i skrivarens ortografiska vanor utan att han i krönikan fått in dem från förlägget.

Också ortografiska överensstämmelser finnas mellan hand 7 och diplomen. — En sådan utgöra de ovan anmärkta skrivningarna med *y* för *i*. Så finna vi formen *wy* i Stockholm 1453 1/6 (4 ggr), Stockholms slott 1453 20/7 (4 ggr), Älvsborg 1454 29/7 (2 ggr), Vadstena kloster 1454 8/10 (2 ggr); *myn*, *-a* o. d. former i Söderköping 1453 2/2, Stockholm 1453 10/6, Stockholm 1453 18/10, Älvsborg 1454 29/7 (synnerligen talrika); *nyende* Söderköping 1453 2/2, Stockholm 1453 10/6; *-tya-* 'tio' Stockholm 1453 10/6 (2 ggr), Stockholm 1453 18/10, Älvsborg 1454 29/7 (4 ggr).

Omvänt förekommer i diplomen *i* för *y* i *fira* 'fyra'. Så Söderköping 1453 2/2 (3 ggr), Stockholm 1453 1/6 *(fira-)*, Stockolm 1433 10/6, Älvsborg 1454 29/7 och Vadstena kloster 1454 8/10. Ordet saknas hos hand 7,[5] där vi i stället en gång finna *mikit* 'mycket' v. 6894.[6]

En annan ortografisk likhet mellan hand 7 och diplomen är, att *a* ibland brukas för *o*, *e* i ändelser. Så hos hand 7 *bossar* 'bössor' v. 6120,

---

[1] Jfr i det följande *opla* f. *opsla*.
[2] HESSELMAN, *Sveamålen*, s. 58.
[3] KLEMMING felaktigt: *loffuade*.
[4] KLEMMING felaktigt: *loffuede*.
[5] Skrives med siffror, t. ex. v. 6277.
[6] Bägge formerna kunna vara dialektala uttalsformer. Jfr nedan.

kärrabyssar v. 6193, *plågar* v. 6721, 6733, 6735, *fiolla* 'föllo' v. 6197, *beradda* 3 pl. pret. v. 6781, *incigla* 'sigill' v. 6799. Motsvarigheter äro i breven *ägar* 'ägor' Söderköping 1453 $^{2}/_{2}$; *cronar* 'kronor' (4 ggr) Vadstena 1454 $^{3}/_{10}$, *-tigia*, *-tya*-'tio' Söderköping 1453 $^{2}/_{2}$, Stockholm 1453 $^{10}/_{6}$ (2 ggr), Stockholm 1453 $^{18}/_{10}$, Älvsborg 1454 $^{29}/_{7}$ (4 ggr).

Hand 7 har enligt Klemming[1] gjort ett tillägg s. 14 (hand 1) i hskr. Det är verserna 477—85, innehållande dels det felaktiga året för drottning Filippas begravning, 1420[2], dels även ett omnämnande av de kungliga makarnas barnlöshet och konung Eriks förhållande till Cecilia. Förutom detta tillägg i hand 1 har hand 7 också gjort en omarbetning[3] av de ursprungliga 4 verserna 1503: 1—4 i hand 2:

oc konungen munde ther sielffuer j wara
han kom sidhan j störrä fara
jnne widh skeggenäs brödh then hölk
konungen badh rädde sich oc swa sit folk

till:

konungen war sielffuer i then holk
han reddedis mz nöd sa oc hans folk.

Att hand 7 annars spelat en underordnad roll vid tillkomsten av krönikan, framgår dels därav, att hela hans första parti, som f. ö. — tillsammans med 2 $^{1}/_{2}$ s. av andra händer — utgör ett särskilt lägg (n:o 7), är en tydlig renskrift utan några som helst större ändringar, dels även av en av de i handskriften inhäftade papperslapparna, om vilken mera i det följande.

Hand 6. Också den skrivare, som av Klemming kallas hand 6 i Karlskrönikan, finna vi som utskrivare av brev för konung Karls räkning.

Det är särskilt tre viktiga diplom, alla från år 1453, där vi igenkänna den prydliga, vårdade handstilen: Vadstena 1453 $^{28}/_{1}$, Fördraget[4] om stilleständ mellan Sverige och Danmark till $^{1}/_{5}$ 1453 och om ett möte i Halmstad den $^{11}/_{8}$; Arboga 1453 $^{29}/_{3}$, Konung Karls försäkran om stilleständ mellan Sverige och Danmark under fredsmötet i Ronneby[5]; Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$, Bo Stensson, Erik

---

[1] *RK 3*, s. 255.
[2] Av Klemming i texten ändrat till 1430.
[3] Klemming tycks ej ha observerat, att ändringen härrör från hand 7.
[4] Det av konung Karl utfärdade exemplaret. Original i danska Rigsarkivet. Avtryckt i Rydberg, *Sveriges traktater* III, s. 247 f.
[5] Original i danska Rigsarkivet. Avtryckt i Rydberg, *Sveriges traktater* III, s. 251 f.

Axelsson m. fl. gå i borgen för »herre Henric Jönsson aff Norige» att denne före en viss dag skall betala 800 rhenska gyllen eller också själv inställa sig (RA).

Man behöver ju blott kasta en blick på de tre facsimilen av Karlskrönikan (s. 135, 233, 235) och av diplomen från Vadstena och Arboga för att genast slås av den stora likheten.

Majusklerna äro precis desamma. Jämför med varandra *A* i facs. 4, r. 1, 6 och i facs. 7, r. 1, 3 nedifr., facs. 8, r. 1, 2, 3 nedifr. Jämför vidare *G* i facs. 5, r. 11 och i facs. 8, r. 1. Fastän de äro skrivna av samma hand, måste man ändå förundra sig över att de kunnat bli så lika.[1]

Hand 6 begagnar två *S*-typer. Den ena, mest karakteristiska, som förekommer i facs. 4 r. 5, 7, 13, är den vanligaste. Den återfinnes, förvillande lik, i diplomen, t. ex. i facs. 7, r. 1 och 5. Den andra, som i D 6 förekommer v. 6618, 8409, 8421, 9607, ses här i facs. 8, r. 1. Den finnes 1 g. i handskriften med ett streck, som skär den vertikalt (v. 8879), såsom synes å facs. 6, r. 1. Just denna variation av typ 2 återfinna vi i ett av diplomen, facs. 8, r. 7 nedifr.

Också till *T*-typen, som hos hand 6 i handskriften är talrikt representerad (t. ex. v. 5147, 6544, 6560) och i facs. 4 synes r. 15, finnas motsvarigheter i diplomen, t. ex. facs. 7, r. 8, r. 2 nedifr.

Vad minusklerna angår, vill jag särskilt fästa uppmärksamheten vid *d*, *h*, *p*.

Av *d* finnes, förutom den vanliga, föga anmärkningsvärda typen med ögla upptill, också en typ, där *d* efter att ha bildat den sedvanliga öglan nedtill slutar i ett snett uppåt mot vänster draget streck. Denna senare typ återfinnes i handskriften, t. ex. i facs. 4, r. 3, 4, 5, 13 nedifr. och i diplomen, facs. 7, r. 2 *(frid)*, r. 10 *(fiäldz)*, facs. 8, r. 8 *(skadha)*.

Av *h* finns likaledes, förutom den vanliga typen med ögla ovanför raden, också en, där *h*, började t. h. ovan raden drages ned åt vänster till denna i ett bågformigt streck. Goda exponenter av denna typ finnas i facs. 4, r. 6 *(haghund)*, facs. 5, r. 7 *(hurw)* och i diplomen, facs. 7, r. 5 *(huilken)*, r. 11 *(herre)*, r. 6 nedifr. *(halmstade)*.

Hand 6 har även ett ytterst karakteristiskt sätt att skriva *h* + förkortningstecken för *er*, i det skrivaren stundom ej nöjer sig med

[1] *G* i facs. 7, r. 1 avviker en liten smula, men principen för skrivningen har varit densamma.

att låta den under radén neddragna *h*-stapeln i en båge svänga upp över raden ovanför *h* (så t. ex. facs. 4, r. 5 *hered*), utan låter den, innan den drages upp, under raden bilda en spetsig ögla. Denna, tydligen av estetiska skäl dikterade skrivning finna vi ofta hos hand 6 i handskriften (t. ex. v. 4546, 6640, 8133, 9233) och se här i facs. 5, r. 9, facs. 6, r. 9 (*herre*). Den har sin motsvarighet i diplomen, facs. 7, r. 3 (2 ggr), r. 11 *(herre)*, facs. 8, r. 11 (*herre* 2 ggr).

Vad *p* beträffar, skrives det av hand 6 i regel i ett enda penndrag, d. v. s. när skrivaren dragit ned huvudstapeln under raden, låter han pennan åter följa den upp för att fortsätta med bistapeln i form av en i högra överkanten spetsig ögla. Någon enstaka gång har vid uppdragningen av huvudstapeln densamma kommit att bilda en långsmal ögla (så t. ex. facs. 4, r. 3, facs. 5, r. 2), men oftast har pennan på återvägen följt huvudstapeln så väl, att på sin höjd förtjockning av densamma blivit följden; så t. ex. ur handskriften facs. 4, r. 8, facs. 5, r. 2 nedifr., facs. 6, r. 2, 3, 8, 11 och diplomen facs. 7, r. 1, 5, 6 m. fl., facs. 8, r. 2, 3, 4, 12 m. fl.

Två bokstäver, där en viss skillnad råder mellan handskriften och diplomen, äro *g* och *w*.

Under det i handskriften den under raden neddragna delen av *g* oftast bildar en avlång upptill sluten ögla (så överallt i facs. 4, 5, 6), skrives den i diplomen ofta i form av en mer eller mindre lång släng eller hake åt vänster. Så är övervägande förhållandet i facs. 7.

Emellertid är å ena sidan *g* med den upptill slutna öglan ingalunda sällsynt i de två övriga diplomen (i facs. 8 förekommer den t. o. m. dubbelt så ofta som den andra typen), å andra sidan förekommer *g* med nederdel i form av släng eller hake åt vänster ej så sällan i handskriften; så t. ex. v. 4432, 4542, 5170, 5268, 8124, 8861 m. fl.

Den typ av *w*, som förekommer oftast i D 6, är den, där *den första* stapeln skrives i form av en åt höger lutande ögla; så t. ex. facs. 4, r. 5 *(Semitwna)*, 10 *(swa)*, facs. 5, r. 6 *(war)*, facs. 6, r. 3 *(ware)*. Den förekommer blott 1 g. i diplomen, nämligen i (Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$, r. 4 *(nw)*. Den vanligaste *w*-typen i diplomen är den, där *båda de första* staplarna skrivas i form av öglor (se facsimilen!). Emellertid saknas ej denna typ helt och hållet i D 6. Så förekommer den v. 5139, 8118, 9375 m. fl. och synes å facs. 4, r. 8 nedifr. *(waar)*. En tredje i D 6 ofta förekommande typ är den,

där den första *w*-stapeln börjar ett stycke ovanför raden och beskriver en nästan i vinkel dragen båge åt vänster ner till densamma. Detta *w* se vi i facs. 4, r. 5 *(torstwna-)*, r. 9 nedifr. *(qwaar)* av handskriften och i diplomet facs. 8, r. 1 *(wort)*.

Då likheten i bokstavstyper mellan hand 6 i handskriften och de ovan nämnda diplomen är så ögonskenlig, är ej nödigt att punkt för punkt jämföra språkdragen.[1] Blott *en* sak vill jag påpeka: att de exempel på vokalbalans *a* : *å*, som finnas i diplomen, förekomma just i alldeles samma ord som hos hand 6 i handskriften, fastän naturligtvis här förekomma *ytterligare* några ord med vokalbalans, beroende på att ordförrådet i handskriften är så mycket större. Exemplen äro i D 6: *lofuor*[2] 1 sg. pr. ind. v. 5237, *lof(f)uode* pret. v. 6659, 8410[3], 9304, 9443, 9465, 9504, 9509; *komo* inf. v. 8120, 9022, 9046, 9130, 9132, 9142, 9361, *tilkomo* inf. v. 6587. De ord, som saknas i diplomen äro *midsommor* v. 8424; *ofwon* adv. 'ovan', v. 8072; *broton* a. sg. mask. best. form[4] 'bråten' v. 9259. Exemplen ur diplomen äro: *loffuod* supin. Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$, r. 3; *komonde* pres. part. facs. 7, r. 5, r. 5 nedifr., facs. 8, r. 3, Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$, r. 4.

Om hand 6 gäller detsamma som om hand 7, att där förekomma en del språkdrag av uppsvensk karaktär.

Visserligen kan man — se ovan! — hysa sina dubier, huruvida det 3 ggr (v. 4555, 5168, 8629) förekommande *eyncte*, är av uppländsk eller småländsk härkomst, men något som — låt vara svagt — talar för det förra, är, att det en gång förekommer i gott uppsvenskt sällskap (v. 8629: *eyncte twika*).

En uppsvensk form är i nuvarande tid *wort* 'vart, blev' v. 6648, 6653, 8940.[5] Man kan, då ju av *a* uppkommet *å* rätt ofta skrives *o*, ej veta, om *o* här har ljudvärdet *o* eller *å*. (Även förekomma *worder* pr. sg. 8977, *worda* inf. 9051).

Skulle det förra vara fallet, kan formen lokaliseras till östra Västmanland. N. Lindqvist, Studier över reformationstidens bibelsvenska, som s. 40 diskuterar skrivningen *wort* i Nya testamentet 1526, antager för denna *o*-uttal och sätter den s. 195 i samband

---

[1] Likheten kommer ändå fram i det följande vid behandlingen av dialektala drag.

[2] KLEMMING felaktigt: *lofuer*.

[3] KLEMMING felaktigt: *loffuede*.

[4] SÖDERWALL upptager det i sin ordbok felaktigt som ett femininum *bruta* med tre hänvisningar till olika ställen i *RK 2*.

[5] Även formen *wart* förekommer, t. ex. v. 6652, 8504.

med Laurentius Andreæs närstamning från Västmanland, i det Lindqvist påpekar, att formen där ännu finnes i nordöst i Västanfors. J. Palmér, Reformatorerna och översättningen av Nya testamentet, Arkiv f. nord. filol. Bd 42, s. 179, tycks däremot vara benägen att förklara den, åtminstone delvis, inkommen genom de danska sättarna och hänvisar i sammanhang därmed till formens ringa utbredning på västmanländskt område: »Pret. *wort* är belagt endast från Västanfors, alltså på gränsen mot Dalarna, men det är ju möjligt, att det tidigare haft större spridning än nu.»

Det är sant, att formen, när Lindqvist skrev sin avhandling, ej var känd annat än från Västanfors. Emellertid kan den nu, tack vare den västmanländska dialektforskningens framsteg, citeras ytterligare från Karbenning och V. Våla.[1] Den finnes också, vilket Palmér ej observerat, upptagen av Isaacsson, S. Fjärdhundralands folkmål (s. 149) för Tärna s:n i Simtuna h:d.

Om *o* i *wort* hos hand 6 skulle ha ljudvärdet *å*, tillhör formen i nutida svenska dialekter såväl Sörmland som Uppland. Den upptages av T. Ericsson, Södermanlands folkmål, s. 84, bland sådana former, som förekomma »över större eller mindre områden» av landskapet. Vad Uppland angår, återfinnes den i tryckta arbeten åtminstone för Skuttunge[2] och Björklinge,[3] varjämte den i den otryckta Upplands-ordboken finnes belagd för Åkerby och Bladåker.

I ordsamlingar i ULMA har jag vidare funnit den för V. Färnebo i ö. Västmanland *(vɵḽ~vaḽ)* och för Stora Tuna i södra Dalarna, ty i frasen: *ʒa vət̠ fəl jø̠r æ da* 'jag är väl tvungen göra det då', bör väl *vət̠* snarast tolkas som en preteritiform av 'varda, bliva'.[4] Den anföres också av L. Levander, Dalmålet I, s. 255, not 53, med rent eller *ö*-haltigt *å*-ljud från Sollerön, s. Venjan, Orsa och Skattungbyn.

Som vi se, har formen stor utbredning på uppsvenskt område, men den förekommer, så vitt jag vet, nu ingenstädes i götamålen.

Vad medelsvenskan angår, citeras *wort* o. d. av Söderwall endast ur Medeltids dikter och rim (SFSS, bd 25), styckena Riddar Paris

[1] Så i ordsamlingar i ULMA.
[2] E. Grip, *Skuttungemålets ljudlära* § 40 a. 1 (Stockholm 1901).
[3] E. Grip, *Skuttunge- och Björklingemål*, Sv. landsm. XVIII: 3, s. 86.
[4] Jfr Söderwalls ordbok *varþa* 11) »blifva el. vara nödsakad, skola måste» med exempel.

och jungfru Vienna[1] och Schack-tafvels lek[2], samt ur Didrikssagan[3] (SFSS 10).

Formen är dock ej sällsynt i medelsvenskan, och speciellt tycks den vara vanlig i handskrifter och diplom från Stockholm.

Så förekomma i Stockholm stads tänkeböcker 1474—83[4] *vorth* 6 (13), 61 (105) och *worth* 11 (20), 21 (38), 48 (83), 59 (102) m. fl. Skrivning med *o* återfinnes här ej blott i preteritum utan även i andra former av verbet, t. ex. *wordher* pr. ind. sg. 7 (14), *worda* pr. ind. 3 pl. 39 (68), inf. 52 (90).

I Stockholms stads jordebok 1420—74[5] förekomma *o*-former av preteritum: *wort* 261 (525), *worth* 276: 551.

Också i Skråordningar[6] anträffas några exempel med *o*. Så *Vorth* 77 (3) i Murarnes Skrå (1487), där vi även finna *vorder* pr. ind. sg. 80 (20), 84 (35), och *vort* 207 (68) i Dragarnes Skrå (1501? 1502?), där ävenledes *wordher* o. d. pr. ind. sg. förekommer 192 (24), 196 (37), 197 (39), 198 (43), 199 (45), 204 (59).

Ur Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, bd 5, kan jag anföra *o*-formen *också* från några Stockholms-diplom. N:o 85, s. l. 1506 $^{4}/_{8}$, utfärdat av Stockholms borgmästare och råd till riksföreståndaren Svante Sture, har *vort*. Ett annat brev, skrivet i Stockholm, är n:o 143, Stockholm 1507 $^{8}/_{7}$, av Mätta Ivarsdotter till hennes gemål Svante Sture: *wort*.[7]

Formen förekommer även i två brev, utfärdade av ärkebiskop Jakob Ulvsson, nämligen n:o 226[8], Almarstäk 1509 $^{26}/_{8}$, och n:o 240,

[1] Cod. Holm. D 2, Spegelbergs bok (yngre delen fr. 1523).

[2] Cod. Askabyensis fr. 1492.

[3] Cod. Skokloster n:o 115, 116, 4°.

[4] Utgivna av EMIL HILDEBRAND, Stockholm 1917.

[5] Utgiven av HANS HILDEBRAND, Stockholm 1876.

[6] Utgivna av KLEMMING i SFSS, bd 13.

[7] Diplomet har formerna *Käriste* (1 g.), *Keriste* (2 g.) 'käraste', *Alderkäriste* (2 g.); *slottidh, prästämotidh* subst. best. form., *befaledh* supin., *läsidh* part. pret. ne.; *e huat* 2 g.; *vel* 'vill' (2 g.), *i welia* (1 g.), *i welliä* (5 g.) 'I viljen', *welliä*, *godweliä* obl. sg., *wälwelioghä* adj. n. pl.; *reysä* inf. (1 g.), a. sg. f. (4 g.) 'resa'; *sön* 'son'. Sist anförda ord behöver ej vara danism, ty ordets *ö* kan vara beteckning för det mellanljud mellan *ȧ* och *ö*, som i de flesta nsv. dialekter motsvarar fvs. *ǒ*.

[8] Förutom *slottiid* 'slottet' innehåller diplomet också formerna *rigesins* 'rikets' och (til godo oc) *kerlig* 'kärlek'. Intetdera behöver dock vara danism. Det förra kan vara påverkat av ett *rigsens*, där *gs* ofta växlade med *ks*, *x*, och i det senare kan föreligga ljudlagsenlig övergång *k* > *gh* i svagton, såsom i *Swērike* > *Swērighe*, *fatiker* > *fatigher*. Formen *kärlig(h)* finnes i goda, ej daniserande texter, t. ex. Riddar Paris och jungfru Vienna (Cod. Holm. D 2), v. 177, RK 3 avd. 4 (Cod. Linc. 51, skriven i Vadstena på 1520-talet) v. 5170, 5174, 5439, och i BSH, bd 5, i diplomen n:o 86, 99, 164, 329 (samtliga tillämpande vokalbalansen *a* : *ȧ*), utfärdade i Kronoberg av Växjö-biskopen Ingemar, n:o 351, 366, utfärdade i Västerås

Almarstäk 1508 $^{24}/_{10}$, och i två av Svante Sture, n:o 74, Stockholm (1506) $^{24}/_{6}$,[1] och n:o 140, s. l. 1507 $^{23}/_{6}$.

Vad dessa sistnämnda beträffar, är väl troligt, att de äro skrivna av hans kansler, den bekante Peder Sunnanväder, som av J. F. Munktell, Västerås stifts herdaminne s. 15 uppges ha varit född i Vadstena. Detsamma gäller n:o 12, Anteckning om deltagarna i herremötet i Stockholm $^{17}/_{5}$—$^{5}/_{6}$ 1504, begynnande med orden: »Item anno Domini mdquarto oppaa Sancti Erics affthen kom myn herre fra Kalmarna op til Stocholm», vilket också innehåller formen *vort*. Om så är fallet, skulle *vort* med *å*-(eller möjligen *o*-)uttal i äldre tid ha tillhört sydligare landsdelar än Sörmland. För detta talar i någon mån också dess förekomst i n:o 483, Söderköping 1517 $^{8}/_{6}$, Lasse Jönsson[2] till Sten Sture d. y. om Stegeholms intagande, vilket brev emellertid också innehåller den uppsvenskt verkande formen *listh* supin. 'pålyst'.

Frånsett dessa senare rätt osäkra vittnesbörd och det något mer talande av Cod. Holm. D 2, Spegelbergs bok, måste man säga, att det skulle vara underligt, om formen *vort* 'vart' helt och hållet skulle saknats i götamålen. Detta därför att de starktoniga *wardha* inf., *wardher* pres., *wardh* pret., naturligtvis i så gott som alla svenska dialekter borde få stamvokalen förlängd och alltså ljudlagsenligt utvecklas till *wårdha*, *wårdher*, *wårdh*, ehuru formerna på denna tid oftast skrevos *wordha* etc. Även om vi i preteritum mycket tidigt fått *vart* med *t* i ändelsen[3], låter sig väl tänka en nybildning *wårt* till *wårdha* i analogi med *koma*, pret. *kom*, *vara*, pret. *var*, *hugga*, pret. *hug*, *falla*, pret. *fal* m. fl., som ännu leva kvar i nysv. dialekter.

Ett faktum är, att vi stundom finna *o*-skrivning både i infinitiv eller presens och i preteritum singularis i samma urkunder; så i Stockholms stads tänkeböcker 1474—83 och i Murarnes skrå och Dragarnes skrå (se ovan!). Samma är förhållandet i n:o 425, Kalmar 1513 $^{14}/_{9}$, Johan Månsson[4] till Sten Sture d. y., där jämte *i* . . *worde*

av biskopen därstädes Otto Svinhuvud, n:o 34, utfärdat i Uppsala av ärkebiskop Jakob Ulvsson, och även i andra diplom.

[1] Diplomet har dock förutom *utsend* supin. 'utsänt' även formen *rädelighed* 'redlighet', som, om den ej beror på dittografi, är en danism.

[2] Har tyvärr ej kunnat få reda på mannens proveniens, men troligen har han anlitat någon skrivare i staden.

[3] Så redan i Cod. Bureanus.

[4] Son till den bekante Magnus Bengtsson (Natt och Dag) till Göksholm i Närke.

'I varden' även förekommer *tha worth sa beslwthet*, 'då vart så beslutat'.

Lika litet som *kärligh* 'kärlek' äro *worda*, *wordher* således danismer, vilket J. Palmér med orätt hävdar i Ark. f. nord. filol., bd 42, s. 144, där han om dessa former (o. a.) påstår, att de »äro främmande för svenskt språkbruk». Om författaren slagit upp *warþa* 'bliva', Söderwalls ordbok, är det troligt, att hans övertygelse på denna punkt snart i betydande grad modifierats, ty i ordboken anföras *o*-former förutom ur ett par goda svenska diplom, det ena utfärdat av Sten Sture, det andra av Hemming Gadh, också ur Rimkrönikan 2 och Didrikssagan.

I BSH 5 har jag funnit *o*-former i flera ej daniserande diplom, t. ex. n:o 41 och 45, utfärdade av Stockholms borgmästare och råd, n:o 34, utfärdat av Jakob Ulvsson, n:o 289 och 458, utfärdade av Johan Månsson, och n:o 148 av Svante Sture.[1]

Det är uppenbart, att man för *o*-formerna ej alls behöver antaga dansk påverkan. F. ö. är det sannolikt (se ovan), att *o*-(*å*-)formen *wort* för äldre tid knappast låter begränsa sig till det uppsvenska området, låt vara att den hittills övervägande är belagd i handskrifter, som låta lokalisera sig till detta område.

Ett annat språkdrag av intresse är -*d*(*h*) för -*t* i ändelser. Substantiver: *hused* 'huset' v. 5187, 6563, *hofued* 'hovet' 5191, *lywsed* 'ljuset' 6582, *sköttebanridh* 'skyttebaneret' 8593, *slotted*(*h*) 'slottet' 8868, 9235, 9523, 9534, 9570, 9579, 9588, 9591, *rögted* 'ryktet' 8963, *hafued* 'havet' 9063, *öled* 'ölet' 9241, *hiärtad* 'hjärtat' 5309, 9515. — Supiner: *broted* 'brutet' 4552, *sultid* 'svultit' 8104; *sampnad* 'samlat' 9153. — Adjektiv: *litid* (oc skal aldre dömas hwarken l. eller stort) 6690. — Adverb: *litid* 4643: 4, 9239, 9613. — Verbform + enklitiskt 'det': *hollered* 'håller det' 5244, *töchted* 'tyckte det' 6576, *mented* 'menade det' 8838.[2]

Av diplomen är det blott ett, Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$, som har en motsvarande form: *loffuod* supin. 'lovat' r. 3.

Formerna äro givetvis exempel på den i Aschw. Gr. § 266 formulerade ljudregeln, att *t* övergår till *ð* i obetonad och svagt bitonig stavelse. Detta *ð* bör sedan ljudlagsenligt bortfalla[3], var-

---

[1] Jfr beträffande samtliga brevutfärdare *wort* ovan!

[2] Också hand 7 har några enstaka former på *d(h)*: *ömnid(h)* 'ymnigt' adv. v. 5831, 6143.

[3] Utom i Skåne-målen, där det blivit *d* (NOREEN, *Vårt Språk* I, s. 100).

vid resultatet blir sådana från uppsvenskt och mellansvenskt talspråk välkända former som *huse* 'huset', *bruti* 'brutit' o. a.

Redan Lundell har i Det svenska landsmålsalfabetet[1], s. 25 f., framhävt bibehållandet resp. förlusten av *t* efter svagtonig vokal som dialektskiljande karakteristikum: »I fråga om förekomsten av *t* anmärker jag följande. I bst. sg. n. af subst. samt sup. af st. verb (gammalt starkt eller nybildadt af verb efter 2:a konj.) ock likaså i n. af adj. o. ptc. på *-en* kvarstår *-t* blott i s. Sverige utom Sk., näml. i Blek., Hall., Vgötl. (utom Vadsbo), samt åt minstone vissa delar af Smål. (Östra h.) o. s. Ögötl. (Ydre); i bst. sg. n. o. adj. n. är *-t* dessutom i behåll äfven i det öfriga Vgötl. (båda Vadsbo), i hela Boh. samt det öfriga Smål. (Västbo, Möre, Stranda); i sup. synes Boh. dels hafva (Oroust), dels sakna *-t* (Sörbygd.), i bst. sg. n. af subst. åter hafva *-t* öfver alt ... Alla andra svenska mål — Skånes mål samt inom dalmålet älfdalskan, som har *ð*, ock Moramålet undantagna — hafva *-i*, *-e*, *-ä*: *locke*, *säte*, *spunne* o. s. v.»

Den, som sist berört frågan, är G. Bergman i sin artikel »*t*-bortfall i svenska folkmål»[2], där författaren upptagit tre böjningstyper, i vilka *t*-bortfallet »har ett större intresse ur dialektgeografisk synpunkt» (1. neutrala substantiver i best. form: *huset.* 2. neutralformen av adjektiver på *-en*: *mulet*, och participer: *bitet.* 3. supinum av 1:a svaga och de starka konjugationerna: *kallat*, *bitit*), och sökt draga gränserna för bortfallet i de olika typerna.

För att börja med den i exemplen från hand 6 talrikt representerade typen *huset*, går enligt Bergman (s. 13) gränsen längst i väster mitt igenom Dalsland, »rätt noga följande gränsen mellan n. och s. domsagorna». Värmland har bortfall, utom i sydöstligaste delen, Visnums h:d. »Här är *t* bevarat, som jag själv konstaterat.»

Troligen menar författaren, att *t* kan vara bevarat, ty i själva verket utgör häradet, alldeles som det av författaren anförda Vadsbo i n. ö. Västergötland, åtminstone delvis ett övergångsområde, där former med och utan *-t* uppträda i samma socknar. Detta framgår av typordslistan för Nysunds s:n, där *t*-former av substantivet upptagas som de normala, men där vid orden *diket*, *ögat* m. fl. anmärkes: »*t* kan stundom bortfalla». Likaså av listan för S. Råda, där ifyllaren vid typen *golvet* meddelar: »*golvə*, *husə* o. s. v. förekomma

[1] Sv. landsm. I: 2.
[2] I *Festskrift tillägnad Hugo Pipping* (Helsingfors 1924), s. 12 ff.

mera sällan», och där han vid typen *diket* meddelar: »Av ord med grav accent torde former utan *-t* förekomma oftare».

Med s. Närke, där författaren konstaterar »kvarstående *t* endast på sydgränsen» torde förhållandet vara enahanda, åtminstone vad beträffar den av författaren nämnda Hammar s:n i Sundbo h:d. Den ena av de två typordslistorna, som uppger sig avse sockendelen närmast Östergötland, anför sålunda *gølvə*, *-ət* m. fl. genomgående, men vid de med gravis blott ett ex. med event. *t*-bortfall: *nypωnə(t)*, den andra däremot, som ej anger, vilken del av socknen den avser, har genomgående *gølvə* etc., etc. och vid typen *diket* blott två exempel med bibehållet *t*: *dịkə* (*-ət*), *ǫgat*, *-æt*, annars bortfall.

Övergångsområdet nordöstligaste Västergötland, sydöstligaste Värmland, sydligaste Närke fortsätter österut i nordligaste Östergötland och sydligaste delen av Sörmland.

Beträffande Östergötland konstaterar Bergman, att »*-t* fallit endast i gränssocknarna i norr». Att det emellertid här, lika litet som på det ovannämnda området, går någon skarp gräns mellan socknar med *t*-bortfall och socknar med bevarat *t*, framgår av det meddelande, som fil. lic. T. Ålander välvilligt lämnat: »I best. form av neutrala substantiv faller *t* i Godegård, Regna, Skedevi, Kvillinge, Simonstorp, Krokek och Kvarsebo. *Men kvarstående t kan även konstateras i alla socknarna utom i Regna och Skedevi*[1], säkerligen beroende på riksspråksinverkan och dialektblandning. Bortfallet torde tidigare ha varit mera förhärskande. Detta gäller även Vikbolandet, där *t*-bortfallet numera måste anses ej tillhöra dialekten annat än såsom ett alternativ i de östligaste socknarna, Jonsberg och Häradshammar, samt Skärgården. I V. Ny i väster ej nu *t*-bortfall, men troligen förr.»

Vad Sörmland angår, hänför sig den av Bergman från T. Ericsson, Södermanlands folkmål s. 138, anförda uppgiften, att »*t* kvarstår mycket sporadiskt och nästan uteslutande sydligt ock västligt», ej — som Bergman tycks mena — till typen *huset* utan avser ändelse-*t* i allmänhet. Visserligen nämnes i formläran, s. 150, kvarstående *t* i neutrala substantiver, »längst i (söder-)sydväst och väster», men yttrandet avser i första rummet enstaviga neutrer av typen *höt* 'höet', varpå talrika exempel anföras.[2] Ericsson fortsätter: »med -t

[1] Kursiverat av undertecknad.

[2] Med avseende på kvarstaendet av *t* i denna typ hänvisar jag till Ericssons språkkarta, gränslinje 5 b.

efter svagtonig vokal blott mycket få: **äpplet** o. d.». Några exempel på typen *huset* med bevarat -*t* anföras således ej, men möjligt är ju, att sådana finnas.

Formerna *hused*, *hofued* etc. hos hand 6 utesluta sålunda —, om man blott tar hänsyn till de nutida folkmålsgränserna — s. Dalsland, Västergötland utom Vadsbo, Östergötland med undantag av de nordligaste ovan nämnda socknarna, och Småland, där *t* i ändelsen är bevarat, som skrivarens dialektområde.

Vad supinformerna *broted* etc. angår, äro de ur lokaliseringssynpunkt av mindre intresse, då gränsen mellan trakter med *t*-bortfall och sådana med bevarat *t* i denna typ går ännu sydligare än beträffande den föregående. Här förekommer enligt Bergman (a. a. s. 15) *t*-bortfall i hela Dalsland, i hela Östergötland utom *a*-målsområdet (i väster) och i ö. Småland utmed kusten ända ned i S. Möre.

Bortfall av *t* i enklitiskt *det* i sådana exempel som *såg-e* 'såg det', *håller-e* 'håller det', *tyckt-e* 'tyckte det' (hand 6: *hollered*, *töchted*) förbigås med tystnad av Bergman, ehuru, såvitt jag förstår, denna typ »ur dialektgeografisk synpunkt» erbjuder minst lika stort intresse som de av honom behandlade.

Då enklitiskt *det* ej upptages i typordslistorna, har jag ej haft tillfälle att närmare fastställa gränserna för *t*-bortfall i typen, men så mycket synes klart, att gränsen i nuvarande tid går nordligare än gränsen för bortfall i best. form av neutrala substantiver.

För Östergötland meddelar T. Ålander följande: »Vad enklitiskt *det* angår, uppträder det i form av -(ə)*t* utan bortfall av *t* i *hela* Östergötland».

Beträffande Sörmland anmärker T. Ericsson, a. a., s. 163: »Neutr. 'det' heter i enklis -*e* l. -(*e*)*t* ... efter kons. t. ex. *ifrån-e*, *räkna ut-et*, *antar-et*, *sönder-t*, *säjer-et* (efter svagton. kons. blott *t*-former); efter vokal: *då tog di-t*, *smälter di-et*, *senn lämnar di-e*, *havi-t*, *vurti-e*, *nämni-e*, *köpte-e* (-*a*), *var stallde du-et*, *varsa-t*, *läsa*-(*e*)*t*, *sköta-e*, *begagna-e*, *torka-e*, *bränna-e* också (med -*e* mäst norrut, likaså) *ha-e*, *på-e*, *ve-e*, *i-e*, *mä-e* jämte *ha-t*, *på-t*, *ve-t*, *reda te-t*, *itu-t*».

Av detta yttrande framgår, dels att det är företrädesvis i norra Sörmland, som *t*-bortfallet förekommer efter former, som ändas på vokal (*köpte-e*, *på-e*), dels att i landskapet *t*-bortfall överhuvud ej alls förekommer efter former, som ändas på svagtonig konsonant (*säjer-et*).

Med Ericssons framställning harmoniera väl de exempel, fil. kand. R. Liljefors meddelat mig ur sina ordsamlingar från Björkviks s:n i sydvästligaste delen av landskapet: *han kunne la blitt-et* 'han kunde ha låtit bli det', *då ä' dä bättre å kasta sin kos-et* 'då är det bättre att kasta det sin kos', *om-e* 'om det'; *spita-t* 'sätta det (=höet) på hässjor', *göra-t* 'göra det' (2 g.); *mä-t*, *på-t* (2 g.), *ve-t*. Ett enstaka exempel på *t*-bortfall finnes alltså, detta i typen *såg-et (om-e)*, annars kvarstår *-t* i samtliga exempel.

Vad Närke beträffar, meddelar M. Borgström, Askersmålets ljudlära[1], s. 11, att i Askersmålet formerna »*-t* ock *-e* förekomma om varandra enklitiskt».

Amanuensen fil. kand. G. Berg har som svar på min förfrågan från olika socknar i Närke meddelat, att i Stora Mellösa (n. om Asker) »bägge formerna av enklitiskt 'det' förekomma, hos yngre endast den på *-et*, hos äldre också den på *-e*, t. ex. *tog-et* l. *tog-e*, men blott *måla-t*». Från Ekeby (Örebro h:d) s. om Örebro meddelas blott *han tog-et*. Likaså blott former på *-t (tog-et*, *stal-et*, *måla-et)* från Hidinge s:n v. om Örebro i Edsbergs h:d, däremot från Knista s:n i samma h:d s.v. om Örebro såväl *tog-e* som *tog-et*, men blott *måla-et*.

Även i Närke, som — att döma av dessa uppgifter — är ett övergångsområde, där i nuvarande tid i vissa trakter *t*-formerna i enklitiskt 'det' äro på frammarsch, förekommer således enklitiskt *-et* i trakter, där det regelbundet heter *huse* 'huset' o. d. med *t*-bortfall.

Samma förhållande tycks f. ö. råda så långt norrut som i västra Västmanland, som ju genomgående har *t*-bortfall i typen *huset*.[2]

Enligt vad fil. mag. E. Holmkvist upplyst, heter enklitiskt 'det' i Nora *-et* efter betonad stavelse *(såg-et)* men *-ått* efter obetonad *(trodde-ått*, *säjer-ått)*. Rektor S. Jansson känner från det något nordligare Lindesberg både *såg-et* och *såg-e* men blott *göra-t*, *säjer-et*.

Ur ULMA:s samlingar från v. Västmanland har fil. stud. S. O. Jansson meddelat mig följande exempel:

Fellingsbro (i sydöst på gränsen till Västmanlands län): *syfta-t*, *mä-t*, men *om-e*. — Viker (s.v. om Nora på gränsen till Karlskoga): *säja-t*, *opp-et*, men *röta-e*, *tog-e*, *hatt-e* ('haft det'), *ihop-e*, *um-e*, *ut-e*, *åv-e*. — Grythyttan (i väster på gränsen mot Värmland): *ihop-et*,

[1] *Sv. landsmålen*, 1914.
[2] Naturligtvis också i typen *bitit* sup.

iser-t ('i sär det'); *behöver-t*; *bygge-t*, *bäre-t*, *lässa-t* ('lassa det'), *gjorde di-t*, *vre di-t*, *på-t* (2 g.), *dra-t*, *i-et*, men *opp-e*, *i-e*, *på-e*.

I västra delen av Värmland tyckas nu ej finnas några enklitiska former med *t*-bortfall. G. Kallstenius, som i Värmländska bärgslagsmålets formlära[1], s. 42 anm. 8, nämner, att enklitiskt 'det' efter vokal och *r* reduceras till *-t* (typerna *ta-t* 'taga det' och *läser-t*), har sig ej bekant något *t*-bortfall. Lektor Kallstenius har dock gjort mig uppmärksam på att L. F. Dahlgren i dikten Skräddern å Skomakern[2] rimmar *store* : *tror-e*[3] ('tror det'). Ehuru Dahlgren — enligt lektor Kallstenius' uppgift — i allmänhet har ur dialektal synpunkt goda rim, kan man ju ej alldeles förneka möjligheten av att rimmet kan vara ett nödrim eller influerat av författarens vistelse i uppsvensk miljö. I varje fall tyckas *t*-formerna nu vara enarådande i värmländska bergslagsmålet.

I betraktande av de nutida gränserna för *t*-bortfallet kan man knappast förlägga hand 6:s språkområde sydligare än till Mälarbäckenet.[4] Det torde emellertid — åtminstone i detta fall — vara förhastat att tro, att gränserna under tidernas lopp ej skulle ha förskjutits.

Det är ju egendomligt, att *t*-bortfall i typen *såg-et* 'såg det' kan förekomma först i Närke och Sörmland, under det *t*-bortfall i typen *huset* anträffas redan i n. Väster- och Östergötland. Snarast skulle man väl väntat, att gränserna för *t*-bortfall i de båda typerna (som ha samma accent) en gång sammanfallit. Apriori är det ju mycket troligt, att starka dialektströmningar skulle gjort sig gällande just i fråga om ändelserna.[5] Om dylik påverkan skett från dialekter med *-t* bevarat i typerna *hus-et* och *såg-et* på andra, där *-t* i dessa typer redan övergått till *ð* eller rentav bortfallit, är långtifrån säkert, att inflytandet skulle bli lika starkt inom bägge typerna. Mycket möjligt är, att det i en del av de påverkade dialekterna kunde resultera i motsättningen *hus-e* : *såg-et*.

I Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, bd 5, har jag i en

[1] *Sv. landsmålen*, 1907.
[2] Viser på varmlandske tongmåle (3 uppl. 1914), s. 68.
[3] Å ja väsch, sa Anna, den saka ä klar,
att int kan du dans' mä di böxaan du har,
för hòla på knäa ä nästa för store. —
Dä har du allt rätt i, sa Jon, å ja' tror'e.
[4] Former som *håller-e* förekomma ju enligt T. Ericsson ej ens i Sörmland.
[5] Jfr t. ex. med avs. på försvagning av ändelse*vokalerna* H. Geijer, *Tilljämningens och apokopens utbredningsvägar* (*Sv. landsm.* 1922, h. 1), s. 74.

del diplom funnit skrivningar, som visa, att övergången $t > \eth$ i ändelser en gång varit utbredd över ett större område än det, som nu har *t*-bortfall.

Så i några diplom utfärdade av Växjö-biskopen Ingemar. N:o 86, Kronoberg 1506 $^{29}/_{8}$: *kastad, forfaridh* sup.; *wförtöffwadh* adv.; *nokodh* 'något', *intid(h)* 2 g. pron.; *haffwod* 'hava det'. N:o 99, Kronoberg 1506 $^{29}/_{11}$: *loffwodh* 'lovat' sup.; n:o 164, Kronoberg 1507 $^{16}/_{10}$: *legadh, swarodh* 'svarat', *waridh* sup.; *nokodh* 'något' pron. N:o 319, Kronoberg 1510 $^{30}/_{9}$: *prestamotid* 2 g. subst.; *forfaredh, warid* sup.; *loffwad* part. pret. ne. N:o 329, Kronoberg 1510 $^{21}/_{11}$: *begärod* 'begärt', *warid, wäridh* id. sup.; *warad weder* 'varnat' part. pret. ne.; *Nokod* 'något' pron.

Det är visserligen mycket problematiskt, i vad mån diplomen avspegla biskopens eget språk.[1] Å andra sidan är ej troligt, att biskopen, själv infödd i stiftet[2], som kansler skulle brukat en klerk från annat stift. Men till Växjö stift hörde på denna tid *ej* Kalmar län — den enda del av Småland, som har *t*-bortfall åtminstone i *en* av ovanbehandlade kategorier, nämligen i supinum — utan blott det gamla Värend[3].

Andra i mitt tycke än mer bevisande brev äro några, egenhändigt skrivna av den historiskt ryktbare Hemming Gadh.

Så n:o 92, Hossmo 1506 $^{15}/_{10}$: *saltidh* 'saltet'; n:o 95, Kalmar 1506 $^{3}/_{11}$: *märked* subst., *äskiad* supin.; *flyd* 'fly det, ordna det'; n:o 170, Kalmar 1507 $^{7}/_{11}$: *klostridh* subst.; n:o 517, Stockholm 1520 $^{3}/_{9}$: *ofortöffuadh* adv.

Förutom i supinum *(äskiad)*, där *t*-bortfall enligt Linder a. a. nu förekommer så långt söderut som i S. Möre, finnes, som synes, övergången $t > \eth$ i breven belagd också i substantiver (3 g.), där nu *t*-bortfall ej förekommer sydligare än i n. Östergötland (se ovan!), och i enklitiskt *det* (1 g.), där bortfall nu för tiden[4] förekommer först i Sörmland. Då Hemming Gadhs brev ej i minsta mån äro daniserande, är det mycket troligt, att formerna (liksom så många andra hos honom) representera hans talspråk. Men Gadhs hemort var Hossmo, strax sydväst om Kalmar[5], och han tycks de tider, han

[1] Så antager utan vidare K. H. KARLSSON, *Ark. 5*, s. 166 f., där han ur nämnda diplom framdrager talrika exempel på vokalbalansen *a : ĕ*.

[2] Enligt uppgift av K. H. KARLSSON, a. a., s., 167 f. i Väckelsångs s:n av Konga h:d.

[3] STYFFE, *Skandinavien under unionstiden*, s. 201.

[4] Och ej i alla ställningar. Se ovan.

[5] G. CARLSSON, *Hemming Gadh* (Uppsala 1915), s. 2 och passim.

ej var utrikes, mest ha vistats i sin hembygd Småland eller i Östergötland. Om man ej vill tro, att formerna härröra från hans talspråk, tvingas man till antagandet, att de uppsvenska formerna på -*d*(*h*) vid denna tid vunnit sådant burskap inom svenskt skriftspråk, att det föll sig naturligt t. o. m. för sydsvenskar att använda dem. Ett dylikt antagande tror jag emellertid, att man drager sig för.

Så oerhört än gränserna för *t*-bortfallet måste ha förskjutits, om formerna i biskop Ingemars och Hemming Gadhs brev representera brevutfärdarnas talspråk, tror jag ej, man har rättighet att direkt förneka möjligheten härav. Detta så mycket mindre, som dels vissa meddelare (se ovan!) observerat, att *t*-formerna i våra dagar äro i framryckning, och det dels sedan länge varit känt, att åtskilliga andra sydsvenska dialektdrag (såsom t. ex. skorrande *r*) vunnit terräng norrut.

Dubbelskrivningar av vokal, som — åtminstone somliga av dem — ur lokaliseringssynpunkt böra tillmätas betydelse äro de, som återfinnas i *wiiste*[1] (: *liste*) 'visste' v. 4643: 3, *wiiste* v. 4679, *liiste* (: *wiste*) 'list' v. 5257, (*forwiste* :) *liiste* v. 9146, 9381 f., *liist* (: *frest*) v. 9468; *haalss* ('hals') : *faalss* ('falskhet') v. 6684 f., *hoors* 'häst' v. 8088, *fraam* 'fram' v. 9031, *aan* pr. ind. 3 sg. 'unnar' v. 6672, *hwaas*[2] 'vassa' v. 8633.

För att börja med formerna *viiste, liist* o. d. förekommer ju nu lång vokal framför -*st* i de uppsvenska målen. Västerut förekommer det i Västmanland (också i Örebro län)[3], och österut i Sörmland.[4] Tyvärr har T. Ericsson ej alls några uppgifter om dess utsträckning åt söder, men enligt meddelande av fil. kand. G. Liljefors torde exempel på vokallängd i denna ställning saknas åtminstone i Björkvik i söder. Då det är ett typiskt uppsvenskt drag, är ju troligt att det i likhet med andra dylika i Sörmland har en nordöstlig utbredning.

Formerna *haalss*, *faalss*, böra i nutida svenska folkmål motsvaras antingen av *hąs*, *fąs*, med lång vokal och *l*-(*l*-) bortfall framför *s* eller av *hąṣ fąṣ* o. d., med lång vokal + supradental eller kakuminal. Former med *l*-bortfall förekomma nu ej sydligare än i Dalarna[5], former med supradental däremot både i Västmanland och Uppland.[5]

---

[1] Jfr *westen* 'visste han' v. 9345.

[2] Thera dalapila waro sa h. forsan ('voro så vassa i sanning').

[3] L. F. LEFFLER, *Anteckningar om Västmanlands folkspråk*, *Sv. fornminnesföreningens tidskrift* II, s. 39 f.

[4] T. ERICSSON, *Södermanlands folkmål*, s. 73.

[5] NEUMAN, *Vokalbalansen a: å*, s. 42.

Beträffande Sörmland yttrar T. Ericsson, a. a. s. 125: »Slutligen uppträder också emot de givna principerna *l* i 'fast' förbindelse med följande *s*, ehuru betydligt vacklande och oklart, i ord som **pölsa, polska** (jfr **'hamburska'**), **bolster**, kanske **jolster** en videart, **hals** — egentligen blott tillhöriga sdt., det första dock allmänt även norrut (åtminstone som ortnamn) ock det sista funnet också västerut.» Av yttrandet framgår, att i orden på vissa områden (oftast i Södertörn) förekommer kakuminalt (s. k. tjockt) *l*,[1] men författaren nämner varken här eller i kapitlet Kvantitet, s. 69 ff., att vokalen framför *ls* skulle vara förlängd.

Förlängningen i former som *hoors* 'häst', av undertecknad[2] anförd ur Cod. Holm. B 24 och Cod. Ups. B 16, båda från Mälarområdet, är i nutida svenska dialekter ej belagd sydligare än i Sörmland. I v. Västmanland har jag själv några gånger hört dylika uttalsformer med åtminstone halvlång vokal,[3] och för Sörmland uppger T. Ericsson (a. a., s. 72) med lång stamvokal ej blott orden *syrsa* och *gers* (där urspr. lång vokal kan ha bevarats) utan även *forsa*, *i morse*.

Vad beträffar formerna *fraam* adv. och *aan* 'unnar', förekommer den förra (a. a., s. 43, 55) i Cod. Holm. B 24 och Cod. Ups. B 16, och vad den senare angår, har jag (a. a., s. 55) anfört de likartade *meen* 'män' (7 g.), *saan* adj. ne. pl. 'sanna' ur Cod. Ups. B 16 och *(-)maan* m. ur diplomen (RA) Thorshälla 1486 $^{5}/_{8}$ och 1486 $^{4}/_{10}$. I diplomet (RA) Stegeborg 1451 $^{19}/_{1}$, utfärdat av Erik Niperts, lagman i Östergötland, och Åke Jönsson förekommer ävenledes *meen* 'män', vilket tycks visa, att förlängningen framför *nn* en gång sträckt sig sydligare än till Sörmland.

Skrivningar med *y* för väntat *i* förekomma hos hand 6 än talrikare än hos hand 7: *brynnande* part. pres. v. 5173, *forspylle* inf. 5108, *hwy* frågeadv. 5254, *yla* pr. ind. 3 pl. 9323, *ylla* adv. 4554, 6600, 8866, 9158, 9220, 9488, 9564, *ylle* id. 9422, *ynnan* adv. 5099, 8551, 8834, *ynne* adv. 8493, 8997, 9012, 9380, 9573, *ysen* m. 6595, 8072, 8090, 8095, *myld* adj. 6641, *mynnatta skede* 'midnatts tid' 8110, *mynne* 'mindre' 8625, 'minne' 9444, *syn* pron. a. sg. m. 8603, ne. pl. 6604, *synne* d. sg. f. 5204, *syna* a.[?] sg. f. 6598, a. pl. 5111, 6608, 8545, *syn* n. 'gång' 8093, 8892, *synne* n. 'gång' 8575, 9043,

[1] I **hamburska** också supradental.
[2] NEUMAN, *Vokalbalansen a:d*, s. 43, 55.
[3] Tyvärr ej anträffade i mina anteckningar.

9379, 9407, 9443, *tyende* räkn. 6646, *wy* pron. 5227, 5230, 6682, 6684, 8082, 8542, 8570, 8571, 8998, 8999, 9001, 03, 05, 07, 08, 9114, 9257, 9318.

Om *y*-formerna hos hand 6 gäller detsamma, som jag ovan s. 139 yttrat om dem hos hand 7, att de flesta av dem torde vara rena skrivformer. Å andra sidan kan naturligtvis ej förnekas möjligheten, att en del av dem representera verkligt uttal. T. Ericsson, Södermanlands folkmål s. 96, anför så t. ex. förutom *spylla* 'spilla' också *ylla* 'illa'. Vad som gör särskilt sannolikt, att *y*-formerna hos hand 6 blott äro skrivningar, är, förutom den omständigheten att de flesta ej finnas belagda i svenska dialekter, det faktum, att vi hos hand 6 finna talrikt exemplifierad den rakt motsatta övergången (delabialiseringen) av *y* > *i*.

Detta gäller icke blott ursprungligen kort vokal med exemplen *inbiggiara* v. 8134, *licko* obl. sg. 'fortuna' 8541, *licke* idem 9394, *mikit* adv. 'mycket' 9324, *forgilte* part. pret. pl. 'förgyllda' 5173, *hillade* sg. 'hyllade' 9540, *skinden* 'skyndade han' 9127, *skinda* pret. 3 pl. 'skyndade'[1] 9024, utan även ursprungligen långt *y*: *frisa* inf. 8073, *tidzke* n. pl. 'tyska' 8948, *flidde* pret. 3 pl. 'flydde' 9274.

Delabialiseringen *y* > *i* förekommer nu för tiden företrädesvis i de uppsvenska dialekterna. Hesselman konstaterar den (Sveamålen, s. 57) för Södertörn och delar av Dalarna[2], varjämte han (a. a., s. 49) nämner, att övergången »ej är alldeles främmande för Uppland».

Vad Sörmland angår, meddelar T. Ericsson (Södermanlands folkmål s. 101) att delabialiseringen ej är begränsad till Södertörn utan dessutom förekommer både norr- och västerut, samt dessutom i några spridda exempel här och där. »I norr (på Selaön t. ex.) har företeelsen mera tillfällighetens natur, men i Vingåkerssocknarna ock Sorundatrakterna är den ett framträdande karakteristikum, så att det t. ex. om Vingåkersbon säges, att 'han sätter *i* där det skall vara *y* ock tvärtom' — en sanning med stark modifikation. Sorundabon saknar värkligt *y*, kan man å andra sidan säga, ock kommer normalt ej längre än till *y̦*.»

Delabialiseringen är emellertid ej inskränkt till nu nämnda uppsvenska landskap (och nordligare; se nedan). Vid genomgång av typordslistor har jag kunnat belägga den också för Närke.

---

[1] The baro til skips i alla stunde
oc ski*n*da sig teda*n* huat the kunde.

[2] Beträffande utbredningen se NEUMAN, *Vokalbalansen a:d*, s. 32, anm. 1.

Typordslistan för Lännäs, Askers h:d (på gränsen mot Oppunda h:d i Sörmland) upptager sålunda flera former både med kort *i*, t. ex. *bɪn (byn)* 'byn', *sɪns* 'synes', *ɪtras (y)* 'yttras', och med långt *i*, t. ex. *dɪr* 'dyr' *nɪpon* 'nypon', *fɪra* 'fyra', varjämte upptecknaren i en särskild not anmärker: »Uttalet *i* motsvarande hsv. *y* är ännu vanligare hos de yngre och yngsta. Skolbarnen lära vid rättskrivningen ha mycket svårt att skilja på *i* och *y*.»

I typordslistan för det nordväst om Lännäs belägna Stora Mellösa återges långt *y* regelbundet med *i* (*ɩ*). Också riksspråkets korta *y* tecknas i allmänhet med *i* t. ex. *ɩpa* 'yppa', *ɩksa* 'yxa' *bɩta* 'bytta' *fɩla* 'fylla', *stɩkə* 'stycke', men några exempel på den för Närke (och götamålen) karakteristiska utvecklingen finnas också: *løfta* 'lyfta', *fløta* 'flytta', *søskən* 'syskon', *bøksər* 'byxor', *høla* 'hylla', *tøka* 'tycka'.

Det är dock ej blott i dessa mot Sörmlandsgränsen liggande socknar, som delabialiseringen uppträder. I typordslistan för Kumla (nästan i centrum av landskapet) meddelar upptecknaren i samband med formerna *lɩsa* 'lysa' *nɩsa* 'nysa': »I en mängd ord med hsv *ȳ* förekommer *ɥ* omväxlande med *ɩ*». Blott några få ord med *i* för riksspråkets *y̆* anföras: *ɩpa* 'yppa', *stɩkə* 'stycke', men i de flesta fall uppvisa orden (om ej *y* kvarstår) övergången *y* > *ö*, t. ex. *løfta*, *fløta*, *røg*, *øksa* m. fl.

T. o. m. så långt västerut som i Skagershult på gränsen mot Västergötland tyckas förekomma sporadiska exempel på övergången, att döma av typordslistans *ɩpa*~*øpa* 'yppa'.

Även från Värmland anföras enstaka exempel, t. ex. av A. Noreen i Fryksdalsmålets ljudlära (Uppsala 1877), s. 11, och av G. Kallstenius i Värmländska bärgslagsmålets ljudlära, s. 162. Från Västergötland däremot har doktor J. Götlind, enligt vad han meddelat, sig ej bekant någon delabialisering av *y*.

Om man tar hänsyn till de nutida dialektgränserna, skulle hand 6 snarast lokaliseras till Sörmland, Närke, Uppland, Dalarna eller Hälsingland, i vilket sistnämnda landskap delabialiseringen också anträffas (Hesselman, Sveamålen, s. 49). I betraktande av att delabialiseringen förekommer i Sörmland i Vingåkers-socknarna på gränsen mot Östergötland (Finspånga läns h:d) och i Närke så långt i sydväst som i Skagershult på gränsen mot Västergötland, är emellertid ej uteslutet, att företeelsen i äldre tid kan ha sträckt sig ett stycke in både i Öster- och Västergötland.

Vad det förra landskapet beträffar, tala en del *i*-skrivningar i fragment C av Östgötalagen[1] därför. E. Olson, Östgötalagens 1300-talsfragment anför, s. LIX, blott 1 exempel på övergången $\bar{y} > \bar{\imath}$: *lipno* 'lydnad', men, s. LVIII, ej mindre än 7 på $\breve{y} > \breve{\imath}$: *filghe*, *lictat*, *skilder* f. pl., *skilde* adj., *stild; iæmskilde*, *firitighi*. Textcodex och de övriga fem fragmenten av ÖgL sakna *i*-former. Det ligger nära att tro, att skrivaren av fragm. C, i händelse han varit östgöte, härstammat från gränstrakterna i norr.

Vad Västergötland angår, finnas åtskilliga *i*-skrivningar i huvudtonig stavelse såväl i Äldre och Yngre Västgötalagen som även (mindre bevisande) i Bjärköarätten (Kock, Sv. ljudh. I, s. 445).

Beträffande Uppland, där i nuvarande tid enligt muntligt meddelande av prof. Hesselman delabialiseringen förekommer mera sporadiskt, är möjligt, att den i äldre tid varit mera accentuerad och utbredd över ett större sammanhängande område. Den har av N. Beckman[2] konstaterats i Cod. Vikstad, av undertecknad[3] i Didrikssagan (hand 2) och av S. Henning[4] i Ericus Nicolais Dyäffwlsens frästilse, Olavus Johannis Gutos Ars Moriendi och Cod. Vaticanus, samtliga representerande upplandsspråk.

Andra former med en typiskt nordlig utbredning äro *forst* adv. 'först' v. 5157, 6670, 8591, 9225, *storte* 3 pl. pret. 'störtade' 8941, *sompnen* 'sömnen' 9400. Såsom undertecknad, Språket i Nya Testamentet 1526 (ANF 43), s. 39 f., visar, förekomma formerna (eller liknande) i Sörmland, Uppland, s. Dalarna och Västmanland (även i väster), men saknas i Östergötland och i stort sett i Närke.[5]

Enstaka former, som verka uppsvenska, äro f. ö. *lethe* 3 sg. pret. konj. 'läte' 5106 och *skywtit* supin. 'skjutit' 6567.

G. Bergman, som i sitt arbete Utvecklingen av samnordiskt *e* sökt draga gränserna mellan de områden, som bibehållit *ē*, och dem, där det utvecklats till *ä*, anser (s. 12), att *grät* och *lät* äro normalformer i Sörmland med undantag av de östligaste (Södertörn) och nordligaste trakterna. Han påvisar även *ä*-former för Närke (s. 11) och en socken (Lindesberg) i v. Västmanland, där dock nordligare

---

[1] Signum: Fr. Ups. B 22.

[2] *Studier i outg. fsv. handskrifter*, s. 119.

[3] *Utbredningen av vokalbalansen a : å*, s. 68.

[4] *Ericus Nicolais Gerson-översättningar* (Uppsala 1927), s. 51, 145.

[5] Jfr dock HESSELMAN, *I & Y*, s. 145: »Nke *sømnig* Skagh.», vilket visar, att i detta landskap sporadiskt $y > ø$ framför *-mn (vn)*.

(Ramsberg, Ljusnarsberg) förekomma *e*-former, som äro normala för de uppsvenska folkmålen (a. a., s. 29).

Vad *skywtit* beträffar, har J. Lundberg, Studier över andra starka verbalklassen i nysvenskan (Lund 1921), s. 110 f. och passim, uppvisat, att utjämningsformerna *sköto(<skuto)*, pret. pl., *skiutin(<skutin)* partic. pret. först[1] möta i urkunder från Mälarområdet, där formerna finna sin naturliga förklaring i de dialektala förhållandena.

Av de participformer med *-iu-*, som Lundberg (efter Söderwall) anför, äro två hämtade ur Stadga för ett S:t Görans gille[2] (från 1500-talet men i avskrift från slutet av 1600-talet), i vars språk förekomma flera uppsvenska drag. Så *i* för *y* i *diran* adj. a. sg. m. 'dyr', *oliþno* a. sg. f. 'olydnad', *ixe* a. s. f. 'yxa', *sistrom* d. pl. 'systrar', *stirkia* inf. 'styrka'; *tonno* a sg. f. 'tunna' 2 g.; *tilsetther* partic. pret. m. 'tillsatt'.

Den tredje citeras ur n:o 47 i Styffe, Bidrag t. Skand. hist. V, ett brev av Sten Kristiernsson Oxenstierna till Svante Sture, Hossmo 1505 $^{18}/_{8}$. Brevet verkar f. ö. daniserande med former som *Bleghinsfare* 'Blekingsbor', *teslighis* 'desslikes' m. fl., men formen *skiwthen* vittnar för att också brevutfärdarens språk kommit till sin rätt.[3]

Om hos hand 6 finnas otvetydiga uppsvenska språkdrag, så finnas där emellertid också former, som i närvarande tid tyckas höra hemma i åtskilligt sydligare trakter.

Så *mongahonde* 'mångahanda' 5181, *vonda* obl. sg. 'vånda' 5192, *wonda* (obl. sg.) : (til . . .) *honda* 6548 f., 9119 f., 9161 f., *wonda* n. sg. (: anda) 6582, (bestanda :) *wonda* obl. sg. 6681, *wonda* obl. sg. (: a handa) 9349, (lande :) *wonde* obl. sg. 8572.

Om *å* för riksspråkets *a* framför *-mm (< mb)* och *-nd* anmärker T. Ericsson, Södermanlands folkmål, s. 84, att *a* förekommer i norra och östra delarna av landskapet[4] »mot *å*-ljud i södra, inre ock särskilt västra Sdml. i några hithörande ord.: *band*, *hand*, *sand*, ?*grand*, *ande; kamm*, *-a, lamm*, *-a*, *damm*, *-a,* sg. Egendomligt allmänna äro *ånn* and, *åen* andedräkten, *åndra* träsko källkar.»

Västerut förekomma former som *bånn* 'band', *hånn* 'hand' knappast nordligare än i Närke och Nora s:n av Västmanland[5]

[1] Ej sällan på 1600-talet.
[2] Av KLEMMING utgiven i *Smådstycken på fornsvenska* 1 (SFSS).
[3] Det är ju en Oxenstierna till Salsta i *Uppland,* vi här ha att göra med.
[4] D. v. s. just de delar som i allmänhet uppvisa uppsvenska dialektdrag.
[5] Redan anmärkt av L. F. LEFFLER (*Fornminnesföreningens tidskr.* II, s. 37).

och östligare än i de västmanländska gränssocknarna mot Värmland.

Det är dock möjligt, att övergången *a* > *å* framför *-nd* en gång ägt rum över ett större område. N. Beckman anför i Studier i outgivna fsv. handskrifter, s. 135, formerna *stondith, hondom* (2 g.) ur Cod. Holm. B 23, som enligt hans bevisning s. 126 f. med stor sannolikhet är skriven i Stockholm.

Ett par Stockholms-urkunder från senare tid, där jag funnit dylika former, äro utgivna av Klemming i Skråordningar.[1]

Så förekomma i Arbetstaxa 1546 *bond(h)* s. 320 (5 g.), *ordbond*[2] (2 g.), *alle honde* 325, och i Arbetstaxa 1574: *bond* 329, 332 (2 g.), *Tunnebond, fatebond* 332. Likaså i Tunnbindarnes skrå (fr. början av 1500-talet, men i officiell avskrift av 1579): *wredz hånd* 220, *Båndewerck* 221, *Häringebåndh* o. d. (2 g.), *bånde* pr. konj. 3 sg. 224.

Det är alltså ej uteslutet, att en handskrift med övergången *a* > *å* framför *-nd* kan härröra från ett område något nordligare än det, som nu för tiden uppvisar *å*-former.

Andra former, som med hänsyn till de nutida dialektgränserna än mindre tyckas stämma med de ovan behandlade uppsvenska dragen hos hand 6, äro en del exempel på övergångarna *ĭ* > *e* och *y̆* > *ö*.

Exempel i lång stavelse: *skepte* pret. konj. 3 sg. 'skiftade' 6639, *skeptes* pret. ind. 3 pl. 'skiftades' 5179; *westen* 'visste han' 9345. — *störkia* inf. 6687; *rögted* 'ryktet' 8963; *til röggia* 9294; *löcke* a. sg. f. 9006; *röckia* inf. 9105, pr. ind. 3 pl. 8935, 9110, *röckie* pr. konj. 1 pl. 9005, *rögte* pret. ind. 3 sg. 9355, 3 pl. 9211, *röcte* 3 sg. 9362, 3 pl. 9309; *tilröchte* pret. ind. 3 sg. 8945; *tröckia* pr. ind. 3 pl. 8936; *fortrögte* pret. ind. 3 sg. 5143; *stöcke* n. 6693; *töckia* inf. 9158, *töcker* pr. ind. 3 sg. 4871, 9005, *tögte* pret. ind. 3 sg. 5205, 8985, 9310, *töckte* idem 9412, *töchte* idem 9488; *fortögte* pret. ind. 3 sg. 5144; *bössor* 8841, 8939; *sköttebanridh* 'skyttebaneret' 8593; *skötteba(a)ta* 8937, 9039; *löste* pret. ind. 3 pl. 'hade lust' (: tröste 'modiga') 9057.

Exempel av typerna *bitin* 'biten' och *viku* 'vecka': *wele* n. sg. 'vilja' 9143, *i vele* 'I viljen' 5235, *velen i* 'viljen I' 9319; *gefuet*[3] sup.

Former med *å* i andljud (typen *åndra*) förekomma dock över ett större område av landskapet.

[1] SFSS 13.

[2] SCHILLER u. LÜBBEN: *Ortbant* m. die metallene Einfassung der Degenspitze.

[3] KLEMMING felaktigt: *gifuet*.

'givit' 6554; *drefuet* sup. (: tilscr*i*uit) 'drivit' 8536; *framreden* part. pret. 'framriden' 8101. — *grepo* pret. ind. 3 pl. 8509.

I åtskilliga av de långstaviga formerna med *e* och *ö* kunna ljudövergångarna visserligen ha inträtt även på typiskt uppsvenskt område, nota bene i sådana, där stamvokalen föregås av *r*, *l* eller efterföljes av *r*, *l* + annan konsonant än *j*[1], och i andra såsom *rögted* 'ryktet', *bössor*, *skötte*-, kan *e*, *ö* möjligen förklaras av att de äro lånord[2], men i varje fall återstå flera, bland dem *westen* 'visste han', *löste* 'hade lust' och *til röggia*[3] 'till rygga', som i närvarande tid enligt Hesselman ej förekomma på det »svenska» (= uppsvenska + mellansvenska) området annat än i »en från de öfriga 'sv.' målen afvikande dialekt, som låtit *i*, *y* bli *e*, *ö* äfven 'i långstafviga ord' nämligen i de ställningar, där denna öfvergång utanför det sv. området är jämförelsevis vanligast: framför *kk*, *pp*, *(tt)*, *kt*, *ft* och *s*-förbindelser — och oberoende af föregående *r*, *l*» (a. a., s. 197). Av sammanhanget framgår, att det närmast är Närkes-målet, som författaren avser. Övergången är dock dessutom belagd ej blott i v. Västmanland[4] utan även i s. Dalarna. I mina fem år gamla excerpter ur en ordsamling från Husby s:n har jag sålunda funnit formerna *smeta* 'smitta', *svekt* f. 'svikt', *vefta* 'vifta', *vekt* 'vikt', *tvest* 'tvist' m. fl., vilka exemplifiera en övergång *i* > *e* i fall, där ej *r*, *l* föregå eller följa efter vokalen.[5]

Betydligt större svårighet erbjuda vid första betraktandet formerna med *e* av typerna *bitin*, *viku*. Visserligen kunna också här några förklaras som analogiformer. Så ligger ju nära till hands antaga, att *wele* n. sg. fått stamvokalen *e* från den oblika formen *welia*, att *i vele* 'I viljen' fått *e* från 1 och 3 pl. *weliom*, *welia*, att *gefuet* sup. ombildats efter *gefua* inf. och *gefuer* pres., och att *grepo* pret. 3 pl. ombildats efter sing. *grep*, men i varje fall föreligga *e*-former *(drefuet*, *framreden)*, som ej kunna förklaras såsom uppkomna genom analogipåverkan från infinitiv och presens, som ha långt *i*. Utesluten är ju ej påverkan från synkoperade former, men att denna ej varit stark, framgår av förhållandena i nutida uppsvenska dialekter, där typen *beten* 'biten' partic. ju alldeles saknas.

---

[1] Hesselman, *I & Y*, s. 176 ff., s. 199 ff.

[2] Jfr dock Hesselman, a. a., s. 188.

[3] Enligt Hesselman, a. a., s. 183, inträda ej övergångarna framför -*gg*, även om *r*, *l* föregå.

[4] Återkommer därtill i min inledning till utgåvan av Cod. Ups. C 20.

[5] Något exempel med *e* (<*i*) före *gg* har jag dock ej antecknat.

Äro då dessa *e*-former ljudlagsenligt otänkbara i en uppsvensk eller mellansvensk dialekt? — Enligt min åsikt är så ingalunda fallet.

Hesselman har av det motspänstiga materialet tvingats att antaga en utveckling *ĭ* > *e*, *y̆* > *ö* efter *r*, *l* i långstaviga ord.[1] Av språkbruket i äldre urkunder och av enstaka upp- och mellansvenska dialektformer tvingas man till samma antagande rörande de ursprungligen kortstaviga typerna *bitin*, *viku*.

I SDns förekommer en massa exempel på formerna *skrefwen*, *skrefwit* o. d. i uppsvenska diplom. De flesta av dessa former äro, såsom jag vid annat tillfälle kommer att visa, orätt återgivna av utgivaren, men några har jag vid kontrollering funnit riktiga. Så *skrefuith* i n:o 780 (Askers sockenstämma 1406 18/11), som f. ö. uppvisar flera exempel på övergången *ĭ* > *e*, *(y̆* > *ö)*: *weterlikith*, *leghat* sup., *skepadhe* pret., *Mekäl* 'Mickel'; *bördh*, samt formen *jæk* (4 g.) 'jag', som Beckman[2] uppvisat i de sörmländska laghandskrifterna Cod. Hammarstad *(jek)* och Cod. Ups. B 6. Vidare *blefwith* sup., *screffith* part. pret. i n:o 2418 (Stockholm 1417 14/10, Bröderna Nilsson och deras mor sälja till sin avlidne faders bror Peter Olovsson den andel i ett stenhus i Sthlm, som de ärvt efter fadern Nils Olovsson Blymästare), som också innehåller den i Stockholm vanliga formen *brödhra* n. pl. 'bröder' och de uppländskt verkande formerna *kondom* pret. 1 pl., *konde* pret. 3 pl. 'kunde'.

Andra diplom i RA, där jag händelsevis funnit dylika former äro Strängnäs 1450 20/8 (Biskop Sigge och hans bröder, Gösta och Fader Ulvsson, sälja till Johan Karlsson, lagman i Sörmland, en gård i Strängnäs): *begrepen*[3], och Stockholm 1454 28/7 (Ingemund Arvedsson på Valsö och hans hustru erkänna, att Erengisle Nilsson på Hammarstad avbetalat 250 stockholmsmark för gårdarna Valsö och Västervik, som han köpt av dem): *skrefwit* sup., *för screfwit* part. pret. Diplomet uppvisar f. ö. formen *wessa* (till thessa breffs mer*e* w.).

Också vid genomgång av Styffe, Bidrag, bd V, har jag funnit några uppsvenska diplom med exempel på övergången.[4] Så n:o 381

[1] »Men företeelsen uppträder egendomligt sporadiskt och tillfälligt» (a. a., s. 180).

[2] *Studier i outg. fsv. handskr.*, s. 144, 148.

[3] »swa stora*n* langa*n* oc bredha*n* so*m* ha*n* nu begrepen (= inneslnten) är».

[4] De följande formerna ha i danska RA på min begäran kontrollerats av Cand. Mag. E. KROMAN.

(Uppsala hösten 1511, Lasse Andersson till Svante Sture), som förutom formerna *wi tilscreffue, wii* .. *grepum* pret. pl., *dreffwidh* sup. också uppvisar *förledhen*, som torde vara lån från lågtyskan[1], och n:o 383 (s. l. i okt. 1511, Bengt Laurensson på Frötuna[2] till Svante Sture): *reffw* pret. 3 pl. 'revo' samt *geffwith* sup., *wth geffwen* part. pret., vilka senare former (se ovan) kunna vara analogiformer[3] efter presens, *gewer*, som också förekommer.

Med tillhjälp av ovan formulerade ljudregel förklaras också enklast det av Hesselman, I & Y, s. 161, ur Gustav Adolfs egenhändiga brev citerade *skrefwen*, samt *e*-formerna i Bibeln 1541: *bescreffuen* (a. a., s. 160 not 1), *bedreffuit, bleffuen* och de många exempel på *bleffuen, blefuet*, som Hesselman (s. 162) konstaterar hos uppsvenskar.

Det är också möjligt, att det i riksspråket väl uteslutande litterära ordet *treven*, som Hesselman (s. 163) anser vara en efter de synkoperade formerna (*trevne* o. d.) uppkonstruerad skriftspråksform, exemplifierar en sporadiskt även i mellansvenska och uppsvenska dialekter förekommande ljudlagsenlig utveckling.

Ordet förekommer ju i allmänhet i dessa dialekter under formen *triven* (a. a., s. 107 f.), men *e*-formen saknas ej heller. I uttrycket *han ä' treven* 'han är trevlig', meddelat[4] från Lerbäck s. om Hallsberg i Närke, kan ju tänkas påverkan i senare tid från riksspråkets 'trevlig', men detta kan näppligen vara fallet med det från Lännäs (i samma landskap vid gränsen till Sörmland) meddelade[4] *koa ä' treven te å äta* 'kon är matfrisk' (»i utdöende»). — Formen förekommer dock ej blott i Närke. Också från Kung Karl i s. Västmanland uppgives[5] såsom ett genuint folkligt uttryck *han ä' treven te å äta*, använt om hästar och andra djur. Likaså har jag i en ordsamling i ULMA från Huddinge i Sörmland någon mil s. om Stockholm funnit frasen *han e treven te villa ha i sej*.

De anförda exemplen stödja min på det medelsvenska materialet grundade hypotes. Att vi ej nu — såvitt jag vet — i uppsvenskan och mellansvenskan finna former som *drevit, blevit* sup., *dreven, ble-*

---

[1] HESSELMAN, *I & Y*, s. 163.
[2] I Uppland.
[3] Att dylika former förekomma i uppsvenskt talspråk på 1600-talet, framgår av ett exempel *gefvit*, anfört (utan kommentarer) av E. WESSÉN, *Några anteckningar om språket i »Agneta Horns leverne»* (*Nysv. Studier* 1926, s. 39).
[4] Av fil. stud. S. THORNELL.
[5] Av fil. stud. T. OLSSON.

ven part. pret., beror naturligtvis därpå, att formerna, som väl alltid varit sällsynta[1], varit utsatta för starkt tryck av former av typen *bita*, *bet*, *biten*, där stamvokalen ej föregicks av *r*, *l*.

Ett annat språkdrag, som kanske verkar mer götiskt än uppsvenskt, är *-et* för *-it* i ändelser hos supiner, participer, adjektiv och adverb.[2]

Supiner: *broted* 'brutit' 4552, *komet* 5208, 9288, *sworet* 'svurit' 6552, *gefuet* 'givit' 6554, *waret*:*faret* 8577 f., 8581 f., *waret*:*bortfaret* 9055 f., *waret*:*vnfaret* 9609 f., *waret* 9091, 9284, *fanget* 'fått' 9003, 9095, *fonget* id. 9453, *wnnet* 'vunnit' 9282. — Partic pret.: *drefuet* 'drivet' 8536, *komet* 9288, *sworet* 9091, *ganget* 9358, *gonget* id. 9290, *wnnet* 'vunnet' 9008. — Adjektiv och adverb: *opet* 'öppet' 8798, *myket* 5161, 9230, 9330.

Mot dessa 29 exempel med *-et* i ändelsen stå blott 8 med *-it*: *sultid* 'svultit' 8104, *tilscriuit* 8535, *tagit* 9090, *framgongit* 9096 supiner; *mykit* adv. 8495, adj. 9600, *litid* 'litet' adv. 9239, 9613.

Den benägne läsaren må dock akta sig för att på grund av detta förhållande förklara skrivaren för västgöte, sydlig östgöte eller smålänning. Det framgår av A. Isaacsson, S. Fjärdhundralands folkmål, s. 92, anm. 1, att i en del av det av honom behandlade området ändelse-*i* i supiner och preteriti-participer motsvaras av *-e*. Också i en del socknar i ö. Västmanland, t. ex. Kungsåra och Irsta, har jag hört samma uttal. Hur pass stort detta *e*-område varit i äldre tid, är ej gott att veta.

Några handskrifter av Västmannalagen visa tecken till att vara skrivna inom området[3], och även i en av de av S. Henning[4] till Uppland lokaliserade handskrifterna Cod. Vaticanus[5] har jag funnit en del exempel. Så: *halledh* 'hållit' 357: 4, *kunnet* 'kunnat' 371: 31, *holpet* 'hjälpt' 380: 3 supiner; *oslaghet* part. pret. ne. 346: 27; *myket* adv. 343: 11.

I diplom är det ej ovanligt. Så t. ex.[6] *wareth* i SDns 2176,

---

[1] Hesselman, *I & Y*, s. 180: »dylika påverkningar af en föregående konsonant synas uppträda mindre regelmässigt än vissa andra ljudförändringar».

[2] Också i neutrala substantiv i allmänhet *-et* (*-ed*). — Annorlunda hos hand 7, som t. o. m. i substantiven i regel har *-it* och i supiner och participer genomgående: *gangit*:*fangit* 5672 f., 6408 f.. *kom(m)it* 5759, 6802, *budit* 5852, *latit* 5903, *widher farit*:*warit* 6016 f., *warit*:*forfarit* 6706 f., 6754 f., *gitit* 6018, *lidit* 6215, *(for)stondit* 6713, 6773, *hulpit* 6801, *slagit* 8468.

[3] Jfr Beckman, *Studier i outg. fsv. handskrifter*, s. 95.

[4] *Språket i Ericus Nicolais Gerson-översättningar*, s. 118.

[5] Utgiven av G. Stephens i SFSS, bd 7: 3.

[6] De följande formerna har jag ej haft tillfälle kontrollera i originalen.

gifuet i n:o 2759 (bägge skrivna i Uppsala), *gifuet*, *myket* i n:o 492 (Marieborg, nära Enköping), *gefuet*, *bedet*, *komet*, *fallet*, *lathet* i n:o 939 (Stockholm), *fanget*, *opboret* i n:o 365 (Köping i Västmanland) m. fl.

Att *-et* i ändelser av supiner, participer och adjektiver tillhört hand 6:s eget språk göres troligt därav, att det återfinnes också i diplomen. Så i facs. 7 : *forscriuet* part. pret. ne. r. 16, i facs 8: *begrepet* sup. r. 2, r. 4, *gefuet* part. pret. ne. r. 12, och i diplomet Sthlm 1453 $^{31}/_{5}$: *myket*.

Den ovan s. 138 anförda övergången *u* > *o* l. *å* framför nasal + konsonant tycks också ha inträtt i hand 6:s språk. Så förekomma *rompa* (f.): *skompa* (inf.) 8987 f., *plompade* 'plumsade' 8971, egennamnen *Rombleborg* 9285 och *cromedike* 'Krummedike' 9517 och *sonderlige* adv. 'synnerligen' 9609. Övergången är också exemplifierad i ett av diplomen (se nedan). Även om vi visste, att *o* här betecknar *å*, kunde *å*-formerna ej med absolut säkerhet betecknas som uppländska[1], då ju dylika former uppträda t. o. m. nere i Västergötland[2] och Östergötland.[3]

Medan hand 7 stundom (se ovan s. 145 f.) använde skrivningen *-ar* för gammalt *-or* (kanske beroende på att *-ar*, *-or* i hans språk försvagats till *-er*), skriver hand 6 i dylika fall några gånger *-er*. Så: *snäcker* 8937, 9615, *snäcker* 9039, *viker* 'veckor' 9573.

Hand 7:s former voro (se ovan s. 144) *hwaske(n)* (3 g.), *hwarske* (3 g.), *hwarken* (1 g.). Hand 6 har alltid *huarken* 5241, 6672, 6690, 8113, 9231, 9279, 9328.

Det finns också andra diplom, och tidigare än de av år 1453, skrivna av hand 6.

Så Borgholm 1448 $^{6}/_{8}$ (RA), Konung Karl tager systerklostret utanför Kalmar under sitt beskydd. Vi finna här förutom vokalbalansformerna *komonde* 'kommande' *epterkomondom* 'efterkommande' även: *sinderlige* adj. 'synnerliga', *Besinderlige* adv. 'särskilt', *vttrickis* pr. sg. 'uttryckes'; *söster* a. sg. 'syster', *Söstrum* d. pl., *Söstreer* a. pl., *Söstra klostre*[4]; *vntfanget*, *giffuet* supiner; *gönst* 'gunst'.

---

[1] Hesselman, *Sveamålen*, s. 15, anför *u* > *å* framför nasal + konsonant för östra Uppland i synnerhet mellersta Roslagen.

[2] J. Sandström, *Studier över utvecklingen av fsv. ö ock ü* (Stockholm 1910), s. 63 och passim.

[3] Beckman, *Studier i outg. fsv. handskrifter*, s. 32.

[4] Jfr *löste* 'lyste' s. 166.

Vidare det här i facs. 9 återgivna, Stegeborg 1450 $^{15}/_{7}$ (RA), Konungen tager Askaby kloster i sitt kungliga hägn. Förutom *gönst* finna vi här *sonnerlig* adj., *sonnerlige* adv. 'synnerligen' (jfr ovan) *Aaskaby* och den från Upplandslagen och hand 7 (jfr s. 144) kända formen *hiönom* d. pl. 'hjon'.

Också diplomet Skara 1451 $^{8}/_{2}$ (RA), Konungen tilldömer Gudhems kloster ett omtvistat laxfiske, hör hit. Vi finna här formerna *forste* räkn., *forst* adv. 'först' och, med *-et* i ändelsen, *geffuet* sup., *geffuet* part. pret. ne., *komet* idem (2 g.), *forscriuet* idem; *myket* adv.

En med all säkerhet blott ortografisk skillnad mellan hand 6 och hand 7 är, att den förre skrivaren understundom skriver *e* för gammalt *ĭ* uti typen *lĭva* 'leva'.[1]

Så i Cod. Holm. D 6: *geffua* inf. v. 6647, *forgefweer*[2] pr. ind. sg. v. 6579, *lefwandes* part. pres. 9628, *skepe* inf. v. 5219, *weta* inf. v. 8530, 9289, (wy) *wete* v. 9001. Vad diplomen ang år, förekommer i samtliga, utom Borgholm 1448 $^{6}/_{8}$, *weterligit* o. d. med *e*. Vidare finna vi *geffwa* inf. i Vadstena 1453 $^{28}/_{1}$ (facs. 7), Arboga 1453 $^{29}/_{3}$ (facs. 8), Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$ och *leffuer* pr. ind. sg. i Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$.

En annan skillnad dem emellan är skrivningen av preteritum av verba pura (typen *tro*). Under det hand 7 uppvisar *flyddis* v. 5694, *flydde* v. 6200, *dödde* v. 5652, men *döde* v. 6435, 6439, alltså ungefär lika ofta kort som lång konsonant, skriver hand 6 *tedde* v. 2240, *trodde* v. 4163, 8417, 9042, 9341, 9370, *dödde* v. 6591, 8487[3], *spadde* 'spådde' v. 8485, *flidde* 'flydde' v. 9274, *grydde* v. 9399, alltså ej mindre än 11 g. lång konsonant. En enda gång förekommer visserligen enkel konsonant, men detta i ett felskrivet ord: *bade*[4] (av utgivaren ändrat till *bode* 'bodde'), som kan tolkas såsom tillkommet genom antecipation av det kort efteråt följande *bade* 'båda'.

De större partier, som skrivits av hand 6 äro enligt ett av Klemming vid pärmen fästat pappersblad: v. 5097—5272[5], v. 6544—6695[6], v. 8047—8152, v. 8409—40, v. 8481—8634 samt hela slut-

[1] Jfr beträffande hans *e*-former av typerna *bitin, viku* ovan s. 167.

[2] Klemming felaktigt: *forgifweer*.

[3] Fastän i rim med *ödhe*.

[4] V. 8915 f.: ij bröder *bade* wid lödesa när | bade i enom garde thär.

[5] Utom ett par tillägg, gjorda av hand 8. Det hela bildar ett dubbelblad (s. 135—8), inlagt i den äldre delen av Karlskrönikan och naturligtvis utgörande en omarbetning av denna.

[6] Med början (s. 174) skriven på baksidan av samma blad, där den äldre (år 1440 skrivna) delen av Karlskrönikan slutar. Framsidan av bladet är överkorsad, och dess innehåll ingår, något omarbetat, i det av hand 6 skrivna partiet.

partiet v. 8795—9628. Därjämte har hand 6 enligt Klemming skrivit följande mindre tillägg i den äldre Karlskrönikan: v. 4160—3[1]; tillagda nederst på sidan, v. 4428—33[2] och 4540—55[3] skrivna på tvenne lappar, inhäftade mellan sidorna 116, 117 och 118, 119.

Men hand 6 har gjort fler tillägg och ändringar i den äldre Karlskrönikan än i de av Klemming anförda fallen.

Så ha s. 119 flera enskilda ord hos hand 4 överstrukits av hand 6 och ersatts av andra, varjämte i marginalen tillagts två rader, utgåvans 4604—05, uppgiften om tiden för rådsmötet i Arboga. S. 120 ha också tillagts 4 rader (ofördelaktiga för drotsen), utgåvans 4643: 1—4[4], vilka emellertid åter strukits och i det följande av hand 6 ersatts med v. 4679: *oc wiiste nog hans onda swik*[5] rättat från *han reddis ey for naghot swik.* — S. 127 i hskr. har hand 6 i marginalen tillskrivit verserna:

nogot örlög mz thom opstinga
ty töcker mic bäst at degtinga (v. 4870 f.),

vilka göra drotsens svar till marsken mindre kärvt, samt vidtagit några mindre förändringar genom att t. ex. ersätta *Niclis Niclisson* med *ffogeten aff Örabro.*

Också till Engelbrektskrönikan tycks hand 6:s redaktionella verksamhet ha sträckt sig i form av smärre ändringar och tillägg.

Så vittnar s. 31 *d* i det för *husit* tillskrivna *slotted*[6] (v. 1275) oförtydbart om hand 6:s piktur.

S. 32, där 8 verser[7] om hur Olov Ragvalssons fäste, Piksborg, brändes ersatts med de lakoniska:

licherwiis gik tha om thz fäste
som förra om thz andra näste (v. 1300—01),

vittna särskilt *w* och *ſ* för hand 6.

---

[1] Avsedda att framhålla dalafogden Hans Mårtenssons trolöshet mot marsken Karl Knutsson.

[2] Redogörande för, huru Hans Kröpelin efter Erik Pukes död kom i besittning av Kastelholm.

[3] Omtalande dalkarlarnas och värmlänningarnas uppror mot marsken. Tillägget väl motiverat, då annars v. 4606 ff., där marsken talar om hur hans svenner i Dalarna och Värmland ihjälslagits, kommer något abrupt.

[4] RK 2, s. 347.

[5] Markering av förkortningar i citaten är gjord blott i språkligt betydelsefulla fall.

[6] Exemplet ej medtaget i exempelsamlingen, s. 153 ovan.

[7] RK 2, s. 333.

S. 34 i hskr. äro i stället för två andra verser[1] tillskrivna:

herre Axel giorde som han bad
oc gik til honom tha istadh (v. 1412 f.),

där likeledes *d*-en tala för hand 6.

S. 55 i hskr., där 23 verser[2], omtalande Engelbrekts svenners, Bengt Skånings och Tord Pedersons, förräderi strukits[3] och den enda kvarstående: *Vm qwindelmesso apton thz skeedhe*
fått tillägget: *the danska et vtlop tedde*[4] (v. 2240),
vittnar *dd* i *tedde* såväl språkligt som med avseende på pikturen om hand 6.

S. 59 i hskr. är *scal öuer os* av hand 6 ändrat till *haffuer slotted* v. 2396.

S. 60 i hskr. är *the munde ther om läggia all sin win* av hand 6 ändrat till *the lagde sig alle ther om win* (obs! *w*-et).

Sist är s. 68, där en del smärre ändringar vidtagits, i v. 2743 det i marginalen av hand 2 (i st. f. *Allmogan*) tillskrivna *Ridderscapit* av hand 6 överkorsat, och ovanför har tillskrivits *Rikesins män.*

Som vi finna, är det inga obetydliga redaktionella ändringar hand 6 gjort i Engelbrektskrönikan och Karlskrönikans äldre parti. Dock framgår otvetydigt, att det ej är denna hand som redigerat Karlskrönikans senare del.

Hand 8. Också hand 8 i Cod. Holm. D 6 kan man känna igen i flera diplom, som stå i samband med konung Karl. Så i Stockholm 1452 $^{9}/_{1}$ (RA), Konungen kungör ett jordabyte med S:ta Clara kloster vid Stockholm; Stockholm 1452 $^{18}/_{8}$ (RA), Kristiern Esbjörnsson kungör ett jordabyte med konungen; Stockholm 1453 $^{17}/_{5}$ (RA), Elin Karlsdotter, Mattis Haquonsons hustru, erkänner sig ha sålt ett par gårdar till konungen; Stockholm 1453 $^{31}/_{5}$ (Danska RA),[5] Det av konung Karl utfärdade exemplaret av traktaten angående stillestånd mellan Sverige och Danmark till pingsten 1455; Örebro slott 1453 $^{21}/_{12}$ (RA), Konungen kungör ett jordabyte med biskop Sigge och domkapitlet i Strängnäs; Strängnäs 1453 $^{28}/_{12}$

---

[1] RK 2, s. 358.
[2] RK 2, s. 341.
[3] Av politiska skäl. Jfr det följande!
[4] KLEMMING felaktigt: *teede.*
[5] Tryckt i RYDBERG, *Sveriges traktater* III, s. 253 ff.

(RA), Biskop Sigge och domkapitlet i S. kungöra det nyssnämnda jordabytet.

Om vi jämföra pikturen i de tre facsimilen av sidor ur krönikan med de båda facsimilen av diplomen, märka vi snart, förutom av den allmänna karaktären, likheten även på karakteristiska enskilda drag.

För att börja med majusklerna kan det ju ej bli föremål för något tvivel, att *A* i facs. 12, r. 1, härrör från samma hand som *A* i facs. 13, r. 1 nedifr., facs. 14, r. 2 nedifr. och facs. 15, r. 8, r. 1 nedifr.

Vad *G* i facs. 12, r. 1 angår, är det, tekniskt sett, utfört på alldeles samma sätt (i fyra penndrag) som *G* i facs. 15, r. 2, ehuru detta senare *G* — beroende på hela diplomets egenskap att vara skrivet med präntskrift — är mera spetsigt i hörnen.

Även hand 8 har två *S*-typer. Den ena som förekommer i D 6 t. ex. v. 7304, 8303 m. fl. och i facs. 11, r. 1, återfinnes i facs. 13, r. 13, i facs. 14, r. 1, 2 och 8 nedifr., och i facs. 15, r. 1 och passim. — Den andra, som jag i D 6 funnit s. 172, facs. 16, i (det nedre) *Septimus* och *Sywnde*, förekommer blott i diplomet Stockholm 1452 $^{9}/_{1}$, r. 2 nedifr. (tillsammans med *S* av förra typen).

Också av *T* finnas två olika typer. Det ena, som tycks vara skrivet i tre penndrag, förekommer i D 6, v. 7384, facs. 10, r. 1. Dess motsvarighet finnes facs. 13, r. 9, r. 4 nedifr., facs. 14, r. 10, r. 3 nedifr., facs. 15, r. 6 nedifr. — Den andra typen, troligen skriven i två penndrag som förekommer flerstädes i D 6, t. ex. v. 6924, 8157 och 8237, facs. 11, r. 1 nedifr., har jag ej återfunnit i något av diplomen.

Också de andra majusklerna äro lika hos hand 8 och i de nämnda diplomen, t. ex. *O* v. 7420, 7334, 7420 och i facs. 13, r. 2, r. 4 nedifr., facs. 14, r. 1, r. 5 nedifr.

I fråga om minusklerna vill jag särskilt göra uppmärksam på *h* och *w*. Förutom typerna med ögla upptill (*h* facs. 10, r. 3, facs. 11, r. 10 m. fl., *w* facs. 12, r. 5), förekomma också typer, där överdelen av *h* och första stapeln av *w* upptill bilda en liten hake. — Jämför *h* i facs. 10, r. 4, 6, 8 m. fl. med *h* i facs. 13, r. 3 *(haquonson, herra)*, facs. 14, r. 2 *(haffuer)* m. fl. — Jämför *w* i facs. 10, r. 2, 3, facs. 11, r. 1, 4 med *w* i facs. 13, r. 4, r. 7 nedifr. *(wikor)*, facs. 14, r. 1, 3 m. fl. Hand 6:s *w*-typ, där båda de första staplarna skrevos i form av öglor, saknas, så vitt jag kan finna hos hand 8.

Detsamma gäller också hand 6:s i ett enda penndrag skrivna *p* med en långsmal ögla eller förtjockning i huvudstapeln.

Vad *ė* beträffar skrives det ofta i motsats mot av hand 6 med två nedåt konkava nästan parallellt med varandra löpande streck med eller utan vertikal förbindelse. Jämför t. ex. *e* i *keeste* facs. 10, r. 4, *meenten* facs. 12, r. 4 med *e* i *kerliga* facs 13, r. 1, *redeliga* r. 8, *östraekby* facs. 15, r. 5.

Om hand 6:s redaktionella ändringar och tillägg med ett enda undantag[1] hänföra sig till Engelbrektskrönikan och den äldre (enligt v. der Ropp år 1440 skrivna) delen av Karlskrönikan, gäller om hand 8, att skrivaren[2] otvivelaktigt redigerat det senare (efter 1452) skrivna partiet av Karlskrönikan.

Dock märkas smärre ändringar av hand 8 också i de föregående partierna.

Så inom Engelbrektskrönikan s. 44 i hskr., där i v. 1804 *then dechtingen blifua*, ändrats till *lagen liffua* och s. 47 i hskr., där i v. 1913 *swa heet han* ändrats till *en dansk man* och i v. 1933, där *haffuer* ändrats till *hade*.

Vad förra delen av Karlskrönikan beträffar, äro ändringarna inom hand 4:s och hand 5:s partier betydligt fler.

Så några smärre ändringar s. 104, 105, t. ex. *trodhe* > *tenkte* v. 4001, *tenkte* > *sagde* v. 4044, varjämte hand 8 s. 114 förmedelst sitt karakteristiska *A* och hänvisningen: *til korsit widh a*, gjort uppmärksam på en redan av hand 5 anvisad förflyttning av utgåvans v. 4392—7 till annan plats. — S. 127 har hand 8 strukit v. 4894: 1—9 och i stället insatt v. 4895—7[3], s. 128 f. ha v. 4923: 1—11 ersatts med 4924—5[3] och v. 4927—8 omskrivits. S. 132 ha i marginalen tillskrivits v. 5039—44[3] om hur konung Erik förde med sig rikenas skatt till Gotland, s. 139 ha de ursprungliga v. 5291—2[4] strukits och ersatts av de nuvarande, s. 140 ha tillagts v. 5320—1 om hur Hans Kröplin for till Åbo, s. 146 ha v. 5522: 1—5 stru-

---

[1] De fyra versraderna:

konung cristiern sig ater aat danmark forde
mot helgemässo sit bryllop giorde
mz drotning dorotea thz waar
som konung cristoffer hafde foor (v. 7937 ff.)

inom hand 8:s största parti äro otvivelaktigt tillskrivna av hand 6 (*d* i danmark!).

[2] Vilket KLEMMING ej observerat.

[3] RK 2, s. 348.

[4] RK 2, s. 367.

kits och i stället har insatts v. 5523[1], och till sist har nederst s. 148 versen:

at herra cristiern ville rikit oc honom fordarffua swa ändrats till: *At drotzeten wille forderffuan saa*[2] (v. 5597), där särskilt *A*, *d* och *w* oförtydbart visa på hand 8.

Inom det av hand 7 renskrivna partiet[3] v. 5598—6451 har hand 8 skrivit v. 6300—11, troligen för att med sitt exempel förmå hand 7 att skriva mindre tätt än i det föregående.

Mellan s. 178 och 179 (fortfarande inom hand 7:s domän) i hskr. har hand 8 på en lapp tillagt v. 6742—51 om den underbara synen i Vadstena, vilken förebådade Karl Knutssons upphöjelse till konung. Nederst på lappen stå skrivna orden: *Scriua nw myn käre son*[4], uppenbarligen adresserade till renskrivaren (hand 7), som väl fått en välbehövlig siesta och vid sin återkomst borde veta, om redaktören vore färdig med sitt tillägg, så att renskrivaren kunde fortsätta arbetet.

Efter hand 7:s första parti har hand 8 skrivit v. 6452—77 och v. 6510—43. Orsaken ligger i öppen dag. Styckena utgöra, tillsammans med det mellanliggande av en annan skrivna partiet, en omarbetning av det näst sista bladet hos hand 4, som till största delen bortrivits, och av det sista bladet, som fått vara kvar men överkorsats. I marginalerna ha (allra först) hand 6 och (sedan) hand 8 skrivit ändringsförslag. Jag hänvisar för denna sida till RK 2, s. 352, där en redogörelse för ändringarna men ej för stilarna lämnas.

Också inom hand 6:s område förekomma talrika tillägg och ändringar av hand 8.

Så ha s. 137 i hskr. i marginalen tillfogats v. 5193—5200 om marskens ålder vid giftermålet. S. 228 ha ävenledes i marginalen tillskrivits v. 8585—90 om konungens förfarenhet i främmande språk och hans promemoria om härens marschordning samt på en inhäftad lapp verserna 8597—8600 om de sedan i svenska historien så välkända kärrebössorna. Mellan s. 232 och 233 ha, ävenledes på en inhäftad lapp, tillagts v. 8827—32 om danskarnas och tyskarnas skrytsamhet.

[1] RK 2, s. 351.
[2] RK 2, s. 368.
[3] Bildande ett särskilt lägg.
[4] Se facs. 17.

Dessutom förekomma på flera ställen, t. ex. s. 238, 239, 242 *(hade>haffde)*, 244, 245 smärre ändringar av hand 8 i det av hand 6 renskrivna slutpartiet.

En ingalunda oväsentlig sak är också, att bokstäverna i läggnumreringarna härröra från hand 8. Jfr t. ex. *S* i *Sextus* (läggnumreringen 125), facs. 18, med *S* t. ex. i *Som*, facs. 13, r. 1 nedifr., och *S* i *Septimus* (läggnumreringen s. 172), facs. 16, med *S* i t. ex. *Skeer*, facs. 13, r. 13, eller i *Sigge*, facs. 15, r. 1. — Vidare *T* i *Tercius* (läggnumr. s. 55), facs. 19, med *T* i *Tha*, facs. 11, r. 1 nedifr.

Medan de större partier, som skrivits av hand 6 och 7 äro tydliga renskrivningar efter koncept, så äro (vilket Klemming förbisett) de större partier, som utarbetats av hand 8, ett verkligt koncept med en massa — under själva utarbetningen gjorda — ändringar. Detta framgår tydligt vid även den ytligaste granskning av t. ex. v. 6924—8046, det största partiet av hand 8. I en del fall t. ex. v. 7078, 7565, 7618, 7629 ha raderna utskrivits blott till hälften[1], varefter skrivaren, av stilistiska, metriska eller andra skäl missbelåten med resultatet, korsat över dem och i nästa rad skrivit resultatet av sitt nya tankearbete.

Att hand 8 är huvudredaktören för den efter 1448 skrivna delen av Karlskrönikan och även genom strykningar och tillägg gjort en viktig redaktionell insats beträffande den äldre delen av Karlskrönikan och (i mindre grad) beträffande Engelbrektskrönikan, är uppenbart. Att han tillhört konungens kansli, är vidare oomtvistligt, då han utskrivit ej mindre än 6 diplom, däribland den viktiga fredstraktaten av år 1453 $^{31}/_{5}$. Då han till yttermera visso i ett av de ovan s. 139 nämnda av hand 7 utskrivna diplomen, Söderköping 1453 $^{2}/_{2}$, i satsen (sker thz oc sa...) *at thenna for*scrif*na gotz sum*[?] *heller all affga* efter *at* ovanför raden tillskrivit *nogot aff* (obs. *a* i *aff!*) och i st. f. det utraderade *sum*[?] utökat *gotz* med *om* (facs. 20), är det vidare ej svårt förstå, att han i kansliet innehaft en granskares och ledares ställning, alldeles som i fråga om utarbetandet av senare delen av Cod. Holm. D 6.

Det synes mig under dessa omständigheter ej för djärvt att gissa på konungens egen kansler. Men vem var då kansler på denna tid?

E. Hildebrand yttrar i en artikel i Hist. Tidskr. 1881 om

[1] Obs. särskilt s. 201 i hskr. Jfr RK 2, s. 369 f.

kanslerer under skilda tider s. 198 följande: »För Karl Knutssons tid känner man i början kaniken Benkt i Uppsala såsom kansler (1449), sedermera dr Claus Ryting 1453, 1468, sålunda ännu under konungens sista regeringstid».

I E. Hildebrands excerpter i RA kapsel 5 har jag funnit anteckningen; »Benkt K. Karls Kansl. Knutsson 48 31/9», men ej lyckats återfinna det citerade brevet. I brev av år 1448 16/12 (kopia i A 26, fol. 332, RA) nämnes dock Bengt redan som kansler, medan »mester Claus Ryting canceler» uppträder först 1451 1/12.[1]

Av ovanstående tycks vid första påseende framgå, att krönikan, som i slutet behandlar tilldragelser för större delen av år 1452, måste vara redigerad av Ryting.

Så kan emellertid ej vara fallet. Huvudredaktören av krönikan har ju utskrivit de båda diplomen Örebro 1453 21/12 och Strängnäs 1453 28/12, bägge kungörande konungens jordabyte med Strängnäs domkapitel. Dagen före det sistnämnda brevets utskrivning i Strängnäs befinner sig emellertid doktor Nicolaus Ryting, kansler, i Småland, att döma av ett diplom i RA, s. l. 1453 *thridhia dagh Jwla*[2], vari Ryting och konungens danske måg Erik Eriksson döma en viss Jös Tordsson att gottgöra Erik Eriksson, vars fogde han varit, för två års räkenskap av Västbo h:d[3], och tre dagar efter, *pa ny aars aften* (RA), frikänna de i Skara en hustru Arffrit från beskyllningen att ha låtit mörda sin man. — F. ö. påminner stilen i räfstetingsbreven, så vitt jag kan finna, ej det minsta om någon av stilarna i konungens kansli.

Men om det ej varit Ryting, som varit redaktören, hur hänger det då ihop med hypotesen om kanslern som redaktör?

Enligt min övertygelse har Karl Knutsson, som under sina första år blott hade *en* kansler, som förestod kansliet, så småningom efter danskt mönster[4] lagt sig till också med en speciell rättartingskansler. För befattningen lämpade sig synnerligen väl Ryting, som i utlandet förutom magistervärdigheten förvärvat också juris doktorsgraden[5].

Mindre lärd var visserligen hans medbroder i kanslersämbetet Bengt, eller som han, Bröderne af S:t Gertruds gille i Stockholm

---

[1] För uppgifterna står jag i tacksamhetsskuld till prof. GOTTFRID CARLSSON.

[2] I widimation av 1454 2/1.

[3] Föregående räfstetingsbrev är daterat Jönköping 1453 14/12.

[4] Jfr ERSLEV, *Danmarks Riges Hist.* II, s. 692 f.

[5] E. HILDEBRAND, *Hist. tidskr.*, 1890, s. 74 f.

1419—1484[1], s. 311, (1449) kallas, »*her bent jönsson*», men även denne torde ha studerat i utlandet. Jag tror nämligen, att man med stor sannolikhet kan identifiera honom med den *Benedictus de Obsalia*, som i universitetsmatrikeln för Leipzig upptages som immatrikulerad under vinterterminen 1433[2] tillsammans med ej mindre än 6 andra svenskar bland dem — »Nicolaus Ruting».

Först 1438 4/6 nämnes som baccalaureatus *dns Benedictus de Upsalia*[3], men sedan har det gått fortare med studierna, och redan 1441 31/12 finna vi bland magistrarna *Benedictus de Upsalia.*[4]

Stämmer då språket hos hand 8 med språket i Uppland? Därpå kan man svara både *ja* och *nej*.

Det finns verkligen drag, som stämma utmärkt. Så de ovannämnda rimmen *sätte* : *tätte*[5], *gäste* : *fräste*, *tvika* : *vika*. Ett likartat rim är också det i v. 5169 f. förekommande *mwst* : *brust* (= brist). Söderwall anför den ovanliga formen blott ur Uppsala-kaniken Ericus Nicolais Gerson-översättning Dyäffwlsens frästilse och ur RK 2.

Den uppländska formen *eyncte* 'intet' förekommer hos hand 8 i D 6 v. 7233, 7242, 7373 och 8018.

Den uppsvenska övergången *y* > *å* framför *r*, varpå fanns exempel hos hand 6, saknas ej heller hos hand 8: *boriade* 'började v. 7342, *forste* 'första' v. 8729, *forstinna* v. 8367, 8408. Troligt är också, att i formerna *sondes* pret. 'nekades' v. 6966, *sonnedag* 'söndag' v. 7126, *dronknade* pret. 'drunknade' v. 7252, *monka* 'munkar' v. 7341, *sokkade* 'suckade' v. 8265 föreligger den företrädesvis från Uppland kända ljudövergången *u* > *å*.[6]

Formerna *skippbaath* 'skeppsbåt v. 7254 och *smaa skippe* 'småskeppen' v. 8349 med konsonanten förlängd stämma också bra med de uppsvenska språkförhållandena, och detta gäller i lika grad om *opla* pr. ind. 3 pl. 'uppslå' v. 6469 med *s* > *λ* framför *l*, vilket nu ej förekommer sydligare än i n. Sörmland, i grannskapet av Mälaren.

Ett annat språkdrag, jämte formerna *eyncte* och *brust* företrädesvis uppländskt, att tonande konsonant blir tonlös framför en

---

[1] Utgiven av KLEMMING i *Smdstycken pd fornsvenska* (SFSS, ser. 1).

[2] ERLER, *Die Matrikel der Universität Leipzig* I, s. 112.

[3] ERLER, *Die Matrikel* etc. II, s. 121.

[4] ERLER, *Die Matrikel* etc. II, s. 127.

[5] V. 8356 förekommer också *setten* 'satte han', vilket visar, att *ä*-formen hos hand 8 ej beror på rimnöd.

[6] SCHAGERSTRÖM, *Vätömdlet*, s. 17, anför former som *sdcka* 'sucka' *sdnnaväder* 'sunnanväder', m. fl.

tonlös konsonant, är hos hand 8 exemplifierat av *marsk* 'mark' v. 6540.[1] Dylik tonlöshet är nu[2] utmärkande för n.ö. Uppland och delar av Norrland, men dess område kan i gångna tider ha gått sydligare[3].

Men jämte dessa typiskt uppsvenska drag finnas, alldeles som hos hand 6 och 7, också drag, som i närvarande tid ej förekomma på samma område.

Beträffande övergången *a* > *å* framför *-nd*, varpå hand 8 uppvisar några exempel: *wondar* pres. 1 sg. v. 7287, *bestonda*: *wonda* v. 7458 f., *honda* v. 7576, *wonda*: *honda* v. 7927 f., *wonda*: *forstonda* v. 8735 f. hänvisar jag till vad som ovan sagts s. 165 f.

På övergången *ĭ* > *e*, *y̆* > *ö* finnas också hos hand 8 en del exempel, som enligt Hesselman, I & Y passim, nu ej återfinnas i de uppsvenska dialekterna.

Vad beträffar *grepit* sup. v. 6927, *grepo* pret. 3 pl. v. 7626, *grepe* idem v. 7848, *grepas* pret. 3 pl. v. 8706, *tilscreffue* pret. 3 pl. v. 7958, *rede* pret. 3 pl. v. 8767, *bleffuit* (: *scriffuit*) sup. v. 7763, *begrepit* sup. Sthlm 1453 31/5, kunna de visserligen förklaras enligt den av mig (s. 168) uppställda ljudregeln, men olika former *welia* 6517, 7321, 7430, 7506, 7618, 19, 7807, 19, 8193, 8204, 8254, 83, Sthlm 1453 31/5 bereda svårighet, då de enligt Hesselman, a. a. s. 130, nu knappast gå nordligare än till »de trakter av det egentliga Södermanland, som närmast gränsa till Södertörn och Uppland».

Emellertid har Beckman, Studier s. 133, för äldre tid framdragit åtskilliga exempel på övergången i denna typ ur den stockholmska handskriften Cod. Holm. B 23.

Vad åter formerna *fortökte* pret. 3 sg. v. 7141, *tökte* pret. 3 sg. v. 7725, 7804, *sköttebanerit* v. 8688, *sköttar* v. 8708, *the öppeste* 'de yppersta' v. 8294 angår, erinrar jag om, att *lyster* hos Laurentius Andreæ, som allmänt anses vara från östra Västmanland, heter *löster*[4]. I Murarnas Skrå[5], som är en stockholmsk handskrift, har jag funnit formerna *söster* 'syster' s. 84 (6 g.), 86, *Söstrom* d. pl. 77 (2 g.), *töste* adj. 'tysta' 78 och i diplom från Strängnäs under 1400-talet har jag flera gånger träffat liknande former.

[1] Ty gaff konungen hanum j gen M marsk j [1] lest myöl oc j [1] lest malt.

[2] Hesselman, *Sveamålen*, s. 10.

[3] Liknande exempel anföras av Henning, a. a. s. 178 f., ur Siälinna Tröst och Aff dyäffwlsens frästilse.

[4] Så i ett originalkoncept av 1530 22/8, N. Lindqvist, *Reformationstidens bibelsvenska*, bilagor s. 23.

[5] *Skråordningar*, utgivna av Klemming i SFSS 13.

Det är mycket möjligt att i äldre tid formerna med *e*, *ö* (liksom typen *hånd* 'hand'), som nu för tiden västerut gå nästan upp till Mälaren, en gång funnits runt hela denna sjö. I varje fall är det tämligen säkert, att de tillhört 1400-talets Stockholmsspråk.

Däremot är ej troligt, att de tillhört Uppsala-språket, ty i de skrifter S. Henning, a. a. s. 44 f., 141 f., behandlat förekomma ej övergångarna belagda.

Men hur går det att förena denna hypotes om hand 8:s stockholmska proveniens med Leipzig-matrikelns uppgift »Benedictus de Obsalia»? Enligt min övertygelse är det ej omöjligt, ty mannen nämnes år 1438 *dominus (dns)*, vilket visar, att han varit präst. Att han varit detta vid sin immatrikulering år 1433, men att titeln uteglömts, är mycket troligt, så mycket mer som den uteglömts också år 1441. Men har han vid sin immatrikulering varit präst i Uppsala, är naturligt, att han fått heta »Obsalensis», också om han härstammat från annan ort, exempelvis Stockholm.

Det framgår av ovanstående, att man genom att jämföra till viss tid daterade medeltida handskrifter med samtidiga diplom kan komma till förvånansvärt exakta resultat med avseende på handskrifternas proveniens. Metoden är enkel, men har hittills ej praktiserats. Det är troligt, att andra forskare med detta förfaringssätt komma till vida märkligare resultat än undertecknad, men det torde i så fall kunna räknas mig till godo, att jag varit den förste, som slagit in på denna väg.

Rättelser.

Sid.	129	r.	12	uppifr.	*står*	Värmland	*läs*	Närke
»	»	»	13	»	»	Närke	»	Värmland
»	132	»	4	»	»	*ai*	»	*ei*
»	»	»	»	»	»	Två av de tre	»	Tre av de fyra
»	»	»	5	»	»	*frast*	»	*frâst*

FACSIMILER

Facs. 1. Cod. Holm. D. 6, s. 140.

Facs. 2. Cod. Holm. D. 6, s. 178.

Facs. 3. Diplom, Stockholms slott 1453 $^{21}/_{7}$.

Facs. 4. Cod. Holm. D. 6, s. 135.

Facs. 5. Cod. Colm. D. 6, s. 283.

Facs. 6. Cod. Holm. D. 6, s. 285.

Facs. 7. Diplom, Vadstena 1453 28/1.

Wy Karl mz gudz naad Swerighes Norighes ok Gota konungh Gøre witerlight thet wy efter wort elskelighe
radz raadh haffua begrepet ok forramat et wenlight möte mz konungh Cristierns radh sa at wort
elskelighe raad skolo möta mz konungh Cristierns radh i Rotnaby pa sancte walburghe dagh nest komande
Ok haffua wy begrepet en frid ok felicht dagh mz konungh Cristiern ok alla hans undersata ok mz
alla the som for hans skuld wilia ok skolo gora ok latha. ffra forna sancte walburghe dagh ok ee
medan the ther tilsaman ære ok yn til nesthe fyra wikor efter then dagh ok bestes wara
rad ære atskilde i Rotnaby sa at wy wara undersata ok alla the som for wara skuld wilia
ok skolo gora ok lata skulo i enge matto skeyda nepsa aller skadha forde konungh Cristiern
hans land folk ok undersatta jnnan fulla fyra wikor efter then dagh at bestes wara radh
ære atskilde i Rotnaby som fornempt star ok sua at then frid ok felicht dagh som wy begrepe i
Wadstena mz here Clauus Rønnow Marsk i Danmark ok here ... riddare blifue
i alla matto widh fullmacht efter ty som wort opna breff utwiser som ther pa giffuet ær i
Ok thenne dagh som nw sidhen forramat ær stande i alla matto om land ok lagh efter ty som
forrarde Wadstena dagtingen utwiser Skeer thet ok sa som gud forbyudhe at nokot agreep
gorss aff wara undersatte ok tienare aller nokro the som for wara skuld wilia ok skolo gora
ok lata pa konungh Cristierns folk landh ok undersatte jnnan forna tidh thet bebinde ok forplicte
wy oss sa dana skadha opratte ok igen at geffwa ok rette som underbor efter thøm ther
skadan giorde Alla thenne forna article ok hwar wid sik loffuo wy stadelighe fasta ok obrotlighe
at holde wid wara sannind ok gode tro utan alla hielperede ok argha liste Datum Arbogis in
festo dominice nostro sub secreto Anno domini Mcdliii

Facs. 8. Diplom, Arboga 1453 29/3.

Facs. 9. Diplom, Stegeborg 1450 15/7.

Facs. 10. Cod. Holm. D. 6, s. 195.

Facs. 11. Cod. Holm. D. 6, s. 218.

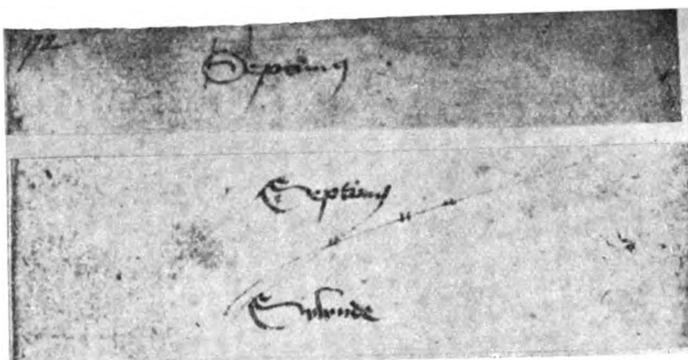
Facs. 12. Cod. Holm. D. 6, s. 221.

Facs. 13. Diplom, Stockholm 1453 17/5.

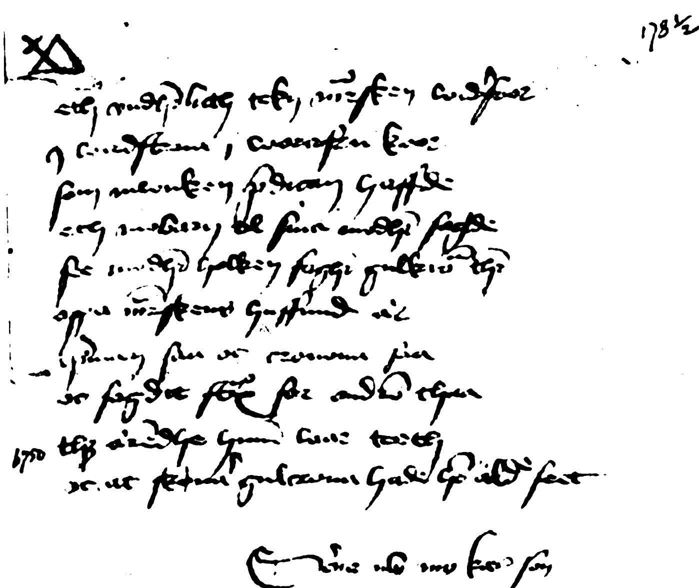
1452 18/3.

Facs. 14. Diplom, Stockholm 1452 18/3.

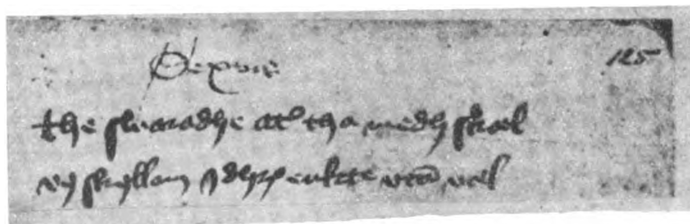
Facs. 15. Diplom, Strängnäs 1453 28/12

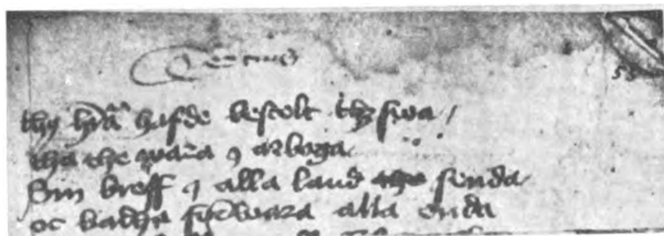
Facs. 16. Cod. Holm. 72. D. 6, s. 172.

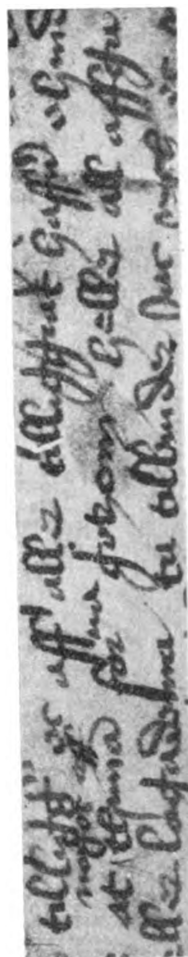
Facs. 17. Cod. Holm. D. 6, tillägg s. 178.

Facs. 18. Cod. Holm. D. 6, s. 125.

Facs. 19. Cod. Holm. D. 6, s. 55.

Facs. 20. Diplom, Söderköping 1453 ²/₅.

FOLKUNGATIDS-STUDIER

AV

ANTON BLANCK.

1. TESTA NUCIS, EN NYFUNNEN RETORIK AV MAGISTER MATHIAS.

I de innehållsrika noterna till »Några anmärkningar om Birgittas revelationer» (K. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens Handlingar, del 33, s. 30) har Henrik Schück definitivt identifierat magister Mathias »Poetria» med bladen 169 r—172 r i Uppsala-handskriften C 521. Attributionen är säker, då explicit innehåller tydlig uppgift om författaren: »Explicit poetria Magi*str*i Mathie Lincope*n*sis.» Dr. Anders Grape och undertecknad ha för avsikt att göra en edition av den lilla skriften, som ger oss ovärderliga upplysningar om den litterära kulturen i Sverige på Eufemiavisornas och Konungastyrelsens tid. En första granskning ger vid handen att vi ha att göra med en systematisk poetik, som behandlar den poetiska stilen och tekniken. Som avslutning och exempel (q*uonia*m eo facilior erit doctrina· cu*m* i*n* ex*empl*o quasi i*n* speculo oc*u*lis lege*n*ciu*m* preponatur) följer en ståtlig, men ytterst svårtolkad hexameter-dikt med marginalrubriker som påpeka figurer etc. Dikten vittnar om författarens litterära lärdom. Han älskar att röra sig med anspelningar, använder gärna grekiska glosor och gör till och med efter berömt mönster en lärd calembour på namnet Olavus. Ty liksom inledningen är denna avslutning en hyllning till ärkebiskop Olof Näf, varuti författaren också får tillfälle att beröra Uppsalas hela historia. Här förekommer första gången på svensk botten »Uppo fundator» och hans tre söner Sven, Nore,

Dan. »Doctrina» som illustreras är den i medeltidens stora poetiklitteratur gängse. Särskilt kan man iakttaga en intim anslutning till Geoffroi de Vinsaufs mycket spridda »Poetria nova» (tryckt hos Faral, Les arts poétiques, s. 194 ff.) vilken åberopas jämsides med Horatius.

I inledningen till kapitlet om den poetiska stilen förekomma emellertid följande ord (s. 170 v., sp. 2, r. 24): »De triplici *generis* stilo narravim*us* in testa nuc*is*». De syfta tydligen på en liten skrift, som återfinnes omedelbart efter »Poetria», bl. 172 v och som rubriceras »Incipit testa nucis». Den fyller blott denna sida och halva nästa, är förmodligen icke avslutad, men tydligen planerad som en liten retorik i ett nötskal. Författaren är sålunda magister Mathias, vars skriftförteckning i den Vadstenahandskrift, som innesluter »Copia exemplorum», slutar: »Item tractatum de modo loquendi et quamplures alios» (Schück, anf. arb. s. 6). Planen belyses av inledningsorden: »REthorica est potencia considerandi vnu*m*q*uid*q*ue* contingens *per*suasibile. Persua[si]bile au*tem* e*st* p*er* nos op*er*abile. Et diuidit*ur* in tres causas scilicet in iudiciale*m* Deliberatiua*m* et exclamat*ivam*. Judiciale e*st* causa ciuilis q*ua* accusam*us* aut def*en*dim*us* p*ropter* iustu*m* aut iniustu*m*. Deliberatiuu*m* e*st* causa ciuilis q*ua* suadem*us*. aut p*ropter* vtile vel nocuu*m*. Exclamatiuu*m* e*st* *cau*sa ciuilis circa q*ua*m laudam*us* aut vituperam*us* p*ropter* turpe uel honestu*m*.»

Framställningen håller sig sedermera särskilt nära Cicero i »De inventione» och »Ad C. Herennium», ur vilka skrifter det finnes långa ordagranna citat.

Mathias' båda här behandlade traktater äro skrivna på ett lägg av sex blad, varav det sista är klistrat på bakpärmen. Gödel (Sveriges medeltidslitterar, s. 36) daterar lägget till första fjärdedelen av 1300-talet. Handskriften är en palimpsest och man kan iakttaga tydliga spår av en något äldre liturgisk musiktext. Hela codexen för övrigt är av främmande, säkerligen franskt ursprung, från tiden c:a 1300, varpå även en ägare-anteckning tyder. Påfallande är att här finnes en kopia av »Disciplina clericalis» och en »Passionarius», som även den är avsedd för predikobruk. Magister Mathias' intressen gingo ju som bekant åt det praktiskt-teologiska hållet. K. B. Westman har särskilt framhållit detta Han påvisar att »Homo conditus» liksom »Copia exemplorum» är en predikohjälpreda (Birgitta-studier, s. 275). Till samma slags litteratur hörde också den stora konkor-

dansen, och det är ytterst intressant att de två blad i C 521:s slut, vilka sitta närmast poetiken och liksom denna ganska sannolikt insatts senare, utgöra ett fragment av en bibelkonkordans liknande den av Collijn i Kammararkivet återfunna och Mathias tillskrivna (jfr facsimilet i Schück, Illustr. sv. litt. hist. I, 3:e uppl.).[1] Westman påpekar ävenledes (Reformationens genombrottsår, Upps. 1918, s. 89) att ungefär samtidigt som dessa skrifter författades av en Linköpings-kanik, utfärdades ett statut för stiftet, där sockenprästerna ålades att i större utsträckning predika. I ett författarskap av denna praktiskt-pedagogiska art foga poetiken och i synnerhet retoriken in sig synnerligen väl.

2. EUFEMIAVISORNAS ÅLDER.

Emil Olsons djärva omdatering av Eufemiavisorna till 1300-talets mitt har mötts av gensagor både från filologiskt håll (Nat. Beckman i Studier i nordisk filologi 6, Helsingfors 1914, s. 29 ff.) och från litteraturhistoriskt (Schück, Illustrerad svensk litteraturhistoria, 3 uppl. I, s. 266 ff.). Till vad av kritikerna redan anförts skulle jag endast vilja lägga ytterligare en synpunkt. Olson räknar själv, även om han ej direkt påpekar det, med en felmarginal för sin dateringsmetod av åtminstone åttio år. En hel del av de språkliga fenomen i »Flores» och »Erikskrönikan» han använder som kriterier uppträda först vid tiden omkring 1400 eller något senare. Att han icke för visorna och krönikan till denna tid beror på att han anser sig tvungen att taga hänsyn till den hävdvunna dateringen ur inre skäl av »Erikskrönikan» till tiden c:a 1320 (Studier tillägnade K. F. Söderwall, s. 113). Skillnaden mellan datum på grund av enbart språkliga skäl och datum på så gott som alldeles säkra historiska skäl, för vilka man böjer sig, blir sålunda åttio år. Under sådana förhållanden synes det mig omöjligt att på enbart språkliga skäl göra en omdatering på fyrtio à femtio år.

I sin undersökning har Olson icke tagit hänsyn till Eufemia-

[1] Man kan tveka om namnet bibelkonkordans är en alldeles exakt titel på denna storslagna handskrift. Visserligen följer texten »Concordantiæ majores» mycket nära i fråga om bibelcitat och uppställning, men den innehåller dessutom en mängd encyklopediska artiklar, även av profant innehåll (filosofi, historia, medicin t. ex.) och förefaller härigenom närmast likna tidens monumentala »Summæ» och »Specula». Pikturen och utstyrseln ligga påfallande nära de ovan omtalade svenska bladen med Mathias båda verk i C 521. Ingenting synes hindra att handen är densamma. Om »Disciplina»-hdskr. se nu SÖDERHJELM, *Neuphil. Mitt.* 1927, s. 193.

visornas s. k. egna dateringar i slutraderna, varigenom »Ivan» får årtalet 1303, »Hertig Fredrik» 1308 och »Flores» 1311 eller 1312. Den konsekvens som i detta avseende måste dragas ur hans nya datering har emellertid dragits av Nordfelt i uppsatsen »Det historiska beviset för Eufemia-visornas ålder» (Studier i modern språkvetenskap 1921). Där ställer Nordfelt sig helt på Olsons ståndpunkt i språkligt avseende och anser dennes datering av »Flores» till c:a 1350 så säker att man måste finna en förklaring till att diktmanuskripten kunna ha felaktiga uppgifter. Nordfelt finner förklaringen däri att dessa slutrader äro typiska avskrivar-tillsatser från senare tid, uti vilka oriktiga uppgifter äro ytterst naturliga. Slutraderna stå sålunda icke hindrande i vägen för en omdatering med säkra språkliga metoder. De ha ingen auktoritet. Redan tidigt har man f. ö. påpekat en uppenbar motsägelse i dem. Dikterna säga sig vara översatta på initiativ av Eufemia de uppgivna åren, men på alla tre ställena förutsättes hon också vara död. Det är sålunda uppenbart att åtminstone dessa rader icke kunnat stå i de ursprungliga manuskript som bearbetaren lämnat ifrån sig under drottningens livstid. De måste ha tillfogats senare och Nordfelt betecknar det som »icke tänkbart» att dessa verser tillfogats av bearbetaren själv, som i så fall måste »skaffat sig originalen tillbaka och i de tre dikterna tillagt några verser om hennes död m. m. och det utan att besinna den motsägelse han därigenom framkallat». Häremot har Schück med rätta invänt att hertig Erik någon gång efter Eufemias död väl kunnat ha ett intresse att sammanföra de tre romanerna till ett corpus poeticum och därvid låtit bearbetaren själv eller någon annan välunderrättad person tillägga slutverserna om den avlidna svärmodern.

Enligt min mening kan man nyansera denna hypotes en smula och få den enklare, ifall man nämligen icke resonerar om romanerna i klump. Den yngsta av dem, »Flores», uppgiver att drottning Eufemia lät »vænda til rima» denna bok »litith før æn hon do». Ingenting hindrar att dessa ord stått i originalmanuskriptet. Bearbetaren har fått drottningens uppdrag strax innan hon avled. Man behöver blott förutsätta att han icke hunnit avsluta sitt arbete eller överlämna det innan han fick underrättelsen om Eufemias död. Att han då i slutet insätter dessa rader är ytterst naturligt och hans uppgifter innehålla då heller ingen motsägelse.

Till den Munchska hypotesen om att visorna varit avsedda för

hertig Erik passar detta antagande ävenledes förträffligt. Genom överenskommelsen i Hälsingborg sommaren 1310 bröts förlovningen mellan Erik och Ingeborg Håkansdotter, men vid mötet i Stensö följande år skedde en fullständig omkastning, varigenom förlovningen återställdes och Erik började ett nytt samarbete med Håkan. Man har inga säkra bevis för saken, men alla senare forskare (jfr Tunberg, Äldre medeltiden, s. 165, Pipping, Kommentar till Erikskrönikan, s. 635 f.) ha accepterat Munchs (4: 2, s. 551 ff.) mycket troliga datering av Stensö-mötet till hösten 1311. Efter detta möte vidtaga de definitiva förberedelserna för bröllopet. Bland annat uppsökte Erik på våren 1312 påven för att få dispens från sin nya trolovning med den danska prinsessan. Någon gång mot slutet av året — som synes verkligen »litith før æn hon do» — bör drottningen sålunda ha kunnat ge den nu genom två romaner kände bearbetaren uppdraget att gripa sig an med »Flores» — att det är samma bearbetare för alla tre »visorna» tror jag mig kunna bevisa. Innan bröllopet stod hade hon emellertid avlidit den 1 maj 1312. Högtidligheten uppsköts till mickelsmässotid. Vid bröllopet bör nu »Flores och Blanzeflor», vilken enligt Geetes mening valts just emedan den skildrade två älskandes förening efter många äventyr och lång väntan, ha föredragits och ingenting är mera naturligt än att man efter att ha hört de fromma orden om drottningen, vilkens ande verkligen kunde sägas sväva över detta brudpar post tot discrimina, alldeles spontant undfick tanken att även i de båda övriga romanerna infoga liknande rader. Genom detta blevo de tre »visorna» ett för sin tid alldeles storartat litterärt monument över den döda furstinnan, Nordens kanske mest utpräglat chevalereska dam, vilken även med dem skänkt hertig Eriks tillämnade nya mellan-skandinaviska rike dess epik.

Antagandet styrkes ytterligare genom en granskning av slutraderna i »Ivan» och »Hertig Fredrik». Sinsemellan förete dessa större likhet än med raderna i »Flores». De båda förstnämnda romanernas slutrader innehålla nämligen precisa uppgifter om åren, »Hertig Fredrik» t. o. m. om månaden då de tillkommit. Överensstämmelserna i avfattningen tyda på samtidighet och det var ju också naturligt att man 1312 väl visste vilken tidpunkt som åsyftades med orden »litith før æn hon do», men behövde årtal för de nu flere år gamla två andra romanerna.

Anteckningen i »Flores» har säkerligen stått i originalmanu-

skriptet och får därutav sin auktoritet. Sannolikheten för att även de två andra romanernas uppgifter äro fullt autentiska blir härigenom också mycket stor, och den traditionella dateringen kan vidhållas. Härtill kommer att även dessa versers övriga uppgifter visat sig exakta.

3. VERKLIGHET OCH IDEAL I DET RIDDERLIGA LIVET.

Vad vi kunna veta om det ridderliga livet i Sverige under denna tid genom samtida källor är mycket litet. De utsökta riddarsigill, förmodligen franska, som Magnus Ladulås' söner älskade, ge oss exempelvis en liten antydan. Den sista tiden har emellertid skänkt oss ett mycket värdefullt rent arkeologiskt material som sätter oss i stånd att få en bättre bild än förut av den miljö i vilken svensk riddarlitteratur hör hemma. Jag tänker på utgrävningen av det ryktbara Alsnö hus på Adelsön i Mälaren, vilken letts av B. Thordeman och behandlats i hans arbete »Alsnö hus», Sthlm 1920. Av denna undersökning framgår mycket tydligt att här vid 1200-talets mitt, förmodligen under Valdemar Birgerssons regering, uppförts en rik och smakfull kungahall av modern, kontinental typ, vilken förutsätter ett för den tiden ytterst luxuöst och elegant hovliv.

På en särdeles vacker och efter dåtidens förhållanden mycket central plats i Mälaren inom det lilla utomordentligt klimatiskt gynnade område som kännetecknas av den verkliga »Mälarnaturen», Creutz' och Bellmans natur, har här under 1200-talet byggts en praktfull kungsgård, som egendomligt nog synes hava varit ett slags sommarresidens, ett medeltida lustslott. Onekligen gör hela anläggningen nästan ett litet raffinerat intryck. Ur en grupp av lägre ekonomi- och boningshus av olika slag, reste sig en konunga-hall i minst två våningar över en källare. Man kom in genom ett port-torn, först i en lägre våning med platt tak, där möjligen kungafamiljen bott, och där det sannolikt funnits eldstad och fönster. Genom tornets trappa nådde man huvudvåningen, »vilken upptogs av en enda väldig hall överspänd av tre till planen rektangulära spetsbågiga kryssvalv med ribbor av klöverbladsformad profil». Fönstren i detta monumentala rum voro gotiska, minst tudelade och försedda med ganska rikt masverk. Troligen har man ej haft glasfönster utan stängt med träluckor. Kring fönstren stodo kalkstenskolonetter med snidade täljstenskapitäl. »Portalens, event.

portalernas kapitälband ha sannolikt varit rikt smyckade med en vegetativ ornamentik. Ornerade basplattor och golvtegel, figurskulptur och listverk fullborda intrycket av en överflödande prakt i arkitekturens detaljutformning,» slutar Thordeman sin rekonstruktion. Hela anläggningen kunde emellertid också beskrivas med följande citat ur »Konungastyrelsen»:

Nu skal þy kununger ok höfþingi hava fori sik ok sit hærskap al þarvahus, þær han ær mæþ varu sinni. Ok ær þæt digher heþer kunungi ok höfþinga hava faghran sal, þæt ær þæt hus han skal æta ok drikka i mæþ sit hærskap. Nu skal þæt hus af siælsynni gærning, vit, liust, rent ok lustilikt innan vara; þy at mangi koma þær in, ok hvar sigher af þy han se. Þær skal vara borþbonaþer kunungs til mat ok dryk ren ok fagher ok dyr æpti æmnum hans. (Geetes uppl. s. 44.)

Arkeologien har sålunda avslöjat för oss en furstlig Mälaridyll från chevaleriets dagar. Folkungakungen har hållit sina lysande fester i denna vackert välvda sal, där sommarluften och solen spelat in fritt genom de spensligt eleganta gotiska fönstren. — Tvivelsutan vittnar detta om ett annat sätt att leva och njuta av livet än det som representeras av den gamla nordiska kungahallens mörka och rökiga interiör. »Konungastyrelsen» visar vilket ideal som låg bakom. Den fagra salen skulle vara av utsökt arbete, allt skulle vara ljust, rent och behagligt; på bordet måste ligga en vit dyrbar duk, en nödvändig sak för en hövisk måltid.[1] Förmodligen ger oss denna sammanställning en glimt av det liv till vilket den ridderliga dikten hörde och en aning om förhållandet mellan liv och dikt. Dikten ger en idealbild. Glansen över riddarlivet i »Erikskrönikan» är starkare än glansen över kungahovets liv på det dock ganska lilla Alsnö hus, och det finns skuggor i tavlan av detta som indiskreta arkeologer avslöjat; man slängde tydligen sina avgnagda köttben var som helst på kökkenmöddingmanér. Men bortsett från detta är den nya kunskapen om det svenska hovets verkliga liv ovärderlig för studiet av dess speciella litteratur, den ridderliga. Thordeman har antytt att Alsnös namn knyter sig till Magnus Ladulås' ryktbaraste regeringshandling, Alsnö stadga, varigenom det adliga rytteriet fick sin organisation.

[1] Jfr SCHULTZ, *Das höfische Leben*, I, s. 314. »Ohne Tischtuch zu speisen, galt für durchaus unschicklich.» CHRESTIEN, *Yvain*, v. 1049, 3470, *Erec* 496, 6921.

MISCELLANEA.

Kring ett Stagneliusbrev.

I den korta uppsatsen Stagnelius och enslingskapet i Samlaren 1925 publicerades — jämte några andra nyfunna biographica om diktaren — ett obetydligt brevfragment, som jag påträffat i Dickson-Bukowskiska autografsamlingen (n:r 799) i Göteborgs Stadsbibliotek. Som en komplettering av detta lilla bidrag må den följande diskussionen av ett fynd, som jag senare gjort, äga sitt berättigande.

I Sjöholms arkiv finnas tvenne Stagneliusautografer, som med största älskvärdhet ställts till mitt förfogande av hovmarskalken greve Adam Lewenhaupt. Om det ena aktstycket är ej mycket att säga, då dess hela innehåll är: »Lydige Son Erik Johan. Stockholm d. 8 Mars». En bilagd skrivelse av Stagnelius' syster Sophie meddelar om dess ursprung: »Det sista skrifna jag äger af min Salig Bror Eric Johan, är ett bref från honom till Vår Fader.» Den andra autografen — likaledes en utklippt namnteckning — visade följande lydelse: »Adieu, min bästa Syster. Din tillgifna Bror Erik Joh. Stagnelius.» Sedan papperet frigjorts från sitt vidfästa underlag, framkommo emellertid å baksidan ett par rader av större intresse. Redan första ögonkastet röjde, att detta brottstycke hörde samman med det lilla Göteborgsfragmentet, som publicerats 1925. En sammanfogning av de båda bitarna resulterade i den lydelse, som visas av facsimilet:

[bruk]ar spatsera, och hwarifrån stundom om aftnarna Fäst- och Harmoni-Musik låter höra sig. Min Wärdinna är Enka efter en Löjtnant, finska till Nationen, en rask och rifwande människa, som drifwer en widlyftig

Slut på dokumentet, som sålunda mynnar ut i en ny rebus! Ett ogunstigt öde vill, att det välkomna, biografiskt givande tillskott till Stagneliusbrevens par, tre nummer, som här förelegat, styckats sönder genom det ena obarmhärtiga saxhugget efter det andra. Det återstår blott att hoppas på en lycklig slump, som kan spela ännu en bit av brevet i någon forskares händer[1] och som därmed, åtminstone med några nya streck, kan förtydliga bilden av Stagnelius' första Stockholmstid.

[1] I det notvarp jag utskickat har jag endast uppfångat ytterligare en Stagneliusautograf, en diktvariant vartill annan forskare har prioritetsrätten. En led-

Ty att brevet ger en rapport om diktarens första Stockholmsintryck, är tydligt. Som jag redan tidigare förmodat, är brevet ställt till Stagnelius' yngre syster Hedvig, gift Wimmerstedt. Att det härrör från Stockholmstiden, framgår bland annat av upplysningarna om hans värdinna, vartill jag återkommer. Och med tillämpning av de nya kronologiska kriterier — stavning och bokstavstyper —, som lancerats av Albert Nilsson, kan man fastställa, att brevet icke kan vara senare än sommaren 1815 — bokstäverna w, B, N och S äro i det fallet utslagsgivande. (Skr. utg. av Sv. Litteratursällskapet 26).

Det nya brevfragmentets biografiska intresse ligger nu först och främst däri, att det innehåller ett autentiskt uttalande av diktaren om änkefru Maria Elisabeth Almgren, tyvärr icke därjämte om hennes dotter Fredrica, som enligt Sven Cederblads uppsats Amanda i dikten och verkligheten (Samlaren 1925) varit hans poetiska inspiratrice. Att det i varje fall är modern, som åsyftas i brevskrivarens skildring av sin värdinna, kan man lätt övertyga sig om genom en jämförelse mellan de epitet han har valt och det intressanta biografiska material, som framlagts av Cederblad. På ett par punkter bidrager fragmentet till en fixering därav. Sålunda vinner man bekräftelse på att Stagnelius icke blott bott i samma hus som fru Almgren utan även haft henne till värdinna, något som också Cederblad traditionsvis inhämtat. Vidare synes

---

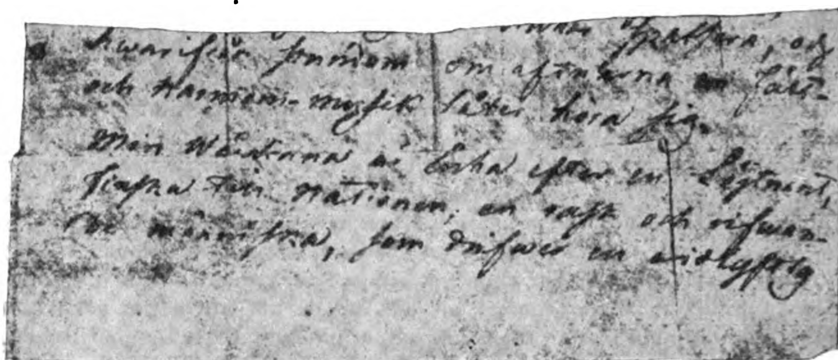
tråd synes man äga i *Svenska Autografsällskapets tidskrift* 1879 (s. 15 f.) och 1892 (s. 94 f.), där ett par notiser om försålda Stagneliana ingå. En undersökning av auktionsprotokollen i Stockholms stads arkiv har emellertid givit vid handen, att därmed avses de diktmanuskript till *Parabel* och till ett parti av *Tingens Natur*, som numera finnas i Klinckowströmska arkivet på Stafsund och som redan kommit till användning i Bööks och Vitterhetssamfundets upplaga. Den förra autografen hade tillhört revisor Törners samling, den senare inropades på en Bukowskiauktion och hade tidigare förekommit på en auktion i Leipzig 1888 — ett intressant vittnesbörd om dessa pappers vandringar.

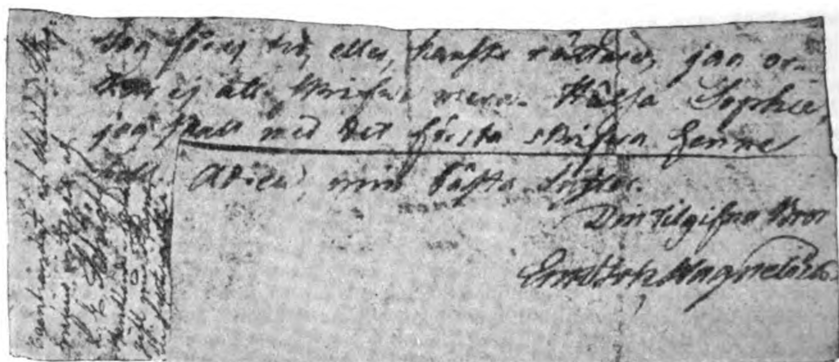
Det torde i detta sammanhang vara tillåtet att anföra ett Stagnelianum, varpå d:r O. Wieselgren fäst min uppmärksamhet. I Beskows dagboksanteckningar (KB) för 8 dec. 1849 förekommer följande anekdot, som talar för sig själv: »Borelius berättade att Stagnelius en gång, plakat på förmiddagen, fallit på knä för Rosenstein», som befann sig i en något prekär situation, »och började ropa på hjelp, då B. måste ha ut S.» J. N. Borelius var tjänsteman i ecklesiastikexpeditionen samtidigt med Stagnelius, anställdes som e. o. kanslist 8 juli 1817 och utnämndes till kopist 22 febr. 1821 (Kanslistyrelsens protokoll, RA). Rosenstein erhöll tjänstledighet 13 febr. 1822. Möjligen kan händelsen sammanställas med att Stagnelius mot slutet av 1821 på en tid lämnade Stockholm.

Slutligen må till komplettering av uppgifterna om Stagnelius' kanslibana meddelas, att hans utnämning till kanslist återfinnes i ecklesiastikexpeditionens protokoll 8 febr. 1822 — *kanslistyrelsens* myndighet i fråga om tillsättning av tjänster gällde endast e. o. kanslister och kopister. Uppflyttningen sammanhängde med att Rosenstein trädde tillbaka och därvid förklarade det vara »en helig pligt» att bringa sina underordnades nit i åtanke och föresla dem till befordran, något som bl. a. resulterade i utnämning av fyra kanslister. Stagnelius' fullmakt återfinnes i ecklesiastikexpeditionens registratur (n:r 65) 13 febr. 1822 och är försedd med vanlig avslutningsfras: »Hvarvid han dock kommer att tillsvidare tjena utan Lön, med sin innehafvande Lönetour intill dess Lön honom i behörig ordning kan tillfalla» (RA). Jfr Böök, *E. J. Stagnelius* (Sthlm 1919), ss. 505, 191 f.

av brevet framgå, att hon även 1815 drivit någon sorts rörelse. Och slutligen förmedlas genom brevet den intressanta underrättelsen, att Stagnelius redan före hösten 1815 slagit sig ned hos familjen Almgren.

Men det är icke blott som bakgrund till Stagnelius' — ur biografiska faktorer förklarade — Amandadiktning, som det lilla dokumentet har sitt intresse. Dess betydelse sträcker sig även till en annan sida av hans alstring, som man kunde kalla hans flanördiktning. Ty de

få raderna äro en direkt illustration till de första Stockholmsintryckens betydelse för diktaren och verifiera därutinnan en av Bööks teser och ett av Stagneliusforskningens viktigaste resultat (monografien, s. 248 ff.). Utgångspunkten har därvid varit dikten Den Vandrande Riddaren från 1815, som återger en bild ur Stagnelius' realistiska vardagstillvaro, där skalden själv möter som »flanören på Stockholms gator» och där intresset för den omgivande kvinnoskönheten synes spela en allt dominerande roll. Vad den anförda dikten skildrar är en odyssé i erotikens farvatten, där riddaren föres runt »kring torg och gator», stiger in »där skylten vinkar mig att dricka» eller besöker

en sal, där flickor, utan ända
Vid·kronors glans
Och instrumenters gälla dån sig vända
I yppig dans.[1]

I brevfragmentet nämnes visserligen ingenting om kvinnoskönheten. Som jag i mina tidigare anteckningar påpekat, möter man där en bild av Stagnelius, som har sin särskilda tjusning: en enslig men för de omgivande fenomenen icke ointresserad kvällsvandrare på Stockholms gator. Stagnelius' dikt har emellertid precis samma komplement, om man vänder sig till ett annat självbiografiskt aktstycke, sådant som elegien Allt sen människor först bebygde den blomstrande Jorden (jfr min föregående uppsats). Det är den kända dikt, där Stagnelius beklagar sin lott att icke vara fängslad vid en enda flicka utan vara upptänd av begär till varje »gungande barm» och »strålande blick», som möter honom — vare sig han sitter en afton i Thalias hus »vid kronornas sken och fiolernas ljud från orkestern» eller han gör sina iakttagelser på hemvägen »vid lycktornas gullröda skimmer» på gatan. (S. S. IV, s. 380 f.).

Enligt Albert Nilssons kronologi (s. 38) härrör den citerade elegien, som tidigare förlagts till omkring 1818, från de närmaste månaderna efter juli 1815. Den Vandrande Riddaren har av Stagnelius själv daterats till 1815 och bör enligt samma undersökning (s. 12) vara skriven före hösten d. å. Samstämmigheten med brevet är således ingen tillfällighet.

Men därmed har man också vidrört ett av Stagneliusforskningens viktigaste psykologiska problem. Ty till året 1815 höra icke blott flanörens sånger till de många utan även Stagnelius' tidigaste hyllningsoffer till den enda, till Amanda. Det är en kontrast, som ingalunda har avtonats utan tvärtom skärpts genom Albert Nilssons nya och förnyande kronologi, enligt vilken de respektive dikterna skrivits ungefär samtidigt eller rent av avväxla med varandra. Och ett litet bidrag till denna fråga har man också i det anförda brevfragmentet från 1815, vilket som i ett nötskal förknippat de tvenne biografiska komplex, som här åsyftas och som till synes äro oförenliga — förutsättningarna för Stagnelius' Amandadiktning och för hans flanördiktning.

Existerar det således ett ursprungligt samband mellan de olika stadierna i Stagnelius' erotiska liv, och kan man möjligen i detta se en förklaring — vid sidan av andra — till Amandadiktningens svävande och omstridda karaktär? I någon mån synes mig så vara fallet.

»Outsäglig längtan» och »hopplös kärlek» äro den tidigare Amandadiktningens ständigt varierade temata. Men de elegiska motiven finnas redan förut återgivna, den personliga otillfredsställdheten tolkas lika intensivt i de stockholmska flanördikter, som här påpekats. Det sorgliga i att icke älska »en enda, retande Mö» utan vara bunden vid de

[1] *Samlade Skrifter* (Sv. Förf. utg. af Sv. Vitterhetssamfundet) I, 320 ff.

många är innehållet i dessa sångers klagande distika. I Allt sen människor först bebygde den blomstrande Jorden prisar diktaren den man salig, som ägnat en enda »blomstrande Flicka dyrkan och känslor och lif». Troligen något senare är Om kring Stadens dånande torg, där hans känslor fixeras att gälla Amanda, dock endast som den främsta i »den retande här af rosenfärjade drömmar». Fortfarande känner han sig kringsnärjd av »kärlekens gycklande drömmar» och önskar sig kärlekens verklighet (I, 213). Även i en dikt som den retrospektiva Afsked till Lifvet ser man, huru den intensiva längtan efter idealet föregår idealets framträdande, huru idealiseringsbehovet framspringer ur den tomma kärlekens förödande inverkan (II, 37 ff.).

Ur den polygama kärlekens otillfredsställdhet är det således, som åstundan efter Amanda först framgår. Visar det icke, att man just i huvudstadsupplevelsens frätande intryck har det psykiska underlaget för Amandaupplevelsen?

Henry Olsson.

Kronologien i Ernst Ahlgrens »Från Skåne».

I sin debutbok *Från Skåne* har Ernst Ahlgren inte själv som i den andra av henne utgivna novellsamlingen *Folklif och Småberättelser* angivit de enskilda berättelsernas tillkomstår. Under det att Axel Lundegård med stöd av författarinnans och sina egna brev och anteckningar i de »person- och bokhistoriska anteckningar», som han meddelat i den av honom 1918—20 utgivna upplagan av Ernst Ahlgrens skrifter, kunnat än närmare bestämma tiden för folklivsberättelsernas författande[1], äro hans tidsuppgifter i fråga om debutsamlingen, vilka grunda sig på skilda inre och yttre kriterier, på åtskilliga punkter obestämda. Emellertid är jag i tillfälle att med hjälp av uppgifter, som härröra från Victoria Benedictsson själv, bekräfta, precisera och rätta denna Lundegårds approximativa kronologi. Författarinnan har nämligen i innehållsförteckningen i det exemplar av boken, hon deciderade till Georg Brandes, den av henne på en gång så beundrade och fruktade kritikern, egenhändigt med bläck angivit »studiernas» tillkomstår.[2] Då denna källa, så vitt jag kan se, inte hittills varit tillgänglig eller utnyttjad, meddelar jag här dessa uppgifter vid sidan av en del tidigare gjorda dateringsförsök.

Lundegård skriver om samlingens första berättelse, *En realist:* »Angående denna den första och längsta berättelsens tillkomst finns inga anteckningar i Victoria Benedictssons efterlämnade papper. Åt-

[1] Att LUNDEGÅRD i kommentaren med tystnad förbigått berättelsen »Storhandel» i den andra samlingen, beror givetvis på ett rent förbiseende. Den är av författarinnan daterad till 1885.

[2] Dedikationen lyder så: Dr. Georg Brandes med en hjertlig helsning från förf. Exemplaret är i min ägo.

skilliga tecken, både i innehållet och stilen, tyda på att den tillhör ett äldre utvecklingsskede än flertalet av de övriga berättelserna i samlingen. Kanske ligger förklaringen i att det är en omarbetning av någon tidigare berättelse. Den tycks vara skriven i Hörby efter hemkomsten från Malmö, alltså vintern 1883—84, och aldrig tidigare offentliggjord.»[1] Ingrid af Schultén har tydligen inte känt sig övertygad av denna Lundegårds argumentering. Hon skriver i sin bok om Ernst Ahlgren med anledning av hans kommentar: »Vilka dessa tecken äro nämnes ej och de förefalla mig ej vidare påfallande. Äldre än från 1882—83 kan novellen knappast vara. Därförinnan är det icke sannolikt att Ernst Ahlgren skulle varit i stånd att så klart och bestämt taga ställning till den slags realism, som hon här angriper. Den lösa kompositionen med sina många litet planlösa samtal påminner om En annans egendom, men i fråga om karaktärsteckning och stil är En realist denna mycket överlägsen.»[2] Berättelsen är enligt författarinnans egen uppgift skriven först 1884.

Om den andra berättelsen *En omvändelsehistoria* heter det i Lundegårds kommentar: »Skriven i Hörby hösten 1883. Ett första utkast finns i Stora boken. Förf. har först tänkt kalla berättelsen: En 'bracka'.»[3] Enligt Ernst Ahlgren är studien författad 1884.

Koketten, som enligt Lundegård skulle tillkommit i Hörby vintern 1883—84,[4] är av författarinnan daterad till 1883.

Lundegårds dateringar av *En kris* och *Far och son,* den förra till 1883 och den senare till 1878, bekräftas av Ernst Ahlgrens anteckningar i dedikationsexemplaret till Brandes.

En musikafton, enligt Lundegård »troligen skriven i Hörby vintern 1883—84», och *Kritik,* som han säger vara »skriven 1883—84», hänföras båda av författarinnan till 1884.

Eva är enligt Lundegård »troligen en äldre studie». Ingrid af Schultén, som betraktar den som ett slags komplement till »En realist», utläser följande ur den lilla berättelsen: »Den lilla skissen är tydligen skriven vid den tid (1881—82), då Ernst Ahlgren först kom i närmare beröring med eller, man voro frestad säga, först upptäckte den nya litteraturen, ty det är något av hemlig upptäckarglädje i det sätt, varpå hon talar om den. Den är då ännu något så nytt för henne att hon icke helt kan frigöra sig ifrån sin omgivnings syn på den, och det tycktes henne som något nästan oerhört att kunna förstå och hålla av dessa ogudaktiga och omoraliska böcker. Därav de försiktiga och nästan tveksamma ordalag, vari hon ger uttryck åt sina känslor.»[5] Enligt Ernst Ahlgren själv är skissen skriven först 1883, varför denna af Schulténs tolkning inte gärna kan vara riktig eller berättigad.

[1] ERNST AHLGREN, *Samlade skrifter* I, Stockholm 1918, s. 378.
[2] INGRID AF SCHULTÉN, *Ernst Ahlgren*, Helsingfors 1925, s. 114.
[3] ERNST AHLGREN, a. a., s. 378.
[4] A. a., s. 379.
[5] INGRID AF SCHULTÉN, a. a., s. 116.

En studie och *Folkvännen* låter Lundegård vara skrivna 1883—84 och om *Förlust* skriver han: »troligen också skriven samma år».[1] Enligt författarinnans egen uppgift äro de författade 1884.

Om *Mor Märtha* antecknar Lundegård följande: »Först tryckt i 'Fyris', våren 1884. Skriven samma år.»[2] Enligt Ernst Ahlgren har den tillkommit redan 1883.[3]

Lundegårds datering av *Jeppa* och *Gamle-Ola* till 1881 bekräftas av författarinnans egna uppgifter.

Om *Sorg* och *Giftermål på besparing* uppger utgivaren, att de »äro båda skrivna 1883—84». Författandet av den förra måste enligt Ernst Ahlgrens egen datering sättas tillbaka till 1881. Den senare har tillkommit 1884. *Sorg* skulle enligt Lundegård aldrig förr hava varit offentliggjord. Emellertid har den stått publicerad i *Ny Illustrerad Tidning* 1881 i tolfte numret, vilket ju stöder Ernst Ahlgrens egen uppgift. Studien har i tidningen som underrubrik »Pennteckning från Skåne af Ernst Ahlgren».[4]

När man jämför Ernst Ahlgrens egna uppgifter med Lundegårds dateringar, måste man strax förvånas över, hur stor del av debutboken, som tillkommit under utgivningsåret. Inte mindre än sju av de sexton novellerna, upptagande nära hälften av bokens sidor, har hon skrivit under den korta tid, som förflutit, innan hon någon gång på våren 1884 utlämnat sitt manuskript. Det kan därför vara av ett visst intresse att fastställa, när detta skett. När hon den 15 december 1883 skriver till sin äldre syster, fru Margrethe Ekström, är hon fast besluten att framträda offentligt på allvar. Hon säger där bland annat: »När du kommer hit skall jag visa dig förslag till innehållsförteckning för min novelettsamling samt en stor del av innehållet också.»[5] Det framgår av detta brevställe, att en del av de berättelser, som skulle ingå i den planerade samlingen, ännu voro till endast i författarinnans fantasi. Emellertid hade hon ingen förläggare. För att få en sådan har hon tydligen vänt sig till Frans von Schéele, till vilken hon i ett brev av den 11 januari 1884 skriver: »Vida högre sätter jag ert löfte att bistå mig, när det gäller att skaffa förläggare, och högst av allt ställer jag det, att någon med deltagande följer min

---

[1] Ernst Ahlgren, a. a., s. 379.

[2] A. a., s. 380.

[3] Det har egendomligt nog undgått Lundegård, att Ernst Ahlgren i sitt brev av den 22 december *1883* till Frans von Schéele, som vid denna tid redigerade litteraturavdelningen i *Fyris*, ber denne återsända novellerna *Akrobaten* och *Mor Märtha* (Axel Lundegård, *Victoria Benedictsson,* 2 uppl. Stockholm 1908, s. 124).

[4] Axel Lundegård skriver om tillkomsten av Victoria Benedictsson signatur Ernst Ahlgren på följande sätt i sin bok om henne: »Så måste hon söka nya utvägar och kom till Fyris. Från Ny Ill. Tidn. hade hon som minne medtagit redaktörens förnamn Ernst, hvartill hon fogade en 'moster' Ahlgrens efternamn» (a. a., s. 122). Härtill kan anmärkas, att hennes bidrag till Ny Illustrerad Tidning redan signerats Ernst Ahlgren.

[5] A. a., s. 103.

sträfvan.»[1] Längre fram i brevet återkommer hon till saken: »Men nu till mina skisser. Jag har en del liggande och jag skulle gärna vilja släppa ut dem i bokform ju förr dess hellre. Om ni ville hafva den godheten att genomläsa dem, skall jag sända luntan. Ni kan då på samma gång använda hvad ni vill för 'Fyris' samt göra mig den ovärderliga tjänsten att höra åt med någon förläggare.»[2] I sin annotationsalmanacka antecknar hon under den 3 mars samma år: »Afsände alla mina skizzer till Upsala».[3] De studier, som hon själv har daterat till 1884, böra alltså ha tillkommit under årets två första månader. Det är tydligt, att hon under denna tid varit mer än vanligt produktiv. Att hon legat i hårt, framgår också av ett brev till nyssnämnda systern från denna period, daterat den 17 februari. Det heter där: »Mitt lif är ju också så enformigt, att det icke lemnar stoff för någon korrespondens. Strängt arbete vid skrifbordet hvarenda stund jag kan vara ur sängen, se der hela innehållet.»[4] Hoppet om att få se sina studier samlade i en bok har säkert givit hennes arbetstakt en mindre vanlig snabbhet.

En anteckning i den nyssnämnda annotationsalmanackan för 1884 av den 19 mars lyder så: »Bref från S-e, att han tycker rätt bra om mina skizzer». Samma källa upplyser, att hon den 14 april fick sitt första korrektur. Den vanliga uppgiften, att Från Skåne utkom »på våren 1884», som tydligen går tillbaka på Axel Lundegårds bok om Victoria Benedictsson (s. 130) är inte fullt korrekt. Boken kom först i början på sommaren. Under den 5 juni 1884 antecknar Ernst Ahlgren i »Stora boken»: »Min bok kom ut i går. Det gladde mig att se den, men där finns otrefliga tryckfel.»[5]

För överskådlighetens skull ges här till sist en förteckning över Från Skåne-studierna efter deras tillkomstår.

1878	Fader och son	1883	En musikafton
1881	Jeppa	1884	En realist
	Sorg		En omvändelsehistoria
	Gamle-Ola		Kritik
1883	En kris		En studie
	Eva		Folkvännen
	Mor Märtha		Förlust
	Koketten		Giftermål på besparing.

---

[1] A. a., s. 125.
[2] A. a., s. 126.
[3] Denna almanacka ingår i VICTORIA BENEDICTSSONS efterlämnade papper (L. U. B.).
[4] VICTORIA BENEDICTSSONS efterlämnade papper, Familjepapper
[5] AXEL LUNDEGÅRD, a. a., s. 142. Här star 5 *juli*, vilket tryckfel. Jfr *Svensk bokhandels-tidning, 1884* s. 108, där Från S under »Svensk bokförteckning för den 5—11 juni 1884».

925. (D. deut-
42—47.)

924). 54 s. 2 kr.

s. 12?.

[4] Axel

tur Ernst Ahlgre

utvägar och kom

redaktörens förnamn

(a. a., s. 122). Härtill

ning redan signerats Erns

[5] A. a., s. 103.

SVENSK LITTERATURHISTORISK BIBLIOGRAFI

44.

1925.

Upprättad av Nils Afzelius.

---

1. Bibliografi.

Aberstén, S., Bibliographia Gothoburgensis. Systematisk förteckning över skrifter rörande Göteborg utkomna t. o. m. år 1920. Tillägg och rättelser. Gbg. 14 s. 0,60 kr.

[Bring, R.], Bibliografi över de under 1924 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskr. f. Modersmålslärarnas fören., 1925, s. 32—57.)

Broberg, S. Grén, [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1923. (Arkiv f. nord. filol., Bd 41, s. 346—384.)

Döbeln, E. v., Nordisk orientalisk bibliografi för åren 1911—1920. En översikt. (Sv. orientsällsk:s årsbok, 3, s. 51—88.)

Hofrén, M., Öländska kulturforskare. (Öningen. Utg. av Ölands ungdomsförb., 1925, s. 3—7.)

Nelson, A., Förteckning över Isak Collijns intill den 17 juli 1925 utgivna skrifter. (Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade I. Collijn, s. 1—45; även sep. med titel: Bibliographia Collijniana. Editio altera.)

Praesent, H., Skandinavien im deutschen Buch. 1921—1925. (D. deutsche Buch, Jahrg. 5, S. 392—426, 6 (1926), S. 42—47.)

Setterwall, K., [Svensk historisk] Bibliografi. 45 (1924). 54 s. 2 kr. Bil. till Hist. tidskr. Årg. 45.

Setterwall, K., Svensk historisk bibliografi 1901—1920. 1923.

Anm. av G. Carlquist (Sydsv. dagbl. 24 maj), [N.] E[rdma]nn (Nya dagl. alleh. 21 april).

Wirde, G., Handlingar rörande Blekinge i Kungl. bibliotekets i Stockholm handskriftssamlingar. (Blekingebygder, Årg. 3, s. 77—85.)

Årskatalog för svenska bokhandeln utg. av Svenska bokförläggareföreningen genom H. E. Lagerqvist. Årg. 53 (1924). Sthm. 220 s. 3 kr.

2. **Lärdomshistoria. Universitets- och skolhistoria.**

Aurell, G., Götheborgs gymnasii contubernii-directions protokoll 1809—1835. Värdefulla uppgifter om P. H. Ling i Högre realläroverkets arkiv. (Gbg:s handelstidn. 17 okt.)

Björkman, V., Bidrag till en historik över svenska språkets studium i Lybeck. (Årsbok utg. av Riksfören. f. svenskhetens bevarande i utl., 1925, s. 104—115.)

Flom, G. T., Scandinavian philology. Survey of the study. Relation to other sciences. Major problems of the present. (The Amer. journal of philol., Vol. 46: 1, p. 52—71.)

Från skandinavismens första triumftåg. Glimtar ur en åttioårig ungdomskorrespondens. Uppsalastudenten Carl Säve skildrar sina intryck från Köpenhamnsresan 1845 i brev till en ung dam. Förut opublicerade aktstycken som apropå till nordiska studentmötet. (Dagens nyh. 21 juni.)

Lilljebjörn, E. G., Skolminnen [från Karlstads läroverk]. Utg.: E. Lilliebjörn. Gbg. 292 s., 1 portr. 6,50 kr.

Anm. av Hj. Holmquist (Sv. dagbl. 29 mars 1926), T. S[egerstedt] (Gbg:s handelstidn. 7 jan. 1926).

Lindblom, J. A., Självbiografiska anteckningar från barndoms- och studieåren. (Äldre svenska biografier, 7—8 = Upps. univ:s årsskr., 1925. Progr. 1, s. 11—38.)

Minnen från Linköpings gymnasium och Uppsala universitet.

Lindgren, J. V., Västerbottens äldsta läroanstalt. Från 1622 års barnaskola till Umeå högre allmänna läroverk. (Västerbotten, 1924/25, s. 297—312.)

Minnen från nordiska studentmötet i Uppsala 1875 av I. Kyander, G. Langenskiöld, M. G. Schybergson, Z. Schalin. (Studentbladet, Årg. 13, s. 135—141.)

Swahn, S.-Ö., Ur Karlskrona läroverks historia. (Förf:s Blekingebilder. Kulturhistoriska anteckningar och fragment, s. 249—271.)

Wessén, E., Gamla Uppsala eller Domberget? En lärd stridsfråga på 1600-talet. (Hist. tidskr., Årg. 45, s. 152—155.)
Om striden mellan J. Schefferus och O. Verelius.

Virdestam, G., Gamla skolminnen från Växjö. (Hyltén-Cavalliusfören. f. hemb.-kunsk. o. hemb.-vård. Årsbok, 1925, s. 171—199.)

Växjö gymnasiematrikel för åren 1653—1808. Utg. genom Ludvig Larsson. Växjö. 4:o. (3), 118 s.
Växjö läroverks äldre matriklar.
Bil. till Växjö högre allm. läroverks årsredog. 1924/1925.

Växjö skolas matrikel för åren 1651—1751. Utg. av Ludvig Larsson. Växjö [1912—]1921. 4:o. (3), 87 s.
Växjö läroverks äldre matriklar.
Bil. till Växjö högre allm. läroverks årsredog. 1911/1912, 1912/1913, 1915/1916, 1917/1918, 1920/1921.

Växjö skolas matrikel för åren 1752—1819. Utg. genom Ludvig Larsson. Växjö 1924. 4:o. (4), 89 s.
Växjö läroverks äldre matriklar.

Lund.

[Collin, C. M.], En skånsk fest för femtio år sedan. (Lundagård, Årg. 6, n:r 4, s. 4—6.) Undert.: C. M. C.

Larsson, Ludvig, Mitt första matlag. (Lundagård, Årg. 6, n:r 11, s. 4—6.)

Nilson, Alfred B., H. C. Andersen och studentlivet i Lund på 1840-talet. (Edda, Bd 24, s. 123—143.)

Rodhe, E., Några Lundaminnen. (Lundagård, Årg. 6, n:r 6, s. 4—6.)

Wrangel, E., Smålands nation i Lund. (Förf:s Småländska kulturbilder, s. 231—239.)
Förut delvis tr. i Smålands nation i Lund 1668—1918. 1918, s. V—VIII.

Uppsala.

Aurelius, B., Minnen från Odinslund. [1—8.] (Idun, Årg. 38, s. 164, 234, 384, 391, 464, 570, 710, 900, 975.)

Bring, J. Th., Uppsala-minnen. (Hågkomster och livsintryck. Saml. 6, s. 96—103.)

Brolén, C. A., Den 10 oktober 1871. (Ergo, Årg. 2, s. 35—37.)
Om Sten Sture-festen 1871.

Herdin, K. W., Olof Rudbeck den äldres hortus botanicus. En topografisk studie. (Sv. Linnésällsk:s årsskr., Årg. 8, s. 14—24.)

Hesslén, G., Studentliv i Uppsala på Hans Järtas tid. (Ergo, Årg. 2, s. 5—6.)

Hillman, A., Uppsala-minnen från 60- och 70-talen. [1—9.] 1. Tekla Knös och Lotten von Kræmer. 2. Originella professorer. 3. Sällskapslivet inom professors- och andra familjer. 4. Musiklivet. 5. [Namnlösa sällskapet och S. H. T.] 6. Studentoriginal. 7. Studentbeväringen. 8. I Frankrike. 9. Resan hem. — Åter i Uppsala. (Stockh.-tidn. 26 april, 17, 31 maj, 7, 28 juni, 2, 9, 23 aug., 6 sept.)

Kallstenius, G., Ivar Hedenblad och studentsången. (Ergo, Årg. 2, s. 239—240.)

Rabenius, O., Strimmor kring min barndom. [Uppsalaminnen.] (Hågkomster och livsintryck. Saml. 6, s. 263—278.)

Sjögren, V., Ur dagboken — studentminnen från 1880-talets Uppsala. 1—7. (Ergo, Årg. 2, s. 244—248, 3 (1926), s. 20—22.)

Stavenow, L., Gustav II Adolf och Uppsala universitet. Ett trehundraårsminne. (Nord. tidskr. N. S. Årg. 1, s. 1—14.)

Uppsala universitets matrikel. 11. 1750—1760. På uppdrag av universitetets rektor utg. av A. B. Carlsson. Upps. (2) s., s. 1—79. 2,50 kr.

Upps. univ:s årsskr. 1925. Progr. 8.

Zetterstéen, K. V., En hebreisk oration vid jubelfesten i Uppsala 1730. Ett bidrag till det orientaliska och exegetiska studiets historia vid Uppsala universitet. (Kyrkohist. årsskr., Årg. 24 (1924; tr. 1925), s. 116—128.)

Finland.

Castrén, G., Litteraturhistoria och estetik [i Finland]. (Finland. Land, folk, rike. Hfors. 3, s. 190—195.)

Grönvik, A., Plock ur den aboensiska krönikan. (Studentbladet, Årg. 13, s. 66—68.)

Hultin, A., Viborgs gymnasium redivivum. (Hist. o. litt.-hist. stud., 1, s. 125—177.)

Pontán, E., K. D. F. [Kiseleffska donationsfonden.] (K. D. F. Festskr. utg. av nylänningar. Hfors, s. 1—7.)

Schybergson, C. M., Åbo akademis första räntmästare Petrus Gers. (Hist. o. litt.-hist. stud., 1, s. 259—293.)

Suolahti, G., Historieforskningen [i Finland]. (Finland. Land, folk, rike. Hfors. 3, s. 149—161.)

3. Svensk litteraturhistoria.

A. Allmänt.

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Bd 23—24. Oslo. 4:o. (3), 336, (3), 340 s. 20 kr.

Historiska och litteraturhistoriska studier. 1. Hfors. (4), 361, (1) s., 1 portr. 40 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl. 180.
Forts. av Förhandlingar och uppsatser.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen under medverkan av V. Madsen, W. Munthe, G. Schauman utg. av I. Collijn. Årg. 12. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 4:o. VIII, 266 s. 15 kr.

Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning. Ny följd. Årg. 5 (1924).

Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 25 juni), A[age] G[ad] (Lunds dagbl. 26 aug.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 27 april).

Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. [Ser. 1.] H. 161. Sthm. Medl.-avg. 10 kr. för år.

[1:] 161. Jungfru Marie psaltare utg. av R. Geete. H. 3. (Slut.)

Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 178: 1, 179—184. Hfors. Medl.-avg. 100 fmk för år.

178: 1. Samling av ord ur östsvenska folkmål av V. E. V. Wessman. Tillägg till H. Vendells ordbok över de östsvenska dialekterna. H. 1. — 179. Förhandlingar. N. F. 1 (mars 1924—febr. 1925). — 180. Historiska och litteraturhistoriska studier. 1. — 181. Skrifter av C. G. Estlander. 3. De bildande konsternas historia från slutet av adertonde århundradet till 1867. Ny uppl. utg. och kommenterad av T. Borenius. — 182. Studier i nordisk filologi. Utg. genom H. Pipping. 16. — 183. Karl Johan Adlercreutz. Försök till levnadsteckning av G. Rein. Förra delen. — 184. Finlands svenska folkdiktning. 7. Folktro och trolldom. 2. Växtlighetsriter. Utg. av G. Landtman.

Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 35 (1923/1924). Sthm 1925. (3), 583 s., 2 pl. 10 kr.

Svenska författare. Utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 6: 8, 10: 3. Sthm. Medl.-avg. 15 kr. för år.

6. Samlade skrifter af Anna Maria Lenngren. H. 8. — 10. Skrifter av C. A. Ehrensvärd. H. 3.

Aspelin, G., Studenten i svensk litteratur. (Lundagård, Årg. 6, n:r 2, s. 2—4.)

Benson, A. B., Bayard Taylor's interest in the Scandinavian North. (Scand. studies and notes, Vol. 8 (May 1925), p. 165—184.)

Benson, A. B., The beginning of American interest in Scandinavian literature. (Scand. studies and notes, Vol. 8 (Febr. 1925), p. 133—141.)

Betänkande med förslag till ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen avgivet av därtill utsedda sakkunnige. 1—2. Sthm 1924. 1. Huvudbetänkande och förslag. VIII, 156 s., 1 tabell. 3 kr. 2. Allmogeforskningen i Sverige och dess nordiska grannländer. IV, 203 s. 2 kr.

Statens offentliga utredningar. 1924: 26—27.

Inneh. bl. a.: Översikt över otryckta samlingar till kännedomen om svenskt folkliv och folkmål. — Svensk allmogeforskning före 1860. — Svensk allmogeforskning och dess organisation efter 1860.

Blanck, A., Anna Maria Lenngren. 1922.

Anm. av E. Alker (Neophilologus, Jaarg. 10, p. 229).

Boor, H. de, Deutschland und der germanische Norden. (D. deutsche Buch, Jahrg. 5, S. 353—357.)

[Brev och autografer av bl. a. O. v. Dalin, E. Tegnér, H. B. Palmær, P. D. A. Atterbom, C. V. A. Strandberg (Talis Qualis), A. Blanche.] (Sv. dagbl. 22 febr., 15 mars.)

Bruhn, K. & Kihlman, E., Finlands svenska litteratur. (Finland. Land, folk, rike. Hfors. 3, s. 301—323.)

S. 319—323: E. Kihlman, Nittonhundratalet.

Bördh, A. G., Dalsländsk diktning. (Färgelanda, Årg. 6, H. 2, s. 6—14.)

Forts. från föreg. årg. Skall fortsättas.

Böök, F., Litteraturen under adertonhundratalets senare hälft (1850—1908). (Sveriges historia till våra dagar, 13, s. 329—414, 1 portr.)

——, Resa i Sverige från Smygehuk till Pajala. 1924.

Anm. av F. G. Bengtsson (Ord o. bild, Årg. 34, s. 314—316).

Campos Ferreira Lima, H. de, Portugal e a Suecia. Notas acêrca das relações literarias entre os dois países. Porto. 16 s., 2 portr.

Särtr. i 40 ex. ur Revista da historia, Vol. 13.

Castrén, G., Sekelskiftets finlandssvenska skalder. (Ord o. bild, Årg. 34, s. 577—588.)

Cederblad, S., Dikten och forskningen. (Nya Argus, Årg. 18, s. 20—25.)

M. anl. härav inlägg av R. Sjöberg och svar av förf. (ibid. s. 76).

[Collijn, I.], Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade Isak Collijn på hans 50-årsdag. Upps. 4:o. XVIII, (1), 516, (1) s., 1 portr., 27 pl. 37,50 kr.

Tr. i 400 numr. ex.

Inneh. bl. a.: A. Nelson, Förteckning över Isak Collijns intill den 17 juli 1925 utgivna skrifter. — O. Walde, Johannes Bureus och den svenska bibelöversättningen under Gustaf II Adolfs tid. — A. Grape, Till frågan om J. G. Sparwenfeldts översättarverksamhet. Saavedra-verket. — N. Gobom, Eric Benzelius d. y:s Itineris eruditi album i Linköpings stiftsbibliotek. — J. M. Hulth, Studenten Carolus Linnæus' bibliotek. — Hj. Lundgren, Diktare bland svenska biblioteksmän.

Anm. av O. Lundberg (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 12, s. 241—244), H. E. Pipping (Hist. tidskr. f. Finl., Årg. 11 (1926), s. 43—46).

Dahlgren, Lotten, Björneborg i helg och söcken. 1924.

Anm. av J. L[andquist] (Aftonbl. 3 jan.).

Dahlström, Greta, f. Stenbäck, Några anteckningar om folkvisan i Åboland. (Brage. Årsskr., 15/18 (1920/23; tr. 1925), s. 62—80.)

Ek, S., Den svenska folkvisan. 1924.

Anm. av Otto Andersson (Nya Argus, Årg. 18, s. 130—132), S. Cederblad (Stockh.-tidn. 12 dec.), H. Ellekilde (Folkminnen o. folktankar, Bd 12, H. 2, s. 44—47) — med anl. härav ett inlägg av förf. med titel: Dansk nationalism och norsk kämpavisa. Några ord till svar på en fråga av Hans Ellekilde (ibid., H. 3, s. 19—26), varpå följde inlägg av H. Ellekilde (ibid., Bd 13 (1926), s. 21—26) och S. Ek (ibid., s. 27—31).

——, Visan om Palle Bosons brudrov. (Halländsk bygdekultur, s. 203—222.)

Ekholm, R., Ett franskt 1600-tals-epos med »götiskt» ämne. [G. de Scudéry, Alaric.] (Tidn. Upsala 7 mars.)

Elison, A., Miljöskildring i svensk, dansk och norsk litteratur. Sthm. 4:o. 16 s. + omsl.

Feuk, M., Barnet i litteraturen. (Biblioteksbladet, Årg. 10, s. 1—9.)

Forsman, R., Mikael Lybeck ja Runar Schildt. (Valvoja-Aika, Årg. 3, s. 441—448.)

Harrie, I., Lundapoeter. (Sv. tidskr., Årg. 15, s. 134—143.)

Hasselberg, G., Realistisk lyrik. 1923.

Anm. av Hj. Alving (Verdandi, Årg. 42, s. 166—171).

Heidrich, O., Přehled dějin švédské literatury. [Översikt av den svenska litteraturens historia.] Praha [1922]. 79, (1) s. 8 tj. kr.

Za vzdělánim. Knižky pro každého. 125.

Heimer, Astri, Den danske sagodiktaren [H. C. Andersen] i Sverige och bland svenskar. Lund. 205, (1) s., 3 portr., 2 pl., 1 facs. 4,25 kr.

S. 51—79: Mamsell Fredrika [Bremer]; s. 143—189: Den gudomliga. [Jenny Lind.]

Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 7 jan. 1926), F. Wulff (Sydsv. dagbl. 24 nov.).

Hildén, H., Studier av naturen i Linnéseklets svenska diktning. Sthm (tr. i Hfors). 494 s. 10 kr.

Anm. av G. Castrén (Hufvudstadsbl. 21 juni), Y. Hirn (Fi. tidskr., T. 99, s. 277—292), C. V. Jacobowsky (Sv. dagbl. 17 dec., bil.).

——, Studier av naturen i stormaktstidens verklighet och dikt. 1920.

Anm. av Y. Hirn (Fi. tidskr., T. 99, s. 277—292).

Hippel, O., Studier till predikans historia under nyromantiken. 1. 1924.

Anm. av S. Belfrage (Vår lösen, Årg. 16, s. 15—16).

Holmberg, O., Litterärt. 1924.

Anm. av K. Elster (Nationen 5 juni), R. Fangen (Tidens tegn 25 mars), A. Werin (Ord o. bild, Årg. 34, s. 58—61).

Ingers, I., Folkvisor från Bara härad. (Skånskt bondeliv. Årsbok utg. av Fören. Skånskt folkminnesarkiv, [1] (1924), s. 23—31.)

Isaacsson, A., Litteraturhistoria för kommunala mellanskolor. Sthm. 56 s. 1 kr.

Jakobson, D., Några folkviseuppteckningar. (Skånskt bondeliv. Årsbok utg. av Fören. Skånskt folkminnesarkiv, [1] (1924), s. 13—22.)

Johnson, N., Religiösa strömningar i svensk nutidsdiktning. En kontur. (Ariel, Årg. 5, s. 144—153.)

Kalén, J., Några utbyggda ordstäv från Halland. (Folkminnen o. folktankar, Bd 12, H. 2, s. 27—38.)

Kjersén, S., Den svenska diktkonstens historia. Kortfattad översikt. (Förf:s Svensk diktning på vers och prosa, s. 7—67.)

Kotas, W. Hj., Die skandinavische Literatur der Gegenwart seit 1870. Wiesbaden. (6), 187 s. 6 Rmk.

Welt und Geist. Eine neue Buchreihe. Die Literaturen der Gegenwart hrsg. v. O. Forst-Battaglia.

Lamm, M., Upplysningstidens romantik. 1—2. 1918—1920.

Anm. av M. Neiiendam (Teol. Tidsskr. f. d. da. Folkekirke. R. 4. Bd 6, s. 56—67).

Landtman, G., Ur familjearkivet på Nickby gård. 1. Ättens minnen. 2. Runeberg- och Topelius-manuskript. 3. Intresset för dikt och verssmideri i ett hem efter mitten av förra seklet. (Nya Argus, Årg. 18, s. 143—144, 152—155.)

Lindquist, I., Galdrar. 1923.

Anm. av E. Brate (Arkiv f. nord. filol., Bd 41, s. 328—335).

Lindström, E., Walter Scott och den historiska romanen och novellen i Sverige intill 1850. [Akad. avh.] Gbg. VIII, 332 s. 7 kr.

Även = Gbg:s högsk:s årsskr. 4.
Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 24 dec.).

Lindström, G., Skärgårdssånger och sjömansvisor. (Blekingebygder, Årg. 3, s. 98—106.)

Liungman, W., En traditionsstudie över sagan om Prinsessan i jordkulan (Aarnes 870). Akad. avh. 1—2. Gbg. 4:o. 10 kr. 1. VIII, 115 s. 2. (Bilagor och anmärkningar.) 174 s., 20 kartbil.

——, Två folkminnesundersökningar. Brud icke mö och Liten Åsa Gåsapiga samt Kung Ingewalls dotter (DgF 274, Aarnes 871 och 533). Gbg. VIII, 73 s., 1 tabell. 2,50 kr.

Folkloristiska studier och samlingar. 1.

Lundahl, E., Majvisor från Halland. (Halländsk bygdekultur, s. 191—202.)

Lundgren, Hj., Diktare bland svenska biblioteksmän. (Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade I. Collijn, s. 499—505.)

——, Kulturhistoriska skizzer. Norrköping. 45, (1) s.

Särtr. i 25 numr. ex. ur Norrköpings tidningar 1924.

Inneh.: Kulturbilder från 1700-talets Norrköping. — En Strindbergsdikt. Ur »Klubbens» gamla papper. — H. O. Sundelius som psalmdiktare. — Ett brev från Atterbom. — Gustaviansk royalism. — En litterär borgare i 1600-talets Norrköping.

Magon, L., Eine unbeachtete Fernwirkung von Friedrichs des Grossen »De la littérature allemande». Ein Beitrag zur Geschichte der geistigen Beziehungen Deutschlands und Schwedens im 18. Jahrhundert. (Festschrift August Sauer. Stuttg., S. 181—201.)

Marble, Annie Russell, The Nobel prize winners in literature. New York & London. XIII, 312 s., 14 portr. 12 sh. 6 p.

S. 104—123: Selma Lagerlöf. S. 189—197: Verner v. Heidenstam.

Molin, N., Till våra äldsta Shakespeareöversättningars historia. (Minnesskr. utg. av Filol. samf. i Gbg = Gbg:s högsk:s årsskr., 1925: 3, s. 140—152.)

Mörne, A., Liberala meningsyttringar i finländska pressen före 1860-talet. (Hist. o. litt.-hist. stud., 1, s. 178—218.)

Nilson, Alfred B., När H. C. Andersen var korrespondent till Malmö allehanda. En axplockning ur skaldens brevväxling med Bernhard Cronholm i anledning av 50-årsminnet av den store danskens dödsdag den 4 augusti. (Sydsv. dagbl. 26 juli.)

Nordling, A., Helsingfors universitetsbiblioteks fragment av Flores och Blanzeflor. (Miscellanea bibliographica, 1 = Hfors univ.-bibl:s skrifter, 8, s. 129—142.)

Nyman, A., Bäckahästen i skånsk sägen och diktning. (Sydsv. dagbl. 21 jan.)

Olsson, Hagar, Ny generation. Hfors. 149, (1) s. 35 fmk.

Inneh. bl. a.: Edith Södergran. — Pär Lagerkvist moralisten.
Anm. av S. Arvidson (Clarté, Årg. 2, juln:r, s. 14 15), E. Ekelund (Nya Argus, Årg. 18, s. 247—248), O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 1 nov.), R. af H[ällström] (Sv. pressen 31 okt.).

Palmér, J., Reformatorerna och översättningen av Nya testamentet 1526. [1]—2. (Arkiv f. nord. filol., Bd 42, s. 20—60, 134—192.)

Silander, A., Tidningar och tidskrifter [i Finland]. (Finland. Land, folk, rike. Hfors, 3, s. 446—454.)

Strand, S. G., Problemet alkohol och diktning. (Ariel, Årg. 5, s. 191—199.)

Svanberg, V., Borgerlig roman. 1—2. 1. Hjalmar Bergman. 2. Sigfrid Siwertz. (Soc.-demokr. 15, 22 juni.)

——, Idyllernas tid. (Clarté, Årg. 2, n:r 1, s. 2—6, n:r 3, s. 11—13.)

Om A. Österling, E. A. Karlfeldt, E. Lindorm. — Med anl. härav en art. av T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 15 juli) med bemöt. av S. Cederblad (ibid. 19 juli).

Söderhjelm, W., Skrifter. 9—10. Litterära uppsatser. 1—2. Hfors. 349, 297 s. à 6,50 kr.

Inneh. bl. a.: 1. Från Runebergs värld. — Z. Topelius vid åttio år. — Runeberg inför utlandet. — Svensk litteratur i Finlands kultur. — C. J. L. Almqvist i Finland. 1—2. 1. Almqvists vistelse i Finland. 2. Almqvist bedömd i Finland. — Björnson och Finland. — Några anteckningar om Strindberg och Finland.
2. Hjärtats oro [av Hj. Söderberg]. — Människor. [Om Ellen Key.] — Alla förut tryckta.

——, Litteratur och politik i Finland 1809—1860. (Nord. tidskr. N. S. Årg. 1, s. 81—97.)

Tegnér, E., Komedien om doktor Simon. (Förf:s Ur språkens värld, 2, s. 395—464.)

Textkritisk uppl. med kommentar och ordlista.

Tieghem, P. van, Précis d'histoire littéraire de l'Europe depuis la renaissance. Paris. (3), VII, 352 s.

——, Le préromantisme. Études d'histoire littéraire européenne. Paris 1924. 298, (1) s. 18 frcs.

Inneh.: 1. La notion de vraie poésie dans le préromantisme européen. 2. La découverte de la mythologie et de l'ancienne poésie scandinaves. 3. Ossian et l'ossianisme au XVIIIe siècle. — 1 förut tr. i Revue de litt. comp., T. 1 (1921), p. 215—251; 2 i Edda, Bd 11—13 (1919—1920); 3 utg. i bokform 1920. Uppsatserna här omarb. och tillökta.

Toll, H., Något om »Erikskrönikans» kronologiska uppställningssystem. (Hist. tidskr. f. Finl., Årg. 10, s. 124—131.)

Wessén, E., Anmärkningar till några 1500-talstexter. Till kommenteringen av »Valda stycken av svenska författare 1526—1732», utg. av Ad. Noreen. Tredje upplagan. Sthlm 1921. (Nysv. stud., Årg. 5, s. 147—164.)

Wieslander, H., Göingavisan. Till frågan om en nationsvisas ursprung. (Lundagård, Årg. 6, n:r 10, s. 4—6.)

Föranl. ett inlägg av Th. Munck af Rosenschöld med svar av förf. (ibid., n:r 11, s. 6—7).

Wrangel, E., Den nordiskt nationella rörelsen i vår litteratur och dess småländska rötter. (Förf:s Småländska kulturbilder, s. 191—229.)

Wrangel, F. U., Minnen från konstnärskretsarna och författarvärlden. Sthm. VI, 346, (1) s. 13 kr.

Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 3 dec., bil. och Hufvudstadsbl. 6 dec.), T. Hedberg (Dagens nyh. 26 nov.), B. Mörner (Idun, Årg. 38, s. 1254, 1268).

Åbo underrättelser 1824—1924. 2. 1924.

Anm. av A. M[örne] (Sv. pressen 3 jan.).

B. Särskilda författare.

ADLERBETH, G. G.

Hultkvist, K. A., Om G. G. Adlerbeths skola i Svartorp. (Ur Växjö stifts folkundervisningshistoria 1795—1865 = Årsböcker i sv. underv.-hist., Serievol. 14 = Årg. 5 (1925): 1, s. 48—61.)

ADLERSPARRE, C. A. (ALBANO).

Dahlgren, Lotten, Albano — Adlersparre. (Förf:s Excellensen på Gustafsvik, s. 84—114.)

ADLERSPARRE, SOPHIE (ESSELDE).

Leijonhufvud, Sigrid, Sophie Adlersparre. 1—2. 1922—1923.

Anm. av Gurli Linder (Ord o. bild, Årg. 34, s. 555—560).

ALMQUIST, C. J. L.

Samlade skrifter. Under redaktion av F. Böök, utg. av O. Holmberg, J. Mjöberg, E. Olson och A. Werin. 24. Sthm. Gabriële Mimanso. Sista mordförsöket emot konung Ludvig Filip i Frankrike, hösten 1840. Utg. av A. Werin. XIX, 594, (2) s. 8,25 kr.

Ekelund, E., C. J. L. Almqvist. (Nya Argus, Årg. 18, s. 59—65.)

Anm. av nyutkommen Almquistlitt.

Marström, S., Minnen från Törnrostiden. Studier och anteckningar. [1.] Skara (tr. i Strängnäs). 4:o. (1) s., s. 1—88, 1 portr. 4,50 kr.

Inneh.: 1. C. J. L. Almqvist som musiker. 2. Jaktslottet och dess invånare. — 1 förut tr. i Sv. tidskr. f. musikforskn., Årg. 3 (1921).

ANGERED-STRANDBERG, HILMA.

Schiller, H., Hilma Angered Strandberg. 1—2. (Sv. dagbl. 8, 10 juni.)

ATTERBOM, P. D. A.

Lundgren, Hj., Ett brev från Atterbom [till Gustafva Häger, f. Atterbom]. (Förf:s Kulturhistoriska skizzer, s. 29—34.)

Förut tr. i Norrköpings tidningar 1924.

Raunkjær, P., H. C. Andersen og Atterbom. (Politiken 30 juli.)

Santesson, C., Atterboms ungdomsdiktning. 1920.

Anm. av Hj. Alving (Verdandi, Årg. 42, s. 242—254).

Vetterlund, F., Atterboms sagospel Lycksalighetens ö. 1924.

Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 8 jan.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 29 jan.), [H.] G[re]v[eniu]s (Stockh. dagbl. 25 jan.), K. Hagberg (Sydsv. dagbl. 28 febr.), N. Holm (Pedagog. tidskr., Årg. 61, s. 23—27), Agnes Langenskjöld (Nya Argus, Årg. 18, s. 215—217), C. Santesson (Aftonbl. 6 mars).

Se avd. 3 A: Brev.

BELLMAN, C. M.

Skrifter. Standardupplaga utg. av Bellmanssällskapet. 3. Bacchanaliska qwäden och En stuf rim. Sthm. (4), 176, 202 s., 1 portr. 12 kr.

Anm. av N. Afzelius (Dagens nyh. 29 april 1927), K. B[arr] (Stockh.-tidn. 21 febr. 1926), S. Belfrage (Sv. dagbl. 21 april 1926), N. E[rdmann] (Nya dagl. alleh. 17 febr. 1926).

Bellmansstudier utg. av Bellmanssällskapet. [1.] 1924.

Anm. av R. Ekholm (Gbg:s handelstidn. 8 jan.).

Bellmansmuséet. Art. av Jochum [J. Sjöstrand] (Sv. dagbl. 13 dec.), Emil N[orlander] (Stockh.-tidn. 14 dec.) — inlägg av A. Beijer (ibid.) — Sv. [E. Stenbäck] (Dagens nyh. 13 dec.), samt i Nya dagl. alleh. och Stockh. dagbl. 13 dec., Sv. dagbl. 14 dec.

Carlquist, G., Gubben Noak inför Lunds domkapitel. (Sydsv. dagbl. 6 dec.)

[Ekholm, R.], Några nya Bellmaniana. Två dikter och några kommentarer som ett apropå till Bellmansdagen. (Sv. dagbl. 26 juli.)

Ur den Schagerströmska handskr. i Uppsala universitetsbibl.

Forsslund, K.-E., En »Bellmansgård» i Dalarna. (Veckojourn., 1925, n:r 49, s. 6—7.)

Kuylenstierna, O., Om Bellmans födelsehus. (Samf. S:t Eriks årsbok, 1925, s. 105—115.)

Lindskog, Carin, Clas på Hörnet — Bellmanskrogen och den gustavianska tidens mest berömda värdshus. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 14, s. 18—20, 64.)

Lundberg, G. W., Ulla Winblad. 1924.
Anm. av R. Ekholm (Gbg:s handelstidn. 3 jan.).

Poppius, S., Djurgårdens Bellman i urkundernas ljus. (Veckojourn., 1925, n:r 34, s. 33—34.)

Stålhane, A., Bellman på scenen. Litet Bellmaniana med anledning av en Bellmanspjäs. (Stockh.-tidn. 4 jan.).

BENEDICTSSON, VICTORIA (ERNST AHLGREN).

Hagelbäck, Hilma, Min brevväxling med Victoria Benedictson. (Skåne. Årsbok, 1925, s. 84—91.)

Linder, S., Ernst Ahlgrens romaner. (Edda, Bd 24, s. 242—284.)

Schultén, Ingrid af, Ernst Ahlgren. En litterär studie. Hfors. 489, (1) s. 75 fmk.
Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 21 jun. 1926), F. Böök (Sv. dagbl. 18 jan. 1926), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 2 febr. 1926), H. K[utter] (Studentbladet, Årg. 14 (1926), s. 74—76).

Werin, A., Ernst Ahlgren i Stockholm och Köpenhamn. (P. A. N., 1925, s. 110—134.)

BENZELIUS, ERIC D. Y.

Gobom, N., Eric Benzelius d. y:s Itineris eruditi album i Linköpings stiftsbibliotek. (Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade I. Collijn, s. 385—394.)

BERGER, CHARLOTTA, f. CRONHIELM.

Neander, S., I grannskapet av fru Lenngrens tron. En bortglömd skaldinna med ett vackert eftermäle. (Stockh.-tidn. 28 juni.)

BERGER, H.

Marcus, C. D., Henning Berger. En nordisk impressionist. (Nord. tidskr. N. S. Årg. 1, s. 505—512.)

BERGMAN, BO.

Intryck från 90-talet. [Minnen.] (Hågkomster och livsintryck, Saml. 6, s. 157—163.)

Feuk, M., Bo Bergmans noveller. Några ord om symbolismens prosateknik. (Edda, Bd 23, s. 51—61.)

Linder, S., Marionetten och människan. En studie över Bo Bergmans lyrik. (Ord o. bild, Årg. 34, s. 224—232.)

BERGMAN, HJ.

Pineau, L., Un humoriste suédois. Hjalmar Bergman. (Journal des débats 25 febr.)

Se avd. 3 A: Svanberg.

BIRGITTA.

Acta et processus canonizacionis beate Birgitte. H. 1. 1924.
Anm. av M. Hammarström (Hist. tidskr. f. Finl., Årg. 10, s. 99—101).

Cornell, H., Birgitta och Isenheimeraltarets gåta. (Sv. dagbl. 4 jan.)

Fogelklou, Emilia, Birgitta. Urval och inledning. Sthm. 85, (1) s. 2,25 kr.
Religionens människor och dokument. 2.

Jörgensen, A., En Birgitta-handskrift i Helsingfors universitetsbibliotek. (Miscellanea bibliographica, 1 = Hfors univ.-bibl:s skrifter, 8, s. 19—67 + rättelser.)

BLANCHE, AUGUST.

Se avd. 3 A: Brev.

BONDESON, AUGUST.

De Vylder, L., Gestalter i Bondesons diktning. (Halländsk bygdekultur, s. 223—236.)

BRAUN, W. v.

Thorngren, H., Wilhelm von Braun på Lidingön. (Dagens nyh. 2 aug.)

BREMER, FREDRIKA.

England om hösten år 1851. 1922.
Den eng. övers. anm. av K[lara] J[ohanson] (Tidevarvet, Årg. 3, n:r 1, s. 4), Ellen Kleman (Hertha, Årg. 12, s. 9—11).

Berg, R. G:son, Fredrika Bremers »Blenda». (Vår tid. Årsbok utg. av Samf. De nio, Årg. 10, s. 184—229.)

[Björkman, Maria], Fredrika Bremer och absolutismen. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 33, s. 19.) Undert.: Alois.
Brev från Fredrika Bremer till C. af Pontin 3 febr. 1842.

[Hagen, Ellen], Fredrika Bremer och Magnus Huss. Ett förut ej publicerat brev [av den 26 sept. 1853]. (Tidevarvet, Årg. 3, n:r 15, s. 4.)

Johanson, Klara, Amiel och Fredrika Bremer. (Sv. dagbl. 9 nov.)
Anmälan av B. Bouvier, Henri-Frédéric Amiel. Sthm 1925.

[Johanson, Klara], Fredrika Bremers ekumeniska kyrka. (Tidevarvet, Årg. 3, n:r 38, s. 4.) Undert.: K. J.

Kleman, Ellen, Fredrika Bremer. Upps. (tr. i Sthm). 288 s., 1 portr. 5,75 kr.

Svenska kvinnor. 3.
Anm. av A. B. Benson (Scand. studies and notes, Vol. 9 (Febr. 1926), p. 21—22), Hilma Borelius (Hertha, Årg. 12, s. 128—131), A[lfhild] H[olmberg] (Åbo underrätt. 20 dec.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 2 febr. 1926), Mia Leche (Gbg:s handelstidn. 14 dec.), M[ärta] T[amm]-G[ötlind] (Ups. nya tidn. 14 nov.), Lydia Wahlström (Sv. dagbl. 3 dec.), Helena Westermarck (Sv. pressen 12, 19 dec.), Elin Wägner (Tidevarvet, Årg. 3, n:r 49, s. 4).

Olsson, Bror, En tysk författarinnas besök hos Fredrika Bremer 1842. (Nya dagl. alleh. 6 sept.)

Ida v. Hahn-Hahn, Ein Reiseversuch im Norden. 1843.

Stolpe, S., Fredrika Bremers första »Teckningar ur vardagslivet.» (Edda, Bd 24, s. 21—45.)

Wrangel, E., Med Fredrika Bremer i Jerusalem. (Stockh.-tidn. o. Sydsv. dagbl. 6 maj.)

Se avd. 3 A: Heimer.

BUREUS, J.

Sjögren, A., Johannes Bureus som typografisk konstnär. 1. (Nord. boktr.-konst, Årg. 25 (1924), s. 104—107.)

Walde, O., Johannes Bureus och den svenska bibelöversättningen under Gustaf II Adolfs tid. (Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade I. Collijn, s. 355—364, 1 pl.)

BÅÅTH, A. U.

Bendz, Emma, Personliga minnen av A. U. Bååth. (Gbg:s handelstidn. 17 okt.)

CEDERBORGH, F.

Böök, F., Fredrik Cederborgh. Minnesteckning. Sthm. 340 s. 6,75 kr.

Även i Sv. akad:s handl. ifrån år 1886, 35 (1923/1924; tr. 1925), s. 17—356.
Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 22 dec.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 20 dec.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 19 dec.), A. Werin (Sv. dagbl. 21 dec.).

COLUMBUS, S.

Ekholm, R., Samuel Columbus. 1924.

Anm. av Hj. Alving (Verdandi, Årg. 42, s. 159—164).

CYGNÆUS, F.

Forsman, R., Fredrik Cygnæus kirjailijana ja ajanilmiönä. 2. Porvoossa. 182 s. 25 fmk.
Anm. av G. Castrén (Valvoja-Aika, Årg. 3, s. 366—369).

Hirn, Y., Cygnæi galleri. 1924.
Anm. av P. Nyberg (Fi. tidskr., T. 98, s. 276—283).

DALIN, OLOF v.

Wikander, Ruth, Studier över stil och språk i Dalins Argus. 1924.
Anm. av Hj. Alving (Verdandi, Årg. 42, s. 164—165).

Se avd. 3 A: Brev.

EHRENSVÄRD, C. A.

Skrifter. Utg. av Gunhild Bergh. H. 3. Sthm. IX, 400 s., 3 bil. 15,50 kr.
Sv. förf. utg. av Sv. vitterh.-samf. 10: 3.

Resa till Italien och några essayer. Inledning av Gunhild Bergh. Sthm. 225, (1) s. 5 kr.
Levande litteratur. 6.
S. 5—16: Inledning.

EKLUND, J. A.

Nelson, Elsa, Psalmen 533. (Nya dagl. alleh. 15 febr.)

FEILITZEN, U. v. (ROBINSON).

Forsström, A., Urban von Feilitzen. 1924.
Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 19 mars), F. Böök (Sv. dagbl. 18 jan.; omtr. i förf:s Från åttiotalet. 1926, s. 290—311), O. Holmberg (Dagens nyh. 22 april), A. Werin (Ord o. bild, Årg. 34, s. 666—669).

FRANZÉN, F. M.

Arbman, F., Frans Mikael Franzén. (Från ådalar och fjäll, 1925, s. 26—50.)

Spjut, E., Frans Michael Franzén. Upps. 144 s., 1 portr. 2,50 kr.

FRÖDING, G.

En svarfvarevisa. [Otryckt dikt.] (Arvid Skappel's magasin, Aarg. 1, H. 1, s. 5.)

Ekblom, R., Främmande fraser hos Fröding. (Nysv. stud., Årg. 5, s. 41—50.)

Fröding, Märta, f. v. Philp, Gustaf Frödings sista nyårsdag. (Idun, Årg. 38, s. 5.)

Fröding-Torgny, Siri, En anhörigs minnen av Gustaf Fröding. (Veckojourn., 1925, n:r 48, s. 24—25.)

——, »Till min pipa vid dess återkomst från Magneskogen.» Frödingsminnen. (Ibid., n:r 1, s. 28—29, 38.)

Hellberg, M., Frödingsminnen. Sthm. 263, (1) s., 1 pl., 1 karta. 5,50 kr.

Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 19 nov.; Hufvudstadsbl. 21 nov.), T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 19. nov.), K. H[agberg] (Nya dagl. alleh. 15 nov.), Mia Leche (Frisinnad ungdom, Årg. 11, n:r 11/12, s. 15—16), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 15 nov.), V. Svanberg (Soc.-demokr. 2 dec.), A. Werin (Ord o. bild, Årg. 35 (1926), s. 573—575; Sydsv. dagbl. 13 dec.), N. Å[lenius] (Ups. nya tidn. 5 dec.).

Lundegård, A., Julikväll i Sandefjord. [Minnen.] (Förf:s Sett och känt, s. 90—99.)

När började Fröding skriva vers? (Sv. dagbl. 13 dec.)

Med en opubl. ungdomsdikt.

GEIJER, E. G.

Samlade skrifter. Ny, ökad upplaga ordnad i tidsföljd. Genomsedd av J. Landquist. 3. Tal och avhandlingar. 1819—1830. Sthm. (4), 629 s., 1 portr. 10 kr.

Anm. av G. Carlquist (Sydsv. dagbl. 6 juni), E[ri]k H[edé]n (Soc.-demokr. 13 juni).

Blanck, A., Adjunkten Geijer i katedern. (Ergo, Årg. 2, s. 3—4.)

[Dahlström, Greta], Geijers sånger. (Åbo underrätt. 22 nov.) Undert.: G. D.

Landquist, J., Erik Gustaf Geijer. 1924.

Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 13 juni), Hilma Borelius (Idun, Årg. 38, s. 520; Litteris, Vol. 3 (1926), s. 89—100), F. Böök (Sv. dagbl. 5 jan., Hufvudstadsbl. 6 jan.) — med anl. härav ett bemöt. av förf. (Aftonbl. 8 jan.) — J. Cullberg (Vår lösen, Årg. 16, s. 93—94), A. Degerman (Polstjärnan, Årg. 30, s. 119), T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 18 juni), K. Jäntere (Hist. aikakauskirja, Vuos. 24 (1926), s. 229—233), E. Logren (Tidn. Ups. 13 juli), Albert Nilsson (Ord o. bild, Årg. 34, s. 660—662), F. v. Schéele (Studiekamr., Årg. 7, n:r 4, s. 4—6), S. Selander (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 12, s. 26—27, 60), Lydia Wahlström (Hist. tidskr., Årg. 45, s. 389—400), O. Wieselgren (Sv. tidskr., Årg. 15, s. 285—290).

Ottelin, O., Geijers sånger. (Studiekamr., Årg. 7, n:r 23/24, s. 2—6).

GEIJERSTAM, G. AF.

Rapp, Esther H., Gustaf af Geijerstam in the field of the psychological novel. (Scand. studies and notes, Vol. 8 (Nov. 1925), p. 239—248.)

GOTTLUND, C. A.

Mikkola, J. J., Carl Axel Gottlunds Värmlandsbrev (1821—1823). (Hist. o. litt.-hist. stud., 1, s. 294—361.)

HAGBERG, C. A.

Hagberg, Th., Rasbo-herden [Carl Peter Hagberg] och hans familj. Släktkrönika hämtad ur brev och anteckningar. Lund. 79 s. 1,75 kr.

[Johansson, Gun], En kulturbild från 1830-talet. Några anteckningar om Shakespearetolkaren Carl August Hagberg och hans fader Rasboherden, pastor primarius Carl Peter Hagberg. (Sv. dagbl. 22 nov.) Undert.: Gun.

[Norberg, I.], Från Köpmangatan till Shakespeare. Präster och poeter — glimtar ur släkten Hagbergs arkiv. (Dagens nyh. 13 dec.)

Sjöberg, R., C. A. Hagberg som kritiker. (Det nya Sverige, Årg. 19, s. 297—302.)

HALLMAN, J. G.

Lundh, E. S., En dikt om Närke från 1700-talet. (Nerikes-tidn. juln:r.)

HANSSON, OLA.

Art. med anl. av hans död av T. Aurell (Frihet, Årg. 9, n:r 12/13, s. 5—6), B. Bergman (Dagens nyh. 28 sept.), Emy Ek (Studiekamr., Årg. 7, n:r 20, s. 1—2), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 28 sept.), A. Fjelner (Sydsv. dagbl. 28 sept.), I. Harrie (Lundagård, Årg. 6, n:r 9, s. 3), K. Hedlund (Studiecirkeln, n:r 90/91, (nov.—dec. 1925), s. 361—362), J. L[andquist] (Aftonbl. 28 sept.), B. Liljecrantz (Bokstugan, Årg. 9, s. 209—212), A. Paul (Ostsee Rundschau, Jahrg. 2, s. 443—444), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 28 sept.), E. N. S[öderberg] (Tidn. Ups. 28 sept.), A. Werin (Lundagård, Årg. 6, n:r 9, s. 4—5), A. Österling (Sv. dagbl. 28 sept.).

Ek, Emy, Ola Hansson. Några minnesord. Sthm. 68 s. 1,50 kr.

Gullberg, Hj., Ola Hanssons Skåne. (Skåne. Årsbok, 1925, s. 196—201.)

HEDÉN, E.

50-årsdagen. Art. av A. E[ngber]g (Soc.-demokr. 7 juli), T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 7 juli), J. Landquist (Aftonbl. 5 juli).

Art. med anl. av hans död av Anna Lenah Elgström, A. E[ngber]g, L. Nordström m. fl. (Soc.-demokr. 24 okt.), Anna Lenah Elgström, J. Landquist m. fl. (Studiekamr., Årg. 7, n:r 21, s. 1—2), T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 24 okt.), J. Landquist (Aftonbl. 23 okt.), L. Nordström (Bokstugan, Årg. 9, s. 241—247), I. Oljelund (Frihet, Årg. 9, n:r 11, s. 5—6), Th. Palm (Concordia, 1925, högtidsn:r, s. 8—10), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 24 okt.), A. Viksten (Frihet, Årg. 9, n:r 11, s. 7), A. Ö[sterling] (Sv. dagbl. 24 okt.).

HEDENVIND-ERIKSSON, G.

Vinde, V., Un poète suédois: Gustav Hedenvind-Eriksson. (Vient de paraître, Année 5, p. 265—266.)

HEDIN, SVEN.

Hedin, Alma, Mein Bruder Sven. Nach Briefen und Erinnerungen. Mit 61 Abbildungen. Lpz. X, 410 s., 41 s. portr. o. pl. 15 Rmk.

Anm. av A. Herrmann (Deutsche Literaturzeit., Jahrg. 46, Sp. 1473—1477), A. Jäderin (Nya dagl. alleh. 4 mars), J. L[andquist] (Aftonbl. 26 febr.), C. S[kottsber]g (Gbg:s handelstidn. 19 maj).

HEIDENSTAM, V. v.

Svanberg, N., Verner von Heidenstam. (Ergo, Årg. 2, s. 249.)

Se avd. 3 A: Marble.

HJÄRNE, H.

Clason, S., Harald Hjärne och universitetsundervisningen i historia. (Sv. dagbl. 8 dec.)

HÖGBERG, OLOF.

70-årsdagen. Art av N. A[hnlund] (Sv. dagbl. 26 sept.), [J. Landquist] (Aftonbl. 25 sept.), Maria Rieck-Müller (Idun, Årg. 38, s. 1021, 1031).

JOSEPHSON, ERNST.

Se avd. 3 B: Mörner.

JÄRTA, HANS.

Se avd. 2 (Uppsala): Hesslén.

KARLFELDT, E. A.

Aurell, T., Om Erik Axel Karlfeldt. (Edda, Bd 24, s. 207—218.)

Hage, B., Från Fridolins lustgård. En vandring på gamla Folkarestigar bland platser och gestalter i Karlfeldts diktning. (Veckojourn., 1925, n:r 35, s. 24—25.)

Larsson i By, C., Erik Axel Karlfeldt. Poet of Dalecarlia. (The Amer.-Scand. review, Vol. 13, p. 15—20, 1 portr.)

Se avd. 3 A: Svanberg.

KELLGREN, J. H.

Brieskorn, R., Till Kellgrens Olympieöversättning. (Minnesskr. utg. av Filol. samf. i Gbg = Gbg:s högsk:s årsskr., 1925: 3, s. 92—104.)

Lindberg, H., Skepticism och allvar. Några anteckningar om J. H. Kellgren. 1—2. (Frihet, Årg. 9, n:r 9, s. 7—8, 10, s. 14—16.)

KEY, ELLEN.

Märkes-människor. [Minnen.] 1—4. (Idun, Årg. 38, s. 971, 1019, 1147, 1315.)

Linder, Gurli, Bland gamla minnen på Strand. (Idun, Årg. 38, s. 1046, 1055—1056.)

——, Ur Ellen Keys minnesbok från åttio- och nittiotalen. Klipp och anteckningar i marginalen. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 52, s. 60—63.)

KNÖS, THECLA.

Se avd. 3 A: Hillman.

KRÆMER, LOTTEN v.

Se avd. 3 A: Hillman.

LAGERKVIST, P.

Olsson, Hagar, Pär Lagerkvist moralisten. (Förf:s Ny generation, s. 110—122.)

LAGERLÖF, SELMA.

Berendsohn, W. A., Ein Besuch bei Selma Lagerlöf. (Frau u. Gegenwart, 1925, H. 1, S. 2—3.)

——, Selma Lagerlöf als Kriegsgegnerin. (Es werde Licht, Jahrg. 54, S. 301—306.)

[Bernholm, J.], Diktens människor och verklighetens. Charlotte Löwensköld och Karl-Artur Ekenstedt i levande livet. (Stockh.-tidn. 27 dec.) Undert.: C—r.

Doorman, Christine, Selma Lagerlöf, haar werken, en haar leven op Morbacka. Met illustr. van E. Nerman. Rotterdam. 161, (1) s., 1 portr., 9 pl. 3 fl.

Ernst, Paul, Ein Romankapitel. (Der Türmer, Jahrg. 27, S. 432—436.)
Om Selma Lagerlöfs novell Skojarbaronen.

Fröding-Torgny, Siri, När Selma Lagerlöf var ung. Några Värmlandsminnen. (Veckojourn., 1925, n:r 15, s. 20—21.)

Hasselblad, Å., Bergslagsliv i flydda tider. 2. Kavaljeren Gösta Berling som poet. 1—2. (Aftonbl. 3, 4 okt.)

Linder, S., Gravskändningen i Selma Lagerlöfs »Jerusalem». (Ups. nya tidn. 7 aug.)

Lindholm, P., Selma Lagerlöfs hjem i hendes digtning. (Højskolebladet, Aarg. 49 (1924), Sp. 433—442.)

Mispelblom Beyer, H. J., Selma Lagerlöf. Een studie. (Leven en werken, Jaarg. 10, p. 131—137, 186—198, 276—284, 334—353.)

Ohlsson-Hagman, Anna & Oom, Anna, Selma Lagerlöf som kamrat och vän. Minnen från vår lärarinnetid i Landskrona. (Skåne. Årsbok, 1925, s. 94—107.)

Rogstad, Anna, Selma Lagerlöf. (Förf:s Kjente menn og kvinner. Oslo, 1, s. 32—38.)

Se avd. 3 A: Marble.

LENNGREN, ANNA MARIA.

Samlade skrifter. Utg. av Th. Hjelmqvist och K. Warburg. H. 8. Sthm. S. 369—464. 5 kr.

Sv. förf. utg. av Sv. vitt.-samf. 6: 8.

Hjelmqvist, Th., Anna Maria Lenngrens psalm. (Gbg:s handelstidn. 17 juli; omtr. i Studier tillägnade Josua Mjöberg. 1926, s. 182—190.)

——, Två okända epigram av Anna Maria Lenngren. (Sydsv. dagbl. 22 febr.; omtr. i Studier tillägnade Josua Mjöberg. 1926, s. 177—182.)

Se avd. 3 A: Blanck.

LEOPOLD, C. G. AF.

Warne, A., Från Leopolds skoltid. (Pedagog. tidskr., Årg. 61, s. 106—115.)

LEVERTIN, O.

Ekman, E., Oscar Levertin som concordian. (Concordia, 1923, högtidsn:r., s. 28—33.)

LINDORM, ERIK.

Se avd. 3 A: Svanberg.

LING, PER HENRIK.

Se avd. 2: Aurell.

LINNÉ, C. v.

Skrifter utg. av Svenska Linnésällskapet. 1—2. Upps. & Sthm (tr. i Upps.) 1919—1925. 4:o. 1. Hortus Linnæanus. An enumeration of plants cultivated in The botanical garden of Upsala during the Linnean period. Compiled by H. O. Juel. 127 s. 10 kr.

— 2. Caroli Linnæi Vulcanus docimasticus. Fahlun 1734. Efter originalmanuskriptet i Linnean society i London utg. av G. A. Granström. 88 s., 4 pl. 5 kr.

Svenska Linné-sällskapets årsskrift. Årg. 8. Upps. 4:o. (5), 132 s. Medl.-avg. 10 kr. för år.

Inneh. bl. a.: F. Bryk, Linné som konstnär. — K. W. Herdin, Olof Rudbeck den äldres hortus botanicus. En topografisk studie. — O. Gertz, Linnæana i framlidne professor Otto Nordstedts kvarlåtenskap. — E. Schough, Linné och veterinärväsendet. — K. B. Wiklund, Linné och lapparna. — O. Gertz, Tvenne sannolikt förlorade Linnéska manuskript ur Kilian Stobæi bibliotek. — Linnés parentation över Andreas Neander utg. av E. Malmeström.

Anm. av A. Randel (Aftonbl. 10 juli), C. S[kottsber]g (Gbg:s handelstidn. 27 juni).

Forsstrand, C., Linné som folklivsskildrare. (Sv. dagbl. 25 maj; omtr. under titel: Linné som skildrare av svenskt folkliv i Sv. Linné-sällsk:s årsskr., Årg. 9, (1926), s. 12—25.)

Hulth, J. M., Studenten Carolus Linnæus' bibliotek. (Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade I. Collijn, s. 395—400.)

Junk, W., Linné im Lichte neuerer Forschung. Vortrag, gehalten auf der Versammlung deutscher Naturforscher und Ärzte in Innsbruck im Jahre 1924. Berlin. 24 s.

Anm. av Bror Olsson (Nya dagl. alleh. 11 dec.).

Malmeström, E., Linné som kulturpersonlighet. Några Linné-studier. Upps. (tr. i Sthm). 143 s. 3,50 kr.

Anm. av K. B[arr] (Stockh.-tidn. 9 dec.), G. J[önsson] (Sydsv. dagbl. 21 nov.), C. S[kottsber]g (Gbg:s handelstidn. 25 nov.).

Virdestam, G., Kyrkoherde Nic. Linnæus' släktanteckningar. (Stenbrohult i forntid och nutid, 3, s. 77—89.)

LOVÉN, NILS (NICOLOVIUS).

En gåshistoria. [Otr. episod ur Folklivet i Skytts härad publ. av A. Österling.] (Sv. dagbl. 8 nov.)

Mäster Trauman. En hittills okänd folklivsbild av Nicolovius [publ. av A. Österling]. (Sv. dagbl. 10 maj.)

Österling, A., Från Skanörs ljung till Hörby marknad. En otryckt skämtdikt från förra seklets början. Är Nicolovius författaren? (Sv. dagbl. 30 aug.)

——, Nicolovius och Söderslätt. Kring de gamla prästgårdarna i Skåne. Sthm. 175 s., 2 portr., 16 pl. 4,75 kr.

Även i Sv. akad:s handl. ifrån år 1886, 35 (1923/1924; tr. 1925), s. 421—538.

Anm. av O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 30 dec.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 15 dec.), E. K[lei]n (Sv. dagbl. 23 dec.), A. Werin (Sydsv. dagbl. 23 dec.).

Österling, A., Nicolovius på resa. (Sv. dagbl. 25 jan.)

——, Nicolovius som präst. (Sv. dagbl. 19 jan.)

——, Nicolovius som tillfällighetsskald. (Sv. dagbl. 8 febr.)

LUNDEGÅRD, AXEL.

Barndomsminnen. (Förf:s Sett och känt, s. 163—172.)
Förut tr. i När vi började. 1902, s. 172—179.

Från pojkåren. Till Waldemar Skarstedt på sextioårsdagen. (Ibid., s. 182—188.)
Förut tr. i Falu-kuriren 24 juli 1921.

Minnen. (Ibid., s. 150—160.)
Förut tr. i Sv. dagbl. 25 febr. 1923.

Sett och känt. Sthm. 198, (2) s. 5,50 kr.
Inneh. bl. a.: Sven Trösts sångmö. — Snoilskys ute och hemma. — Snoilsky och Ibsen. — Snoilsky och de unga. — Över ett par brev från C. D. af Wirsén. — Julikväll i Sandefjord. [Om G. Fröding.] — Minnen. — Barndomsminnen. — Verkligheten och spegelbilden. — Från pojkåren.
Anm. av F. B[öök] (Sv. dagbl. 8 dec.), G. J[önsson] (Sydsv. dagbl. 13 dec.).

Verkligheten och spegelbilden. (Förf:s Sett och känt, s. 173—181.)
Förut tr. i Innan vi började. 1921, s. 99—104.

LYBECK, M.

Art. med anl. av hans död av C.-A. B[olander] (Dagens nyh. 12 okt.), [O. Enckell] (Hufvudstadsbl. 12 okt.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 12 okt.), Synnöve Ilmoni (Vår lösen, Årg. 16, s. 272—274), J. L[andquist] (Aftonbl. 12 okt.), Hagar Olsson (Allas krön., Årg. 22, s. 1049), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 12 okt.), [H. Söderhjelm] (Gbg:s handelstidn. 12 okt.), R. [F.] v. W[illebrand] (Fi. tidskr., T. 99, s. 197—208), A. Ö[sterling] (Sv. dagbl. 12 okt.).

Rettig, G. v., Några karaktärer och en författare. Reflexioner till Mikael Lybecks romaner. (Fi. tidskr., T. 99, s. 368—377.)

[Wichmann, V. K. E.], Några ungdomsminnen om Mikael Lybeck. (Studentbladet, Årg. 13, s. 195—197.) Undert.: Gånge Rolf.

Se avd. 3 A: Forsman.

MÖRNER, BIRGER.

Ur mitt irrande liv. Sthm. 310, (1) s. 9,50 kr.
Inneh. bl. a.: 1. Kring Snöklockan och Strömkarlen. [Om Ernst Josephson.] — 2. Ett sandhamnsminne. — 3. Tavaststjerna som jag minns honom. — 2 förut tr. i Julstämning, 1924; 3 förut tr. i Fi. tidskr., T. 96 (1924).
Anm. av B. B[ergma]n (Dagens nyh. 15 nov.), R. af H[ällström] (Sv. pressen 30 dec.), H. Seldener (Nya dagl. alleh. 19 nov.), V. Sjögren (Idun, Årg. 38, s. 1346), [L. Öhrwa]ll (Ups. nya tidn. 21 nov.).

NICANDER, C. A.

Vetterlund, F., Ett brev om skalden Nicanders död. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 19, s. 13, 55.)

Brev från G. H. Mellin till N. J. Stéenhoff 12 mars 1839.

NORDSTRÖM, L.

Lindeberg, G., Ludvig Nordström — »Sveriges modernaste diktare». (Ariel, Årg. 5, s. 123—132; i sammandrag publ. i Stockh.-tidn. 11 sept.)

NOREEN, ADOLF.

Art. med anl. av hans död av N. Beckman (Gbg:s handelstidn. 17 juni), R. G:son Berg (Aftonbl. 14 juni), H. E[kholm] (Hufvudstadsbl. 16 juni), T. Fogelqvist (Studiekamr., Årg. 7, n:r 14/15, s. 10—12), M. H[ellberg] (Karlstads-tidn. 16 juni), B. Hesselman (Arkiv f. nord. filol., Bd 42 (1926), s. 84—96), W. Lundgren (Ups. nya tidn. 10 sept.), M. Olsen (Nord. tidskr. N. S. Årg. 1, s. 521—538; omtr. i D. norske Videnskaps-akad. i Oslo. Årbok, 1925 (tr. 1926), s. 89—104), O. Ottelin (Ups. nya tidn. 15 juni), H. Pipping (Fi. tidskr., T. 99, s. 129—136), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 15 juni).

NORLIND, ERNST.

Se avd. 3 B: Ossiannilsson.

NORSTRÖM, V.

Brev (1889—1916). 1923.

Anm. av F. Baldensperger (Litteris, Vol. 2, s. 29—30).

Hedberg, T., Vitalis Norström och kriget. 1—2. (Dagens nyh. 31 mars, 1 april.)

Norström, P., Till Vitalis Norströms filosofi. En studie. (Kristend. o. vår tid, Årg. 20, s. 5—9.)

OSSIANNILSSON, K. G.

50-årsdagen. Art. av J[ohn] O. E[ricsson] (Soc.-demokr. 30 juli; Studiekamr., Årg. 7, n:r 14/15, s. 7—8), J. L[andquist] (Aftonbl. 28 juli), [E.] L[indorm] (Sv. dagbl. 29 juli), E. Norlind (Sydsv. dagbl. 26 juli), Annie Åkerhielm (Nya dagl. alleh. 28 juli).

Norlind, E., Ossiannilsson och trälleborgarna. Ett minne från skaldens debut-år. (Skåne. Årsbok, 1925, s. 131—135.)

PALMÆR, HENRIK BERNHARD.

Se avd. 3 A: Brev.

PAULINUS GOTHUS, LAURENTIUS.

[Johnsson, Pehr], Laurentius Paulinus Gothus som boktryckare. Några anteckningar. (Nord. boktr.-konst, Årg. 24 (1923), s. 281—284.) Undert.: P. J—n.

PETRI, O.

Carlsson, Gotttfrid, En historisk uppsats av Olavus Petri från 1530-talets början. (Hist. tidskr., Årg. 45, s. 49—59.)

Wahlström, Lydia, Olavus Petri i tal och skrift. Valda stycken utg. Sthm. 180, (1) s. 2,25 kr.

Religionens människor och dokument. 1.
S. 5—23: Inledning.

QUIDING, N. H. (NILS NILSSON, ARBETSKARL).

Holmberg, G. H:son, Böcker som haft växlande öden. Ett kapitel i en ny Quidingstudie som sannolikt aldrig blir fullbordad. (Studiekamr., Årg. 7, n:r 14/15, s. 4—6.)

ROBECK, J.

Olsson, Bror, En Kalmarstudents tragiska slut. Jesuiten Johan Robecks sista levnadsår och död. (Kalmar nations skriftser., 2, s. 7—16.)

ROSENHANE, GUSTAF.

Jfr Skogekär Bergbo.

RUDBECK, OLOF D. Ä.

Se avd. 2 (Uppsala): Herdin.

RUNEBERG, J. L.

Andersson, Otto, Runeberg och musiken. (Sv. litt.-sällsk:s i Finl. Förhandl. N. F. 1, s. 107—148.)

Homén, O., Till tolkningen av Vårt land. 1—4. (Hufvudstadsbl. 16 febr., 22, 29 mars, 4 maj.)

Talvio, Maila (pseud. för Maila Mikkola), Nuori Runeberg. Satavuotismuisto. [Den unge Runeberg. Ett hundraårsminne.] (Kulkuset, 1924, s. 4—11.)

Wichmann, V. K. E. (Gånge Rolf), Förebilden till Sven Dufva, Mathias Bång. (Hufvudstadsbl. 29 nov.)

——, Vem var Lotta Svärd? (Hufvudstadsbl. 8 nov.)

Se avd. 3 A: Landtman.

RYDBERG, VIKTOR.

Brev. I urval utg. av E. Haverman. 2. 1855—1881. Sthm. VII, (3), 400 s. 10,50 kr.

Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 19 juni), J. Landquist (Aftonbl. 21 juni).

Vetterlund, F., »Den siste atenaren» och »Le juif errant». (Sv. dagbl. 20 april.)

——, Ledmotiv i »Den siste atenaren». (Sv. dagbl. 11 juli.)

SANDER, F.

[Wibling, H.], [»Selma», ett kapitel ur F. Sanders ungdomshistoria.] (Örebro dagbl. 17, 30 april.) Undert.: -ib och Wbg.

SCHEFFERUS, JOHANNES.

Se avd. 2: Wessén.

SCHILDT, R.

Art. med anl. av hans död av K. Asplund (Sv. dagbl. 30 sept.), Emy Ek (Studiekamr., Årg. 7, n:r 22, s. 9—11), [O. Enckell] (Hufvudstadsbl. 30 sept.), Axel Gabriels [= A. Haartman] (Åbo underrätt. 30 sept.), J. L[andquist] (Aftonbl. 30 sept.), A. Mörne (Sv. pressen 30 sept.), S. Selander (Dagens nyh. 30 sept.), Alma Söderhjelm (Dagens nyh. 7 okt.), H. S[öderhjel]m (Gbg:s handelstidn. 30 sept.), R. [F.] v. W[illebrand] (Fi. tidskr., T. 99, s. 197—208).

Söderhjelm, H., Runar Schildts författarskap. (Nya Argus, Årg. 18, s. 209—211.)

Se avd. 3 A: Forsman.

SCHÜCK, HENRIK.

Från studentåren. (P. A. N., 1925, s. 48—72.)

SEHLSTEDT, E.

Salvén, E., Ur Elias Sehlstedts efterlämnade papper. (Arkiv f. norrl. hemb.-forskn., 1924/25, s. 112—115.)

SIWERTZ, SIGFRID.

Se avd. 3 A: Svanberg.

SJÖBERG, BIRGER.

Norlind, E., Hur Fridas sånger kommo ut i världen. (Saisonen, Årg. 10, s. 108—109.)

[Selander, S.], »Fridas» sångare och »Kvartettens» dirigent i verkligheten. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 5, s. 11, 64.)

[Wallbeck-Hallgren, Lisa], Fridas skald intime. (Idun, Årg. 38, s. 67.) Undert.: Madame Caprice.

SKOGEKÄR BERGBO.

Borelius, H[ilma], Un sonnettiste suédois du XVIIe siècle. (Revue de litt. comp., Année 5, p. 416—430.)

SNELLMAN, J. V.

Sjöberg, R., J. V. Snellman och Sverige. (Aftonbl. 26 juli.)

——, J. V. Snellmans insats i svenskt kulturliv. (Fi. tidskr., T. 99, s. 378—389.)

SNOILSKY, C.

Estlander, Hedvig, Snoilskys resa i Finland sommaren 1885. Ett fyrtioårs-minne. (Fi. tidskr., T. 99, s. 97—107.)

Hedvall, Ruth, En nyklassisk romans. (Nya Argus, Årg. 18, s. 122—124.)
Om Snoilskys Sterope.

Lundegård, A., Snoilsky och de unga. (Förf:s Sett och känt, s. 69—74.)

——, Snoilsky och Ibsen. (Sv. dagbl. 30 aug.; omtr. i förf:s Sett och känt, s. 56—68.)

——, Snoilskys ute och hemma. (Förf:s Sett och känt, s. 47—55.)
Förut tr. i Sv. dagbl. 1924.

——, Sven Trösts sångmö. (Förf:s Sett och känt, s. 39—46.)
Förut tr. i Sv. dagbl. 1924.

Neander, S., När Snoilsky avbröt sin landsflykt. Ett celebert skaldebesök för 40 år sedan. (Veckojourn., 1925, n:r 36, s. 37.)

Sjöberg, R., Snoilsky och Fryxell. (Nya dagl. alleh. 30 aug.)
Omarb. av förf:s »Kung Eriks visa». (Sv. dagbl. 17 dec. 1922.)

SPARWENFELDT, J. G.

Grape, A., Till frågan om J. G. Sparwenfeldts översättarverksamhet. Saavedra-verket. (Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade I. Collijn, s. 365—384.)

STAGNEL, J.

Svänson, E., Johan Stagnel — en frihetstidsgestalt. (Sv. dagbl. 5 juli.)

STAGNELIUS, E. J.

Risberg, B., När diktades »Blenda»? Bidrag till Stagneliusdikternas kronologi. (Nysv. stud., Årg. 5, s. 1—32.)

Stolpe, S., Stagnelius. (Ord o. bild, Årg. 34, s. 357—367.)

STIERNHIELM, G.

Belfrage, S., Allitterationen hos Stiernhielm. (Nysv. stud., Årg. 5, s. 225—255.)

Cederschiöld, G., Georg Stjernhjelm, den svenska skaldekonstens fader. Sthm. 46 s. 0,75 kr.

Studentfören. Verdandis småskr. 296.

Nordström, J., Georg Stiernhielm. Filosofiska fragment. 1924.

Anm. av T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 4 juni), O. Holmberg (Nya dagl. alleh. 31 jan.), G. Ljunggren (Sv. teol. kvartalskr., Årg. 1, s. 208—213), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 12 juli), P. V. T. [P. van Tieghem] (Revue de synthèse hist., T. 39, p. 197—198), O. W[ieselgre]n (Hist. tidskr., Årg. 45, s. 164—165).

Steffen, R., Stiernhielm och Bröllopsbesvärs ihugkommelse. 1924.

Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 23 jan.), V. Svanberg (Ergo, Årg. 2, s. 115).

STJERNSTEDT, MARIKA.

50-årsdagen. Art. av E[ri]k H[edé]n (Soc. demokr. 11 jan.), J. Landquist (Aftonbl. 11 jan.), Eva Nyblom (Idun, Årg. 38, s. 13, 21—22), Annie Quensel (Sv. dagbl. 3 jan.), Regan [Elin Brandell] (Dagens nyh. 11 jan., bil.), Elin Wägner (Idun, Årg. 38, s. 12, 21).

Belfrage, S., Marika Stjernstedts författarskap. (Bokstugan, Årg. 9, s. 213—220, 248—256.)

Landquist, J., Marika Stjernstedt. (Vår tid. Årsbok utg. av Samf. De nio, Årg. 10, s. 25—46.)

STRANDBERG, C. V. A. (TALIS QUALIS).

Se avd. 3 A: Brev.

STRINDBERG, A.

Breve fra Strindberg 1888—1891 [till Nathalia Larsen]. Meddelte af I. C. Normann. (Ord o. bild, Årg. 34, s. 531—540.)

August Strindbergs Forhold til Martha Magdalene. Udtalelser av Grev Frankenaus Søn. (Politiken 29 juli.)

Om Tschandala.

Barthel, E., Strindberg und die Astronomie. (Deutsche Rundschau, Bd 202, S. 286—291.)

Blomberg, H., Strindberg och de unga. (Soc.-demokr. 16 jan.)

Bruning, H., Strindberg's Damaskus-trilogie. 1—4. (Roeping, Jaarg. 3, p. 168—178, 221—240, 271—285, 326—347.)

Bruning, H., Strindberg's »Der Vater». (Ibid., Jaarg. 2 (1924), p. 311—328.)

Clausen, J., En Strindberg-Fabel i Originaldragt. (Ord o. bild, Årg. 34, s. 639—640.)

När myrorna skulle bygga samhälle.

[Flygare, C.], Strindberg om sin »Drottning Kristina». Några otryckta Strindbergsbrev kring urpremiären på »Intiman». (Sydsv. dagbl. 4 okt.) Undert.: Fl.

[Fogelqvist, T.], Andersen och Strindberg. Apropå en minnesdag. [1]—2. (Dagens nyh. 4, 7 aug.) Undert.: T. F—t.

Forsell, G., Hemma hos Hemsöborna. (Veckojourn., 1925, n:r 45, s. 27—28, 31.)

Fröding, Märta, f. v. Philp, August Strindberg sådan jag minnes honom från min barndoms- och ungdomstid. (Idun, Årg. 38, s. 806—807, 814—815, 830—831.)

——, Ett sommarminne. Strindberg på Furusund. (Ibid., midsommarn:r, s. 6, 14.)

Hans, W., Strindberg auf dem Wege zu Christus und Buddha. (Der Kreis, Jahrg. 2, H. 2, S. 7—18.)

Holmberg, N., Nietzscheanismen hos Strindberg. (Från »Fritänkare[n]» till »I havsbandet».) (Orfeus, 1925, s. 189—196.)

Lamm, M., Strindbergs dramer. 1. 1924.

Anm. av B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 8 jan.), G. Castrén (Nya Argus, Årg. 18, s. 4—6), T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 30 maj), E. Hedén (Tiden, 1925, s. 287—296), J. L[andquist] (Aftonbl. 5 jan.), H[a]g[a]r O[lsson] (Sv. pressen 17 jan.), Oscar Olsson (Bokstugan, Årg. 9, s. 81—89), O. Wieselgren (Sv. tidskr., Årg. 15, s. 279—285).

Liebert, A., Strindberg och nutidens andliga problem. Till svenska och med förord av Alf Ahlberg. Sthm. 136 s. 3 kr.

Anm. av G. A[spelin] (Lundagård, Årg. 6, n:r 5, s. 10—11), [H.] G[re]v[enin]s (Stockh. dagbl. 11 april), K. H[agberg] (Nya dagl. alleh. 13 sept.).

Lindblad, G., August Strindberg som berättare. 1924.

Anm. av E. Hedén (Tiden, 1925, s. 283—287).

Lindgren, J., Strindberg som riksdagsmannakandidat. (Frihet, Årg. 9, n:r 12/13, s. 12.)

Lundgren, Hj., En Strindbergsdikt. Ur »Klubbens» gamla papper. (Förf:s Kulturhistoriska skizzer, s. 15—23.)

Förut tr. i Norrköpings tidningar 1924.

Marcuse, L., Strindberg. 1922.

Anm. av M. Dessoir (Zeitschr. f. Ästhetik, Bd 17 (1923/1924), S. 417—418).

Mauritzson, J., A forgotten speech by Strindberg. (Scand. studies and notes, Vol. 8 (Aug. 1925), p. 215—220.)

Moritzen, J., August Strindberg: The literary enigma. Girard, Kansas 1924. 16:o. 96 s.

Little blue book. 503.

Möhlig, K., Dante und Strindberg. (Ein Beitrag zur Dante- und Strindbergforschung. (Förf:s Städtebilder und Kulturprobleme aus Italien. Elberfeld, S. 219—232.)

——, Strindbergs geistiger Entwicklungsgang bis zu seiner Annäherung an den Katholizismus. Ein Beitrag zur Strindberg-Forschung. (Die Bücherwelt, Jahrg. 22, S. 3—11, 57—65.)

Normann, I. C., Strindberg och zigenarna. (Dagens nyh. 15 nov.)

[Nyblom, Eva], Den dystre Arnkel och hans glada syster. (Idun, Årg. 38, s. 541, 552.) Undert.: Ebe.

Minnen meddel. av Anna v. Philp.

[Odahl, N.], Ett möte med Strindberg i Malmö år 1899. [feltr. för 1889!] (Sv. dagbl. 26 juli.) Undert.: Clas Hiolando.

Olsson, Oscar, Strindbergs »Mäster Olof». (Bokstugan, Årg. 9, s. 50—61.)

——, Strindbergs »Tjänstekvinnans son». En uppfostringsroman. 1—2. (Soc.-demokr. 22, 25 juni.)

Petersen, A., Gnifo .... Hr Strindberg. Intressanta dokument från den tid August Strindberg tjänstgjorde som »stum personal» på kungliga teatrarna. (Dagens nyh. 28 juni.)

——, När Strindberg ville »skämma ut» Kungl. teatern. Ett apropos till Svenska Teaterns femtioårsjubileum. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 5, s. 26—27.)

Smirnoff, Karin, Strindbergs första hustru. Sthm. 419, (1) s., 6 portr. 9,25 kr.

Anm. av B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 9 juni), C.-A. B[olander] (Dagens nyh. 7 juni), G. Castrén (Nya Argus, Årg. 18, s. 141—143), [H.] G[re]v[eniu]s (Stockh. dagbl. 21 juni), K. Hagberg (Nya dagl. alleh. 6 juni) — med anl. härav en art. av A. Strömstedt (Gbg:s handelstidn. 10 juni) — E[ri]k H[edé]n (Soc.-demokr. 10 juni), R. af H[ällström] (Sv. pressen 20 juni), J. Landquist (Aftonbl. 11 juni), Mia Leche (Frisinnad ungdom, Årg. 11, n:r 9, s. 7—9), C. D. Marcus (Ostsee Rundschau, Jahrg. 2, S. 328—329), [Eva Nyblom] (Idun, Årg. 38, s. 636, 648—649), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 14 juni), A. Werin (Sydsv. dagbl. 23 juni), R. F. v. Willebrand (Fi. tidskr., T. 99, s. 390—400), A. Österling (Sv. dagbl. 6 juni).

Strindberg, Frida, Strindberg und die künstliche Golddarstellung. Erinnerungen. (Deutsche Rundschau, Bd 205, S. 233—243.)

Med tillägg och uteslutn. övers. t. sv. under titel: Strindberg som guldmakare. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 52, s. 17—19, 124—125.)

Svanberg, V., En ädling i Röda rummets riksdagshistoria. [Curry Treffenberg.] (Soc.-demokr., juln:r.)

[Svensson, N. P.], Strindberg i Lund. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 37, s. 20, 54.) Undert.: Qvidam Qvidamsson.

Soergel, A., August Strindberg. (Förf:s Dichtung und Dichter der Zeit. N. F. Im Banne des Expressionismus. Lpz., S. 176—204.)

Thomsen, A., Strindberg og Dornach Slot. (Gads danske Magasin, Aarg. 19, S. 62—64.)

Walleen, A., Strindberg och den ockulta gumman. [Minnen.] (Idun, Årg. 38, s. 169, 181.)

Wrangel, F. U., Min bekantskap med Strindberg. (Förf:s Minnen från konstnärskretsarna och författarvärlden, s. 227—276.)

Omarb. av förf:s uppsats i Ord o. bild, Årg. 30 (1921).

SWEDENBORG, E.

Religiösa skrifter i urval. Övers. från latinet av H. Bergstedt. Inledning av M. Lamm. Sthm. XLIII, 238 s. 9,50 kr.

S. IX—XLIII: M. Lamm, Swedenborgs religiösa utveckling.
Anm. av Alf Ahlberg (Sv. dagbl. 28 dec.), K. H[agber]g (Nya dagl. alleh. 18 dec.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 18 jan. 1926), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 24 jan. 1926).

Gruhle, H. W., Swedenborgs Träume. Ein Beitrag zur Phänomenologie seiner Mystik. (Psychol. Forschung, Bd 5 (1924/1925), S. 273—320.)

Klinkowstroem, K. v., Emanuel Swedenborg und das Flugproblem. (Deutsch-nord. Jahrbuch, 1925, S. 14—24, 1 pl.)

Odhner, Sigrid Cyriel, What are the new documents? (New church life, Vol. 44 (1924), p. 400—410.)

——, Where are the Swedenborg documents? (Ibid., Vol. 45, p. 81—94.)

Redgrove, H. Stanley, Blake's annotations on Swedenborg's The Divine Providence. (The new-church magazine, Vol. 44, p. 38—44.)

Spence, W., A new item of interest. Connected with Swedenborg's search for lodgings in London. (New church life, Vol. 44 (1924), p. 492—495.)

Tuxen, A. P., Generalkrigskommissær og Generalmajor Christian de Tuxen, Christian VI. Spion og Swedenborgs Ven. (Personalhist. Tidsskr. R. 8. Bd 4 (= Aarg. 46), S. 14—49.)

S. 43—49 om Swedenborg.

SÖDERGRAN, EDITH.

Elfelt, Kj., Edith Södergran. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift, Bd 3, S. 225—232; omtr. i förf:s Den lykkelige Flugt. Kbhvn, s. 79—84.)

Kihlman, E., En romantisk skaldinna. (Dagens nyh. 29 dec.)

Olsson, Hagar, Edith Södergran. (Förf:s Ny generation, s. 30—38; även i Clarté, Årg. 2, majn:r, s. 15—17.)

Schulz-Cajander, Märta, En diktare. (Tidevarvet, Årg. 3, n:r 22, s. 4.)

TAVASTSTJERNA, KARL AUGUST.

Barcarole till Diana. [Otr. dikt.] (K. D. F. Festskrift utg. av nyländningar. Hfors, s. 14—15.)

Se avd. 3 B: Mörner.

TEGNÉR, E.

Samlade skrifter. Ny kritisk upplaga, kronologiskt ordnad. Utg. af E. Wrangel och F. Böök. 9—10. Sthm. 9. 1840—1846. (4), 680 s., 1 portr. 8 kr. — 10. Odaterade dikter och uppsatser. Tillägg till dikterna, uppsatserna och brefven. Register. Innehållsförteckning. (4), 299 s. 5 kr.

1—10 anm. av B. Risberg (Pedagog. tidskr., Årg. 62 (1926), s. 97—109); 9 anm. av G. Carlquist (Sydsv. dagbl. 14 juni), O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 29 maj), K. Hagberg (Nya dagl. alleh. 16 maj), E[ri]k H[edé]n (Soc.-demokr. 13 juni), O. Holmberg (Dagens nyh. 2 juni), Albert Nilsson (Gbg:s handelstidn. 16 juli), A. Österling (Sv. dagbl. 27 maj).

100-årsminnet av Frithiofs saga. Art. av O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 17 maj), E[ri]k H[edé]n (Soc.-demokr. 10 maj), O. Holmberg (Dagens nyh. 3 maj) — med anl. härav en art. av E[ri]k H[edé]n (Soc.-demokr. 6 maj) — replik av O. H. (Dagens nyh. 10 maj) — E. Källquist (Bokstugan, Årg. 9, s. 124—129), A. Möller (Stockh.-tidn. 1 febr.).

Appelmann, [Maria], Longfellow's »Evangeline» und Tegnér's »Frithiof-Saga». Ein Beitrag zu Longfellow's »Quellen». (Anglia, Bd 49 (1925/1926), s. 153—172.)

Bohlin, T., Förnuft och uppenbarelse hos Tegnér. (Vår lösen, Årg. 16, s. 123—131.)

Ekedahl, J., Några ord om mellersta Sogn och Frithiofs saga. (Föreläsn.-bibl., Årg. 20 (H. 80), s. 145—158.)

Fried, L., Tegnérs Nattvardsbarnen. En litteraturhistorisk undersökning och några ord om »miljö och diktarpersonlighet». (Edda, Bd 23, s. 70—87.)

Hall, B. R., Tegnérs personliga ställning till folkskolan. Undersökning. (Ur Växjö stifts folkundervisningshistoria 1795—1865 = Årsböcker i sv. underv.-hist., Serievol. 14 = Årg. 5 (1925): 1, s. 113—125.)

Hultkvist, K. A., Om Tegnér och folkskolan. Urkunder framletade och kommenterade. Med förord av E. Wrangel. Lund. 75 s. 2 kr.

Anm. av B. R. Hall (Sydsv. dagbl. 31 jan. 1926).

——, Tegnérs kritik över motspänstigheten i Agunnaryd. (Ur Växjö stifts folkundervisningshistoria 1795—1865 = Årsböcker i sv. underv.-hist., Serievol. 14 = Årg. 5 (1925): 1, s. 126—129.)

Jändel, R., Esaias Tegnér och ungdomen. (Frihet, Årg. 9, n:r 6, s. 10—11.)

Werin, A., Från Tegnérs sista år. (Sydsv. dagbl. 12 juli.)

Winter, H., Esaias Tegnérs brev till B. H. Crusell. (Åbo underrätt. 15 okt.)

Se avd. 3 A: Brev.

THOMANDER, J. H.

Algård, N., Johan Henrik Thomander. 1924.

Anm. av A. Gierow (Kristend. o. vår tid, Årg. 20, s. 53—55), S. Stadener (Sydsv. dagbl. 6 sept.), H. W[ijkmark] (Hist. tidskr., Årg. 45, s. 169—170).

THOMAS, BISKOP.

Sjödin, L., Biskop Thomas' fosterlands- och frihetskärlek i belysning av hans liv och diktning. (Hist. tidskr., Årg. 45, s. 197—254.)

THORILD, TH.

Brieskorn, R., Språk och rytm i Thorilds Passionerna. (Nysv. stud., Årg. 5, s. 93—146.)

Karitz, A., Thomas Thorild: A characterization. (Transl. by A. J. Nelson.) (The Monist, Vol. 34 (1924), p. 426—451.)

TOPELIUS, Z.

Topeliusmuseet på Hertonäs. Art. av [O. Enckell] (Hufvudstadsbl. 13 sept.), Eva Topelius-Acke (Sv. dagbl. 29 nov.).

Berg, R. G:son, Walter Scott och Fältskärns berättelser. (Nya Argus, Årg. 18, s. 105—107.)

Edquist, Märta, Topeliusminnen i Nykarleby. (Sv. dagbl. 1 nov.)

Tufvesson, Th., Topelius på pingstbesök o. jubelfest i Lund. (Sydsv. dagbl. 31 maj.)

Vasenius, V., Zacharias Topelius. 1—4. 1912—1924.

Anm. av W. Söderhjelm (Gbg:s handelstidn. 26 juni, 1, 3 juli); 4 anm. av O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 15 april), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 2 aug.), R. F. v. Willebrand (Fi. tidskr., T. 98, s. 153—161).

Se avd. 3 A: Landtman.

TÖRNBLOM, J. A. (ELF NORRBO).

Ossiannilsson, K.-G., Elf Norrbo och hans författarskap. (Studiecirkeln, n:r 90/91, s. 373—375.)

TÖRNEROS, ADOLF.

Brev. Ny reviderad, utökad och illustrerad upplaga. Utg. samt försedd med inledning och kommentar av J. Landquist. 1—2. Sthm. à 14 kr. 1. 1823—1826. XL, 423 s., 1 portr. 2. 1827—1838. 467 s.

Memoarer och sedehistoria. 3.
Anm. av N. Afzelius (Sv. tidskr., Årg. 16 (1926), s. 374—383), R. G:son Berg (Aftonbl. 26 dec.), F. Böök (Sv. dagbl. 14 febr. 1926), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 10 jan. 1926), A. Werin (Sydsv. dagbl. 28 febr. 1926).

WÆRNÉR, N.

[Eneroth, Hj.], Ninian Wærnér och Tollén. Till 20-årsminnet av den burleske humoristen och hans bekanta »Brev te Nyman Wærnor». (Sv. dagbl. 5 april.) Undert.: Simon Skämtaren.

WALLENBERG, J.

Wennström, T., Ombord på ostindiefararen »Finland». (Gbg:s handelstidn. 29 aug.)

WALLENGREN, A. (FALSTAFF FAKIR).

Samlade skrifter. 1—5. 1923—1924.

Anm. av N. Afzelius (Sv. tidskr., Årg. 15, s. 213—215), O'Flahertie [G. O. Gunne] (Gaudeamus, Årg. 2, n:r 2, s. 8—9); 5 anm. av L. Ribbing (Studiekamr., Årg. 7, n:r 12, s. 12).

Bülow, W., Axel Wallengrens sextioårsdag. (Lunds dagbl. 27 jan.)

WALLIN, J. O.

J. O. Wallindokument till Solnamuseet. (Sv. dagbl. 3 maj.)

Åkesson, E., Platonismen i skönhetslängtans psalm. [Sv. psb. n:r 481.] (Sv. dagbl. 18 okt.)

Ärkebiskop J. O. Wallins hälsingeresor. 1838 års resa. 1—2. (Julhälsn. t. församl. i ärkestiftet, 1920, s. 48—73, 1925, s. 42—62.)

WENNERBERG, G.

Grip, E., Vår vitterhets stormän under 1800-talet. 6. Gunnar Wennerberg. Sthm. 109, (2) s. 2 kr.

Sveriges kristl. stud.-rör:s folkskr. 41 [= 40!].

Lundblad, E., Ett minne från Gunnar Wennerbergs Skara-tid. (Skaradjäknen, 1925, n:r 1, s. 8—10.)

Nyblom, K., Gunnar Wennerberg. Sthm. 24 s., 1 portr. 1,50 kr.
Populära körkompositörer. 1.

VERELIUS, OLAUS.

Se avd. 2: Wessén.

VETTERLUND, FREDRIK.

60-årsdagen. Art. av B. B[ergma]n (Dagens nyh. 10 okt.), F. B[öök] (Sv. dagbl. 9 okt.), [A.] Fj[elne]r (Sydsv. dagbl. 9 okt.), J. L[andquist] (Aftonbl. 8 okt.), E. N. S[öderberg] (Tidn. Ups. 10 okt.), W. Söderhjelm (Ord o. bild, Årg. 34, s. 541—548).

WICHMANN, V. K. E. (GÅNGE ROLF).

Barndoms- och ungdomsminnen. (Valan. Hfors, 3, s. 48—56.)

WIKNER, P.

Skrifter. 11—12. 1923—1924.
Anm. av T. S[egerstedt] (Gbg:s handelstidn. 12 febr.).

Fevrell, W., Ur Pontus Wikners tankeliv. (Soc.-demokr. 20 mars.)

WIRSÉN, C. D. AF.

Lundegård, A., Över ett par brev från C. D. af Wirsén. (Förf:s Sett och känt, s. 77—89.)

WÄGNER, HARALD.

Art. med anl. av hans död av Au revoir [A. Möller] (Stockh.-tidn. 20 mars), J. Landquist (Aftonbl. 13 mars), R[obert] L[arsson] (Lunds dagbl. 14 mars), Alf Nyman (Lundagård, Årg. 6, n:r 4, s. 7).

ÅKERHIELM, ANNIE.

[Björlingsson, Märta], Barndomshemmets intryck. — Den första boken. (Aftonbl. 25 jan.) Undert.: Örli.

ÖDMANN, SAMUEL.

Skrifter och brev. Med levnadsteckning och kommentar utg. av H. Wijkmark. 1—2. Sthm (tr. i Upps.). XL, 257, (1) s.; 498, (2) s. 7, 9 kr.

Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 11 jan. 1926; omtr. i förf:s Ögonvittnen. 1926, s. 31—45), H. Elovson (Ariel, Årg. 6 (1926), s. 185—189), K. Hagberg (Nya dagl. alleh. 6 febr. 1926) — med anl. härav ett inlägg av H. Wijkmark (ibid. 12 febr.), svar av förf. (ibid. 21 febr.) samt bemöt. av H. W. och slutsvar av förf. (ibid. 25 febr.) — G. J[acobso]n (Hist. tidskr., Årg. 46 (1926), s. 84—85), H. Pleijel (Sv. teol. kvartalskr., Årg. 2 (1926), s. 278—279), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 22 dec.), O. Wieselgren (Sv. tidskr., Årg. 16 (1926), s. 201—203).

Wijkmark, H., Samuel Ödmann. 1923.
Anm. av Hj. Alving (Verdandi, Årg. 42, s. 236—242).

ÖSTERLING, ANDERS.
Se avd. 3 A: Svanberg.

4. Teater- och musikhistoria.

Svensk tidskrift för musikforskning. Utg. av T. Norlind under medverkan av C. F. Hennerberg [och] H. Glimstedt. Årg. 7. Sthm. (1), 164, (1) s. 10 kr.

Andersson, Nils, Svenska låtar. Dalarna. 3. 1924.
Anm. av V. Dahl (Lunds dagbl. 5 febr.), C. Larsson i By (Dal:s hemb.-fören:s tidskr., Årg. 5, s. 128—129), J. R[abe] (Gbg:s handelstidn. 10 okt).

Andersson, Otto, Instrumenthistorien såsom vetenskap. (Budkavlen, Årg. 4, s. 33—40.)

Beijer, A., [Drottningholms teatermuseum.] (Sv. dagbl. 22 nov.)

Brunius, A., Svenska Teatern och svensk teater. (Sv. dagbl. 10 juli.)

Efvergren, C., Svenska tondiktare. Kortfattade levnadsteckningar. Sthm. 128 s. 2,50 kr.
Läsebok för fortsättningsskolor. 2.

Haapanen, T., Musiken [i Finland]. (Finland. Land, folk, rike. Hfors. 3, s. 343—362.)

——, Die Neumenfragmente der Universitätsbibliothek Helsingfors. 1924.
Anm. av C. F. Hennerberg (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 12, s. 45—49).

Hedvall, Y., How Sweden got its Opera. (The Amer.-Scand. review, Vol. 13, p. 397—403, 1 portr.)

Moberg, C. A., Konserter i Stockholm för hundra år sedan. (Sv. tidskr. f. musikforskn., Årg. 7, s. 46—48, 89—110.)
Forts. från Ur nutidens musikliv, Årg. 5 (1924). (Här uppgavs förf:s namn felaktigt som C. A. Moberger.)

Personne, N., Svenska teatern. 6—7. Sthm. 6. Under Karl Johanstiden. 1832—1835. Några anteckningar. 292 s. 7 kr. 7. Under Karl Johanstiden. 1835—1838. Några anteckningar. 216 s. 6 kr.
6—7 anm. av B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 27 mars), B. B[ergma]n (Dagens nyh. 18 jan., 27 mars), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 8, 10 febr.).

Stål, S., Rep i hängd mans hus. Teaterkritiska artiklar. Sthm. 165, (2) s., 10 pl. 4,50 kr.

Anm. av B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 29 juni), R. af H[ällström] (Sv. pressen 17 okt.), M. A. Stenström (Saisonen, Årg. 10, s. 492—493, 499).

Svenska Teaterns 50-årsjubileum. Art. av R. G[:son] B[erg] (Aftonbl. 25 jan.), G. Nordensvan (Orfeus, 1925, s. 9—11), E. Norlander (Stockh.-tidn. 25 jan.).

Wendt, E. v., Teatern [i Finland]. (Finland. Land, folk, rike. Hfors, 3, s. 324—342.)

Vretblad, P., Bedřich Smetana i Sverige. (Sv.-tjeckoslovak. sällsk. [Årsbok], 1 (1923/1924; tr. 1925), s. 26—44.)

——, La musique française à Stockholm aux siècles précédents. (Le menestrel, Année 87, p. 340.)

ATTERBERG, K.

Stuart, Elsa Marianne, Kurt Atterberg. Sthm (tr. i Linköp.). 37 s., 1 portr. 1,80 kr.

Kortfattade levnadsteckningar över framstående tonsättare. 9.
Anm. av H-f [Hj. Nordfelt] (Orfeus, 1925, s. 208—209).

CRUSELL, B. H.

Ett brev från Crusell till Peters' förlag. (Sv. tidskr. f. musikforskn., Årg. 7, s. 151—154.)

Se avd. 3 B: Tegnér.

EGGERT, J. N.

Eggert och Küster. Konsertverksamhet och kompositioner. (Sv. tidskr. f. musikforskn., Årg. 7, s. 49—63.)

Guston, Birgit, Joachim Nicolas Eggert. Biografi. (Sv. tidskr. f. musikforskn., Årg. 7, s. 18—24.)

HAGMAN, SOPHIE.

Gynther, A., Sophie Hagmans grav återfunnen. (Sv. dagbl. 6 dec.)

HALLÉN, ANDREAS.

Art. med anl. av hans död av [H.] G[limstedt] (Aftonbl. 12 mars), [W.] L[undgren] (Ups. nya tidn. 17 mars), M. Pergament (Sv. dagbl. 12 mars), W. Seymer och Annie Åkerhielm (Nya dagl. alleh. 12 mars).

HARTMAN-CEDERSTRÖM, ELLEN.

När jag första gången spelade teater. (Idun, Årg. 38, s. 1150, 1159.)

HEBBE, SIGNE.

Art. med anl. av hennes död av Hildur Dixelius (Vecko-journ., 1925, n:r 9, s. 18), D. Fallström (Stockh.-tidn. 16 febr.), Jane Gernandt-

Claine (Idun, Årg. 38, s. 299), Gurli Linder (Sv. dagbl. 16 febr.), V. S[chiöring] (Idun, Årg. 38, s. 268), Ebba Stråhle (Orfeus, 1926, s. 135—137).

HÖGQUIST, EMILIE.

Swahn, W., Med Emilie Högquist till Rom. (Stockh.-tidn. 18 jan.)

KÜSTER, J. H.

Se avd. 4: Eggert.

LIND, JENNY.

[Brev till Marie v. Stedingk.] (Nya dagl. alleh. 23 jan.)

Ett förut icke känt Jenny Lind-porträtt. (Sv. dagbl. 18 dec.)

Munthe, C., Jenny Lind och Henrik Mathias Munthe. Några bidrag till Jenny Linds karakteristik ur en hittills okänd brevsamling. (Bonniers veckotidn., Årg. 2, n:r 52, s. 40—41, 128.)

Se avd. 3 A: Heimer.

LUNDHOLM, M.

Norlind, T., Mathias Lundholm. Ole Bulls och Otto Lindblads lärare. (Sv. tidskr. f. musikforskn., Årg. 7, s. 1—17.)

NILSSON, KRISTINA.

[Jeurling, H.], [Ur den Wahlquistska samlingen i Musikaliska akademien.] (Sv. dagbl. 13 dec.) Undert.: Gerold.

PALME, A.

Bournonville, P., August Palmes sceniska påbrå. (Personhist. tidskr., Årg. 25 (1924; tr. 1925), s. 157—159.)

PERSONNE, NILS.

75-årsdagen. Art. av B. B[ergma]n (Dagens nyh. 15 jan.), A. Brunius (Sv. dagbl. 14 jan.), D. Fallström (Stockh.-tidn. 15 jan.), G. Klintberg (Aftonbl. 13 jan.), S. Söderman (Stockh. dagbl. 14 jan.; Orfeus, 1925, s. 28—30), E. W[ettergre]n (Gbg:s handelstidn. 14 jan.).

PETERSON-BERGER, W.

Carlsson, A.-M., Wilhelm Peterson-Berger. Västerbottens-sonen, hembygdens tondiktare. (Västerbotten, 1924/25, s. 160-175.)

ÅHLANDER, THECLA.

Art. med anl. av hennes död av B. B[ergma]n (Dagens nyh. 9 april). D. Fallström (Stockh.-tidn. 9 april), Ellen [Hartman-] Cederström (Idun, Årg. 38, s. 492), O. R[abeniu]s (Orfeus, 1925, s. 80—81), S. S[öderma]n (Stockh. dagbl. 9 april).

5. Metrik och stilistik.

Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning. Utg. av B. Hesselman [och] O. Östergren. Årg. 5. Upps. (3), 272 s. 8 kr.

Björkman, G., Metaforernas bleknande. En orientering. [Akad. avh.] Gbg (tr. i Uddevalla). 116 s.

Hylén, J. E., Alkaisk vers i svensk dikt. (Nysv. stud., Årg. 5, s. 51—67.)

Pipping, R., Ett par fall av »rytmisk påverkan»? (Nysv. stud., Årg. 5, s. 266—268.)

Tegnér, E., Poesiens språk. Inträdestal i Svenska akademien (1882). (Förf:s Ur språkens värld. 2, s. 219—279.)

Förut tr. i Sv. akad:s handl. ifrån år 1796, 58 (1883), s. 13—82. Förord tillagt.

Terner, E., Rytm och reminiscenser. (Nysv. stud., Årg. 5, s. 33—40.)

Följande tidningar genomgås systematiskt: Aftonbladet, Dagens nyheter, Göteborgs handelstidning, Lunds dagblad, Nya dagligt allehanda, Socialdemokraten, Stockholms dagblad, Stockholmstidningen, Svenska dagbladet, Sydsvenska dagbladet, Tidningen Upsala, Upsala nya tidning. — Hufvudstadsbladet, Nya tidningen, Svenska pressen, Åbo underrättelser.

Anm. Avd. 6: Folklore, mytologi o. d. utelämnas fr. o. m. denna årg., varvid hänvisas till Nordisk filologisk bibliografi, avd. IV—V.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS ÅRSMÖTE 1926 OCH 1927.

Årsmötet 1926 hölls 17 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅRET 1925.

Sällskapet har sedan föregående årsmöte utgivit *Samlaren*, Ny följd, Årg. 6, 1925, med bidrag av SVEN CEDERBLAD, ALBERT NILSSON, HENRY OLSSON, TORSTEN EKLUND, CARL SANTESSON, MALTE ARESKOUG, HENRIK EKMAN, OLLE HOLMBERG, NILS AFZELIUS och EMIL HERLENIUS samt *Kronologien i Stagnelius diktning* av ALBERT NILSSON.

Uppsala den 17 december 1926.

VICTOR SVANBERG.

2. REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1925.

Undertecknade, utsedda att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1925, få efter verkställd granskning avgiva följande revisionsberättelse:

Behållning från föregående år:

Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkningar	»	805: —	13,605: —
		Transport	13,605: —

		Transport	13,605: —

Inkomster:

376 årsavgifter för år 1925 à 10 kr. . .	kr.	3,760: —	
30 » » » 1924 à 10 » . .	»	300: —	
5 » » » 1925 à 5 » . .	»	25: —	
3 » » » 1922—1924 à 5 kr.	»	15: —	
1 ständig ledamotsavgift	»	125: —	
Statsanslag	»	1,200: —	
Svenska Akademiens anslag	»	2,000: —	
Räntor	»	690: 53	
Lagerförsäljning	»	1,884: 95	
Debiterade porton	»	26: 40	10,026: 88
Förskott	»		80: —
		Summa kronor	23,711: 88

Utgifter:

Honorar	kr.	1,315: —	
Tryckeriräkningar	»	6,855: 41	
Post och frakt	»	418: 73	
Distribution	»	201: 30	
Diverse	»	49: 12	8,839: 56

Behållning:

Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkning för sammanfattande svensk litteraturhistorisk bibliografi	»	1,200: —	
Å bankräkningar i övrigt	»	775: 61	
Å postgirokonto	»	96: 71	14,872: 32
		Summa kronor	23,711: 88

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och med nödiga verifikationer försedda.

Revisorerna hemställa därför, att full och tacksam ansvarsfrihet beviljas Sällskapets skattmästare, bibliotekarie Jonas L:son Samzelius, för hans förvaltning under den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 13 oktober 1926.

KNUT PETTERSSON. GUSTAF FREDÉN.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet.

4. Företogs den föreskrivna utlottningen av en av arbetsutskottets medlemmar, varvid undertecknad utlottades.

5. Omvaldes undertecknad till medlem av arbetsutskottet. Dess

kvarstående medlemmar äro professor Anton Blanck, förste bibliotekarie Anders Grape, förste bibliotekarie Axel Nelson och andre bibliotekarie Jonas L:son Samzelius.

6. Till suppleant i arbetsutskottet omvaldes docent J. Nordström.

7. Till revisorer 1926 valdes fil. kand. K. Pettersson och fil. mag. G. Fredén och till deras suppleanter fil. kand. N. Ålenius och fil. mag. E. Ehnmark.

8. Höll lektor Gottfrid Kallstenius föredrag om »Två svenska bröllopsdikter av Jonas Rugman».

Uppsala som ovan.

VIKTOR SVANBERG.

Arbetsutskottet har till ordförande ovalt professor Blanck, till sekreterare undertecknad och till skattmästare andre bibliotekarien Samzelius.

Uppsala som ovan.

VICTOR SVANBERG.

Årsmötet 1927 hölls 14 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅRET 1926.

Sällskapet ha sedan föregående årsmöte utgivit *Samlaren*, Ny följd, årgång 7, 1926, med bidrag av ALF. KJELLÉN, FREDRIK SANDWALL, CARL SANTESSON, ANTON BLANCK, GEORG LANDBERG, HJALMAR SUNDELÖF samt NILS AFZELIUS, och *Sveriges bibliografi, intill år 1600*, Band II, Häft. 1 1530—1539, av ISAK COLLIJN.

Uppsala 14 dec. 1927.

VICTOR SVANBERG.

2. REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1926.

Undertecknade, utsedda att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1926, få efter verkställd granskning avgiva följande berättelse:

Behållning från föregående år:

Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkningar	»	1,975: 61	
Å postgirokonto	»	96: 71	14,872: 32
		Transport	14,872: 32

		Transport	14,872: 32

Inkomster:

386 årsavgifter för år 1926 à 10 kr. . .	kr.	3,860: —	
15 » » » 1925 à 10 » . .	»	150: —	
5 » » » 1926 à 5 » . .	»	25: —	
51 » » » 1925 av finländska ledamöter	»	195: 52	
Statsanslag	»	1,200: —	
Svenska Akademiens anslag för 1925 .	»	1,000: —	
» » » » 1926 .	»	2,000: —	
Räntor	»	980: 71	
Lagerförsäljning	»	427: 81	
Debiterade porton	»	6: 30	
Statsanslag för utgivande av Sveriges bibliografi, häftet 2: 1	»	2,500: —	12,345: 34
		Summa kronor	27,217: 66

Utgifter:

Honorar	kr.	1,384: —	
Tryckeriräkningar	»	3,634: 71	
Post och frakt	»	450: 40	
Distribution	»	120: —	
Diverse utgifter, återbet. av förskott . .	»	186: 75	
Utgifter för den sammanfattande litteraturhistoriska bibliografien	»	117: 50	
Tryckningskostnader och honorar för Sveriges bibliografi, häftet 2: 1	»	3,651: 64	9,545: —

Behållning:

Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkning för sammanfattande svensk litteraturhistorisk bibliografi	»	4,000: —	
Å bankräkningar i övrigt	»	840: 65	
Å postgirokonto	»	19: 42	
Kontant	»	12: 59	17,672: 66
		Summa kronor	27,217: 66

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och med nödiga verifikationer försedda.

Revisorerna hemställa därför, att full och tacksam ansvarsfrihet beviljas Sällskapets skattmästare, bibliotekarien Jonas L:son Samzelius, för hans förvaltning under den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 9 december 1927.

KNUT PETTERSSON. GUSTAF FREDÉN.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet.

4. Företogs den föreskrivna utlottningen av en av arbetsutskottets medlemmar, varvid förste bibliotekarie Nelson utlottades.

5. Omvaldes förste bibliotekarie Axel Nelson till medlem av arbetsutskottet. Dess kvarstående medlemmar äro professor Anton Blanck, förste bibliotekarie Anders Grape, andre bibliotekarie Jonas L:son Samzelius samt undertecknad.

6. Till suppleant i arbetsutskottet omvaldes docent Johan Nordström.

7. Till revisorer 1927 valdes fil. kand. L. Fried och E. Mesterton samt till deras suppleanter fil. kand. N. Ålenius och fil. kand. E. Hägg.

8. Höll fil. lic. Allan Sjöding föredrag om »Leopolds tidigare kritiska verksamhet».

Uppsala som ovan. VICTOR SVANBERG.

Arbetsutskottet har till ordförande omvalt professor Blanck, till sekreterare undertecknad och till skattmästare andre bibliotekarien Samzelius.

Uppsala den 15 december 1927.

VICTOR SVANBERG.

AV SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET UTGIVNA SKRIFTER

1: 1—40. Samlaren. Årg. 1—40. 1880—1919. Pris kr. 195: — (1: 1. kr. 3: —, 1: 2. kr. 2: —, 2: 1. kr. 2: —, 2: 2. kr. 1: 50, 3: 1. kr. 2: —, 4: 1. kr. 2: —, 4: 2. kr. 2: 50, 5. kr. 3: —, 6: 1. kr. 2: —, 6: 2. kr. 2: —, 7. kr. 3: 25, 8—9. per st. kr. 4: —, 10. kr. 3: 25, 11. kr. 2: 50, 12. kr. 4: —, 13. kr. 3: 50, 14. kr. 3: —, Extrahäfte kr. 3: —, 15—16. per st. kr. 4: —, 17—18. per st. kr. 5: —, 19—23. per st. kr. 3: 50, 24. kr. 4: —, 25—26. per st. kr. 6: —, 27. kr. 3: 50, 28. kr. 6: —, 29—30. per st. kr. 4: 50, 31. kr. 6: —, 32. kr. 4: —, 33. kr. 6: —, 34. kr. 7: 50, 35—36. per st. kr. 6: 50, 37—38. per st. kr. 7: —, 39. kr. 10: —, 40. kr. 10: —). [Årg. 1: 1—2, 5, 6: 1—2, 17—19 utsålda.]

1: N. F. Samlaren. Ny följd. Årg. 1—8. 1920—27. (1. kr. 7: 50, 2—6 per st. kr. 10: —, 7—8 kr. 8: —.)

2: 1—2. Dagboksanteckningar af JOHAN GABRIEL OXENSTIERNA, Åren 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström. 1881. Pris kr. 5: —.

3: 1—5. [G. E. KLEMMING.] Ur en antecknares samlingar. 1881—83. Pris kr. 6: —. [Utsåld.]

4. En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af SAMUEL COLUMBUS. Med inledning, anmärkningar och register utg. af G. Stjernström och A. Noreen. 1881. Pris kr. 2: —. [Utsåld.]

5: 1—2. Skrifter af KARL GUSTAF TESSIN. Efter författarens på Åkerö befintliga handskrift utg. af G. Frunck. 1882—83. Pris kr. 2: 50.

6: 1—3. G. BENZELSTJERNAS Censorsjournal 1737—1746. Utg. af L. Bygdén och E. Lewenhaupt. 1884—85. Pris kr. 5: —.

7: 1—4. 1500- och 1600-talens visböcker. Första bandet. Utg. af A. NOREEN och H. SCHÜCK. 1884—94. Pris kr. 15: —. (1: 1—2. Harald Oluffsons visbok. H. 1—2. Per st. kr. 1: 25; 2: 1—3. Bröms Gyllenmärs visbok. H. 1—3. Per st. kr. 2: —; 3. Barbro Banérs visbok. Kr. 1: 50. 4. Pär Brahes visbok. Kr. 5: —.)

7: 5—7. 1500- och 1600-talens visböcker. Andra bandet. Utg. af A. NOREEN och J. A. LUNDELL. 1900—15. Pris kr. 13: —. (5. K. Bibliotekets visbok i 16:o. Kr. 3: —; 6: 1—2. K. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1—2. Per st. kr. 2: —; 7: 1—3. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—3. Per st. kr. 2: —.)

7: 8—13. 1500- och 1600-talens visböcker. Tredje bandet. Utg. af A. NOREEN och A. GRAPE. 1916—25. Kr. 17: —. (8. Drottning Sofias visbok. Kr. 3: —; 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Kr. 1: —; 10: 1—2. Samuel Älfs visbok. H. 1—2. Per st. kr. 3: —; 11. Forsius visbok. Kr. 3: —. 12: 1—2. Petter Rudebecks visuppteckningar. H 1—2. Per st. kr. 4: —. 13. Supplement. Kr. 2: —.)

8: 1—4. JOHANNES MESSENIUS, Samlade dramer utg. af H. Schück. H. 1—4. 1886—88. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

9: 1—6. Bref rörande Nya Skolans historia 1810—1811. Med anmärkningar utg. af G. Frunck. 1886—91. Pris kr. 5: 75.

10: 1—4. Sveriges bibliografi. Första bandet. 1481—1530. Af G. E. KLEMMING. Redigerat och ugt. af Aksel Andersson. Register af I. C[ollij]n. H. 1—4. 1889—92, 1927. Pris per häfte kr. 2: —. [H. 1—2 utsålda. Ny upplaga av bandet förberedes av I. Collijn.]

10: 5. Sveriges bibliografi. Andra bandet. Av I. Collijn. H. 1. 1530—39. 1927. Pris kr. 4: —.

11: 1—7. Skrifter från reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 1889—98. Pris kr. 11. —. [Utsåld.]

12: 1—3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utg. af E. Lewenhaupt. 1891—94. Pris kr. 7: —.

13: 1—2. H. Schück, Lars Wivallius, hans lif och dikter. 1893—95. Pris kr. 8: —. [Utsåld.]

14. Bref från Esaias Tegnér till Carl Fredr. af Wingård. Utg. af E. Tegnér. 1894. Pris kr. 2: —.

15: 1—2. O. Levertin, Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern. 1896—98. Pris kr. 3: 75. [Utsåld.]

16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Utg. med en inledning om dess utländska förebilder af O. Sylwan. 1895. Pris kr. 1: 50.

17: 1—18. L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Band 1—2. 1898—1915. Pris kr. 32: —. (1. kr. 15: —, 2. kr. 17: —.) [H. 1—3, 14—18 utsålda.]

18: 1—2. Ur Hans Järtas literära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. v. Brinkman. Utg. af E. Lewenhaupt. H. 1—2. 1899—1900. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

19: 1—3. Thomas Thorilds bref. Utg. af L. Weibull. H. 1—3. 1899—1902. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Med inledning och anmärkningar utg. af M. Lamm. 1907. Pris kr. 2: 50.

21: 1—5. Lejonkulans dramer. Utg. af E. Ljunggren och C. Pollack. H. 1—5. 1908—12. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

22. O. Wieselgren, Studier öfver Lejonkulans dramer. 1909. Pris kr. 2: 25.

23. F. Böök, Studier i Stagnelii ungdomslyrik. 1911. Pris kr. 3: 50.

24. S. Ek, Studier i Wivalliusvisornas kronologi. 1921. Pris 4 kr.

25. V. Svanberg, Rydbergs Singoalla. En studie i hans ungdomsdiktning. 1923. Pris 6 kr.

26. Albert Nilsson, Kronologien i Stagnelius' diktning. 1926. Pris 9 kr.

27. O. v. Friesen, A. Grape och H. Andersson, Om Codex Argenteus. 1928. Pris 8 kr.

Utsålda skrifter: Nr 1: 1: 1—2, 5, 6: 1—2, 17—19. Samlaren 1880, 1884—85, 1896—98.; Nr 3. Klemming, En antecknares samlingar.; Nr 4. Columbus, En svensk ordeskötsel.; Nr 10: 1—2. Klemming, Sveriges bibliografi, h. 1—2.; Nr 11. Skrifter fr. Reformationstiden.; Nr 13. Schück, Wivallius.; Nr 15. Levertin, Johan Wellander.; Nr 17: 1—3, 14—18. Bygdén, Anonymlexikon, h. 1—3, 16—20.

Den årliga utgivningen av sällskapets skrifter har haft följande omfattning.

1880/81. 1: 1: 1—2 (uts.), 2: 1, 3: 1 (uts.). **1881/82.** 1: 2: 1—2, 2: 2, 3: 2 (uts.)—3, 4 (uts.). **1882/83.** 1: 3: 1, 3: 4—5 (uts.), 5: 1—2. **1883/84.** 1: 4: 1—2, 6: 1. 7: 1: 1. **1884/85.** 1: 5 (uts.), 6: 2—3, 7 1: 2, 7: 2: 1. **1885/86.** 1: 6: 1—2 (uts.), 7: 2: 2, 8: 1,

9: 1. **1886.** 1: 7, 8: 2, 9: 2. **1887.** 1: 8, 7: 2: 3, 8: 3. **1888.** 1: 9. 8: 4, 9: 3. **1889.** 1: 10, 7: 3, 10: 1 (uts.), 11: 1—2 (uts.). **1890.** 1: 11, 9: 4, 10: 2 (uts.), 12: 1. **1891.** 1: 12, 9: 5, 10: 3. **1892.** 1: 13, 9: 6, 10: 4, 12: 2. **1893.** 1: 14, 1: extrahäfte, 11: 3—4 (uts.), 13: 1 (uts.). **1894.** 1: 15, 12: 3, 14. **1895.** 1: 16, 13: 2 (uts.). **1896.** 1: 17 (uts.), 15: 1 (uts.). **1897.** 1: 18 (uts.), 7: 4, 16. **1898.** 1: 19 (uts.), 11: 5—7 (uts.), 15: 2 (uts.), 17: 1 (uts.). **1899.** 1: 20, 17: 2 (uts.), 18: 1, 19: 1. **1900.** 1: 21, 17: 3 (uts.), 18: 2, 19: 2. **1901.** 1: 22, 7: 5, 17: 4. **1902.** 1: 23, 17: 5, 19: 3. **1903.** 1: 24, 7: 6: 1, 17: 6. **1904.** 1: 25, 17: 7. **1905.** 1: 26, 17: 8. **1906.** 1: 27, 7: 6: 2, 17: 9, 20. **1907.** 1: 28, 17: 10, 21: 1. **1908.** 1: 29, 17: 11, 21: 2. **1909.** 1: 30, 17: 12, 22. **1910.** 1: 31, 17: 13, 21: 3. **1911.** 1: 32, 17: 14 (uts.), 21: 4, 23. **1912.** 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15 (uts.), 21: 5. **1913.** 1: 34, 7: 7: 2, 17: 16 (uts.). **1914.** 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17 (uts.). **1915.** 1: 36, 7: 8, 17: 18 (uts.). **1916.** 1: 37, 7: 9. **1917.** 1: 38, 7: 10: 1. **1918.** 1: 39, 7: 10: 2. **1919,** 1: 40, 7: 11. **1920.** 1: N. F. 1, 7: 12: 1, 24. **1921.** 1: N. F. 2, 7: 12: 2. **1922.** 1: N. F. 3, 25. **1923.** 1: N. F. 4. **1924.** 1: N. F. 5. 7: 13. **1925.** 1: N. F. 6. 26. **1926.** 1: N. F. 7, 10: 5. **1927.** 1: N. F. 8. 27.

Samlaren har under de sista fem åren innehållit följande uppsatser.

1923.

SVEN CEDERBLAD: Romantikern Stagnelius. I. BIRGER WEDBERG: Blom och Reuterholm. ALBERT NILSSON: Naturbegreppet hos Boileau. TORSTEN EKLUND: En obeaktad uppsats av Strindberg. CARL SANTESSON: Exotism och orient i »Lycksalighetens ö». OLLE HOLMBERG: Fiktionskaraktären. ANDERS GRAPE: Tidsrörelser inom studentvärlden i Uppsala 1792—1793. NILS AFZELIUS: Konventvisor och andra politiska dikter från revolutionsåren 1792—1793. RAGNAR EKHOLM: Ett par anteckningar rörande Urban Hjärne. EMIL LIEDGREN: Ett par smådikter från Wallin till Leopold. GUNNAR W. LUNDBERG: En dikt av J. O. Wallin. NILS AFZELIUS: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1922.

1924.

RUBEN G:SON BERG: Palmblad och Brockhaus. HENRY OLSSON: Mannasamfund. RUBEN G:SON BERG: Nya Almquistfynd. SVEN ÅGREN: Till striden om prästbildningen under 1830-talet. OLLE HOLMBERG: Fröding eller Levertin? EMIL LIEDGREN: En hittills obeaktad latinsk förebild till dryckesscenen i Stiernhielms »Hercules» och i »Bröllopps Besvärs Ihog Kommelse». C. VILH. JACOBOWSKY: Svante Caméen. HERMAN JÆGER: To brever fra Fredrika Bremer till Henrik Wergeland. NILS AFZELIUS: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1923.

1925.

SVEN CEDERBLAD: Romantikern Stagnelius. II. SVEN CEDERBLAD: Amanda i dikten och verkligheten. ALBERT NILSSON: En nyfunnen dikt av Stagnelius. HENRY OLSSON: Stagnelius och enslingskapet. TORSTEN EKLUND: Förbundet Runas protokoll. CARL SANTESSON: Tysk kalendarlyrik i »Lycksalighetens ö» och nyromantiska tidningsförbindelser. MALTE ARESKOUG: Ett bidrag till kännedomen om Kellgrens utveckling under 1780-talet. HENRIK EKMAN, Vilka akademiska dissertationer har Andreas Rydelius författat? OLLE HOLMBERG: Psalmen 481. NILS AFZELIUS: Atterboms Vinet. EMIL HERLENIUS: En hittills otryckt dikt av Tegnér.

1926.

ALF KJELLÉN: Några undersökningar rörande det liturgiska dramat i Sverige. FREDRIK SANDWALL: Nya akter i rättegången om Gilliare Kwaal. CARL SANTESSON: Tiecks prosa och Lycksalighetens ö. ANTON BLANCK: Brynolphi sca-

rensis officium De beata virgine. GEORG LANDBERG: Om källorna till vår yngsta rimmade rimkrönika 1452—1520. HJALMAR SUNDELÖF: Almquists Sviavigamal. ALF KJELLÉN: Tyskt original till Hastadius' Jwla Comoedia. NILS AFZELIUS: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1924.

1927.

GOTTFRID KALLSTENIUS: Två svenska bröllopsdikter av Jonas Rugman. DENS.: Kvasi-nordisk mytologi i äldre svensk dikt. JOHAN NORDSTRÖM: Bidrag rörande Boetius de Dacia. INGVAR ANDERSSON: Göta Kämpavisa och dess skildring av Narvaslaget. HARALD ELOVSON: Köpmannens tal i Kunga Skald. IVAR THORÉN: Kompositionen i Stagnelius' Sigurd Ring. ERIK NEUMAN: Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde. ANTON BLANCK: Folkungatids-studier. HENRY OLSSON: Kring ett Stagneliusbrev. HARALD ELOVSON: Kronologien i Ernst Ahlgrens Från Skåne. NILS AFZELIUS: Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 1925.

Meddelande.

Anmälan om inträde i **Svenska Litteratursällskapet i Uppsala** sker till sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala.

Avgiften är för *årligt betalande* medlem 10 kr. årligen, för *ständig* medlem 125 kr. en gång för alla. Årsavgiften uttages genom postförskott vid skrifternas utsändande.

Medlem av sällskapet erhåller ett exemplar av alla av sällskapet utgivna skrifter från och med det år, då han inträder i sällskapet. Därförut utgivna skrifter säljas genom *skattmästaren* till *medlemmar* av sällskapet med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång av skrifter från tiden 1880—1918 säljes för 5 kr., från tiden efter 1918 för 10 kr. och vid försäljning av minst fem årgångar lämnas 25 % även å årgångspriset. Medlem erhåller samtliga i lager kvarvarande skrifter av den äldre serien för kr. 100: —. Tillgängliga årgångar av Samlaren (utan bilagor) för åren 1880—1919 säljas till ett särskilt nedsatt pris av kr. 45: —. Vid alla försäljningar uttagas försändningskostnaderna av köparen.

För angelägenheter rörande redaktionen av Samlaren och sällskapets övriga publikationer hänvände man sig till docent VICTOR SVANBERG, Uppsala.

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland** har överenskommelse träffats på grund varav medlemmar av vårt sällskap mot erläggande av endast halv avgift kunna bliva medlemmar av det finlandssvenska sällskapet. Avgifterna äro sålunda för medlem av grupp A, som erhåller sällskapets samtliga skrifter utom ett fåtal vetenskapliga specialundersökningar, Fmk 50: — och av grupp B, som endast erhåller sällskapets årsbok »Förhandlingar och Uppsatser», Fmk 12: 50 (i st. för resp. Fmk 100: — och 25: —). Dessutom äga medlemmarna av bägge litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Anmälan göres till *Svenska litteratursällskapets skattmästare, Uppsala.*

Uppsala i dec. 1926.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

Uppsala 1928. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B. 273

